

M. Chopin

ZBORNIK.

Na svetlo daje
SLOVENSKA MATICA
v Ljubljani.

IX. zvezek.

Uredil
L. PIŃTAR.

V Ljubljani.

△ △ △ Natisnila „Narodna tiskarna“ △ △ △
1907.

VSEBINA.

	Na strani
1. Dr. Ivan Prijatelj: Doneski k slovenski literarni in kulturni zgodovini	1— 27
2. Dr. Fran Ilešič: Stanko Vraz slovenski pooblaščenec za srbsko narodno skupščino l. 1848.	28— 34
3. Av gust Žigon: Tretjinska arhitektonika v Prešernu	35— 76
4. Ivan Steklasa: Ivan Josip Herberstein. (1630—1689.) . . .	77—153
5. Ivan Lah: Jan Lego. Življenjepis.	154—169
6. Dr. Janko Šlebinger: Slovenska bibliografija za l. 1906. . .	170—233
7. Dr. Ivan Prijatelj: Popravki in dostavki k „Doneskom k slovenski literarni in kulturni zgodovini“	234—238

Č 66b D 144

E. 9004010

Doneski

k slovenski literarni in kulturni zgodovini.

Priobčil dr. Ivan Prijatelj.

Naprošen od raznih strani za krajše ali daljše pregleda slovenskega slovstva sem se v zadnjih šestih letih nekoliko podrobneje baval z našo literarno zgodovino. A takoj sem izprevidel, ko sem se lotil izpregovoriti še tako splošno in površno sodbo o naši književnosti, da nam tu manjka še veliko veliko onega, kar je podstava vsake sodbe, vsakega poobčenja, t. j. gradiva. Ni pa je kmalu discipline, ki bi potrebovala pri proučevanju toliko gradiva, kakor baš literarna zgodovina, razumljena tako, kakor jo zahteva naš čas. Gradiva za duševno življenje Slovencev je jako malo zbranega. Mi smo kakor otroci: ali vse ali nič. Pri tem pa pozabljamo, da je naše kulturno življenje živelo samo v drobcih; mogočnih, bogatih tokov in struj nismo imeli. To pa stvari z znanstvenega stališča ne izpremeni prav nič. Znanstveniku odkrije pogosto kak drobec ravno tako globok pogled v dušo posameznika in tudi cele generacije, kakor kup letnikov kekega časopisa.

S tega stališča, da obogatim material, da si napravim preteklost živejšo, življenje prešlih dni sočnejše, sem začel sam zbirati zašle in raztekle se kapljice duševnega življenja slovenske preteklosti. Ker menim, da bi utegnile tudi še komu drugemu služiti, jih hočem po malem objavljati na tem mestu.

Nameravani časopis „Slavinja“ iz l. 1824.

V jeseni l. 1824 so vložili trije slovenski duhovniki v Ljubljani pri guberniju prošnjo, da bi se jim dovolilo izdajati slovenski časopis. Bili so to Janez Cigler, kurat v prisilni delavnici, ter posvetna duhovnika Ksaver pl. Andrioli in Ignacij Holzapfel. Prosili so „um die Bewilligung, ein Wochenblatt unter dem Titel „Slavinja“ in krainerischer Sprache und in Verbindung mit der Laibacher deutschen Zeitung zum Nutzen und Vergnügen herausgeben zu dürfen.“ Zadeva je prišla na dnevni red v gubernijalni seji dne 16. septembra 1824. Poročal je

gubernijski svetnik Mayr in priporočal list, češ: „ker hoče list samo deželni jezik gojiti, ne pa obdelovati politične predmete in prinašati dnevne dogodke in mu je namen samo literaren, namreč pouk in zabava, se časopis brez vsakega zadržka lahko dovoli.“ Samo to je, kdo naj prevzame cenzuro lista. Mayr nasvetuje profesorja in kanonika Pavška, ki ima že itak književno revizijo v svojih rokah in je tudi „slovanskega jezika povsem zmožen.“ Gubernij je vprašal Pavška, ali bi bil pripravljen prevzeti cenzuro tega lista, „čigar izdajanje se brez pomisleka dovoli.“

V seji dne 21. oktobra 1824 je poročal svetnik Mayr o Pavškovem odgovoru: Z ozirom na dvorni dekret z dne 11. junija 1782, ki določa, da naj se vsi važnejši spisi pošiljajo na Dunaj v cenzuro, in ker je periodičen časopis po svoji politični in religiozni tendenci vsekakor važen pojav, je treba predložiti prošnjo omenjenih prosivcev najvišjemu policijskemu in cenzurnemu dvornemu uradu. Prošnja naj se priporoči v ugodno rešitev, „ker je 1.) dobro mišljenje urednikov porok za vsebino in 2.) ker bo študij slovanskega jezika, ki pridobiva vedno več ljubiteljev, s pogostejšimi članki te vrste, kakršnih doslej ni bilo dosti, neoporečno veliko pridobil.“

Dne 21. oktobra 1824, št. 14.533 je bila prošnja odposlana na Dunaj. Priporočena je bila v gorenjem zmislu in priložena ji je bila izjava „vrlega knjižnega revizorja, filozofskega profesorja Jurja Pavška,“ da hoče skrbno opravljati cenzuro.

Predsednik najvišjega policijskega in cenzurnega urada Sedlnitzki je zahteval nato od ljubljanskega guvernerja Schmidburga, naj se na Dunaj pošlje „ein detaillirter Plan zu dem befragten Wochenblatte mit der bestimmten Angabe, welche Gegenstände darin überhaupt und besonders behandelt werden sollen.“ Poleg tega je vprašal svojega vladnega zaupnika v Ljubljani o osebnih razmerah nameravanih izdajateljev, o njih moralnosti, učenosti in zlasti o političnem mišljenju. Končno se je obrnil na škofa Wolfa, kaj ta misli o podjetju slovenskega časopisa.

Podrobni načrt lista je sestavil takoj Ksaver pl. Andrioli. Ljubljanski zaupnik Sedlnitzkega z imenom Schmidhammer mu je poročal dne 9. decembra 1824 naslednje: „Ksaver pl. Andrioli je star sicer šele 32 let, a je že upokojen, ker je vsled svojih telesnih napak za dušno pastirstvo nesposoben. Holzapfel je bil šele pred kratkim posvečen v mašnika in je izza prošlega meseca kaplan v Kamniku; Cigler je že eno leto kurat v prisilni delavnici ljubljanski. Moralčno vedenje mož in njih vernost je njihovemu stanu primerna. O njih političnem mišljenju in delovanju pa se vsled njihovega, dosedaj omejenega delokroga ne dá še nič povedati. „Znanstvene izobrazbe pa nima nobeden izvrstne.“

„Izdaja tega lista je prenagljena, površna misel imenovanih individuov, ki še sami med sabo niso soglasni, po kakšnem načrtu bi se ravnali in kaj naj bi bil njih glavni namen. Vsak je namenjen prispevati k listu z raznovrstnimi članki, kakor se mu bo baš zdelo prav in koristno. Filozofski študijski ravnatelj in kanonik Ravnikar in pa doktor bogoslovja in profesor svetega pisma stare zaveze Jakob Zupan, dva zelo znanstvena moža in najboljša tu poznana slavista nista hotela pristopiti k podjetju, čeprav so ju večkrat vabili. Ako bi se tudi list dovolil, ne bo izhajal dolgo, ker mu bo kmalu pošlo zanimajoče gradivo. Tukajšnji tiskar in urednik „Laibacher Zeitung“-e Karol plem. Kleinmayer sam mi je rekel, da ne prične poprej tiskati lista, dokler se mu na podlagi podrobnega načrta ne zagotovi, da bo list mogel izhajati delj časa.

Kar se tiče predlaganega cenzorja profesorja Pavška, se mora sicer reči o njem, da je zelo veren mož, „doch von so beschränkten Talenten, dass ihm die Censur dieses Blattes mit Beruhigung nicht leicht anvertraut werden kann.““

Dne 23. novembra 1824 je poprašal guverner Schmidburg škofa Wolfa, kaj misli o imenovanih treh duhovnikih in o nameravanem podjetju. Škof odgovori dne 11. decembra 1824:

„Vsi trije imenovani duhovniki so bili med svojimi študijami odličnjaki. Vkljub temu se more čisto odločno trditi, da bi mogel n. pr. Ignacij Holzapfel, ki je šele v jeseni končal svoje šole, napisati kvečjemu kaj šolarskega, ne glede na to, da bi bilo zanj kot začetnika boljše, da bi se baval s svojim poklicem. V koliko je razširil Ksaver pl. Andrioli, ki je bil skoraj takoj po kočanih študijah upokojen, svoje znanje preko mej šolskih predmetov, ordinariatu ni znano. Še manj pa je znano škofu, da bi se bil Andrioli kdaj baval s slovanskim ali kranjskim jezikom. Vrhutega je Andrioli rojen in vzgojen v Ljubljani, odkoder ni skoraj nikoli prišel na deželo. Znano pa je, da se govori v Ljubljani najpokvarjenejša in najpomankljivejša kranjščina, v visokih, od mladosti nemško vzgojevanih krogih, katerim Andrioli pripada, pa še najbolj pokvarjeno in pomanjkljivo.

Samo prisilniški kurat Janez Cigler, ki je bil sicer tudi v Udmatu poleg šentpeterskega predmestja rojen, je služboval več let na deželi, kjer je mogel prodreti v kranjščino globlje pri veselju, ki ga ima do nje. Vendar pa ordinariat nič zanesljivega ne ve niti o tem, niti o njegovi drugi slovstveni izobrazbi. Neki mali kranjski prevod, ki ga je izdal pri zakotnem tiskarju Kremžarju, ni bil celó brez pravopisnih in slovniških napak. V moralicnem in političnem oziru ne more ordinariat imenovanim trem duhovnikom nič sponesti, pač pa dvomi, dokler ga dejstva o nasprotnem ne prepričajo, o literarni usposobljenosti njihovi.

Morebiti pa hočejo ti trije dati samo ime in se za njimi skrivajo drugi sotrudniki?

Mit Bezug auf das Gesagte muss man übrigens offen gestehen, dass man den Nutzen eines Wochenblattes wie die Carinthia als Beylage zur Klagenfurterzeitung, worin entweder slavische Gegenstände, als Alterthümer, etymologische Untersuchungen u. s. w. in der deutschen Sprache behandelt, oder von Zeit zu Zeit gediegene slavische Aufsätze eingerückt werden, ganz gut begreift, aber dass man umso schwerer einsieht, wozu ein durchaus in der krainischen Sprache geschriebenes Wochenblatt als Bestandtheil einer deutschen Zeitung für Leser, welche, weil sie deutsche Zeitungen lesen, wohl alle das Deutsch aber nicht alle das Krainisch verstehen, dienen soll?“

Dne 22. decembra 1824 je poslal guverner Schmidburg Sedlnitzkemu škofovo pismo in načrt lista, ki ga je napisal Ksaver pl. Andrioli. Tega načrta nisem mogel najti v aktih. Guverner pravi o njem, „dass ihm zufolge die Slavinja ein eigentliches Volksblatt seyn, und die Bestimmung haben soll, durch Mannigfaltigkeit der darin abgehandelten — nicht politischen — Gegenstände alle Klassen von Lesern zu befriedigen, die der krainerischen Sprache kundig sind.“

Izdaje časopisa c. kr. dvorna najvišja policijska in cenzurna oblast ni dovolila. Sedlnitzki pravi izrecno, da lista ne dovoli na podlagi neugodne izjave ljubljanskega škofa. Pravi namreč v svojem odloku z dne 1. januarja 1825 št. 10.608, „dass er mit der sehr gründlichen Ansicht des Hrn. Bischofs Wolf sich vollkommen vereinigt, daher Hochdieselben (gubernij) zu ersuchen sich veranlasst findet das diessfällige Gesuch der obgenannten Weltpriester ablehnend bescheiden lassen zu wollen.“

Schulz pl. Strasznitzki in Čop.

(Čopova slika.)

V Čopovi zapuščini v licejski knjižnici ljubljanski se nahajajo med drugimi tudi pisma Schulza pl. Strasznitzkega in njegove žene Zofije, pisana Čopu.

Dr. Leopold Karel Schulz pl. Strasznitzki je bil rojen dne 31. marca 1803 v Krakovu in je študiral na dunajskem vseučilišču matematiko in astronomijo pri profesorjih Jenku, Ettingshausnu in Littrowu, filozofijo pri profesorju Remboldu. Poslednji je bil učenec in pristaš filozofa F. H. Jacobija, čigar praktična filozofska smer je bila baš takrat pričela izpodrivati v Avstriji Hegeljevo spekulativno modroslovje. Schulz je absolvirал študije l. 1824 in je bil takoj imenovan za adjunkta na matematični in fizikalni stolici dunajskega vseučilišča. Leta 1827 je dobil definitivno

mesto profesorja na ljubljanskem liceju, kjer je ostal do l. 1834 in se bližje seznanil z vsemi izobraženejšimi možmi takratne Ljubljane. Posebno prijateljstvo pa je sklenil z našim Čopom, s katerim si je ob času, ko enega ali drugega ni bilo v Ljubljani in pa potem, ko je bil Schulz prestavljen na lvovsko vseučilišče, pridno dopisoval.

Na Dunaju živi še sin njegov, vpokojeni ministrski svetnik dr. Johann Schulz pl. Strasznitzki, oženjen s hčerjo Ljubljančana Hermanna pl. Hermannsthala, Prešernovega prijatelja in ob tedanjem času precej znanega nemškega pesnika „lirskega lista“. Žena Hermannsthala in tašča še sedaj živečega Schulza pa je bila hčerka ljubljanskega advokata drja. Oblaka. To Amalijo Oblak pozna zgodovina slovenskega slikarstva kot nadarjeno učenko Langusovo. Sestra njena Lujiza Oblak, ki je dobro poznala Prešerna, ki je pogosto prihajal v hišo njenega očeta, živi še danes na Dunaju kot 84letna starka in zvesto hrani spomine na svojo domovino in ono krasno dobo ljubljanskega duševnega in društvenega življenja.

Misleč, da bi se dalo morebiti pri sinu Čopovega prijatelja Schulza dobiti kaj Čopovih pisem, katerih nam je itak malo ohranjenih, sem se napotil k upokojenemu ministrskemu svetniku in ga povprašal po korespondenci njegovega očeta in zlasti po morebitnih Čopovih pismih. Izvedel sem, da je v Schulzovi družini Čopovo ime sicer še danes v veliki časti, a dopisi Čopovi da so se žalibog zgodaj uničili. Dr. Schulz je utegnil rešiti edino korespondenco očetovo s prijateljem Socherjem, doktorjem in profesorjem medicine na Dunaju. Ta pisma mi je tudi dal na razpolago. Za Slovence zanimivo pa je samo tuptam kako mesto v Schulzovih pismih, kjer svojemu dunajskemu prijatelju govori o razmerah v takratni Ljubljani. Tako popisuje n. pr. dne 30. marca 1829 razmere na ljubljanskem liceju:

„Bei den Prüfungen der Philosophie war ich auch, es ist etwas erbärmliches, was hier unter dem Namen Philosophie vorkommt z. B. eine Definition: Recht ist das, was die Richter aussprechen. Wie gefällt Dir das? Ebenso ist's bei der Philologie. Ich nehme keinen Anstand, unser Lyceum als das schlechteste in der ganzen Monarchie zu erklären — und doch ist die Jugend talentirt und sehr fleissig. Das macht einen traurig. Ich lasse aber von diesen Ansichten gar nichts merken, und kann nur sagen, alle meine Kollegen achten mich und haben mich recht lieb.“

V jeseni l. 1829 je šel Čop na Dunaj. Ob tej priliki je želel Schulz seznaniti Čopa z nekaterimi njemu dragimi osebami na Dunaju. Te osebe so bile: dr. Socher, neka gospa Zonti in pa Schulzova nevesta Zofija. Na Socherja je dal Schulz Čopu naslednje priporočilno pismo z dne 15. septembra 1829:

„Überbringer dieses Schreibens Zhop (sprich Tschop), hiesiger Humanitätsprofessor, ist mir während meines hiesigen Aufenthalts nahe befreundet worden und da Du oft der Gegenstand unseres Gespräches warst, so hat er Dich durch mich liebgewonnen und wünscht Dich persönlich kennen zu lernen, und da er auch mir so lieb ist, da er der einzige hier ist, dem ich in Bezug auf Wissenschaft, Kunst und Leben mein Herz ausschütten kann, so ist es ein Wunsch von mir, dass mein Freund ihn auch kennen lerne und meine Liebe und Wohlgefallen mit mir theile. Ich bitte Dich auch, ihn zu unserer hochverehrten Freundinn Frau von Zonti zu führen, er kann Euch den besten Aufschluss über mein hiesiges Leben und Treiben und über unsere ganze oft umnebelte Atmosphäre geben.“

Iz razmerja Schulz-Čopovega se da pridobiti tudi nekaj podatkov za karakteristiko Čopovega svetovnega in estetičnega nazora. Kar sem jaz vedno povdarjal, mi je Schulzov sin na Dunaju potrdil: da je bil Čop Hegeljanec. Sin Schulz se vé spominjati, da je njegov oče pogosto in rad govoril o Ljubljani in ondotnih svojih prijateljih. Posebe o Čopu da je večkrat pravil, kako je vedel ž njim dolge filozofske razgovore in ga izkušal odvrniti od Hegeljevih nazorov ter ga izpreobrniti k Jacobijevi praktični filozofiji, a vse zaman. V estetiki je bil Čop pristaš bratov Schlegelov, s čimer Schulz tudi ni soglašal. Primeri naslednje Schulzovo pismo Socherju z dne 22. novembra 1829:

„Den gestrigen Tag brachte ich grösstentheils mit Zhop zu, der mir immer lieber wird, je näher ich ihn kennen lerne. Er ist zwar im Ästhetischen ein Verehrer der Schlegel, allein seine moralischen Ansichten sind viel höher, als die dieser Brüder, was mir sehr wohlthuend ist.“

Schulzu, praktičnemu filozofu, ki je bil v metafizičnih vprašanjih skozinskoz veren in katoliški mož, je Čopova resnoba in moralna solidnost morala zelo ugajati. Druga takratna ljubljanska družba, v kateri je bil največji duh naš Prešeren, se profesorju Schulzu pač ni mogla tako omiliti, ker se je dajala v praktičnem življenju v svojem dionizijskem razpoloženju voditi bolj čuvstvu in osvobojenemu instinktu, nego računajočemu razumu. Schulza označuje dobro smer njegovega javnega delovanja v Ljubljani.

Izprosil si je bil namreč Schulz od dvorne študijske komisije dovoljenje, imeti javna predavanja iz višje matematike in astronomije za široko publiko. To so bila prva javna poljudna predavanja v Ljubljani. Občinstvo jih je vzprejelo z velikim zanimanjem. Poznejši znani avstrijski šolnik vitez Močnik¹⁾

¹⁾ Zanimiva je splošna sodba Močnikova o stanju pouka na takratnem ljubljanskem liceju. Nahaja se v njegovem pismu na dvorno študijsko komisijo

pripoveduje, da so naravnost navduševala najširše meščanske kroge. Celo žene in dekleta niso hotele zaostati, tako da je bil Schulz prisiljen imeti po hišah predavanja v privatnih krožkih. Ob večerih pa je postavljaj v „Zvezdo“ velik daljnogled in kazal svojim radovednim poslušavcem zvezde in razne prikazni na njih. Dne 30. novembra 1829 piše Socherju o teh predavanjih: „Meine Vorlesungen über populäre Astronomie sind sehr besucht, Professoren, höhere und niedere Beamte, Offiziere und Studenten aller Art sind meine Zuhörer, ich gebe mir aber auch recht viele Mühe.“ Dne 22. novembra 1829: „Heute hatte ich wieder Vorlesung aus der populären Astronomie und ein ziemlich zahlreiches Auditorium. Diese Vorlesungen verschaffen mir die Achtung der Stadt, welches mir sehr erfreulich ist. Die Stadt sieht diese Vorlesungen als eine lehrreiche Unterhaltung an, die man ihm darbietet. Heute Abends bin ich wieder auf eine Unterhaltung eingeladen.“

Iz tega se razvidi, da teh predavanj ne smemo jemati preveč resno, občinstvo jih je imelo za nekoliko finejše razvedrilo, za nekako višjo zabavo. A Schulz sam je imel s predavanji svoj resen soliden namen, ki označuje in razločuje tega učenca praktične Jacobijeve filozofije, od naših tedanjih slovenskih veljakov, pristašev nemške filozofije prve romantike. Dne 29. aprila 1830 piše Schulz Socherju o namenu svojih predavanj takole:

„Die Tendenz meiner Vorlesungen ist stets dahin gerichtet, im Weltenbau die Spuren der allsegnenden Hand des Allliebenden und Allwerten aufzufinden, auch suche ich die Würde der Wissenschaft als solcher darzustellen.“

Sorodno dušo in pravo domače ognjišče pa je bil našel Schulz v Ljubljani v družini slovenskega slikarja Langusa. Kako intimno se je bil sprijateljil z njim, kaže naslednje pismo, ki ga je pisal Socherju dne 15. oktobra 1829:

z dne 28. oktobra 1853: „Bedauerlich war der Zustand, in welchem damals das wissenschaftliche Leben an dem Laibacher Lyceum darniederlag. Die Professoren beschränkten sich, wie dies zu jener Zeit auch an den andern Lyceen der Fall war, auf das Herablesen ihrer Hefte, auf das Erklären und Abfragen der Lektionen, und wenn dessenungeachtet ausnahmsweise ein strebsames Talent sich emporarbeitete, so war dies wahrhaft nur jener innern Macht zuzuschreiben, mit welcher der lebenskräftige Trieb nach Wissen trotz aller Hindernisse sich durchbricht. Da kam der geistvolle Schulz nach Laibach und mit ihm ein bis dahin nicht gekanntes Regen und Streben unter die studierende Jugend... Schulz war ein geschworener Feind jedes todtten und geisttödtenden Mechanismus, dagegen war er stets eifrig bemüht, auch die praktische Wichtigkeit der Mathematik in ihren vielseitigen Andeutungen auf das Leben und andere Wissenszwecke in ihrem schönsten Lichte darzulegen... Dies zeigte er durch seine ebenso fasslichen als geistreichen Vorlesungen über populäre Astronomie, zu denen sich ein zahlreiches Auditorium aus allen Klassen der Bevölkerung einfand...“ (Prim. Professor Schulz von Strasznitzki als Gelehrter und Mensch. Wien 1862.)

„Dir als meinem Freunde muss ich auch das eröffnen, dass ich hier Menschen getroffen, mit denen ich von meinen Lieben, Sofie, Socher, Zonti, Rembold sprechen kann. Es ist dieses der Maler Langus und seine Frau, ein jungvermähltes, mit zarter Innigkeit sich liebendes Ehepaar. Da ist mein Socher — mein guter Socher eine ganz bekannte Person, wie sehr freuen sich beide Rembolden kennen zu lernen, wenn er vielleicht kommt (kot bibliotekar na licejsko knjižnico, kamor je prosil obenem s Čopom potem ko je bil na dunajskem vseučilišču vpokojen). Wenn ich dort einen Abend der Woche mich nach Herzenslust ausgeplaudert, so geht die Arbeit mit frischer Kraft von neuem fort.“

Po teh in takih pismih so postala imena Schulzovih ljubljanskih prijateljev dobro znana osebam, ki so mu bile na Dunaju drage. Čopa je — kakor smo videli — poslal Schulz celo s priporočilnim pismom k Socherju in temu naročil, naj ga seznani z gospo Zonti. Pri tej dunajski gospe se je Čop seznanil, kakor ve iz družinske tradicije Schulz-sin, z mlado nevesto Schulzovo, Zofijo, kateri se je med svojim dunajskim bivanjem l. 1828 tako prikupil in ji postal tako mil, kakor njenemu ženinu v Ljubljani.

Moremo si torej misliti, kako veliko veselje je napravil Langus osebno sicer neznani nevesti svojega prijatelja, ko ji je poslal oljnati portret Čopov v dar. Izročil ga je Schulzu, da ga ji pošlje; ta pa ga je priložil nekemu zavoju, poslanemu na Socherja. Priložil mu je naslednje pismice (brez datuma):

„Zugleich wirst Du in diesem Pack ein Portrait finden, das Langus (er und sie lassen Dich und die gute Zonti vielmals grüssen) meiner lieben Sofie schickt, sei so gut ihr selbes zuzusenden.“

Ta Čopova slika Langusovega čopiča se še danes s spoštovanjem hrani v hiši Schulza pl. Strasznitzkega na Dunaju.¹⁾ Slikana je na lepenko in jako dobro ohranjena. To omenim zato, ker je original tega Čopovega portreta, slikan od Langusa na platno (vsled česar se mi zdi original, a ona dubleta na lepenki — kopija!), viseč danes v čitalnici ljubljanske licejke, v barvah nekoliko potemnel. Jaz sem si portret izprosil od Schulza in sem dal po njem napraviti reprodukcijo, ki jo najde čitatelj v pričujočem zvezku „Zbornika“. Langus se sicer ni podpisal niti na Schulzovi niti na licejski sliki Čopa. Pač pa se razvidi njegovo avtorstvo pri prvi iz pisma, ki sem ga gori

¹⁾ Vrhutega ima vpokojeni ministrski svetnik Schulz več izvornih slik in kopij slikarice Amalije Oblakove, omož. Hermannsthalove, svoje tašče. Cel kabinet njenih slik, zlasti portretov, pa ima v svojem stanovanju na Dunaju stara Prešernova znanka in sestra slikarična Lujiza Oblakova. Naj bi se imele te slike v evidenci, da bi ob ugodni priliki prišle v domovino, kamor spadajo.

navedel, licejska pa ima na odzadnji strani listek licejskega skriptorja Kosmača: „Mathias Zhóp, k. k. Bibliothekar. Geboren am 26. Jänner 1796, in der Save nächst Tomazhov ertrunken am 6. July 1835. M. Langus pinxit Labaci.“

V ljubljanskem muzeju se nahaja še ena kopija Langusovega portreta Čopa. To pa je akvarel na papirju. Gospod kustos dr. W. Šmid je bil tako prijazen, da je zame preiskal vse zapisnike muzejskih pridobitev, a zastonj. Zaznamovano ni, odkod je prišel ta Čopov portret v Rudolfinum. Poleg Čopove je zraven privezana tudi slika Vodnikova z znanimi stihi: „Drava čigava je . . .“ Na tretjem privezanem listu pa se bere: 1694. Imprimatur. Vom k. k. illyrischen Landespraesidium. Laibach 12. Juli 1838. Schmidburg m. p. Iz tega se vidi, da sta ta dva akvarela — cenzurni eksemplar, ki je prišel iz arhiva deželne vlade v muzej po podobni neznani poti kakor rokopis Prešernovih pesmi.

Kdo je izdal po teh dveh akvarelih podobo Vodnikovo in Čopovo? Korytko. Iz zapuščine Stanka Vraza (v zagrebški vseučiliški knjižnici) imam prepisano pismo, ki ga je pisal dne 7. svečana 1839 Fr. Malavašič Vrazu. V tem pismu javlja Malavašič, da je Korytko umrl dne 31. januarja: „Danico ilirsko in novine smo brali tukej, dokler je Korytko živel, al zdaj si jih bomo sami od Zagreba pripisali. Ta nam je mnoge časopise posodoval, pa zdaj naj počiva v miru! O b r a z e Vodnika in Čopa je ravno 4 dni pred smertjo lithographirane z Dunaja dobil. Kadar bodo za dobiti, Vam jih bom poslal.“

Baraga med jožefinci in janzenisti.

Pri nas imamo navado metati jožefince in janzeniste v en koš. A možje so se ločili med seboj tako, kakor se loči razum od čustva. Jožefinci so bili hladni računajoči racionalisti, uradniki; janzenisti, posebno oni poznejše dobe, pa mrki pietisti, zaprti v svoje strogo verske občutke. Prvi kot uradniki centralistične dunajske vlade niso marali, da bi se duhovniki spuščali v nevarno pisanje knjig, zlasti še nenemških; drugi pa so pustili veljati same molitvenike in pobožne knjige.

Ob Herbersteinovem-Japljevem času so oboji dobro izhajali med seboj; Herberstein je bil celó najvnetejši zagovornik idej in naprav Jožefa II., češ da spadajo samo v „vnanjo disciplino“, ne pa v „notranjo“, čuvstveno, ali kakor pravi on, „v to, kar se pravzaprav imenuje religija“.

V začetku XIX. stoletja se je slovenski janzenizem — kakor sem že na drugem mestu namignil — izdatno izpremenil. Postal je zagovornik čuvstvenega obskurantizma in začel tiho vojno z oglašenim, birokratičnim racionalistom — jožefinizmom. Javno

izbruhniti ta boj ni mogel, ker so jožefinci imeli vlado na svoji strani in predstavljali sami lokalno vlado. A v aktih se najdejo razločni sledovi medsebojnega antagonizma. Naj omenim en sam značilen slučaj!

V svoji vlogi z dne 16. julija 1820 št. 30 se je odpovedal ravnatelj bogoslovskih študij na ljubljanskem liceju Anton Clementini svoji itak samo častni, to se pravi neplačani službi. C. kr. študijska dvorna komisija je zahtevala od ljubljanskega gubernija, naj ji predloži terno. Licejsko ravnateljstvo je nasvetovalo na tozadevno gubernijsko prošnjo edinega kanonika Bonaventuro Humlja. Ljubljanski škof je predlagal: 1mo loco: kanonika Humlja, ki je bil izvršil svoje študije v „Collegio germanico“ v Paviji, 2do loco: kanonika Jurja Zupana, ki je bil dosegel na dunajskem vseučilišču doktorat bogoslovja; bil je sicer včasih bolehen, a pri sedanjih dobrih profesorjih — pravi škof — bi lahko vodil ravnateljstvo, 3^{tio} loco: kanonika Urbana Ažbeta, doktorja bogoslovja, ki pa se je kot duhovnik na deželi sicer manj pečal z učenim bogoslovjem.

Pri guberniju je referiral svétnik Mayr, duhovnik, ki bi bil sedem let pozneje kmalu postal škof v Celovcu.¹⁾ Bil je jožefinec, in njegovo poročilo značilno osvetljuje razmerje med obema strujama. Gubernij priporoča Ažbeta ter pravi: „Die Landesstelle, welche von dem dermaligen Bestande der theologischen Professoren nicht ganz jene hohen Begriffe mit dem Ordinariate theilet, haltet den Posten eines theologischen Studiumdirektors hier für ein sehr wichtiges Amt. Er muss mit einem Manne besetzt werden, der den milden Gesinnungen der landesväterlichen österreichischen Regierung entspricht, und der dem Sektengeist einer finstern, menschenfeindlichen Parthey, die schwer besänftigt und trotzig wie jene englischen Presbyterianer so wenig das Ansehen einer gesetzlichen Hierarchie, als der höchsten Staatsgewalt ehren, wenn sie ersterer nicht etwa zu ihrem Zwecke bedürfen, — mit Kraft und Klugheit zu zähmen versteht.“

Dalje piše gubernij o ljubljanskih janzenistih:

„Man will lieber dem Domherrn Hummel drey Ämter nämlich die Dompfarre, Schulen-Oberaufsicht und die theologische Studien-Direction allein aufladen, lieber den immer kranken Domherrn Suppan, der während der ersten Semestralprüfungen und fast den ganzen Winter durch das Bett hütten, und dem das Ordinariat deswegen die Dompfarre abnehmen musste, neuerdings in Anspruch nehmen, lieber endlich den

¹⁾ Primeri pismo Čopovega korespondenta Mazka, pisano Čopu v Lvov dne 28. aprila 1827 (v Čopovi zapuščini v ljubljanski licejki): „Mayr dürfte von Laibach bald wegkommen als Bischof von Klagenfurt und an seine Stelle Meschutar als Gubernial-Rath nach Laibach oder Raunicher zurück und Meschutar nach Triest als Regierungsrath.“

geschätzten Aschbe von aller Bedienstung entfernen und in gänzliche Unthätigkeit versetzen, als diese Direction auf einen Mann übergehen sehen, der nicht im Geiste jener Parthey handelt.

Man weiss es wohl, dass der Bischof diese Parthey nicht liebet, der er jedoch öfters nachzugehen für räthlich findet."

Zato predlaga gubernij na prvem mestu Ažbeta, na drugem in tretjem Humlja in Zupana, a pristavlja:

"Von beyden letzteren lässt sich jedoch nichts anderes als die Aufrechterhaltung des dermaligen Systems erwarten."

Jožefinci in janzenisti, to sta torej bili obe najmočnejši in največjavnejši verski smeri na Slovenskem v prvi polovici XIX. stoletja. Tretja stranka je živel v frančiškanskem samostanu in je nastopala zlasti zoper janzeniste v svojih pridigah in javnih gledaliških predstavah (slovenskih! o katerih jako pogrešamo kake posebne študije). O tem piše Kopitar Šafaříku: „Sic franciscani nostros Rigoristas vocant Luterjani, und lassen sie in ihren Vaudevilles auf modrijani (Klünglinge) reimen.“ (Zbornik, I. str. 109.)

Že iz tega citata se vidi, da so povdarjali frančiškani nasproti janzeniški strogosti neko veselo življensko razpoloženje. Ta njihova smer je dobila v dvajsetih letih močno podporo z Dunaja. Tam je namreč deloval v podobnem zmislu P. Clemens Maria Hofbauer. Njegovo vedro krščanstvo z veselo socialno noto je nastalo čisto naravno baš v veselem mestu Dunaju in se ravno tako naravno pridružilo kot tretja smer starima dvema, oziroma stopilo v opozicijo proti njima, povdarjajoč zlasti one momente, ki jih janzenisti in jožefinci niso vpoštevali: humanitarno socialnost, versko življenje v društvih in bratovščinah. Na Kranjsko je zanesel Hofbauerjev duh Friderik Baraga, ki je študiral na Dunaju pravo, poslušal pridige „dunajskega ljudskega apostola“, ki mu je bil spovednik dotlej, ko je popustil posvetne študije in vstopil v ljubljansko semenišče. Leta 1823 je bil posvečen v duhovnika in nameščen kot kaplan v Šmartinu poleg Kranja. Tu je služboval štiri leta „in si pridobil zaupanje ljudi daleč na okoli. Vse je drlo k njemu celo po več ur daleč.“ (Jos. Benkovič, v „Voditelju“, 1901, str. 374.)

Baraga je deloval med ljudstvom zlasti potom bratovščine „srca Jezusovega“ in „kronaric Matere Božje“; kot pomočnice so mu služile zlasti vnete ženske. Tako delovanje se je moralo zdeti strogim janzenistom naravnost „pogansko“, a aristokratskim jožefincem poniževalno.

Baraga ni dolgo deloval v Šmartinu, in že je v sosednji župniji začutil dekan, da mu ubegavajo ovčice v sosednjo ograjo. V Stari Loki je bil takrat dekan Jernej Božič. Ta je poslal 18. februarja l. 1828 na ordinariat ovadbo zoper delovanje

Baragovo, ki se mu je zdelo versko nedostojno. Škofijstvo je poizvedovalo in končno pooblastilo šmartinskega župnika Jurja Kalana, naj zasliši po predpisanih točkah kaplana Baraga. Dne 21. marca 1828 je Kalan stavil Baragu naslednja vprašanja:

1. Jeli res, da nabirate ude bratovščine „srca Jezusovega“ in „kronaric Matere Božje“ s pomočjo žensk (Weibspersonen) in jih potem zapisujete v posebno bratovsko knjižico?

2. Hranite li vi še te bratovske knjižice in koliko udov štejeta omenjeni bratovščini? Ali pošiljate morebiti te seznamke kam drugam?

3. Jeli res, da pobirate od vsakega uda bratovščine „srca Jezusovega“ po 6 kr. vpisnine in da pošiljate ta nabrani denar frančiškantom v Ljubljano za sv. maše, ki naj se bero za ude? Ali je kakšnemu in kateremu očetu frančiškantu znano, da se zbira ta denar od udov imenovane bratovščine?

4. Odkod ste dobili podobice za ude imenovane bratovščine, in kdo zapisuje na obratni strani podobice ime uda?

5. Kdo je spisal rokopis z naslovom: Bukvize kronarz Matere Boshje in iz čigavih rok ste ga dobili?

6. Kdo vas je zapeljal k razširjevanju (zu dem Geschäfte der Verbreitung) imenovanih bratovščin in zapisovanju udov?

7. Ali Vam ni znano iz bogoslovja, da so vse bratovščine odpravljene — „und nur auf eine, nämlich jene der thätigen Nächstenliebe, reducirt seyen?“

8. Jeli res, da ste nekaterim ženskam kupili črne rute, da bi na ta način lažje izpodrinili rdeče?

Baraga je odgovoril na stavljena vprašanja:

Ad 1, 2, 4, 5 in 6. Kar sem v tem zmislu do onega časa delal, ko sem dobil v roko obtožnico gospoda dekana staro-loškega, je bilo to, da sem ljudem, ki so me prosili, naročal iz Ljubljane podobice srca Jezusovega in dajal nanje pisati njih imena v Ljubljani (v Gradišču, št. 10, od nekega človeka, ki je bil prevzvišenemu škofu poprej znan nego meni), ali pa sem jih sam doma pisal in potem te podobice dajal ljudem z naročilom, kaj naj po odredbi papeža Pija VII. vsak dan molijo. Koliko oseb si je dalo v Ljubljani in drugod na take podobice „srca Jezusovega bratovščine“ zapisati svoje ime, nikakor ne morem vedeti. — Zapeljal me k temu početju ni nihče drugi, kakor mnenje, da bom ljudem, ki hočejo to molitev opravljati, koristil, ako jim dam priliko, da to store. Odkar pa vidim, kako neljubo je to mojim višjim, vsakega kratkomalo odslovim.

V tem kraju je že veliko let navadna pobožnost na čast Matere Božje, s slavo in častjo kronane, pa ni bratovščina, ampak navadna privatna pobožnost ob vseh nedeljah in praznikih. Kolikor se spominjam, sem zapisal na 2 ali 3 listke (ki sem jih dal eni teh oseb) na vsak listek po 12 imen teh oseb...

Ad 3. Vsaka podobica stane 6 kr. Ta denar se zbira, da se potem zanj čitajo ob gotovih dneh pri oltarju srca Jezusovega v imenovani župni cerkvi sv. maše (za ude).

Ad 7. Res mi ni neznano, da je marsikaj odpravljen, kar je bilo dobro, in marsikaj uvedeno, kar ne nadomesti starega dobrega. — „Indessen, ich bin darüber nicht Richter, sondern meine Pflicht erheischt es nun, mich den Befehlen der Obern ganz zu unterwerfen.“

Ad 8. Jaz kupujem iz dobrotljivosti temu ali onemu včasih kakšno obleko in tudi rute, pa ne samo črne, ampak tudi višnjeve in bele.

K tem odgovorom Baragovim je pristavil njegov župnik Kalan še sam nekaj opazk:

Bratovščina „srca Jezusovega“ pravi, da je že jako razširjena po vsej kranjski in tudi po nekaterih krajih starološke fare in da je gospod Baraga veliko pripomogel k njenemu razširjenju; v drugo bratovščino pa se zdi, kakor da bi ne bil še „eingestudiert“. Dalje pravi župnik Kalan:

Ich habe, um den schon in voraus erwarteten ausweichenden Antworten mehr vorzubeugen und um mich, wegen seinem eigensinnigen Beharren bei einigen mönchischen Grundsätzen, nicht zu sehr zu ereifern den H. Baraga schriftlich einvernommen“. On pa da vkljub temu odgovarja kumulativno in se deloma izogiblje direktnim odgovorom. Župnik upa, da se bo poboljšal, ako se mu da ukor in se to zgodi v prizanesljivi obliki, „indem er zu diesem gesetzwidrigen Geschäfte, wie aus allem abzunehmen ist, nur durch frömmelnde Weibspersonen, den bekannten Schuster von der Gradischa-Vorstadt, meistens aber durch das gegebene Beispiel des Franziskaner-Convents zu Laibach verleitet wurde. Župnik hvali njegovo moralnost, radodarnost, pripomni pa, „dass H. Baraga den Personen des anderen Geschlechtes ledigen Standes zu viel Zutrauen schenke, und dafür von mehrern derselben ein vermessenliches Vertrauen, wenn nicht gar, doch ohne sein Wissen, fleischliche Anhänglichkeit einärndte. Zaradi njegove spovedne gorečnosti ga obiskujejo ljudje iz mnogih, včasih jako oddaljenih krajev. Slabi nasledki te njegove vneme se že kažejo v tem, da zanemarja otroški pouk. Najbolje bi bilo, ako bi ga premestili. (Pismo je datirano v Šmartinu poleg Kranja, dne 14. aprila 1828; dobil sem ga na razpolago iz knezoškofijskega arhiva po prijaznosti gosp. škofijskega kancelarja V. Steska.)

Nato je škof Wolf v lastnoročnem pismu naznanil starološkemu dekanu glede na njegovo pritožbo „zoper počenjanje nekih skrivnih verskih bratovščin“, da je od dekana ovajenega šmartinskega kaplana Baraga že poučil in misli, da se od te

strani bratovščine ne bodo več podpirale. Dekan pa naj vseeno še dalje dela zoper razširjevalce. (Ljubljana, 19. aprila 1828.)

Zupniku Jurju Kalanu pa je pisal škof Wolf, naj pobožno gorečnost kaplanovo tako vodi, da bo vse stroke dušnega pastirstva enako upošteval.

Baraga je bil potem še v istem letu premeščen za kaplana v Metliko. Kako so ga sprejeli tamkajšnji duhovniki in kako ravnali z njim, o tem je priobčil par anekdot Benkovič v „Voditelju“, 1901, str. 501.

Leta 1830 se je umaknil Baraga slovenskim janzenistom in jožefincem v Ameriko.

Dr. Jakob Zupan v preiskavah.

Dr. Jakob Zupan je bil, dovršivši bogoslovje in postavši na dunajskem vseučilišču doktor bogoslovja, nekaj časa duhovnik na deželi (v Šmarju pri Lanišču, St. Marein im Haarland). Pri konkurzni izkušnji, ki mu je uspela jako dobro, se je pokazal mislečega človeka — ein denkender Kopf, pravi neko poročilo — odlikoval se je s posebnim znanjem latinščine in z veliko jasnostjo v pismu. Cesar ga je nato imenoval z odlokom z dne 24. julija 1815 na predlog dvorne komisije za profesorja starega zakona in orientalskih jezikov na ljubljanskem liceju.

Zadovoljnost z njim ni trajala dolgo. Že leta 1819 se je pritožil gubernij na Dunaj v svojem letnem poročilu o stanju pouka na liceju, da se Zupan brani poučevati orientalske jezike, „radi česar pa se mu niti ne zdi vredno opravičiti se“. Zato je dobil oster ukor. Nato je nekaj časa menda vršil svojo dolžnost.

Leta 1827 so se začele nove tožbe. Iz pritožbe študijskega ravnatelja teologije Andreja Albrehta in iz protokola ljubljanskega gubernija je dvorna komisija zvedela, da se Zupan brani cenzurirati konkurzne naloge konkurentov za stolico dogmatike na liceju. Albrecht ga je zatožil, da je bolan na fiksni ideji (Nr. 5263, de 1828).

Dne 30. aprila 1828, št. 1779 je odgovorila dvorna komisija, da odobrava skrbnost in prizanesljivost napram bolnemu profesorju, da pa se mora vseeno gledati, da disciplina ne bo trpela. O ovadbi Albrechtovi, da Zupan v gostilni obeduje, kjer se mu rogajo in smejo gostje pri sosednjih mizah, pravi dvorna komisija, da to ne spada v njeno, ampak škofovo kompetenco, ker je Zupan obenem duhovnik ljubljanske škofije.

8. februarja 1829 je zopet izročil bogoslovski študijski ravnatelj obtožnico zoper Zupana. Zdravniškega izpričevala o njegovi duševni bolezni, ki so ga zahtevali na Dunaju, si gubernij še ni bil preskrbel, a je vendar poslal poročilo na Dunaj, češ da je evidentno, da je Zupan „geistes- und gemüthskrank

und dass er nothwendig von seinem Lehramte sogleich enthoben werden müsse.“ Gubernij je dal profesorju Zupanu takozvani ex-offo dopust. Kar se tiče suplenta pravi, da naj ravnateljstvo poskrbi zanj in ga predloži guberniju v potrditev. Ako name-rava predlagati duhovnika Gollmayerja iz dunajskega semenišča, čigar ime se imenuje, si je lahko v svesti gubernijske potrditve, samó da Gollmayer ne sme zahtevati povrnitve potnine z Dunaja v Ljubljano iz kranjskega študijskega fonda. Gubernij poroča dalje, da je naročil ravnateljstvu, naj z bolnim Zupanom pri-zanesljivo ravna, da je že odstopil deželni sodniji predlog licej-skega ravnateljstva, naj sodnija spravi Zupana pod kuratelo.

To poročilo je prišlo na Dunaju dne 7. marca 1829 na dnevni red. Poročevavec je bil dvorni svetnik škotski opat. Ta je menil, da bi bil ljubljanski gubernij boljše storil, ako bi bil vprašal ljubljanskega protomedika, kako sodi o duševnem stanju Zupanovem, nego da je stvar izročil sodišču. Zadeva se opatu zdi tolikanj nujnejša, ker študijski ravnatelj v svojem poročilu trdi, da razširja Zupan med učenci nevarne nauke. Ako se po-ročila ravnateljstva potrdijo, je bilo seveda čisto prav poskrbeti za suplenta. A preden so se odločili za gojenca pri sv. Avguštinu na Dunaju, Gollmayerja, naj bi bili vprašali ljubljanskega škofa za svet.

Dne 4. aprila 1829, št. 7026 je poslal gubernij na Dunaj naslednja poročila: Odlok, v katerem se izreka ljubljansko mestno in deželno sodišče, da profesor Zupan ni niti blazen, niti neumen, ampak samo čudak, ki ne potrebuje nikakšnega kuratorja, ampak za enkrat samó političnega ožjega nadzorstva. V drugi vlogi našteva bogoslovski študijski ravnatelj vse, kar se dá zoper Zupanovo vedenje in govorjenje zadnjih let povedati, in predlaga, naj Zupana vsaj do novega šolskega leta v jeseni odpusté; medtem pa naj ga opazujejo. Sicer pa Zupan na pr. predavanj orientalskih jezikov sploh še začel ni, čeprav gre že zimski semester h koncu. V tretji priloženi vlogi se pritožuje profesor Zupan sam zoper svoj ex-offo dopust, pravi, da ni bolan in da ne potrebuje dopusta. Predavanj orientalskih jezikov še ni začel, ker hoče počakati uspehov v svojem glavnem pred-metu in videti, kateri dijaki bi bili sposobni učiti se orientalskih jezikov, ki so itak izvenredni učni predmet. To Zupanovo opravičevanje pobija ravnateljstvo in zahteva, da se začasni dopust in suplent Gollmayer potrdita. Tudi gubernij je mnenja, da se Zupan za tako dolgo odstavi, da bodo opazovanja škofa in licejskih profesorjev potrdila, da je zopet sposoben predavati in poučevati. Obenem javlja ravnatelj, da je zaradi kratke dobe kar sam nastavlil suplenta Gollmayerja, nepočakavši odloka z Dunaja, kar je tudi gubernij potrdil, Zupanu pa sporočil, da je njegova pritožba poslana na Dunaj v končno rešitev.

Poročevavec pri dvorni študijski komisiji škotski opat je k tem poročilom pripomnil, da se razvidi iz sodnijskega poročila, da je Zupan samo čudak, ne pa bolan. Na ovadbe študijskega ravnatelja se že zato ni povsem zanesti, ker iz Ljubljane vkljub izrecni zahtevi še vedno ni zdravniškega izprijčevala o Zupanovi bolezni. Kakor se torej sodišče ne mara prenačiti s kuratelo, tako je bilo Zupanovo začasno odstavljenje od poduka prenačljeno, posebno ker Zupan v svoji pritožbi sam protestira zoper to. Tudi pristavlja ravnatelj sam, da se je Zupan v zadnjem času poboljšal. Poprej je ravnatelj govoril tudi o nekih nevarnih naukih Zupanovih, a ni navedel nobene in ni dokazal trditve, ki bi bila, ako bi se izkazala nje resničnost, prinesla Zupanu takoj stalno umirovljenje. Zato misli referent, da bi bilo najbolje, ako bi se študijska komisija obrnila naravnost na ljubljanskega škofa, ki mora Zupana kot kanonika, ki je svojemu predstojniku odgovoren za svoja pravoverna katoliška načela, dobro poznati. Od te škofove izjave naj zavisí, ali naj Zupan ostane, ali se odpusti le začasno, ali pa se za stalno umirovi.

V pismu z dne 28. aprila 1829, št. 2110 je komisija v resnici vprašala škofa Antona Alojzija Wolfa za njegovo mnenje. Razložila mu je dosednji razvitek zadeve in pristavila h koncu, da je ves čas pogrešala kakšnega določnega škofovega predloga, „welches kaum unterblieben sein dürfte, wenn Supan ganz so wäre, wie der Director sich über ihn auslässt, dessen Äusserung in einer Sprache abgefasst ist, die allerdings das Bedenken persönlicher Animosität erweckt.“ Pri tako nedostatnih poročilih da dvorna komisija ne more ničesar skleniti, kakor samo grajati ravnanje gubernija, ki je tako hitro potrdil odslo-vitev Zupana. Končno prosi škofa, naj se izrazi „über Supans recht-katholische Grundsätze und dessen Beybelassung im Amte.“

Pri seji dne 30. maja 1829 je prišla Zupanova zadeva v študijski dvorni komisiji zopet v obravnavo. Razpravljalo se je na podlagi novega poročila ljubljanskega gubernija. V tem poročilu je gubernij javil, da je bil zavrnil Zupanov protest zoper začasni dopust in potrdil Zupanovega suplenta Gollmayerja. Tudi je bil naročil škofu in licejskim profesorjem, da naj Zupana nadzorujejo in svoja opazovanja koncem leta sporoče njemu v svrhu nadaljnega postopanja. A medtem da je licejski bogoslovski ravnatelj prostovoljno vnovič poročal guberniju o Zupanu in sicer v zelo pomirjevalnem zmislu. Pravi, da je odrejeni dopust (ki pa v resnici ni stopil v veljavo, samo orientalske jezike je suplent Gollmayer prevzel od Zupana) zelo dobro vplival na moža in pripomogel, „dass sein Geist wieder erstarkte und auch sein Gemüth sich wieder erheiterte, so zwar, dass er nicht allein im Stande blieb, seine Vorlesungen über das

Bibelstudium ununterbrochen fortzusetzen, sondern dass er auch — wie allgemein zu vernehmen war — selbst die Semestralprüfungen mit derjenigen Auszeichnung zu halten vermochte, die an diesem gelehrten Mann in früheren Jahren zu beobachten gewesen ist.“ Ravno tako ugodna izpremembra se vidi sedaj na njegovem privatnem vedenju in ker so „ustanovili njegovi kolegi neko prijateljsko, v resnici hvalevredno društvo, so na ta način mnogo pripomogli, da se je tudi njegovo zasebno življenje razvedrilo.“

Poleg tega poročila licejskega bogoslovskega ravnateljstva je poslal gubernij na Dunaj tudi pismo škofa Wolfa, za katero je bila prosila dvorna komisija. Škof piše (dne 24. maja 1829):

„Predhodnik sedanjega ravnateljstva je bil od kapi zadeti kanonik Ažbe, ki se oslavljen na duhu in telesu ni brigal za nič, ampak je vse podpisal, kar mu je predložil licejski skriptor v podpis. Za njim je prišel kanonik Albrecht, ki je jako obložen z delom. Ker se je brigal za vsako stvarco, je bil morebiti zato nekoliko nadležen raznim profesorjem. Vendar je bil po moji vednosti ravno Zupan oni „ki se ni nikoli pritožil zoper novega bogoslovskega ravnatelja.“

„Supan ist ein wissenschaftlicher, seinem Amte vermöge seines Wissens ganz gewachsener Mann. Von jeher hatte er eine besondere Vorliebe für das slavische Sprachstudium, er wanderte zur Verfolgung dieses Zweckes nicht nur im Lande, sondern auch weit ausser demselben in den Ferien stets herum, schloss sich an Jedermann, bey dem er eine Ausbeute hoffen konnte, an, und ist allenthalben als ein vaterländischer Sprachforscher bekannt geworden, daher er auch die Vorliebe seiner Landesleute vorzüglich aber der weltlichen Stände für sich hat.“

Ko je predlagal ravnatelj dne 8. februarja t. l., naj se začasno odstavi in spravi pod kuratelo, je bila javna naklonjenost Zupanova razžaljena in začeli so dolžiti ravnatelja Albrehta, da Zupana osebno mrzi.¹⁾ To očitanje je bilo samo na sebi

¹⁾ Primeri, kar o Zupanovem slučaju poroča iz Ljubljane Schulz pl. Strasznitzki svojemu prijatelju Socherju na Dunaj: „Stelle dir einmal vor, was sich an unserem Lyceum ereignete. Unser Professor des alten Bibelstudiums Dr. der Theologie, Jacob Suppan, ein ehemaliger Mitschüler Rembolds in Wien, obwohl ein geborener Krainer, für welches sein Vaterland er mit glühendem Enthusiasmus eingenommen ist, ein Koloss der slavischen und orientalischen Sprachgelehrsamkeit, ist übrigens ein heller, aufgeklärter Mann, jedoch Sonderling eigner Art, er heizt sich nicht im Winter ein, trägt Jahr aus Jahr ein dieselbe Leibwäsche und Rock, hat fast mit niemand Umgang, brennt nie ein Licht, wenn es finster wird, macht er seine Meditationen aus krainischen Poesien, er ist ein Mann von ungefähr 40 Jahren. Dieser Mann ist nun einem Theil der höheren Geistlichkeit, insbesondere dem Direktor des theologischen Studiums anstössig. Was thut nun dieser? Er reicht beim Ordinariate ein, P. S. sei, wie es seinem Benehmen zu entnehmen ist, irrsinnig, tragt auf Kuratel und Pensionirung an. Das Gubernium enthebt

gotovo povsem neutemeljeno, a je vkljub temu dalo ravnatelju povod, da se je v svojih poznejših ovadbah izražal obširneje in krepkeje, kakor ima sicer pri svojem mirnem značaju in flegmatičnem temperamentu navado. „Die äussere Verwahrlosung des Supan hat er noch mit milden Farben geschildert, denn sie gieng, was er gar nicht sagte, so weit, dass Supan dem Professor der Kirchengeschichte, der täglich nach ihm die Vorlesungen hält, nicht selten Ungeziffer auf dem Lehrstuhle zurückliess.“

Kar je Albrecht ovadil, je seveda vse res; zdi se mi samo, da je ravnatelj premalo spreten v občeivanju in da ni v svojih poročilih dovolj delikatno izbral izrazov. Zakaj vse, kar se more Zupanovim predavanjem, katere imam že delj časa v evidenci, očitati, je to, da se kot vnet čestilec in če se ne motim, tudi učenec Jahn ne more ločiti od njegovih, nekdanj predpisanih knjig in da ima načela tega moža za svoja.¹⁾ Ker pa so te knjige v resnici spotikljive, jih je vlada po pravici odpravila in leta 1826 nadomestila z Ackermannovo „Archaeologia“ in „Introductio in libros novi foederis“ kot provizoričnima učnima knjigama.

Zastonj sva se trudila jaz in ravnatelj Albrecht, da bi ga odvrnila od Jahnovih knjig. Ker vse prigovarjanje ni nič pomagalo, ga je ravnatelj največ radi tega ovadil guberniju s poročilom, kateremu se razen stilizacije ne dá nič oporekati.

auf unbestimmte Zeit den P. Suppan seines Lehramtes und gibt die Sache in Bezug des ersten Punktes an die Landrechte ab. Jedoch die Landrechte weisen das Kurat als unbegründet zurück, (ein Landrath sagte in der Sitzung, P. Suppan ist um Mitternacht im Traume heller im Kopfe, als der Herr Direktor am hellen Mittage.) Mittlerweile berief schon das Gubernium einen Krainer, der in Frintenco ausgebildet wurde, herein zur Supplirung der Kanzel. Suppan ist über all dieses, da er alles stark empfindet, sehr betrübt, jedoch seine sämtlichen Kollegen dringen auf ihn ein, dass er gegen solche Willkürlichkeit bei der Studienhofcommission rekurriren soll. — So, mein Lieber, geht man mit uns Professoren um. Nicht einmal das Recht des gesunden Verstandes lässt man uns zu. Was sagst du dazu?“

¹⁾ Johann Jahn je bil na dunajskem vseučilišču profesor orientalskih jezikov, biblijske arheologije in dogmatike od 1789 do 1806. V svojih dveh znamenitih knjigah „Introductio in libros sacros veteris foederis“ in „Archaeologia biblica“ se je približal protestantovskim učenjakom in je marsikaj v svetem pismu razlagal naravnim potom. V uvodu v stari testament pravi: „Man wird es mir nicht verdenken, dass ich bisweilen von meinen gelehrten Vorgängern abgewichen und meinen eigenen Ansichten gefolgt bin.“ Skoro nato je prišel pred komisijo, ki je zahtevala, da nekatere svoje stavke predrugači. Kmalu nato se je pričelo njegovo preganjanje. Odslovili so ga s stolice in ga imenovali za metropolitanskega kanonika na Dunaju. Leta 1814 ga je neki požunski latinski list imenoval naravnost krivoverca. Jahnovi učni knjigi je „očistil“ njegov naslednik na vseučilišču dunajskem avguštinec Leopold Ackermann, kakor so zahtevali višji, in ju je izdal pod svojim imenom (1825, ozir. 1826). Več o tem glej: Wurzbach, Biographisches Lexicon, X. str. 42—47.

Škof pravi, da je mislil, da bo Zupan dobil samo ukor, a deželni gubernij ga je kar začasno odpustil. Ali tudi ta ukrep je imel dobre posledice, tako da smo jaz in profesorji, ki nam je bilo naročeno ga opazovati, kmalu poprosili gubernij, naj ostane Zupan pri poučevanju, a Gollmayer naj ga suplira samo pri poučevanju orientalskih jezikov, sorodnih s hebrejščino. V tej svoji prošnji z dne 27. aprila 1829, št. 315 sem guberniju tudi naštel vse, kar se Zupanu očita. —

Na koncu svojega pisma predlaga škof, naj guverner pošlje Zupanu osebni dekret, v katerem naj mu našteje in graja vse njegove nerodnosti. Zraven naj se naroči dvema zdravnikoma, ki imata dostop do Zupana, naj ga opazujeta, isto naj delajo tudi profesorji. Ob koncu leta pa naj vsi predložijo svoja podrobna poročila. Isto bo storil tudi škof.

„Da ich einerseits den Supan seit meinem Hierseyn nie zu Gesichte bekam, als wenn ich ihn zur Tafel lud, dieses aber mir seines Schmutzes wegen endlich auch zu eckelhaft wurde, andererseits aber ich durch das Vorrufen des Supan auf sein offenbar krankes Gemüth nachtheilig einzuwirken besorgte, so versuche ich schon seit einiger Zeit durch einen Domherrn, zu dem er noch etwas Vertrauen zeigt, auf ihn nebst andern auch dahin zu wirken, dass er bey dem Altare, bey dem er schon seit 3 Jahren nicht mehr gesehen wurde, wieder erscheine, sich an die Vorlesebücher des Ackermann halte, und so, wie er sonst von tadelloser Moralität ist, auch in dem äusserlichen Anzuge reinlich erscheine. Er hat dem Domherrn, der ihm bald im eigenen, bald in meinem Nahmen zuredet, alles versprochen; allein dessenungeachtet wurde er bey dem Altare noch nicht gesehen.“

Dalje pripoveduje škof, da je pred enim tednom na kmetih en brat Zupanov (kmet) zblaznel, zato da se tudi zanj boji. Končno nasvetuje, naj se z njim oprezno ravna.

Gubernij predlaga soglasno z ravnateljstvom, naj se stvar pusti tako, kakor je; sklene se, Zupanu naštetih vse njegove nerodnosti v posebnem pismu. Ukaže naj se mu, naj se drži predpisane knjige. Končno misli gubernij, da zdravniška preiskava sedaj ni več potrebna.

Na Dunaju je prišlo to poročilo gubernija dne 6. junija 1829 v obravnavo. Škofovo pismo so vzeli na znanje in potrdili suplenturo Gollmayerjevo. Guberniju so odpisali, naj ravna z Zupanom po škofovem predlogu. V odgovor na njegovo pritožbo zoper začasni dopust naj se mu v mili obliki navedejo vsi prestopki in vse nepravilnosti zadnjih let. Vrhutega naj se pooblastita dva zdravnika, da opazujeta Zupana. Izbrati se morata taka zdravnika, ki sta mu simpatična in imata pri njem vstop. Tudi bogoslovski ravnatelj in profesorji naj ga opazujejo in na koncu šolskega leta poročajo „in einer umständlichen Relation.“

V sejo dne 27. februarja 1830 je bil predložil ljubljanski gubernij prošnjo bogoslovskega ravnatelja, da bi smel Gollmayer — ki je bil postal medtem profesor dogmatike — tudi v tem letu čitati izvenredna predavanja orientalskih jezikov, ki jih profesor Zupan ne mara. Ravnatelj Albrecht je zahteval od Zupana tozadevno pismeno izjavo in jo obenem s svojo prošnjo predložil guberniju dne 9. januarja 1830. Gubernij je Albrechtov predlog in Zupanovo izjavo poslal na Dunaj. Dvorna študijska komisija je odgovorila, da je sicer Zupanova dolžnost imeti ta predavanja za remuneracijo 150 gld., da pa hoče zavaljo poznega časa dovoliti suplenta. Prihodnje leto pa naj Zupana opomnijo na njegovo dolžnost. Tudi se naj mu v mili obliki reče, da mora svoje uradne dolžnosti vršiti, sicer se bo tudi za njegovo redno stolicco našla sposobna učna moč.

Dve leti so nato mirovale preiskave zoper Zupana. Ravnatelj in profesorji so ga opazovali in sporočali svoja opazovanja. Gubernij pa je na podlagi teh poročil govoril o stalni poboljšavi dušnega stanja in vedenja Zupanovega.

Naenkrat pa so se raznesle vznemirljive govornice po Ljubljani. Guverner se je obrnil na škofa, naj mu avtentično poroča o stvari. Zupan je bil namreč dne 29. junija 1832, potem ko že leta in leta ni pridigoval, nepričakovano nastopil v šent-peterski cerkvi na praznik sv. Petra in Pavla z nenavadno pridigo. Propoved mu je bil prepustil ondotni župnik. Poslušala ga je ogromna množica. Gubernijsko poročilo škofovo poročilo in izvleček iz pridige sta iz aktov nekam prešla — pravi, da je Zupan v svojem govoru napadal duhovske in posvetne oblasti in označeval nekatere zapovedane cerkvene nauke kot neresnične. Gubernij prilaga tudi raport policije o pridigi in pravi, „dass der Inhalt dieser Predigt nach der Ansicht des gehorsamsten Guberniums das Gepräge eines gemüthskranken, aus den Schranken der Besonnenheit tretenden Sonderlings, dessen verkehrte Ideen insoweit an Irsinn gränzen, wenn erwogen wird, an welchem Orte und vor welchem Auditorium sie vortragen wurden.“ Obenem se pošilja poročilo bogoslovskega ravnatelja o semestralnih izkušnjah, kjer se o Zupanovem izpraševanju pravi, „dass seine Prüfung in unbescheidene und höchst unzweckmässige Deklamationen über Freiheit und Liberalität, in Angriffe gegen seine Vorgesetzten, gegen die Tendenz der öffentlichen Anstalten und die Regierung, und in Verunglimpfungen und Ausfälle gegen Personen ausartete, dass auch sein übriges Betragen während der Prüfung insbesondere über die von dem Studiendirektor gemachten Bemerkungen Spuren eines Verrückten zeigte.“

Bogoslovski ravnatelj ne pusti Zupanu več predavati. Škof pravi, da ne bo tudi on dovolil bogoslovcem k njegovim

predavanjem in, naj se karkoli ukrene ž njim, v dušnem pastirstvu ga ne more več rabiti. Tudi mu še utegne prepovedati mašo brati. Škof tudi predlaga, naj se Zupan s polovično plačo upokoji, njegovo stolico pa naj suplira začasno na Dunaju izšolani Jernej Vidmar. Razpiše naj se takoj konkurs.

Gubernij je bil mnenja, da je Zupan bolan. Zato je naročil protomediku Schneditzu, naj ga preišče in predloži svoj parere. Prosil je pa, naj se nesrečnemu možu pusti plača. Gubernij ga je ukazal „in ganz unauffälliger Weise“ policijsko nadzorovati.

Dvorna komisija je na predlog referenta Pletza odločila, naj bogoslovski študijski ravnatelj sam določi suplenta, glede Zupana pa naj gubernij stavi svoj končni predlog vsaj do 15. decembra. Dokler se ne izkaže bolezen ali krivda Zupanova, naj uživa polno plačo.

Pri seji dvorne študijske komisije dne 29. septembra 1832 se je vzelo na znanje škofa Wolfa pismo, ki ga je pisal guvernerju Schmidburgu, da ne bo več dovolil svojim bogoslovcem poslušati Zupanovih predavanj, temveč predlaga suplenta Vidmarja. Na hrbtu škofove vloge je pripisal gubernij: „Übrigens wird ehrfurchtsvoll bemerkt, dass das ärztliche Gutachten des Protomedikus über den Gesundheitszustand des Professor Supan bisher aus dem Grunde noch nicht erstattet werden konnte, weil sich Supan dermalen auf einer Vakanzreise in Steyermark und Croazien befindet.“

Zupan je bil prosil namreč še pred svojo pridigo pri guberniju za dovoljenje, da sme popotovati na Dunaj. Dne 28. junija 1832, št. 13.623 se mu je dal popotni list za trimesečno dobo. Odpotoval je 13. julija z brzim vozom. Dne 24. avgusta pa je prosil gubernij dunajsko policijo, naj Zupana opomni, da se čimprej povrne v Ljubljano, za gotovo pa po preteku svojega dopusta koncem septembra in naj se javi pri deželnem predsedstvu. A Zupan je ostal skozi celo zimo na Dunaju in se je šele v marcu 1833 vrnil v Ljubljano. To se da posneti iz poročil policijskega komisarja Prohaska v Celovcu. Ta namreč poroča ljubljanskemu guvernerju, da se je Zupan mudil meseca avgusta 1832 dalj časa v Celovcu, potem pa da se je zopet na povratku iz Gradca oglasil 8. marca 1833 v Celovcu. Imel je popotni list izdan v Ljubljani, za odhod v Ljubljano vidiran na Dunaju 13. februarja, v Gradcu 26. februarja. Popotoval da je Zupan celo pot peš. Isti Prohaska je poročal dne 21. marca 1833, da je Zupan ta dan odpotoval peš proti Tržiču v Ljubljano. Prohaska govori o eksaltirani naravi Zupanovi. Pravi, da je Zupan prepričan, „dass an seiner wirklich sehr misslichen Lage einzig und allein der Herr Fürstbischof zu Laibach schuld sey“.

Medtem ko je bil Zupan izven Ljubljane, je dvorna študijska komisija večkrat urgirala končno rešitev njegove zadeve.

Ko so na Dunaju dne 9. februarja 1833, št. 443 strogo zahtevali nadaljevanja razprave, je gubernij ukazal gubernijskemu svetniku, protomediku Janezu Schneditzu, naj Zupana zdravniško preišče. To poročilo z dne 15. junija 1833, št. 12.486 so poslali dvorni študijski komisiji. Protomedik in njegova dva tovariša so izjavili, da je „vedenje imenovanega profesorja po njega povratku z Dunaja tako, da ni nikakega povoda proglašati ga za telesno ali dušno bolnega. Zato je pač verjetno, da je imelo njegovo prejšnje neprimerno in malone cinično vedenje svoj vzrok v dozdevnih žalitvah, ki je mislil, da so se mu prizadejale. Sploh se dá sklepati iz vedenja tega učenega moža, da sta nanj značilno vplivala dva činitelja: njegov prirojeni, živahni temperament in pa s posebno vneto gojeni študij filologije. Zato bi bil Zupan najbolj na mestu pri kakem literarnem zavodu, na pr. v kaki javni knjižnici.“

Vkljub temu zdravniškemu poročilu je gubernij predlagal, naj se Zupan povsem odstavi. „Sicer bi si Zupan dovolil nove ekstravagance, zakaj stvar je postala javna. Sicer so zoper njega vsi pametni ljudje, pa vendar se ne dá tajiti, da ima Zupan tako v mestu, kakor tudi po deželi mnogo prijateljev. In ne glede na njegovo periodično se ponavljajoče odurno vedenje ga splošno priznavajo in cenijo kot domačega učenjaka. Vsaj s tega stališča se javlja v deželi veliko sočutje za njegovo usodo v občinstvu in še posebno med učečo se mladino.“ Tudi gubernij je mnenja, da bi najbolje spadal v kako knjižnico, in tudi hvali njegovo učenost. Profesor pa ne more ostati več že zato ne, ker škof ne bo dovolil bogoslovcem poslušati njegova predavanja.

Dvorna študijska komisija je odgovorila nato tergalno z dne 27. julija 1833, št. 3761 zahtevajoč, da se Zupanov zagovor protokolira, in to tembolj, ker je gubernijski svetnik grof Welsperg poslal svoje „posebno mnenje“, v katerem baš izjavlja, da se s sklepom gubernija ne sklada. Zupanu naj bi se dala prilika, zagovarjati se.

Nato se je sestavila preiskovalna komisija. Gubernij je imenoval od svoje strani kot komisarja svetnika Vesela, škof pa kanonika Praprotnika. Zoper poslednjega je Zupan protestiral dne 7. decembra, označivši njegovo nezmožnost za tak posel, ki zahteva učenega moža. Ko je nato Praprotnik sam odložil to mesto, je imenoval škof Wolf v komisijo izžanskega župnika Vojsko. Tudi zoper tega je protestiral Zupan pri guberniju, češ da je nezmožen, da pa ga je škof izbral, ker je Idrijčan in škofov ljubljeneec. Vojska ni odstopil; Zupanu so prošnjo pri guberniju odbili s pripombjo, da se more pritožiti na dvorno študijsko komisijo. (Gubernialni odlok z dne 24. decembra 1833, št. 28.741.)

Zupan se je poslužil svoje pravice in je napravil dne 2. januarja 1834 dvorni rekurs. Ta vloga je med akti edina

deloma raztrgana in mestoma nečitljiva. Zupan pripoveduje v nji: Kot duhovnega komisarja pri moji preiskavi je škof določil Praprotnika. Ta je bil šele pred kratkim po škofovem osebnem vplivu imenovan za kanonika in je bil nekdanj moj učenec. Jaz sem videl v njem človeka, ki bo škofu, ne pa resnici na ljubo sodil, zato sem protestiral zoper njega. Odgovora na ta svoj protest nisem dobil, pač pa mi je došel dne 15. decembra zvečer ob 5. uri poziv gubernialnega svetnika Vesela kot političnega komisarja, da se moram drugi dan, 16. decembra, javiti pred komisijo. Prišel sem na mesto in našel tam župnika z Iga Vojsko kot duhovnega komisarja. Na tak način se me je hotelo izročiti čisto nepripravljenega drugemu takemu komisarju, ki bi stvar škofu, ne pa istini na ljubo zasukal. Na moj protest proti Vojsku, ki sem ga tisti dan dal na protokol, sem dobil gubernialni odlok z dne 24. decembra 1833, v katerem me silijo k pokorščini na način, kakor da bi se bil pregrešil zoper najvišje in najsvetejše postave. (Ustavili so mu plačo.) Pri moji preiskavi, menim, da bo šlo zato, da se dokaže, če sem stolico bogoslovskega profesorja pravilno oskrboval in pa če moja pridiga v šentpeterski cerkvi l. 1832 zasluži, da me odstavijo od službe.

„H. Vojska war zuerst Landcaplan, dann durch längere Zeit fürstbischöfl. Seminarii Oeconomus und ist jetzt Landpfarrer zu Igg: er fasste sich folgender beinahe ausschliessend mit Küche u. Keller und konnte sich mit den umfassenderen Studien theologiæ niemals abgeben, er besitzt also die Eigenschaften nicht, die absolut erforderlich sind, um selbständig über meine als Professor vorgetragene Lehre ein gründliches Urtheil abgeben zu können... Meine Entfernung von der Lehrkanzel hat, nach dem Gange der Dinge zu schliessen, der hochw. H. Fürstbischof schon vor beiläufig 5 Jahren beschlossen, um den seligen Thomas Friedrich, supplierenden Professor dogmatum, zum professor ordinarius der Dogmatik zu machen und den, Gott weiss, warum? damals dem hochw. Hrn. Fürstbischofe nicht zu Gesichte stehenden jetzigen Professor dogmatum Golmair, auf die durch meine Depossessierung leer zu machende Catheder des alttestament. Bibelstudii zu placieren. Der hochw. H. Fürstbischof suchte den Grund zu meiner Verfolgung in meiner vorgeblich zu geringen Kleidung, in der Nichtabnahme der Winterfenster im Sommer, und scheute sich nicht, auf derlei gesuchte Unbedeutendheiten gestützt, bei dem h. Gubernio, wie auch bei d. h. Land- und Stadtrechte den übereilten Antrag zu machen, mich für irrsinnig zu erklären. O! an einem Bischofe schrecklich sich rächende Ignoranz der Bibel. Diese sagt, Matth. 5. 21. nach Ulenbergs Übersetzung: Ich — Christus! — sage euch, dass ein Jeglicher, der mit seinem Bruder zürnt, des Gerichtes wird schuldig seyn. Wer aber zu seinem Bruder sagt:

Raca, der wird des Rath's schuldig. Wer aber sagt: du Narr! der wird des höllischen Feuers schuldig seyn. Das ist freilich die Sprache eines bewegten Gemüthes, allein inest & formicæ bilis — der Wurm krümmt sich, wenn man ihn tritt. Hätte ich eine, so zu sagen, nicht umzubringende Natur, so hätten mich seine fürstl. Gnaden schon längst zu Tode maltraitieren müssen . . .“

Zupan pravi, da mu je preiskovalna komisija dobrodošla, da se izkaže njegova pravica in škofova krivica. A za to zahteva, da so sodniki od tožnika (škofa) povsem neodvisni možje, pred vsem pa, da je duhovni zastopnik neodvisen, znanstveno izobražen in izkušen mož. A duhovnik, ki ga je poslal v komisijo škof, ni tak. Škof ga je izbral, ker je njegov ožji rojak, Idrijčan. Te namreč škof Wolf povsod protežira. Zupan navaja neki drastičen vzgled drugega Idrijčana duhovnika Eržena, ki je živel kot župnik na Brdu pri Podpeči tako nemoralno, da so ljudje za njim s prstom kazali. A mož je še sedaj tam — vkljub temu, da z ljudmi tako ravna, da pravijo, da jim v peklu ne bo huje, kakor pod tem župnikom. In vendar se ne upa nihče pritožiti proti njemu, ker je Idrijčan. Škof ga povsod odlikuje in ga je ravnokar predložil primo loco za novomeškega kanonika.

Končno prosi Zupan, da dvorna študijska komisija sklene, naj se Vojska, ki bi rad na ta način, da hoče škofu na ljubo nad Zupanom soditi, postal gubernialni svetnik, kot komisar zavrže. Odredi naj se, da imenuje konzistorij z večino glasov novega duhovnega komisarja.

Dvorna študijska komisija še ni sklepala o tej Zupanovi vlogi, ko je Zupan nevarno zbolel. Med boleznijo se je spravil s škofom in vložil dne 15. januarja prošnjo, naj se njegov dvorni rekurz smatra za nepisanega, ker ga je sestavil v strašni razburjenosti, kateri je neposredno sledila bolezen.

Ko je Zupan okreval, se je preiskava nadaljevala. Izpraševali so v semenišču bogoslovce o posameznih Zupanovih izrekih pri predavanjih. Bogoslovci so v nemškem jeziku pripovedovali, česar so se spominjali iz Zupanovih predavanj, ki pa so bila latinska. Zupan je pri guberniju prosil, naj se od bogoslovcev zahteva latinsko besedilo njegovih izrekov. Ko so mu pri guberniju prošnjo odbili, se je obrnil dne 11. maja 1834 na dvorno študijsko komisijo z dvornim rekurzom. V njem pravi:

„Nach höchstenorts schon angeordneten commissionellen Untersuchung meiner Anklage wurden nach Verlauf von anderthalb Jahren nach meiner vorgekehrten Suspendierung meine Schüler über ihnen vom theologischen Studiendirector, der zugleich Director des bischöflichen Seminarii ist, vorgehaltenen Fragen im benannten Seminario gegen mich, ihren Lehrer, auf eine ganz ungesetzmässige und auf meine Entfernung

von der Professur abzielende Weise gleichsam inquisitorisch einvernommen.

Es mögen vielleicht bei einer so gearteten Einvernehmung unter so vielen jungen Leuten sich einige gefunden haben, die ihres künftigen Wohles wegen irgend eine gewünschte Aussage ihren Vorgesetzten gegen mich gemacht haben könnten, so wie es viele giebt, die jede an sie gerichtete Frage als mich inculpierend erklärt haben. Meine Schüler, ich darf es öffentlich sagen, ehren und lieben mich mit kindlicher Dankbarkeit und erstatteten mir im Jahre 1832 zu Jacobi eine gedruckte Namenstagsgratulation, wegen welcher freilich der Verfasser¹⁾ ungeachtet sie wegen ihres studierten Inhaltes äusserst wenigen Lesern verständlich war, von seiner fürstbischöflichen Gnaden vorgerufen und mit Ungnade verwiesen wurde."

Dalje prosi Zupan, naj se zahteva od bogoslovcev latinskih izpovedeb, da ne bo nikakšnih nespornostimljnj.

Referent Pletz (vzgojitelj našega cesarja) je predlagal, — kar se je tudi sprejelo — da naj se preiskuje še nadalje v nemškem jeziku. Zupanu pa naj se dovoli pozneje izpovedbam dijakov nasproti navesti svoje izreke v latinščini.

Preiskava, ki se je bila začela 16. decembra 1833, se je nadaljevala in se končala 22. julija 1834. Ker se je Zupanu dovolilo, da so prišla v protokol vsa njegova zagovarjanja, ki so naraščala včasih v prave učene monologe, je obsegal končno zapisnik nad 600 folio-strani. Škoda, da tega zapisnika ni več najti med akti. Spoznal bi se iz njega ves obsežni in učeni duh tega zanimivega, neustrašnega moža, zakaj Zupan se v zapisniku ni izgovarjal, ampak je dokazoval svoje trditve in nazore, ki so mu jih očitali.

Preiskovalna komisija je izročila guberniju dne 6. decembra 1834 svoj zapisniški elaborat. Vsled raznih okoliščin je prosil gubernij še nekaj mesecev odloga. Naposled je poslal protokol obenem s škofovim poročilom dne 5. aprila 1835, št. 4233 na Dunaj.

V svoji spremni vlogi je pripomnil, da gre v tem slučaju bolj za to, da se Zupan napravi neškodljivega, da se spravi s poti, da ne bo spotikljeja, nego da se kaznuje. „Supan möge in einen Aufenthaltsort ausserhalb der Laibacher Diocese angewiesen werden, indem derselbe in Laibach unter seinen Bekannten — Anhänger zählt er wohl wenige — besonders aber an öffentlichen Orten seinen Schmähungen freyen Lauf lässt und so das Band der schuldigen Achtung der untergebenen gegen die Vorgesetzten, besonders aber des Clerus gegen seinen Ordinarius auflockert.“ Referent pri guberniju je bil Stelzich.

¹⁾ Jož. Eman. Kovačič. Pesem je imela naslov in akrostihon: „Vivat Supan!“ Ponatisnil jo je Marn v Jezičniku XV. 50.

Predno se je na Dunaju sklenil končni odlok, je poslal najvišji kancelar grof Mitrowsky ves zoper Zupana nabrani materijal cirkulirat med člani c. kr. študijske dvorne komisije. Ti člani so bili: vladni svetnik prošt Ruttenstock, dvorni svetnik vitez Pidoll, dvorni svetnik baron Türkheim, vladni svetnik Hallaschka, vladni svetnik Purkarthofer, podkancelar vitez Lilienu in dvorni kancelar grof Inzaghi. Referent je bil znani profesor dogmatike na dunajskem vseučilišču vladni svetnik Pletz. Najobširnejši je referat poslednjega, drugi so pripisali svoja kratka mnenja; skoro vsi so bili zoper Zupanovo nameščenje v kaki knjižnici.

Ker se nam zapisnik ljubljanske preiskovalne komisije ni ohranil, se dá samo iz referata vladnega svetnika Pletza nekoliko sklepati, kakšne so bile Zupanove izjave, ki jih je dal na zapisnik. Pletz govori o nedostojnem nastopu Zupanovem proti škofu med vso obravnavo, o njegovem bahaštvu s citati iz sv. pisma in klasikov, pravi, da izkuša Zupan svojim besedam v pridigi dati drugačen pomen. A pridiga je avtentično sporočena, ker so jo izpovedale take priče kakor je Zupanov prijatelj kanonik Pavšek. Dalje pravi:

„Wenn man demselben in streng dogmatischer Beziehung gerade keine Ketzerei erweisen kann: so spricht er doch über verschiedene Punkte auch der allgemeinen Kirchendisziplin und namentlich über den Cölibat in einer Weise, welche die höchste Missbilligung verdient, und denselben nach seiner gerühmten Aufrichtigkeit oder vielmehr Plauderhaftigkeit als einen recht gefährlichen Priester darstellen, dass ihm aber der Cölibat ein Gräuel ist, ergiebt sich auch aus dem Berichte der Polizey-direktion von Klagenfurt vom 8. Oktober 1833, in welchem gesagt wird, dass Supan, „freylich nur in vertrauten Cirkeln frey und unverhohlen sich geäußert habe, der Papst habe nicht das Recht den Priester durch die Auflegung des widernatürlichen Cölibats um die heiligsten Rechte der Natur zu bringen,“ wobey er nicht selten so geführt war, dass er in Thränen ausgebrochen ist. Ebenso sind die Freyheit der Forschung, die er für die Wissenschaft verlangt, seine hämischen Ausfälle auf das Tridentinum und dessen Geschichtschreiber Palavicini Bogen 83, 84, 85, seine Ansicht über die Censur, die er, obwohl nach vielen Umwegen, dennoch ausspricht, sein Hass gegen die Polizey, den er nicht blos in der Predigt, sondern auch im Protokolle, besonders Bogen 123 vorbringt, seine Lobpreisung der Ehe Bogen 130, so wie seine Klage, dass das Seminarium nun selbst bey Tage gesperrt ist, seine Deklamationen über die heutzutage nothwendig gewordene Zusammenrufung von Provinzial Concilien Bog. 83 und Ähnliches, Ansichten, welche den Supan wie für alle Priestergeschäfte, so auch besonders

für das öffentliche Lehramt untauglich machen und zeigen, dass er mit den unkirchlichen Bemühungen der Neuerer nicht nur bekannt ist, sondern sie auch billigt.“

Vrhutega, pravi Pletz, si želi Zupan tiste čase nazaj, označujoč jih kot vrhunec ljubljanske škofije,¹⁾ za katerih odpravo se je sedanji škof ljubljanski tolikanj trudil. Zato predlaga Pletz, naj se Zupan spravi s pota.

Ta predlog je bil tudi sprejet. Dne 13. septembra 1835 je prišel od najvišje inštanace z naslednjim potrdilom: „Professor Jakob Suppan ist seines Lehramtes zu entheben. Aus besonderer Gnade bewillige ich ihm als Ruhegehalt jährlich fünfhundert Gulden C. M. Suppan hat seinen Aufenthalt in Klagenfurt zu nehmen, wo sein Benehmen sorgfältig zu überwachen ist. Für dessen angemessene Unterbringung, sobald sie thunlich wird, haben die Studienhofcommission und die vereinigte Hofkanzley, welcher diese Meine Entschliessung mitzuthellen ist, zu sorgen, daher sich auch über das Betragen dieses Priesters in zu bestimmenden Zwischenräumen zuverlässliche Auskunft erstatten zu lassen.“

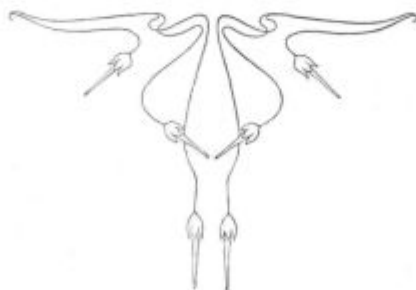
Dekret je datiran v Schönbrunnu, podpisal ga je pa v cesarjevem imenu nadvojvoda Ludovik.

¹⁾ To so bili časi škofa Karla Herbersteina, našega prvega in čistega janzenista. Primeri Zupanovo pesem:

„Herberstejn Karel Škof Iblanski od Marie Teresie postavljen:

Prêd plâta plefala,
Ko sdaj the drugod:
Mat' Karla pollala,
Prenêha povfod;

Škofia flovéla,
Prêk gore, morjá,
Od Karla pêt jêla
Štran fvêta nov'ga.“

Stanko Vraz

slovenski pooblaščenec za srbsko narodno skupščino l. 1848.

Priobčil dr. Fr. Ilešič.

Leta 1830 je poslala mariborska gimnazija v Gradec na vseučilišče tri nadarjene mladeniče, Fr. Miklošiča, Stanka Vraza in Jakoba Košarja.

Miklošič in Vraz sta znana izobrazenim Slovanom. Kakor dioskura sta na našem nebu; prvi je obsegel slovanstvo s svojim umom, drugi s čuvstvom in voljo. A literarna zapuščina Jakoba Košarja, ki je umrl leta 1846 kot škofovski kaplan v Gradcu, ne da bi ostavil za seboj znatnejši sled svojega dela, nam daje vpogled v književne vežbe teh mladih trudbenikov na polju našega preporoda; iz nje razvidimo, da so se ti mladeniči brž prva leta svojega bivanja v Gradcu bavili s takratno srbsko literaturo in osobito proučevali „Serbski Letopis“, ki je leta 1825 začel izhajati v Budim-Pešti.¹⁾

Tako je torej Stanko Vraz bil že uveden v srbsko književnost, ko je začul Gajev klic „Još Hrvatska ni propala“ . . .

Porojen na zapadu jugoslovanskega sveta, rano seznanjen z literaturo jugoslovanskega izтока, se je Vraz oklenil Gajevega ilirizma ter tako objel v svojih mislih vse tri naše grane.

Pokret ilirski se je končal v ognju leta 1848. Vseslovanski shod v Pragi, Jelačićev sabor v Zagrebu sta bila onega leta najsijajnejši manifestaciji avstrijskega slovanstva.

Kot zastopnik štajerskih Slovencev je bil Stanko Vraz poslan v Prago na slovanski shod, a zajedno ga je hrvatski sabor imenoval za svojega poverjenika pri nameravanem češkem deželnem zboru.

In njega, „Slovenca, Srbom najbolje in najdičneje znanega,“ so si izbrali koroški Slovenci, naj bi jih maja meseca 1848 tam preko Hrvatov zastopal na srbski narodni skupščini v Sremskih Karlovcih ter Srbe „ustno uveril o njih ljubavi in želji sloge.“

Še pred otvoritvijo hrvatskega sabora (začetkom junija) namreč se je vršila srbska narodna skupščina v Karlovcih.

¹⁾ O slovenski mladeži v Gradcu okoli leta 1830 objavim natančnejšo študijo v „Gradji“ Jugoslav. Akademije znanosti i umjetnosti.

Karlovcu leže v Slavoniji, v Sremu ob Donavi pod zeleno Fruško goro, ki te po svojem značaju in po svoji vinorodnosti spominja Slovenskih goric nad Medjimurjem. Iznad Karlovcev zreš čez Donavo ogrsko Bačko; železnica vozi ob Donavi ter te približno v pol ure pripelje v Novisad-Petrovaradin.

Karlovcu so majhno mesto, a važno kot središče srbske narodno-cerkvene avtonomije. V njih stoluje srbski patriarh.

V teh Sremskih Karlovcih torej se je dne 13. maja (nadaljevanje 15. maja) 1848 vršila srbska narodna skupščina. Metropolit Josip Rajačić, isti, ki je pozneje ustoličil Jelačića bana, je bil na njej izbran za patriarha in glavo svojega naroda.

In za to skupščino so koroški Slovenci, brž ko so zvedeli za njo, sestavili spomenico ter Stanka Vraza pismeno pozvali, naj bi jih z njo zastopal na skupščini.

Poziv, datiran v Čelovcu dne 1./13. maja, se glasi: Mi Slovenci na Koruškoj, želeći pozdraviti svoju junačku braću Srblje, mi vas, g. Stanko Vrazu! u našem domorodnom društvu „Slovenija“ prozvanom, jednodušno izabrasmo i pismom ovim imenovašmo za poklisara svoga, da slavnu gospodu i braću srbsku, dana 15. t. m. u Karlovcu na saboru svome skupljenju, u ime Slovenaca koroški srdačno pozdravite, o našoj ij bratskoj ljubavi k celokupnom narodu srbskom uvjerite i veće krěposti i vërovanja radi evo ovu ijm našu besedu svečano u skupštini pročitajte:

Slavna gospodo! Mila braćo srbska!

Mnoge visoke gore i duboke rëke, plodonosne doline i široka polja razdvajaju nas Slovence koroške od vas, mila braćo srbska, junački Sremci, Banaćani, Bačvani i Baranjci! Razdružiše nas u starini nezgode vremena tužni, te smo kroz mnoge vëkove boravili danke bez ljubavi i krasne bratske uzajmnosti u mrtvilu duševnom i nesvëstici narodnoj, nepoznavajući se kao braća i rodjaci, koji si veselo doklikivaju pozdrave narodne, nazivajući sebi Boga i sreću junačku. No jedan malij vëk promëni sve. Velika bijaše radost naša, kad mi iz razni novina vaši razabrasmo, da se vi probudiste k novom životu vëka našeg, k životu narodnosti, slobode i bratinstva! Kolika bijaše radost naša, kad mi eto ne davno razumësmo, da ste vi ustali na noge junačke, skidajući sa svoji silni ramena okove tudjinstva, vama ne prirodnim zakonom nametnute, da ste se nakanili krěpkom voljom sa svom hrabrosti duše vaše, prigrliti svoje vam Bogom dano pravo, svoj prekrasnij jezik, trudeći se uvesti ga u hram javnosti, podizajući ga na čast, koja ga ide, na čast diplomatske, uhvativši se kola sloge sa ostalom svojom susëdnom hrabrom braćom trojne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Vi se složiste jednom ljubavi i istom

krēpkom i junačkom voljom s Hrvatima, koji se već toliko godina bore za istu svrhu, te naše i sviju Slovenaca udivljenje stekoše, čim eto sad i vi tražite junački svoje vam lukavštinom, prevarom i izdajstvom ukinute i pogažene pravice. Vi se podigoste listom i uskliknuste jednoglasno: „Da nam se povrate!“ Arhipastir, vredan sin svog plemena, razumēo je glas naroda, glas velikog svog stada, i raspisao sabor, da zakonim putem ta se volja vaša izjavi i protese po svētu i do prestola dobrog našeg kralja i cara. Kada nam vēsti o tom vašem preporodjenju i narodnom saboru stigoše, verujte braćo draga! i nama Slovencima na Koruškoj zaigrala su se domorodna srca, te kao u jedan glas kliknusmo: „Daj da pošljemo nekoga izmedju nas na sabor srbskij pred lice poklisara naroda srbskog, da tako bratskij pozdravimo cvēt gospode i domorodaca srbski! da ijm pružimo ruku kao braći i srodnicima! da ijm izjavimo želju sloge i iskrenog prijateljstva! da ponovimo i povratimo stari savez, kojeg je Bog medju nama skopčao silom krvi i jezika, pa ga nezgodna vremena i ljudi opaki raskršili dvosēkim mačem bogomrske politike svoje! da ijm kažemo, da će u slogi Srbalja, Hrvata i Slovenaca povratiti nam se opet sunce stare sreće i nove slave; jer gdē brat bratu ruku pruži, ondē dom i rod ne tuži!“ I tako vam poslasmo evo dostojnog jednog sina plemena svoga, da vam ljubav i slogu našu izrazi. Da bi vam Višnjij blagoslovio sve trude vaše i plodom nakitio sve borbe vaše za slavu junačkoga plemena srbskoga, za stalnost sreće plemena hrvatskoga i za napredak plemena slovenskoga! Da živi sloga izmedju Srbalja, Hrvata i Slovenaca! Da živi narodnost i sloboda! jednakost i bratinstvo! S time da ste zdravo i da nam Bog pomogne! — U Celovcu na Koruškoj dne 1./13. maja 1848. — U ime naroda slovenskog korutanskog odbor društva „Slovenija koruška“: Dragutin Robida, sv. r. profesor naravoslovja; Placid Javornik, sv. r. prof. bogoslovja; Ante Janežić, sv. r. prof. slov. jezika; Matija Majer, sv. r. sveštenik biskupije krčke; Matija Cigale, sv. r. pravnik; Ivan Mertel, sv. r. pravnik; Ante Benedik, sv. r. prof. gimnazije; Andre Ainšpilar, sv. r. kapelan stolne cerkve; Franje Fajhtinger sv. r., Lambert Ferčnik sv. r., Jarne France sv. r., Ante Aliban sv. r., Tome Božić sv. r., Josip Kelic sv. r., bogoslovci.¹⁾

Ali je torej Vraz prinesel v Karlovce Srbom pozdrav Slovencev?

Havličkove češke „Narodni Noviny“ z dne 25. maja 1848 poročajo po „Serbskih Novinah“ (dopis iz Beograda, dne 12. maja),

¹⁾ V spomenici veje duh Matije Majarja. Majar je že pred marcom leta 1848 bil v zvezi z budimpeštanskimi „Serbskimi Narodnimi Novinami“; v dopisu iz Celovca z dne 20. januarja 1848 poroča v njih o „spevokolu“ v Slomškovi prestolnici, Št. Andreju na Koroškem.

da so na skupščino v Karlovce prišli tudi Srbi iz Srbije, Hrvati, Slovenci, Čehi, Rusini, Slovaki in Poljaki. A v uvodu Vrazovim „Dělom“, V., str. XIII. je izrečno povedano, da je bil Vraz v deputaciji na srbski kongres; takisto zatrjuje Šurmin, Povjest književnosti, 170, da je bil na kongresu.

In vendar stvar ni taka.

Poziv, kakor sem ga zgoraj navedel, je natisnjen v bel-grajskih „Srbskih Novinah“ z dne 27. julija = 8. avgusta. Pod znakom ilirskega grba je tam dopis „Iz Zagreba, 3. Maja. Naša braća iz gornji strana, kako saznaše za narodnu skupštinu austrijski Srbalja, i za ljubav, koju ova braća goje prama Hrvatima, s kojima se i oni putem zakonom prirodnim složiti nameravaju, rešise, i oni pozdraviti jednim članom svojeg ogranka, g. Stankom Vrazom, tajnikom matice hrvatsko-slavonske, kao čovekom slovenskim, Srblijima najbolje i najdičneje poznatim, da ij ondje zastupa i svojim ustima o ljubavi i želji sloge da Srblje uvjeri. I tako ga pismeno na to poslanstvo pozovu. No na žalost, dok su oni doznali, da će biti skupština, pa dok su brže bolje pokupili — koliko se na brzu ruku moglo — podpisa, skupština se započne — i gospodin Vraz, koji je za 19. t. m. poznat (!) i na slavenski sabor u Zlatnij Prag, na veliku svoju tugu i žalost neimade kad krenuti se u Karlovce, da svoje to poslanstvo svrši. Zato ne može nam se ino, da ukor ladnoće Slovenaca prama Srblijima izbjegnemo, već da barem jedan poziv vama pošljemo, da svjet srbski putem vaši prekrasni novina dozna za tu prekrasnu simpatiju braće slovenske. A poziv je taj iz najsjevernije i najdalje strane naroda našeg — iz Koruske (Kärnthen). I vredan je i dostojan, da se prosune i začuje po sviju strana, gdje god kucaju junačka srca srbska za najsvetijim svojim svetinjama: za narodnim jezikom, za vjerom i slobodom.“ (*Tu pride gori navedeni poziv*).

Po tem takim pač ni nobenega dvoma več, da Vraza ni bilo na skupščini v Karlovcih. Doznajemo pa tudi vzrok, zakaj ga ni bilo: skupščina se je vršila prej, nego so mogli koroški Slovenci spraviti pooblastilo na svoje mesto. To nam bo umljivo, ako malo primerjamo datum poziva samega in dan srbske skupščine.

Sestavljeno je pooblastilo dne 13. maja (po novem računu, to je, dne 1. maja po pravoslavnem koledarju); za skupščino samo je v pooblastilu naveden datum 15. maja in sicer brez-dvojbeno po starem računu, torej je misliti na 27. maj.

Reči moramo torej: pooblastilo je sestavljeno dne 13. maja za skupščino dne 27. maja. A tega dne sploh ni bilo skupščine v Karlovcih. Pač je ogrska vlada odredila sestanek srbskega

cerkvenega sabora za 15., to je za 27. maj, a Rajačić je sezval narodno skupščino že za 1., to je za 13. maj — izprva je bil Novi Sad določen za zborovališče; ker pa je tu bilo proglašeno obsedno stanje, so se izbrali za shod Karlovci — in na tej skupščini se je med drugim sklenilo, da se ne pošljejo poslanci na sabor, ki ga je ogrska vlada ipak sezvala za 15., to je za 27. maj in sicer v Temišvar (Pavlović, Srbi u Ugarskoj, 235).

Koroški Slovenci so torej pač vedeli le za razpis cerkvenega sabora s strani ogrske vlade (15. = 27. maja!) in so sestavili pooblastilo šele tistega dne, ko se je narodna skupščina v Karlovcih že vršila. Shod v Temišvaru pa se vobče ni mogel vršiti, ker ni bilo zborovateljev. Prilike so se tam ob Dunavu razvijale hitreje, nego so mogle vesti o njih prihajati k nam.

Pooblastilo je bilo očitno še istega dne, to je 13. maja, poslano v Zagreb; zakaj vsaj še 15. maja je bilo v Zagrebu, kakor svedoči datum onega dopisa.

Pooblastilo koroških Slovencev je sicer zakasnelo, a Stanko Vraz bi bil mogel i brez njega priti na skupščino. Da pa ga vobče ni bilo v Karlovce¹⁾, tudi to nam razlaga navedeni dopis belgrajskih „Srbskih Novin“; besede „Vraz, ki je za 19. t. m. (= 31. maja) pozvan i na slovanski shod v Zlato Prago, ni utegnil kreniti v Karlovce“ naj bi bile očitno tista razlaga; to je, Vraza ni bilo v Karlovce, ker je moral tudi v Prago.

Časovna kolizija med obojim poslanstvom (v Karlovce in Prago) bi bila nastala le, ako bi se bila skupščina v Karlovcih v smislu vladne naredbe vršila šele 27. maja. A če tudi v istini med obema zboroma ni bilo časovne kolizije, je uvaževati, da bi bilo potovanje v Karlovce in v Prago za takrat že bolehavega Vraza prevelik napor, ki bi ga bil ta vzel nase le tedaj, ako bi bil oficijalen pooblaščenec in zastopnik.

Za presojo te točke je tudi važno, kdo je belgrajskim „Srbskim Novinam“ poslal oni dopis „iz Zagreba, 3. maja“ s koroškim pooblastilom vred.

Uredništvo je dopisu, ki je objavljen 27. julija (8. avg.), dalo to-le pripombo: „Ovo pismo, sa još jednim iz Zagreba od 11. Maja i jednim iz Zlatnoga Praga od 24. Maja, od jednog istog g. dopisatelja, sva zajedno tek su nam prekjuče stigla!!! Istina da su nešto ostarjela, al' mislimo, da to čitateljima neće ništa smetati, jer govore o stvarima, o kojima ne imasmo do sada nikakvi dopisa. Za sada saobštavamo ovo prvo, a druga će odma za njim sljedovati.“

Zares so prinesle drugo pismo, pismo „iz Zagreba, 11. Maja“ v dodatku k svojemu broju z dne 30. julija (= 11. avg.). (A tretje?

¹⁾ Kot poslanci „naroda hrvatskega“ so se udeležili srbske skupščine dne 13. maja Ivan Kukuljević, Slavoljub Vrbanić, Nikola Havliček in Slavoljub Fink (dr. Rud. Horvat, „Najnovije doba hrv. povjesti“, 120, „Mat. Hrv. 1906“).

Žalibog je ljubljanski primerek „Srbskih Novin“ baš v začetku avgusta meseca nepopoln). To pismo se začenja tako-le: „Pisma, koja nam iz gornji strana naše domovine dolaze, sva se slažu u tome, da je narod slovenskij krjepko prisnuo za narodnost svoju i da neće da zna za svezu njemačku...“ nato se opisuje postopanje nemških uradnikov pri volitvah za Frankfurt osobito v Sevnici in Ptuj, konec pa se glasi: „Eto vam krasnij karakter zastupnika velike i tobože jedine Germanije — kod nas na Štajeru, Kranjskoj i Koruškoj. Na čast ti ij, tanka i plavokosa Teutonie! i blagodarićemo ti svi Slovenci od Dobrača pa do Sutle, od Mure pa do sinjeg mora, ako ij ukloniš iz krila našeg, pa primiš u blagoslovena i edino-spasujuća naručja svoja!“

Izrazi „kod nas na Štajeru itd.“ in „blagodarićemo ti svi Slovenci od Dobrača pa do Sutle“ svedočijo, da je pisec teh dopisov Slovenec; živel pa je v Zagrebu, zakaj svoje vesti o Sloveniji je poročal po pismih, ki so mu dohajala „iz gornjih strani naše domovine“.

Najlaže bi mislili na Stanka Vraza samega.

Prvi dopis je z dne 3. (= 15.) maja iz Zagreba, drugi z dne 11. (= 23.) maja takisto iz Zagreba, a tretji z dne 24. maja (= 5. junija) iz Prage; tudi to sé zлага s podmeno, da je pisec Stanko Vraz.

Pri tem pa moti začetek prvega dopisa, osobito izraz, da je Vraz izmed Slovencev Srbom „najbolje i najdičnejše poznat“; tega vendar ni mogel napisati sam o sebi. A tu nam morebiti pomore opomba uredništva „Srbskih Novin“, da so mu vsi trije dopisi istega dopisatelja došli jedva 25. julija (= 6. avgusta); to si je le tako mogoče razlagati, da so bili vsi trije kot eno pismo pošti izročeni prve dni avgusta. Vračajoč se iz Prage, se je Vraz očitvidno mudil delj časa na Štajerskem; v Zagreb se pa ni vrnil mnogo pred 17. avgustom, (Děla V. 400). Verjetno je, da je Vraz koroški poziv in svoj dopis z dne 11./23. maja ter 24. maja (5. junija) doposlal kakemu prijatelju, ki je imel ožje zveze z Belgradom, in da je ta v uvod koroškemu pozivu spravil besede o Vrazu, Srbom „najdičnije poznatom“.

Da izbegnemo ukor hladnosti Slovencev do Srbov, Vam pošljemo „barem jedan poziv“ slovenski, pravi dopis „Srbskih Novin“ ter navaja koroško pooblastilo. — Iz tega bi bilo sklepati, da je šlo še za kak drug slovenski pozdrav.

In tako je tudi bilo.

„Punovlast“ za srbski sabor v Karlovcih je namreč Vrazu sestavil tudi Mali Štajer. Sestavil jo je Kočevar in jo dne 6. maja poslal Muršcu v Gradec. Tega dne je pisal Kočevar Vrazu: „Ja sam punovlast sastavio, koju tebi ćemo dati, da od naše strane srbski sabor pozdraviš. Ono punovlast poslao sam danas u

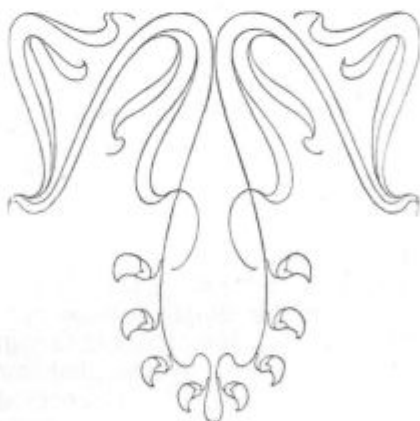
Gradac Muršecu, da i on podpiše. Nu do 13. svibnja ti nje ne možeš dobiti, jer danas je 6. Ti ćeš prije odlaziti. Zato mi piši, kakvim načinom u tvoje ruke punovlast opraviti mogu, ako te u Zagrebu ne bi već bilo.“ (Vraz, Děla, V. str. XXIV.)

Na to štajersko pooblastilo je pač mislil dopisnik „Srbskih Novin“, ko je objavljajl „barem jedan“, to je koroški poziv.

Ali je Vraz dne 15. maja že imel štajersko polnovlast v rokah, tega sedaj ne morem dognati.

Vsekakor pa se mi zdi, da je v zvezi z gornjo razpravico o koroškem pooblastilu tudi štajersko pooblastilo našlo določnejše mesto v gibanju leta 1848 in se je deloma pojasnilo vprašanje, ki ga stavi Apih („Slovenci in leto 1848“, str. 130.) o Kočevarjevi „punovlasti“.

Pet dni po objavi koroškega poziva v Popovičevih „Srbskih Novinah“, namreč dne 1. (= 13.) avgusta 1848 je belgrajsko „Društvo srbske slovesnosti“ enoglasno izbralo „g. Stanko Vraza, sekretara matice zagrebačke“ za dopisujočega člana, a poleg njega tudi znanega slovaškega rodoljuba M. Jos. Hurbana.

Tretjinska arhitektonika v Prešernu.

Spisal Avgust Žigon.

Komur mar iskati vir je
pešem, ki pojó Matjashe,
mar, kar pél je pev'z Ilir'je,
mar zhebél so rôji fhtirje,
Modri Krajnz mu ofle káshe.

Glofa (Zhbel. IV. 4.)

Obdelal sem lani eno stran te dosedanje ledine v zgodovini naše domače umetnosti literarne; dokončal bi rad še drugi del tega problema, „če Bog dá in — Matica“, tudi tu, kjer sem ga pričel: v — Zborniku. Seznanil sem prizadeti, razumni sloj (upam da) za silo zadosti sè stvarjo sámó, da se je lotim zdaj tu že lahko brez ovinkov. Zato — Prešernove „Poezije“ prédse, v desno svinčnik, pa — in medias res!

I. Gazéle.

Bilo je leta 1833, ko so prišle prvič mej svet Prešernove „Gazele“ (Illyr. Bl., No. 28, 13. VII.); nastale pa so že l. 1832, kar sem dokazoval (in menda tudi dokazal) že v mariborskem Časopisu za zgodovino lani (1906. III. 128 i. n.).

In s tem letom naj tu nastópimo današnjo pot ravno ob njih! Toda, kaj naj li imajo nazadnje morda tudi te drobne, priproste, nežne stvarice kako posebno umetno arhitektoniko? Pričnimo!

Zastaviti pa kaže z drugo; zakaj to, razjasni se iz nadaljevanja. Prečitajmo jo najpopreje, da si jo oživimo v spominu!

Oči sim věčkrat prášal, áli smém
Ljubiti te; odgovóra ne zvém.

Tu imamo prvi krepkejši premor, kar se tiče misli ali „vsebine“; tu se skonča namreč prva cela in popolna, v sebi začeta in v sebi zaključena misel.

In iz te misli nam kar nehótoma vskali vprašanje: Zakaj ga ne izvé tistega odgovora iz njenih očí? kakó to, da ravno iz njenih ne!

In to vprašanje nas sili dalje! To tiho, neizraženo, a v nas kar samoobsebi se porodivše začudenje je pa tu že tih, a krepak prehod k novim mislim: odgovora, pojasnila pričakujemo; pričakujemo, da nam poet pove, zakaj ne najde v njenih očeh, česar si išče. Zakaj? Berimo:

Od déleč glédaš, draga! me perjážno;

To bi bilo znamenje, da ga vabi k sebi: naj se ji bliža, naj jo ljubi. Iz tega ne sledi, da: „odgovora ne zve“; to bi samo na sebi bilo pač jasen in ugoden odgovor. Toda:

Prevzétno víhaš nós, ko mémo grém.

Tako. S tem dobi stvar — drugo lice! Živo občutimo, da je šele tu misel, spet ena misel (cela in vsa) dokončana. Zato stoji tu šele pika, dočim za poprejšnjim stavkom le — podpičje. Vsebina in ločil kakovost potrjujeta potemtakem, da smo tu zdaj dokončali in spoznali spet eno, novo celoto vsebinsko.

Ta nova, v sebi začeta in v sebi skončana celota vsebinska pa spaja v sebi dva dela, dve posamni misli, ki se strogo druga od druge ločita, dà, druga drugi naravnost oporekata in nasprotujeta: prva izreka dejstvo, ki bi pričalo o prijaznosti, če že ne ljubezni; druga pa dejstvo, ki bi govorilo, da jej je siten. Vez mej obema mislima je potemtakem — protislovje: kontrast vsebinski!

Koliko prostora pa zavzemata v naši umetnini ti dve misli, ki sta obé šele ena celota? Koliko verzov? Dva! Ravno čisto dva. In sicer obseza prva misel — ravno en verz, prvi verz; druga pa — spet en verz, drugi verz: vsaka zase torej ravno po eno čisto polovico vsega odmerjenega jima prostora: po polovico vse in cele tvarinske količine, celega — dvostišja.

Ali je pa to edino dejstvo, edini vzrok, da iz njenih oči tistega odgovora ne izve poet? Čitajmo dalje!

Ak v tēbe so oběrnjeni pōglédi,

kaj takrat?

Odtégneš přecej svój obráz očém;

Spet dva verza; in v njih spet ena cela misel zase. Povzame in nadaljuje pa ta dozdevno le poprejšnje misli drugo polovico. A dalje!

Al, ak dekléta drúge ogledújem,
Zakriti jéze ní ti móč ljudém.

Spet dva verza, in v njih spet ena, zase cela in popolna, nova misel. —

Jasno pa začutimo pač, da smo tu šele dospeli do pravega zaključka: nismo li zaznali, ko smo najzadnje dvostišje prebrali,

da njega (sicer resda nova) misel šele skonča in dopolni poprejšnjo? Da ste si s poprejšnjo kar in kakor ena polovica h drugi? In naj je prav prva polovica sama zase v sebi cela in samostojna, in naj je prav taka tudi nji odgovarjajoča druga pol: vendar sta vsaka zase le po ena polovica, in obe vkup šele — ena celota. Prva polovica (t. j. prvo izmed zadnjih dveh dvostišij) izreka eno dejstvo, a cela in vsa samo ter le eno; druga polovica (t. j. drugo izmed zadnjih dveh dvostišij) pa neko drugo dejstvo, a ravno in natančno cela in vsa — spet le eno samo! Občrtaj si to v svojem, pred teboj odprtem Prešernu! Nič naj ti ga ne bo škoda...

Mi pa vrtajmo dalje: Kakšna je relacija in stika mej obema zadnjima mislima? Pomisli sam! Kaj ne, spet — kontrast, ki ga je poet tu celó izrazil z onim krepko odločenim „Al“ na čelu poslednjega gorenjih dvostišij, za prehod iz prve v drugo misel, izmed katerih je vsaka le po ena polovica neke večje, strogo dvopolovične celote; in vez, ki ju obe spaja v eno, trdno in krepko sceljeno celoto, je ravno — mejsebojni njun vsebinski kontrast.

Koliko „tvarine“ (prostora) pa zaobsegata v gazelici te dve misli? Obe vkup — štiri verze ali dve dvostišji. A vsaka zase? Vsaka ravno po eno, čisto polovico: po dva verza ali po eno dvostišje. Zatorej je ta celota ravno in natančno že sama ter tudi v vseh svojih delih — še enkrat tako velika kakor ona neposredno pred njo stoječa: „Od déleč...“

Tista celota obsega eno dvostišje, ta pa dve. Tam imamo sicer tudi dve misli, kakor tu; a prva misel šteje en verz, t. j.: pol dvostišja, tu pa prva že dva verza ali eno celo dvostišje; in druga misel tam spet le pol, tu pa spet eno popolno dvoverzje! Seve, „slučaji“! — In kakor loči tam prvo pol od druge — dvopičje, tako tudi tu prvo pol od druge spet istotako ločilo. Stoji pa tam zató le dvopičje na koncu prvega verza, t. j. na koncu prve polovice vse tamošnje celote, na koncu polovice tiste, ki obsega prvo izmed tamošnjih misli; tu doli pa imamo dvopičje na sklepu prvega dvostišja, t. j. prav ko tam — na koncu prve polovice vse celote, na koncu polovice tiste, ki obsega (tukaj spet prav ko tam) prvo izmed tamošnjih misli, dasi seveda — neko drugo misel. „Slučaji...!“ — Vez pa, ki veže obe misli in hkrati oba polovična dela tam v oni celoti, je — prav ravno tista kakor tu v drugi tej večji celoti: kontrast vsebinski, ki ga tam gori prvič poetu ni bilo treba izraziti — radi neposredne blizkosti obeh si kontrastnih misli, a pač pa trebalo tu v drugi celoti, in sicer iz dveh razlogov: ker je tu vsaka posamna misel že bolj razsežna ko tam, in ker je tu poet hotel in moral naglasiti, da sta te dve misli vkup — ena celota, ter da spada dvostišje „Ak v tēbe...“ k naslednjemu,

ne pa k poprejšnjemu dvostišju. Zadostovalo mu ni več tu sólo isto ločilo (dvopičje) ko prvič, poudariti je moral kontrast že s posebnim izrazom: „Al“!

Nisem hotel mimo teh paralelnih si enakosti nalašč ne brez posebnega naglasa. Zakaj? Ker so to pač prelepi „slučaji“ umetniški! Saj seveda pač ni, da bi v teh umetniških kvalitetah iskali kake posebne, zavestne misli in zaosnove Prešernove! Vse to je prišlo pri njem vse kar tako iz rokava... Kaj ne?!

In sedaj — sklep. Za poprejšnjo krepko piko odkrhne se zadnje dvoverzje:

Takó, al ljúbiš me, al me sovražíš,
Kak bi ti vstrégel, siromák ne vém.

Spet eno čisto dvostišje za zaključek. A kakšno je razmerje mej njega vsebino in vsemi dosedaj spoznanimi mislimi vse umetnine?

Dvostišje prvo začenja umetnino s to-le vsebino: Oči so tista očitna priča, ki ti jo je vprašati, če hočeš o dragi ti duši izvedeti: ali ti je upati ljubezni njene; saj iz oči govori človeku duša. Oči njene je poet o tem prašal že večkrat, ne le enkrat; toda v kontrastu z občo izkušnjo iz oči njenih vprašanju svojemu ne izve odgovora. Zakaj to? Kako to? Odkod ta izjema v tem osebno njegovem slučaju?

To je — uvodna misel.

In zdaj sledé dejstva, ki naj obrazložé in ki naj iz njih razvidiš, zakaj mu ni mogoče iz njenih oči izvedeti odgovora, ki si ga poet išče v njih.

I. dejstvo: Kako mu govoré njene oči, če si v njih išče tistega zaželenega odgovora iz daljave; in kakó, če si ga — iz bližine (Dvostišje drugo).

II. dejstvo: Ako gleda njo, umakne mu v stran obraz in z njim oči svoje, da si v njih tistega odgovora brati niti ne more (Dvostišje tretje).

III. dejstvo (ki veže kontrast s poprejšnjim, ravnokar izpovedanim): Če pa ogleduje dekleta druga, in ne — nje, jej govori iz njenih oči — jeza (Dvostišje četrto).

S to trojico istovrstnih si dejstev je ves ta del poet označil prvič kot eno vsebinsko celoto; drugič pa je naglasil tudi te celote trodelje — naravnost očem vidljivo.

In sedaj zadnje, peto dvostišje — za sklep. Iz ravnokar izpovedanih treh dejstev **deducira** poet tu kot posledico ravno ono gori v uvodnem dvoverzju konstatirano izjemo: iz oči njenih ne izve zaradi naštetih dvoumnosti in protislovij gotovega odgovora vprašanju uvoda: „ali smem ljubiti te“. In

to vprašanje zdaj tu v sklepu poet naravnost ponovi: „Al ljubiš me, al me sovražiš“! Prehodna besedica „Takó“ res zdaj tu naravnost povzame in izreče oni iz uvoda vznicaočji „Zakaj?“, ki ga je poet gori pa zamolčal: saj zakriva ta „takó“ tu isto misel, ki jo sicer izrekamo z deduktivno besedo „zató“! Tiče pa ta, na čelu dvostišja z ločilom osamosvojeni „takó“ (= zató) pred oba sklepna verza; ponoviti si nam ga je v drugem:

Zato, — ali me ljubiš ali sovražiš, ne vem;
zato, — kakó bi ti vstregel, siromak, ne vem;

ali naj se ti bližam ter te ljubim, ali pa naj se te izogibam — ter ne mislim nate...

Naglasim naj še, da se skončuje prvo (uvodno) dvostišje z isto besedo kakor zadnje (sklep): zvém — vém.

Iz vseh teh dejstev pa izvajam ta-le arhitektonski obraz:

Uvod (teza): Oči sim věčkrat [sc. tvoje] prášal, ali smém } a
Ljubiti te; odgovóra ne zvém — — — — }

Osrednji del: x verza 3. |
4. |
— |
5. | c
6. |
7. |
8. |

Sklep (rezultat): Takó, al ljúbiš me, al me sovražiš, } b
Kak bi ti vstrégel, siromak ne vém. }

Primerjaj si to lice s svojimi začrtki, ki si jih sam si zarisal s svinčnikom v svoj, pred tábo ležeči izvod „Poezij“! A začrtal sicer ob stopinjah mojih misli, toda hkrati na podlagi svojega prešojanja in samolastnega spoznavanja! Ali se vjema vse? Če ne, čitaj moje misli še enkrat dotu, preden nadaljuješ! —

Toda, kaj sledi iz te arhitektonske slike?

Prvič to-le: Poet je porazdelil gotove kose in celote vsebinske redovito na isto količino tvarinsko: strogo dosledno na natančne dvojice verzov. „Uvod“ obseza eno dvojico, „sklep“ (kot odmev uvodu) spet eno, a seveda drugo (zadnjo). V ta objem pa položi umetnik — spet neko novo, vsebinski samostojno celoto; ta pa je v primeri z uvodom samim večja, in sicer ravno in natančno trikrat večja celota; a ravno tako v primeri s sklepom. Šteje namreč šest verzov, ali tri dvojice, ko uvod in sklep vsaki zase le po eno. Kakor je pa Prešeren v uvodu in sklepu položil v eno dvojico verzov po eno gotovo, v sebi začeto in v sebi zaključeno skupino misli, tako tudi v tem osredju. To sem dokazal. Zato sledi iz vsega tega: Prešeren

si je izbral za arhitektonsko merilo ali „arhitektonsko enotko“ po dvojje verzov, po eno dvostišje. Ta enotka pa že živi v metriški zasnovi in tehniki gazelski, kot „metriški stavek“ vsake gazele! Tista količina metriška je to, ki jo spaja in veže v eno celo enoto — vsaj rima, dostikrat pa tudi še — stalni refren. Zato je kot „arhitektonska enotka“ gazele že v tej sami organsko utemeljena.

In omenim naj kar tu že, da nima te dvoverzne enotke le ta gazela edina za arhitektonsko merilo, ampak — vse Prešernove.

Sledí pa iz gorenje arhitektonske slike drugič tudi to-le: Tista osrednja, mej uvodom in sklepom ležeča, vsebinski samostojna, iz treh dvostišij zložena celota — ima tudi sama zase spet neko svojo arhitektoniko. In kaka in katera ideja arhitektonska, kakov arhitektonski princip je nji — podstava?

Že smo naglasili, da delé ona tri v nji našeta dejstva vso to celoto na tri — enake dele; od teh treh pa da odkrhne in hkrati v sebi samem krepko zvari vsebina prvo dvostišje, odločevaje to od naslednjih dveh. Dva verza: v njih dve misli (v prvem prva cela; v drugem druga cela): loči ju ono, za prvim verzom stoječe, tu nam arhitektonski važno **podpičje**; spaja pa ju obe v eno organsko, nerazdružno celoto oni mej obema ležeči kontrast vsebinski. — Na koncu tega dvostišja imamo — piko za ločilo.

In kje imamo sedaj v gazeli prvo za tem sledeče enako ločilo: t. j. — prvo piko spet?

Ne na koncu koj naslednjega, ampak šele na koncu drugega dvostišja, neposredno pred — sklepom. Zaobseza tedaj ta kos dve dvostišji. Dva para verzov: v njih dve misli za vsebino (v prvem paru prva misel cela; v drugem druga cela): loči ju pa tu šele za celim prvim dvostišjem stoječe, nam arhitektonski pomembno **podpičje**; a spaja ju tudi te dve kontrast vsebinski, ki leži tu mej obema paroma verzov in objema tedaj tu obedve dvostišji. Verz od verza v teh samih loči šibkejše ločilo, le — vejica.

Potemtakem nam ta ločila, ki so lastnoročno poetova in ki so taka ko tu l. 1847 v Poezijah tudi že v obeh prvih natiskih (Illyr. Bl. 1833 in Zhbel. IV.) ter tudi v Rudolfinskem, lastnoročno Prešernovem rokopisu Poezij, — ta ločila niso le navadne vrste ločila, le gole, slučajne interpunkcije, ampak vse kaj več: izrazila so arhitektonskih idej v tej gazeli, a idej Prešernovih, ter nam potrjujejo jasno ona, iz vsebine že deducirana dejstva formalna! Globlji pomen, vsebinsko-arhitektonski namreč krijejo torej v tej pesmi — pike, podpičja in vejice...

Arhitektonski princip tega osrednjega dela zaosnove je ta-le:

$$\begin{array}{l} \text{Verzi: } 3. \} \\ \quad \quad 4. \} \alpha = \frac{1}{2} \\ \text{Verzi: } 5. \} \\ \quad \quad 6. \} \beta = \frac{2}{3} \\ \quad \quad 7. \} \\ \quad \quad 8. \} \end{array}$$

Z besedami bi se dalo izreči to tako-le: v te gazele osrednjem delu (c) si stojita oba dela $\alpha : \beta$ v istem razmerju kakor $\frac{1}{2} : \frac{2}{3}$!

Nima pa to osredje v sebi glavne misli vsebinske, ampak ta sledi šele za njim — v sklepnem dvostišju vse gazele. — —

Opomniti pa mi je še nekaj. Določili smo si že, da je arhitektonska enotka gazelska Prešernu — eden „metriški stavek“ gazelski: dvostišje. Rekel sem tudi že, da je to v metriški tehniki gazele utemeljeno.

Gazela, ki o nji govorimo tu, šteje pet takih enotk arhitektonskih. Ali ima morda tudi ta petorica kak globlji vzrok?

Oglejmo si posamne verze te gazele. Koliko „metriških elementov“ (t. j. stopic) pa šteje vsakateri?

Oči sim večkrat prašal, ali smém ... —

Od déleč glédaš, drága! me perjážno ... —

U — | U — | U — | U — | U —

Po pet celih! V drugem gorenjih verzov pa pet celih in ene pol. Iz tega se nam odkriva naslednji zakon o Prešernovi zaosnovi **te** (druge!) gazele:

Vsaki celi, popolni „**metriški** element“ poedinega (recimo: prvega) verza, t. j. vsaka poedina stopica njegova, razvij iz sebe po en „**metriški** stavek“, t. j. po eno strofo.

Posledica tega je: Kolikor je popolnih stopic v posamnem verzju (t. j. v poedinem „**metriškem** motivu“), toliko dóbi in imej cela umetnina — strof. Število stopic v verzju določa potemtakem — število strof. Pač skrajna strogost in organičnost oblike!

A to zaenkrat — le tu v **tej** gazeli. To naglašam.

Naj sklenem. Privoščil sem tej gazeli nalašč nekoliko daljše besedovanje. Zagrešil sem pravo težaško, pristno šolsko uro ko za otroke. A storil sem to, da pokažem, kako nadrobno in natančno je umetniški premišljena ta nežna stvarica, kar je vse zaodeto in zakrito pa v toliko dozdevno priprostost in toliko resnično poezijo, da se ji vsega tega kar nič ne vidi! Naglasiti sem pa posebej hotel oni novi princip nje tretjinsko-arhi-

tektonski, da ustvarim takó — trdno podlago za nadaljnje raziskovanje sebi in hkrati vsem čitateljem, ki so dobre „volje“.

Na široko sem hotel poudariti, kaj in kakšna so v tej gazeli formalna fakta: a dasi le formalna, vendar pa — komentar vsebini. Tu **so**, vsaj zame. Naj jih vidi, kdor jih hoče, a kdor jih seveda noče, pa — naj pusti. Komur so take precizne, s toliko lahkotno dovršenostjo obvladane umetniške kvalitete le „umetničenje“ (!), vrže naj svoje kritikujoče pero na polico. Če se pa komu pozdeva, da teh fakt v resnici **ni**, izpodbije naj jih — z dokazi; če jih vidi pa kdo drugačna, omaja naj moj uk z drugimi fakti; pove naj, kakó stvar vidi on: če je pa ne vidi in dokler je ne vidi drugače, bodi spodobno tih. A ko se oglasi, pobijaj fakta — s fakti. Hvaležen mu bom sam za to — v prvi vrsti, ker sem pouka želján in ga cenim in smatram za storjeno mi dobroto, naj mi pride od tiste strani ki hoče. Toda, nikar naj mi samo z glavo ne maja in ne skomiga vzvišeno z rameni ter naj mojih rezultatov nikar le nago ne — **sumniči!** Tako delo je dokaj lahko. Čutiti **umetnost** (ponavljam: umetnost) ter govoriti o tem, kakó in kje in v čem jo čutiš, in to govoriti celó po slovensko, no, to pa se mi zdí že kaj drugega še ko — samo kritikastriti in se nad zaznavavci umetnosti obregati.

*

Gazela 3.! Na prvi pogled nas zapusté tu ločila kot arhitektonski kažipot in kot formalno izrazilo idej arhitektonskih. „Poezije“ imajo l. 1847 pravkakor tudi oba prvotna tiska (v Illyr. Bl. 1833 in v Zhbel. IV.), vsi enolično piko za vsakim drugim verzom. S tem je le dvostišje golo označeno in določeno kot i te gazele „arhitektonska enotka“, sicer nič. Imamo pa vendarle tudi tu neki arhitektonski prst: naglašeno anaforo „**vé**“, ki je prava posebnost te pesni, nele mej gazelami samimi, ampak sploh v vsej poeziji Prešernovi. Izmed vseh sedem dvostišij je prvo nima in četrto. Ali naj je to brez globlje, brez posebne misli — in sicer umetniške misli?

Vzel sem si za ključ tiste verze, ki so v gazeli brez anafore, ter pričel s tema dvema:

Prebívál'sa mój'ga sténam, mírni je samoti znáno,
Túdi nepokóju mésta ní novica, de jo ljúbim.

Kje stoji ta arhitektonska enotka? Ravno na sredi mej gazele sedmerimi dvostišji, ter loči vso umetnino v dva, strogo si enaka dela: **pred** sabo šteje tri, in **za** sabo spet tri sebi po velikosti enake kose. Ta spoznana kvaliteta mi je kazala nadaljnjo pot, in pa, seve, kot vedna in prva vodnica: vsebina posamnih delov. A vsebina četrtega, na sredi ležečega dvostišja pa je ta: v prvem njega verzu pove poet, da je tista

„žalostna resnica“ znana mirni samoti njegovega stanovanja; v drugem verzu pa: da to resnico vedó tudi izven sten stanovanja njegovega že — po mestu nemirnem. S to vsebino pa poet v **prvem** verzu združi in zajame v en stavek — vse misli prvih treh dvostišij, ki leže pred dotično vrstico; potemtakem sklene v tisti vrstici sami — vse poprejšnje misli. V **drugem** verzu pa leži kal, ki se iz nje razvijó navzdol vsi nadaljnji stavki. V prvem delu gazele imenuje namreč poet vse tiste čase, ki jih preživlja domá, v mirni samoti (noč, zarja, jutro, poldne, mrak, večer: „mračni hlad večera“); v drugem delu pa kraje in stvari, ki so vsi izven njegovega stanovanja, v — „mestu“ (pot, koder draga hodi; mokri prag nje hiše; vsaki kamen blizu njega; stezica, ki njega mimo vodi; sploh: vsaka stvar). Dispozicija vsebinska vse umetnine je tedaj potemtakem skrita v tisti sredi (v četrtem dvostišju) kot vse umetnine **vrhu**!

A še več. Kakor nimata ta osrednja dva verza, tako tudi ne prva dva, pričetna dva — anafore „vé“. Poglejte to! Dobro; s tem se spet ta dva v gazeli odkrhmeta od naslednjih. In preostanejo še štirje (t. j. dve dvostišji še); ti štirje verzi pa — imajo tisto anaforo — vsi? — ne vsi, ampak le prvi trije: zadnji ne; a ta je — zadnji v koncu prvega celotnega kosa arhitektonskega, zadnji — pred onim osrednjim dispozicijskim dvostišjem (v 6. verzu). Kakor prvi, uvodni verz tega dela ne, tako nima anafore ta njega zadnji verz: s tem odgovarja tu soglasno začetek — koncu!

A kako pa zdaj tretji del, ki sledi za osrednjo dispozicijo? Vsi verzi razun zadnjega imajo tu po vrsti: „vé“ na svojem čelu; le eden ne: dvanajsti ne, ki mu je poet skrhal čisto anaforo tako-le: „Ino vé, ki mémo vódi me stezica, de jo ljúbim.“ Zakaj to? Umeti je, zakaj je nima zadnji verz te gazele: zato ne, ker je — zadnji; s tem je označen za sklep vse pesmi in hkrati zadnjega nje dela, kakor so verzi 6. in 8. z istim sredstvom označeni kot zaključki prvega in drugega arhitektonskega odstavka vse umetnine; tudi dobí na ta način prvi, uvodni verz: „Žalostna komu...“ svoj soglasni odmev v sklepni tej vrstici. A zakaj pričetek brez anafore — v 12. verzu? Iz istega vzroka; označiti mu je naloga — konec nekega tam dovršenega arhitektonskega dela, kar se docela vjema tudi z vsebino: poprejšnji štirje verzi naštevajo posamne, določene stvari (s katerimi določa kraje), tu pa posploši poet misel z izrazom: „vsaka stvar“; a povrhu stoji zadnja misel gazele še v kontrastu z vsem, kar pripovedujejo poprejšnji verzi: vse jo ve, le — ona je vedeti noče tiste žalostne resnice. Enako imajo pa tudi oni, tem štirim v I. delu odgovarjajoči verzi — sorodno vsebino: vsi naštevajo posamne, določene čase!

Na podlagi teh dejstev dobimo naslednjo arhitektoniko:

I. del:	{	α) Uvodna verza:	1.	}	a
			2.		
			3.		
			4.		
			5.		
II. del:	{	β) časi določeni („dom“):	6.	}	b
			7.		
			8.		
			9.		
			10.		
III. del:	{	β') kraji določeni („mesto“):	11.	}	b
			12.		
			13.		
			14.		
			15.		
	{	α') Sklepna verza:	16.	}	
			17.		

Toda, I. in III. del imata zase vsaki svojo zaosnovno spet. Štejeta vsaki po tri dvostišja; in ta se družijo in delé spet na dva dela, in sicer na podlagi vsebine, kar sem sicer že s povprečno črto gori označil:

$$\begin{aligned} \text{I. del } (\alpha : \beta &= \frac{1}{3} : \frac{2}{3}); \\ \text{II. del } (\beta' : \alpha' &= \frac{2}{3} : \frac{1}{3}). \end{aligned}$$

Takó to na podlagi vsebine. Dobil sem pa za pravilnost tega umevanja še drug dokaz — v Rudolfinskem rokopisu Poezij, po katerem pa, kakor danes vemo, niso bile tiskane Poezije (ampak po onem, ki je danes Blaznikov). V tem rokopisu stoji namreč za drugim dvostišjem podpičje na mestu tiskane pike, in prav tako v osrednjem dvostišju za prvim verzom na mestu tiskane vejice. Prvo združi one štiri verze, ki so gori v I. delu pod β) v eno ožjo celoto, ker oslabí krépkó piko na tem prehodu mej 2. in 3. dvostišjem, katera sicer za 1. stoji kot krepkejša zaseka; drugo pa ločí tista dva verza, ki sem jih označil kot dispozicijska, kar potrja mojo trditev, da se ozira po vsebini prvi navzgor, drugi navzdol! —

A je li pa določila tudi v tej gazeli število njenih dvostišij (strof) — množica stopic v posamnem nje verzú?

Žalostna komú neznána je resnica, de jo ljubim...

$$\begin{array}{cccccccc} - & u & | & \underline{u} & u & - & u & | & - & u & | & \underline{u} & u & - & u & || & \underline{u} & u & | & - & u \\ 1 & 2 & & 3 & 4 & & 5 & & 6 & & 7 & & 8 \end{array}$$

Stopic, in sicer tu trohejskih, šteje verz tu po osmero popolnih. Dvostišnih strof pa ima vsa gazela sedmero. Tu tedaj ni soglasja.

A če primerjamo to gazelo s poprejšnjo (z drugo), opazimo, da ima ta za rimo še neki stalni odmev, neki refren, ki zaobseza dve stopici, poprejšnja pa je brez njega. Vsled tega

odatka postane prvi verz dvodelen: prvi del gre do rime ter šteje 6 stopic, drugega pa tvori ravno oni refrenski privesek.

In poet je res štel prvi del za glavni kos verza, drugega pa za neko v sebi enotno celoto sicer, a hkrati za postranski nekaj pristavek glavnemu delu verza. In kaj stori? Razvil je iz vsake stopice prvega dela prav kakor v poprejšnji gazeli po eno dvostišje; na mesto celega tistega refrenskega kosa, ki je sicer dvostopen, pa je postavil (smatrajoč ga za eno samostojno enoto, a razlikujočo se od poprejšnjega dela in nekako inekvivalentno njemu) — eno samo novo strofo. Potrdilo se nam bo to iz nadaljnjih gazel že še!

*

Gazela 4.! Očitno gredó po vsebini in ločilih prvi štirje verzi v eno celoto kot I. del. Primerjaj! Za tem sledi eno dvostišje kot prehod zase, ki stoji s I. delom v kontrastu po svoji misli („Al poslušaj **mojo** spoved . . .“), a pomeni pa navzdol dispozicijo, napoved nadaljnje vsebine: „spovedi“ poetove sáme. Ta prehod je II. del vse umetnine. Z dvopičjem se za njim krepko odkrhne III. del, ki šteje spet štiri verze; tudi teh ne loči nobeno krepkejšo ločilo (le same vejice), a družijo jih istost vsebine: namreč dve primeri iz prirode: α) primera o roži, β) primera o slavcu. In sledi potem še ena primera iz družabnega življenja γ) o kraljici; a ta del se loči od poprejšnjih ($\alpha + \beta$) — po sintaktični obliki: prej trditev, zdaj retorično vprašanje (z „al“ na čelu!); s tem se osamosvoji to dvostišje kot poseben IV. del. In dvoje parov še, ki ostaneta, tvori spet eno celoto: V. del; loči ju sicer trdna pika na dvoje, a veže ju — vsebina, misel, ki preide od rože in slavca in kraljice spet naravnost na „drago“ (Julijo) samo.

Iz tega je posneti ponekoliko na podlagi vsebine in ponekoliko na podlagi ločil to-le zaosnovo:

I. del. Uvod: verzi	1. } 2. } 3. } 4. }	a
II. del. Prehod: verza	5. } 6. }	x
III. del. Sreda: verzi	7. } 8. } 9. } 10. }	b
IV. del. Prehod: verza	11. } 12. }	y
V. del. Sklep: verzi	13. } 14. } 15. } 16. }	c

Če pomislimo, da je $a = b = c$, pač spoznamo, da so to — tri tretjine ene celote, a mej posamnimi tretjinami stojé dvostišni, prehode naglašujoči intermezzi; ti prehodi ($x = y$) so si enaki, odgovarjajo si simetrično, kakor si tudi takraj uvod in onkraj sklep. Za vsak prehod je postavljena po ena arhitektonska enotka, ki obklepa vsaka od svoje strani sredino, katera šteje dve enotki, kakor uvod in sklep. Iz tega je razvideti, da imamo tudi tu neko po tretjinah razdeljeno zaosnovo, a modificirano s tem, da so mej posamne tretjinske dele, kot nekaki mostovi od ene do druge, vdelani markantni prehodi. Če pa gremo iskat mejsebojne blizkosti mej temi predeljenimi tretjinami, odkrije se nam, da stoji prva (uvodna) zase — po vsebini, a druga (osrednja) in tretja (sklepna) pa spadata druga k drugi, ker s prehodom (y) vred izrekata ravno — ono, prej napovedano „spoved“ poetovo. Glavna misel vse pesmi, nje pointa, pa stoji v zadnji, tretji tretjini.

Mejsebojna stalna, zavestna proporcionaliteta pa vlada tudi mej prehodi zase in onimi tretjinskimi kosi zase: za prehode stoji po ena arhitektonska enotka sama (eno dvostišje), glavni deli pa, posamne tri tretjine namreč so vsaka zase po še enkrat več, obsejajoče vsaka po dve enotki. —

Arhitektonska enotka je tudi tu v tej gazeli: dvostišje. Šteje pa jih vsa gazela osmero. In osmero je tudi stopic v prvem (in vsakem posamnem) verzu:

Drága! vém kakó per tēbi me oprávljajo žénice ...

— u | — u | — u | — u | u u | — u | u u | — u
1 2 3 4 5 6 7 8

Gazela ta spet nima tistega refrena v koncu verza; zлага se v tem principu torej docela z drugo. In kakor tam, razvíje tudi tu dosledno in natančno poet iz vsake posamne stopice — po eno dvostišno strofo! Potemtakem ista organska zakonitost: Vsaka stopica je kal in korenika po eni arhitektonski enotki.

✱

Gazela 5.: „čas hiti!“ Zaosnova je tu priprosta. Vrh pesmi je ono bolestno očitjanje deklici, oni vzklík na čelu sedmega verza: „Déklica prevzétna!“ Vsled tega direktnega odgovora se deli celota na dva kraja: tri dvostišja navzgor, tri — navzdol. Odmev svoj pa ima ta vzklík, ki stoji tu prav na čelu prehoda v II. del, dà, ki sam tvori naravnost prehod ta, kratko in krepko, — odmev svoj ima gori v prvem verzu, v začetku I. dela, kjer stoji (v kontrastu s tem očitkom) ljubeznivi, mirni odgovor: „drága!“

Vsaki del ima po tri enake si odstavke, po tri dvostišja, tri — tretjine; izmed teh se v prvi polovici odloča vsebinski

prvo dvostišje od naslednjih dveh; v drugi pa prvi dve od zadnjega, in sicer spet po vsebini svoji.

Zato dobimo naslednjo arhitektonsko sliko:

I. del. α) Uvod: verza	1.
	2.
	—
β) : . . . verzi:	3.
	4.
	5.
	6.
	*
II. del. β') : . . . verzi:	7.
	8.
	9.
	10.
	—
α') Sklep: verza	11.
	12.

Zaosnova je potemtakem docela simetrična, kakor v obeh poprejšnjih dveh gazelah, le da je tu simetrična sreda nenaglašena (idealna, abstraktna), tam pa markirana s posebno traverso.

Kakor prej že, imamo tudi v tej gazeli poleg te simetrije še tretjinski princip, in sicer spet — recipročni:

$$\begin{aligned} \text{I. del } (\alpha : \beta &= \frac{1}{3} : \frac{2}{3}); \\ \text{II. del } (\beta' : \alpha' &= \frac{2}{3} : \frac{1}{3}). \end{aligned}$$

Poet prične namreč v tej elegiji o „časa bistrem begu“ z verzom, ki se ozira na neki izven pesni že ležeči, ubegli že čas: „lani“ (= v letih, ki leže pred letošnjim letom) si igrala med otroci. Poet jo je najbrže sam videl kdaj še tako ter pové to tu kot neki spomin svoj. Človeku zapre s tem pesnik in zadrži vsako misel, ki bi šla še preko tega le lanskega leta tja v otročétova prva leta; nehoté jo zagledaš pred sabo sicer še kot kratkokrilko, a ne več, kakó oblači in polaga spat še svojo — punico: ampak že kot bodro deklico. Poet ni hotel vzbuditi slike in spomina o Juliji kot otročetu.

Iz te misli o bivših dneh te strmo pokliče poet v drugem verzu s krepko naglašenim, na čelu stoječim „Letos“ na tla žive še sedanjosti. — Prva tretjina arhitektonska je s tem potekla. A že ti je s tistim poklicom podal poet ko v kali — vsebino neposredno naslednjih vrstic: Sedanjest! Kaj se godi zdaj; kakšni so dogodki sedanji! Zdaj hodi jo za njo ko sateliti za zvezdo svojo že, zdaj srca njim vsem strahuje kakor je Hanibal nekdanj strahoval Rim! Zdaj! Kako hitro je to prišlo, prav ko od lani do letos, „Čas hiti . . .“ Ta slika o sedanjosti pa zaobsega dve dvostišji, namreč obe ostali dve izmed treh prve polovice ($\frac{1}{3} : \frac{2}{3}$).

A kakor od lani do letos bo preblisknil v minolost tudi ta sedanjí čas, čas slave in časti tvoje, ti dnevi tvojega cvetú ... Tako naglo, kakor si za otroškimi tihimi dnevi, ko te ni še nihče videl in se ni še nihče zanimal zate, dočakala te dni svoje splošne slave in občega zanimanja, ker zmagujočega cvetú, tako naglo — kakor od lani do letos — boš doživela spet dni, ko se spet ne bo nihče zanimal zate, ker boš izgubila sedanjo zmagujočo moč svojo, čar sedanjega cvetú svojega: „kratek je vsaki cvet“, ko ob noč boš iz rože — ovenelo steblo ... Boš! Tu prestopi poet iz sedanjosti, kakor je prej vanjo iz preteklosti, z brzim korakom v — bodočnost. A tu smo že v II. delu vse celote, onstran karajočega, krepkega poziva, ki naj bi nekako kar vzdramil, streznil njo, ki je vsa zamaknjena in kar izgubljena v sladko sedanjost svoje slave, da preko nje ne pomisli ni z eno mislijo, prav ko da bi ji imela trajati večno! A v te sanje ji tu zagromi svareče in karajoče poet: „Déklica prevzétna! zmísi ...“, pomisli, kako vse to mine, ter pústi vsako prevzetnost!

Zdaj je pač pomlad še tvoja; a ne dolgo, in srpan bo tu — tudi tebi, ta sedmi že mesec v letu (julij, Julija!): in ž njim, pomisli, je že minila polovica leta — „začnè se léto stárat“ ...

In ko se to zgodi (zgodilo pa se bo, če boš prevzetno odlašala in takó ko zdaj še kaj dolgo čakala!), kaj bo posledica temu?

Minil bo tvoj sedanjí, zmagoslavni zdaj in tako mogočni čar, ki zamore zdaj še vnemati! Ob moč boš ti sedanjo svojo! To, kar se tiče tebe. (Dvostišje prvo druge polovice.)

A kar se tiče mene? „Stárost bó Maháon (zdravnik) — rani“, rani sedanjí mojí, rani pevca ubozega. Starost bo ohladila mi in pogasila sedanje žareče hrepenenje srčno, meni pevcu! In takó bo ostala neizpolnjena moja namera, da bi rešil tvoje ime pozábe, rešil je — v pesmih svojih ... To bo končni sad te tvoje sedanje prevzetnosti, škoda na moji in na tvoji strani! (Dvostišje drugo druge polovice.)

Prehodna misel: Ne ceni pa te škode, ki bi te s tem doletela in ki bi si jo sama zakrivila, — prenizko. Zakaj pesem je edina moč, ki je večja ko silna moč časa; edina sila, ki zmaguje časa silo in jej kljubuje; edina stvar, ki preživi čas in pretraja vekove; le pesmi ne more uničiti bežeči, hiteči čas, ki sicer postara in uniči in stre ter odnese s sabo vse, kar je: tudi nas in spomin za nami o nas, in naj smo še takó sloveli „svoje dni“ — kakor Helenina lepota in junaštvo grško pred Trojo. A glej, kdo bi danes o njih še kaj vedel več, pozabljena bilà bi danes ta tolika slava nekdanja — če bi je pevec ne bil proslavil; pokopal bi jo bil in odplavil vso brez

sledu s sabo — čas, ki hiti ... A — da ni pozabljena vsa ta slava, le pesem sama brani ... Homer jo je otel pozabe (Zadnje dvostišje druge polovice).

Zato — „pévca vbóziga uslíši, ki ga ránil tvój pogléd“ ... Če me že nočes radi mojih lastnosti, ki jih imam kot človek, pa me uslíši — radi te, ki jo imam — pred drugimi kot poet ... Saj sicer, če si izvoliš drugega, ne bodo po tolikih in tolikih vekih vedeli („ko mene in tebe na svetu ne bo“) nič tudi o tebi in tvoji lepoti, ki zdaj takó sloví, kakor ne bi danes po tolikih vekih ničesar ne o Helenini, ki je radi nje šlo celo v smrt toliko junakov!

To je ena stran vsebine. A nadaljujmo ono poprej že začeto.

Že misel o srpanu prestopi iz sedanjosti Julijine in hkrati poetove — v bodočnost. To smo si naglasili že. A kakor misel o srpanu, ki bo njej osul sedanji njen cvet in čar ter ubil sedanjo moč njeno, moč inspirativno, tako je tudi misel o starosti, ki bo njemu pogasila sedanji njegov žar duševni in njegovo moč sedanja, moč produktivno, — le misel še na bližnjo in najbližjo njuno bodočnost, ki jo lahko še oba doživita samá, poet in Julija (in ki sta jo tudi res); in ta misel o najbližji njuni prihodnosti spaja in druží kot ena misel — dve dvostišji v eno notranjo celoto: tisti dve, ki ju obé obsega ta misel, dvostišje četrto namreč in peto. In že sta se s tem iztekli dve tretjini — druge polovice.

Iz te najbližje bodočnosti, ki jo utegneta še oba sama na sebi učakati, pa stopi zdaj v sklepu poet ko od pobrežja tja ven v široko brezkraino morje z mogočnim, orjaškim korakom tja ven v odprto, daljno prihodnost, ki je onadva ne bosta nikoli dočakala in videla samá, ker bo in ki bo tako daleč za njima, kakor je bila njuna sedanjost b o d o č a lepi, za Homerovih dni živeči Heleni in radi nje okoli Troje se borečim in padlim junakom ... Ta misel obsega eno, zadnje in sklepno dvoverzje: tretjo tretjino drugega dela vse celotne umetnine.

Kakor pomeni „uvod“ (prva samostojna tretjina I. dela) po svoji vsebini pogled tja v neko, že izven sedanjosti Julijine in poetove ležečo preteklost, tako tu „sklep“ (zadnja, samostojna tretjina II. dela) pogled v daljno, daleč še za njuno sedanjostjo, a tudi izven nje stoječo bodočnost: vmes pa leži (v obeh dvotretjinskih odstavkih) s e d a n j o s t njuna in najbližja jima, takorekoč s e d a n j a še bodočnost.

S tem sem utemeljil na podlagi vsebine gorenje arhitektonsko lice o tej gazeli. In končno zdaj o odvisnosti števila arhitektonskih enotek (dvostišij) od kolikosti stopic v posamnem verzu še tu kratko opombo!

Prvi verz te gazele šteje 7 celih stopic trohejskih in še osme pol:

Med o- | tróci | si i- | gráfa, | drága! | lání, | — čas hí- tí;
 1 2 3 4 5 6 || 7 8

Toda, dvostišnih enotek (strof) pa le — šest.

Kaj spoznamo tu novega? Temeljni (prvi) verz je tudi tu zaradi refrena dvodelen: prvi šteje 6 stopic, drugi refrenski pa $1\frac{1}{2}$. In poet je tu kakor v 3. gazeli razvil iz vsakega troheja v prvem delu — po eno dvostišno strofo: tedaj šest dvostišij! Iz refrenskega priveska je v 3. gazeli izdelal eno dvoverzje, tedaj eno arhitektonsko enotko; tu pa ta del kar zavrže brez vsakega vpoštevanja.

Iz tega sledi, da je bilo poetu res nekaj nebitvenega, kar je po potrebi v arhitektoniki celote včasih vpošteval ter izkoristil za kal — eni novi enotki arhitektonski, drugač pa, če tega ni potreboval, kar prezrl, ko da bi tega dela niti ne bilo tu.

*

Gazela 6. ! Njena arhitektonika je zelo sorodna licu 4. gazele. Kakor se loči 5. gazela arhitektonski od 3. le po tem, da je v peti simetrična sreda **nenaglašena**, v tretji gazeli pa naglašena: tako se loči šesta od četrte po tem, da niso prehodi mej posamnimi tretjinami markirani, ampak idealni, abstraktni.

Gazele 6. arhitektonska podoba je namreč taka-le:

I. del (brez uvoda): verzi	$\begin{array}{l} 1. \\ 2. \\ 3. \\ 4. \end{array} \left\{ \begin{array}{l} \\ \\ \\ \end{array} \right. a = \frac{1}{2}$ $\begin{array}{l} 5. \\ 6. \\ 7. \\ 8. \end{array} \left\{ \begin{array}{l} \\ \\ \\ \end{array} \right. b = \frac{1}{3}$
II. del (sklep): verzi	$\begin{array}{l} 9. \\ 10. \\ 11. \\ 12. \end{array} \left\{ \begin{array}{l} \\ \\ \\ \end{array} \right. c = \frac{1}{3}$

Potemtakem imamo $(a + b) : c = \frac{2}{3} : \frac{1}{3}$; zakaj? Prvič: zaradi vsebine.

Ves I. del, t. j. vseh prvih četrto dvostišij, ima same primere, štiri primere, katerih vsaka obsega po eno čisto in popolno dvoverzje: α) primera o sadivcu drevesa; β) o nomadu; γ) o kupcu, ki gotov denar šteje; δ) o vojščaku. To je ena organska celota — radi istosti misli.

A ves II. del, zadnja dvojica po dvoverznih strofi, obrne zdaj smisel prejšnjih primer na lastno delo poetovo: poje, pa ne vé, ali dobi zaželeno plačilo za svoj trud, kakor ne vedó tega oni naštetí delavci o tistem času, ko vršé vsaki svoj posel, enako kakor ga on, poet, svojega. In to njemu zaželeno plačilo je kakšno? Da se nji „smel bo razodeti vsaj pozneje.“ A dalje! Drugič: stvar je taka tudi radi z) nvanje oblike in β) radi ločil, s katerimi je Prešeren izrazil táko arhitektoniko kot svojo umetniško misel v tej gazeli, kakršno sem označil gori. Kakó to?

Prvi verz in zadnji gori imenovane prve tretjine (verz 1. in 4.) imata oba na čelu isto besedo: „Al“; obklene tedaj ta anafora vse štiri verze — v eno v sebi zaključeno celoto. Ker umetnik ni mogel doseči z vsebino, ki je ista v tej kakor v naslednji tretjini, našel si je, da doseže in izrazi svoj arhitektonski namen, formalno sredstvo.

Drugi par verzov tvori spet eno tretjino zase: poet je to idejo izrazil spet z anaforo, a z drugo in pa drugače kakor v prvi tretjini: „In“, ki stoji na čelu vsakega dvostišja, veže ju obe mejsebojno spet v en kos.

Obe tretjini pa spaja spet v dvetretjinsko celoto, kakor sem že rekel, ista vsebina: v vseh štirih parih so po smislu si enake primere.

Od teh primer pa se odkrhne — applicatio comparationis: „Lej tak' . . .“. A samo v sebi veže to zadnje dvostišje poleg istosti vsebine še anafora spet: „Al“, ki pa ne stoji zdaj tu (ko v prejšnji tretjini) na čelu 1. in 3. vrstice, ampak na čelu 2. in 4. verza te celote. Opozoriti je še, da na pričetku tega odstavka stoji „Lej“, t. j. od vseh poprejšnjih čel razlikujoča se beseda, ki krepko markira začetek tu novega dela; na pričetku drugega para pa imamo „In“ (kakor v prejšnji tretjini) dvakrat: s tem zveže tudi formalno poet ta II. del vse umetnine s poprejšnjim I. njenim delom arhitektonskim. Pač dovolj mojstrstva umetniškega, kaj ne! In vse to je — čujte! — slovensko in naše!

A to še ni ves dokaz. V Poezijah (1847) stoji na koncu vsakega dvostišja enakomerno — pika. Ne takó v prvih tiskih, in tudi ne — v Rudolfinskem rokopisu. Vsi ti trije prvotni viri (rečeni rokopis, Illyr. Bl. 1833, in Zhbel. IV.) imajo na mestu pike tiskanih „Poezij“ le — dvopičje; ponavljam: dosledno na mestu vsake pike — dvopičje. No, to izpremeni situacijo le malo. A prvi tiski imajo eno — izjemo; vsi imajo na mestu pike za predzadnjim dvošišjem — vejico, da se tedaj zlijeta zadnja dva para brez zaseke v en kos: v zadnjo tretjino kot eno celoto.

Ni tedaj po vsem tem dvojbe, da smo pogodili umetniško-arhitektonsko idejo prav, namreč: $(\frac{1}{3} + \frac{1}{3}) : \frac{1}{3} = \frac{2}{3} : \frac{1}{3}$. —

Strof dvostišnih ima 6. gazela spet šest, kakor peta. A posamni prvi verz šteje kot temeljni — prav kakor v poprejšnji gazeli — sedmero trohejev in pol:

Al bo | kál po- | gnálo | sème, | kdor ga | sêje, | sám ne | vé;
1 2 3 4 5 6 || 7 8

In kakor v 5. gazeli razkraja se tudi tu ta verz na dva kraja: prvi šteje tu ko tam 6, a drugi refrenski del pa $1\frac{1}{2}$ stopice. In kakor tam, razplete poet tudi tu iz vsakega troheja v prvem, glavnem delu po eno arhitektonsko enotko, po — eno dvostišje; drugi del (kot refrenski) pa kar opusti brez vpoštetja.

Potemtakem isti predpogoji arhitektonski tu ko tam; in isti zakon tu ko tam; zato kot posledica — ista obsežnost vse umetnine: šest dvostišij tu ko tam!

In vendar ni lice arhitektonsko tu isto ko tam! Tam dve veliki simetrični si polovici — za temelj; a vsaka se kroji še v sebi po tretjinskem principu ($\frac{1}{3} + \frac{2}{3} : \frac{2}{3} + \frac{1}{3}$). Tu pa vzame poet vso umetnino kot eno celoto, kot en kos, ki ga razdeli po tretjinah: $\frac{2}{3} + \frac{1}{3}$! Naglašam nalašč ta lepi „slučaj“, ker govori jasno vsakomu, ki hoče slišati, o — slučajih, ki niso slučaj! —

*

Gazela 7. in 1.! Zakaj sem združil te dve, da govorim tu obenem o njima? Iz dveh razlogov. Ker sta prvič prolog in epilog Gazelam kot eni vsebinski celoti, drugič pa, ker imata enako arhitektoniko! A kakšno? Skoraj da enako kakor gori 2. gazela; a vendarle ne do pike tako.

Vzemimo si te gazele uvod in sklep zase, a zaporedoma:

Oči sim večkrat prášal, áli smém
ljúbiti te; odgóvora ne zvém.

Takó [= zató], al ljúbíš me, al me sovrážíš,
kak bi ti vstrégel, siromák ne vém.

Po vsebini sta si, kakor smo že o tem zadosti govorili, ta dva dela jako blizu; prvi del vpraša: „ali smem ljubiti te“, drugi nadaljuje v prvem delu (v uvodu) že pričeto misel: „odgovora ne zvem: al ljúbíš me, al me sovrážíš.“ Od tega je namreč odvisno vse, ali ga ona „ljubi ali sovraži“, ali mu ona vrača ljubezen ali ne; od tega je odvisno, ali jo „sme ljubiti“. A ona — se vede takó, da ne vé siromak, ali je tako ali tako, ali ga ljubi ali ne: vede se takó, da ostaja on vedno — v negotovosti.

Vmes mej obema deloma, mej uvodom in sklepom, pa leže dejstva, ki jih na njej (v njenih očeh) opaža, in ki so vzrok, da ne vé, ali želi ona, naj se jej približa, ali naj se jej izogne.

Tako v 2. gazeli. — In sorodno tudi tu, v — epilogu:

Kdor jih bère, vsák drugači pèsmi mōje sōdi;
eđen hváli in spét drugi vpíje: „fej te bōdi!“

— — — — —
Jèz pa tèbi sámí, drága! žèlel sim dopástí,
drúgih nisim prášal, káj se jim po glávi blódi. —

Sklep nadaljuje misel uvoda in jo dopolni! Stojita pa si obe misli mejsebojno v kontrastu, ki ga izraža tudi besedica „pa“ docela jasno. Poet označi v sklepu svoje stališče nasproti — različnim kritikam in željam javnosti in posamnih bravev; ni mu ob teh pesmih za drugih ugodno sodbo, ampak njemu je le eno na skrbi, ko poje te pesni, edino le to, da bi njej ugajale, ogrele nje srce ledeno; „tebi sami želel sem da naj bodo po srcu, po godu, po čustvu, po duši te moje pesmice.“

A mej te dve, v uvodu in sklepu se dopolnjujoči, a mejsebojno v krepkem kontrastu stoječi misli položi poet osrednji del gazele, tri dvostišja!

In kaj je teh treh vsebina?

Poet našteva različne želje in misli o pesmih svojih: kaj pravi ta, kaj oni, kaj želi prvi, kaj drugi, tretji o njih! Izpolnil je poet potemtakem ta osrednji del z razprezanjem onega dejstva, ki ga je izrekel v uvodu; uvoda drugi verz je torej po svoji vsebini nekako dispozičijska kal mej uvodom in sklepom ležeče sredine. In kakor ležita v dispozičijskem verz u dve si kontrastni misli: a) o hváli, b) o graji, tako se ta kontrast razpreza tudi v nadaljnem, srednjem delu.

Arhitektonski pa se deli ta sredina na dva dela; in sicer:

α) verzi:	3.	} $\frac{2}{3}$
	4.	
	5.	
	6.	
	7.	
β) verza:	7.	} $\frac{1}{2}$
	8.	

Poet združuje po njih misli vedno po dva in dva verza v eno celoto, katera v sebi začne in zaključi vsebinski po eno misel, a formalno — po eno periodo (3 + 4: ta ... uni ... tretji; 5 + 6: bo temu ... uni pa ...; 7 + 8: Razujzdani ... Al tercjalke). Vendar zveže prvi dve izmej teh treh dvostišij spet ožje mej seboj v enoto, od katere se odloči tretji par verzov; a s kako mislijo? V prvih dveh dvostišjih obeh našteje poet take sodbe, ki se tičejo umetniške kakovosti njegovih

pesni; v tretjem pa stoji graja o njih vsebini — s stališča morale! Poleg tega pa združi tudi na vnanje prvi dve dvostišji poet s tem, da postavi v konec prvega in konec drugega — neko lastno ime, ko sicer v celi pesmi nima nobenega imena več! A tu: „Pindarova oda“ — „Vódnik“.

Kar se tiče ločil, imamo v zadnji izdaji (Poezije 1847) tu za vsakim dvostišjem krepkejši odmor: pike, klicaj, prašaj; za vsakim prvim verzom vsakega para pa dosledno slabejše podpičje, le v sklepu — celó samo vejico. V prvih dveh natiskih (Illyr Bl. 1833 in Zhbel. IV.) je stvar enaka sicer, le za prvim verzom stoji **dvopičje** v obeh izdanih, a za besedo „prenedolshne“ v Zhbel. IV. (kakor tu) podpičje, v Illyr. Bl. (tedaj v najprvotnišem natisku) pa — vejica. Moral sem to omeniti tu radi nadaljnjih izvajanj.

Arhitektonsko lice osrednjega dela se pa loči tu (v gazeli 7.) od onega v 2. gazeli po tem, da stoji tam $\frac{1}{3}$ pred naslednjim večjim dvotretjinskim kosom, tu pa narobe; tam tedaj $\frac{1}{3} : \frac{2}{3}$, tu pa $\frac{2}{3} : \frac{1}{3}$.

In sedaj h 1. gazeli, kot prologu cele skupine Gazel!

Uvod: Pésem mója je posóda tvójiga iména,

Mójiga sercá gospoda, tvójiga iména;

Sklep: Bòlj ko Dèlie, Korine, Cintie al Lavre

Bi biló pozábit škóda tvójiga iména.

Káko vsebinsko razmerje imamo tu mej obema mislima? Vzročno. Sklep pové, z a k a j je vsebina Prešernove pesmi n j e n o ime: ker je **poetu** n j e n o ime (t. j. ona sama, ki nosi dotično ime) tolikega pomena, tolike cene, da se mu zdi škoda, ako bi pozabili njen spomin; in da bi se njeno ime ne pozabilo, o d t o d — njegova pesem, ki naj ohrani, pozabitve obrani n j e n o ime, spomin o njej, ko nje več in njega „na svetu ne bo!“

Mej tem uvodom in sklepom pa leži spet — troje dvostišij. In kaj nam ta pripovedujejo? Vsa tri govoré o imenovani „posodi“ njenega imena ter prorokujejo, kaj bodo **posledice** tistega v uvodu izrečenega dejstva. O pesmi svoji, pesmi njenega imena napoveduje poet troje: **V nji** bo zanesel po vsem slovenskem (ali morda slovanskem svetu „sladki glas njenega imena;“ **na nji** bodo brali naródi „slavo njenega imena“, **iz nje** bo gorela „svitloba njenega imena“ še po njiju obéh smrti.

Kakšna pa je teh treh misli mejsebojna sorodnost ali pa morebitna oddaljenost?

Prva misel se tiče slave, ki jo bo pesem Prešernova o nji razglasila — na širino: („od zahoda do izhoda“) tiče se „na daleč okrog razglašene slave.“

Drugo dvostišje pa ni tako jasno po svojem pomenu ko prvo. Ali misli poet z besedami: „od naróda do naróda“ morda

istotakó ko v prejšnjih dveh verzih proslavo Julijinega imena — na daljavo in širjavo, na daleč okrog po raznih slovan-skih deželah v sedanjosti? Ali misli pa morda izraziti z besedami „od naróda do naróda“ táko svojo misel, ki bi jo mi izrekli danes z izrazom: „od roda do roda“ = „od gene-racije do generacije“? Če to, potem bi se ozirala ta misel na bodočnost, ne na sedanjost, kamor se ozirata prejšnja dva verza! Kaj je tedaj tu Prešernova misel? Če misli poet na bodočnost, če tedaj misli z besedami „od naróda do naróda“ kesnejše generacije, ki jih o njegovi dobi še ni, ampak bodo šele rojene kot vnuki in pravniki in pravnukov vnuki njegove in njene sedanjosti, umevati nam je potem tudi poprejšnjih dveh vrstic „slovenske brate“ kot naš slovenski narod, ne pa kot „slovanske brate;“ poet bi potemtakem z mislijo svojo objemal tu le našo slovensko zemljo, ne pa vsega slovan-skega sveta! Ako pa tiči v besedah: „med slovenske brate“ Prešernova misel na ves slovanski rod, razlagati bi nam bilo „od naróda do naróda“ v istem smislu proslave njenega imena na širino, torej kot misel Prešernovo na različna plemena slovanska: češko, rusko, poljsko, hrvaško-srbsko („ilirsko“)... Odgovor je potemtakem tu težaven na prvi hip!

A oglejmo si tretje dvostišje še in njegovo misel. Brez vsake najmanjše dvojbe meri teh dveh verzov pomen jasno in očitó — v bodočnost: takrat še, ko bosta oba že v grobu, ki zdaj živita, („ko mene in tebe — na svetu ne bo“ je bilo geslo prvemu izdanju *Gazel* v *Illyr. Bl.* 1833!), takrat še bo njenega imena žar gorel iz njegove pesmi. Ne na široko in na daleč po sočasno živi sedanjosti, ampak daleč tja v prihodnje čase bo nosila njegova pesem — glas, slavo, svetlobo njenega imena.

Po sili mi tu prihaja na misel, kako je Jenko prepel to vsebino 1. gazele v prvi strofi svojega prologa „Moja pesem“ (1865., 2):

Moja pesem bo nosila
Tvojo hvalo križem svet,
Z ust mladenčev se glasila
Bo še v času poznih let.

Prvo misel te pesmi Jenkove o „hvali križem sveta“, o proslavi njenega imena po sodobno živeči sedanjosti, izraža jasno v Prešernovi gazeli prvo dvostišje osredja. Drugo misel gorenje strofe Jenkove imamo očitno v tretjem dvostišju sredine:

Z njé svitloba bó goréla še takrát, ko bóva
unstran Káronov'ga bróda, tvôjiga iména.

Toda, kaj pa srednje dvostišje? Kakó naj umemo to? Kakor smo spoznali, meri njega misel lahko na široko po sedanjem svetu, ali pa tudi tja v daljna še pozna leta

bodoča; odvisno je to od pomena besedi „od naróda do naróda“. Ali pomenijo te besede kar „od generacije do generacije“ bodočih rodóv, ali pa kar: od enega slovanskega plemena do drugega, do vseh, kar jih je sedaj od zahoda do izhoda? Ali nam je po pomenu in smislu to dvostišje (da izrečem stvar s pravo besedo), pridružiti k prvemu ali k tretjemu dvostišju osredja te gazele?

In tu so nam zadnji komentar naslednja dejstva:

V prvem natisku Gazel l. 1833. (Ill. Bl. Beilage, Nr. 28.) stoji:

V' nji bom med Slovénke brate sládki gláf sanefil
Od sahóda do is-hóda tvôjiga iména,
Na pofódi v slátih zherkah sláva se bo brála
Od naróda do naróda tvôjiga iména;
'S njé svitlôba bo goréla shé takrát, ko bóva
Unstran Káronov'ga bróda, tvôjiga iména.

V drugem natisku Gazel leta 1834 v Zhbelizi IV. (na str. 18) je stvar, kar se tiče interpunkcijskih znamenj, **docela enaka**.

Kaj bi sledilo iz tega?

Neznatniši interpunkcijski odmor (vejica) mej prvim in drugim dvostišjem bi spajal ono preporno, srednje dvoverzje s prvim delom; tretji par se potemtakem po Prešernovem odkrši kot tretja tretjina zasé; zatoorej:

a) verzi: 3. |
4. |
5. | $\frac{2}{3}$
6. |
b) verza: 7. | $\frac{1}{2}$
8. |

Potemtakem bi bilo torej umeti „slovénske bráte“ kot ves slovanski svet, a besede „od naróda do naróda“ bi mislile na posamna slovanska plemena. Zakaj? Ker kaže prosta vejica mej obojim prvim dvostišjem, da nam je združiti prva dva para v eno celoto vsebinsko. A kaj pa bi bila vsebinska vez mej obema? Ena ter ista misel: da bo pesem Prešernova razširila njeno slavo — daleč na široko po sedanjosti, tja mej vse Slovence in še preko njih mejá, tudi mej — Slovane celó.

A dalje. Leta 1847 so prišle mej slovenski svet Prešernove „poezije“. In tu ima naš preporni del l. gazele naslednjo obliko:

V nji bom med slovénke bráte sládki glás zanésil
Od zahóda do izhóda tvôjiga iména;
Na posódi v zlátih čerkah sláva se bo brála
Od naróda do naróda tvôjiga iména,
'Z njé svitlôba bó goréla shé takrát, ko bóva
Unstran Káronov'ga bróda tvôjiga iména.

In prav táka je stvar tudi že leta 1846 v Rudolfinskem rokopisu „Poezij“, ki je ves lastnoročno Prešernov.

In kaj sledi iz tega novega, v primeri s prvim poznejšega dejstva?

Arhitektonsko lice osrednjega dela te gazele se je izpremenilo takole:

$$\begin{array}{l} \alpha) \text{ verza: } \begin{array}{l} 3. \left\{ \begin{array}{l} 1/3 \\ 4 \end{array} \right. \\ 4. \end{array} \\ \beta) \text{ verzi: } \begin{array}{l} 5. \left\{ \begin{array}{l} 2/3 \\ 6. \\ 7. \\ 8. \end{array} \right. \end{array} \end{array}$$

Ako z besedami povem to misel, glasi se takó: Prešeren je s podpičjem odločil prvo dvostišje od naslednjih verzov kot en arhitektonski kos záse, kot prvo tretjino; naše preporno, srednje dvoverzje pa je pridružil k tretjemu, ter ga spojil z njim v drugi, od prvega večí, dvo tretjinski kos arhitektonski, ker je mej drugo in tretje dvostišje postavil le slabotno ločilo, — vejico. S tem je pa dal osrednjim dvem verzom enako misel ali vsaj sorodno — misli tretje dvojice vrstic, ki pa meri jasno (kakor smo že spoznali) v — bodočnost! Zato dobi izraz „od naróda do naróda“ pomen besedi: „od generacije do generacije bodočih rodóv“, a prvih dveh verzov „slovenski bratje“ zaobjemajo le sodobno živeči, takrat sedanji naš slovenski rod, ne pa vseh slovanskih plemén, ki so živela na široko po svetu v takratni sedanjosti.

In ta misel Prešernova, to umevanje te gazele, se mi zdi tudi kronološko tu bolj na mestu ko „slovanski bratje“: Prešeren se je čutil v tej dobi le slovenskega še pevca, objemal je s svojo mislijo le slovenski še narod, toda hkrati že ves slovenski svet, ne le „Kranjce“. Dokaz temu je Sonetni venec, ki je nastal šele za Gazelami, leta 1833. Kako dokaz?

Omenim naj najpoprej, da ima isto misel, kakor tu v tem prologu Gazel, tudi v 2. sonetu Venca:

Ran mojih bó spominj in tvoje hvále
Glažil Slovénzam se prihodnje zhafe,
Ko mi na sgodnim grobi mah poráfe,
V njim bodo sdajne bolezhine fpale.

(Prvi natisek son. Venca.)

Ali ni to isto, kar poje v 1. gazeli o svoji pesmi?

V nji bom mèd slovénске bráte sládkí glás zanésil
od naróda do naróda tvójjga iména; . . .
Z njé svitlóba bó goréla še takrát, ko bóva
Unstran Karonóv'ga bróda, tvójjga iména.

Isti dve misli! Saj je pač tu beseda „Slovencam“ isto, kar v gazeli „slovenski bratje“! Naravnost komentar je ta strofa Venca — prvi gazeli. Loči se smisel v Vencu le v toliko, da obrne poet pogled svoj tu že docela v prihodnjost, in da zaobjame širino slave le z edino besedo „Slovencam“, ki jo je zaobjel v gazeli s celim prvim dvostišjem osredja. In zdi se mi, da je prav, ker po Prešernovo, če umevamo, da polaga tudi v gazeli poet glavni povdarek, kakor tu v tej strofi Venca, na — bodočnost, kar se vjema potem tudi z mislijo gesla, ki je stalo nad prvo objavo Gazel v Illyr. Bl. 1833:

Ljubésen je bila,
Ljubésen fhe **bó**,
Ko tebe in mene
Na fvéti ne **bó**.

Krain. Volksspruch.¹⁾

A hkrati se tudi vjema ta povdarek slave in spomina v bodočnosti z idejo 5. gazele, kjer imamo na koncu isti akcent o vrednosti pesmi:

De Helénina lepôta, tóljkanj móž pred Trójo smért
Ni pozábljena, le pésem sama bráni ...

Enako je poet (kakor se mi zdi, da priča z a d n j a oblika 1. gazele v Poezijah l. 1847) tudi v tej prvi gazeli — pred vsem in kot glavno naglasil isto idejo, da pesem dá opevanemu imenu življenje in spomin mej ljudmi tudi daleč za njegovim grobom, a naglasil tako živo to s tem, da je tej misli odmeril dve tretjini, tedaj večji kos arhitektonski v gazele osrednjem delu, ko je proslavo na širjavo naglasil (prav kakor v rečeni strofi Venca le z eno besedo „Slovencam“) tudi tu v gazeli 1. le z enim dvostišjem.

To bi bilo pa le eno, a ne edino. Kakor tu v tej strofi, tako objema Prešeren sploh v vsem Vencu s svojo mislijo vedno in vedno samo svoj slovenski narod, a ne še vseh Slovanov.

Da to dokažem, oslanjati se mi je seveda na prvo obliko Venca, na prvi njega natis, ki je (po moji sodbi) dasi nedatiran do danes, a iz prve polovice leta 1835. In zdaj dokazi o tozadevni misli Prešernovi:

O, deb' Memnosine **nam** hzhere sale,
Otájat' **Kranja naihiga** finóve,
Njih in Slovenzov vñih okróg rodóve,
S domazhim pefinam' Orfeja pošlále!
De bi **nam** férza vnél sa zhaft deshéle,
Med **namí** potoláshil raspertije,
In ípet sedinil rod Slovénfh'ne zéle ..

(Venca 7. sonet.)

¹⁾ Kar je debeleje tiskano, sem naglasil jaz.

Ali naj misli poet tu na vse slovanske dežele? Ali ne govori jasno ona dvojna misel *a)* o Kranju (= kranjski deželi) kot središču naših pokrajin, ter *b)* o rodovih vseh Slovencev okrog, namreč okrog „Kranja“, kranjske dežele?

A dalje!

Viharjev jesnih mersle domazhije
 Šlovénke fo pokrájne blé, kar, Samo!
 Tvoj duh je sginil, kar nad tvojo jamo
 Posabljeno od vnukov veter brije.
 Oblóshile **ozhétov** rásfertije
 S Pipinovim fo jarmam flushno ramo,
 Od tod samó kervávi punt posnámo,
 Boj Vitovza, in ropanje Turzhije.
 Minúli frezhe fo in flave zhafl,
 Ker vredne déla nifo jih budile,
 Omólknihi fo pefmi fládkí gláfi;
 Kar nifo jih satérle zhafov file,
 Kar rafe rosh na mládimu Parnafi,
 Isdihleji, folsé fo jih redile.

(Venca 8. sonet.)

In dalje:

Isdihleji, folsé fo jih redile
 'S Parnafa moj'ga róshize prizhjózhe:
 Šolsé 's ljubesni fo do tebe vrózhe,
 Is domazhije fo ljubesni lile.
 Ne omezhé de tebe pefmi mile,
 De tebi vnéti ni ferzá mogózhe;
 De domazhije rod ljubiti nózhe,
 Ki ga Šlovénke mátere rodile.
 Isdihleji in shélje hrepénézhe,
 Imé deb' tvoje takrat fle flovélo,
 Ko velo bo oblízhe sdaj zvetézhé;
 Šlovénze deb' sa fvojo vnél deshélo,
 K' nji deb' verníli spet se zhafl frézhe,
 Jim mózh fo dale rafti nevéfelo.

(Venca 9. sonet.)

To so vsa mesta, kjer omenja Prešeren v prvem natisku Venca Slovencev in slovenščine; le eno samo nam je še prišteti:

Vreména bodo Kranzjam fe sjafnile,
 Šlovénkim pevzam mlíshi svesde f'jale,
 In pefmi bólj flovézhé fe gláfile...

(Venca 2. sonet.)

Tako. In sedaj vprašam: Ali so to razmere slovanske, ki jih poet tu objokuje? Ali sploh morejo biti te? Ali je le ena sama misel tu, ki objema vse Slovane? Nobena ne. Le pomisli sam! Ali niso to naši kraji, naše narodnostne razmere za časov tistih, ki so bili Prešernovi? Analiziraj le misel za mislijo, pa presodi, ali je mogoče, da bi jo razširil lahko na Prešernu sodobne Ruse, Čehe, Poljake in vseh njih — razmere narodnostne? Ali so boj Vitovca n. pr., ropanje Turčije itd. imeli kdaj Rusi, Čehi, Poljaki? Ali je bil njih Parnas tiste čase —

res takó mlad? Ali je Pipinov jarem tudi nje obložil? Ali so Rusov, Poljakov dežele bile pokrajine jeznih viharjev po Samovi smrti? Res je, da pripovedujejo o državi Samovi, kako je segala od Krkonošev in Karpatov pa do Triglava in morja Adrijskega. A je li obsegala tudi Poljake in Ruse? In vendar so ti tudi Slovani! Če je resda morda tudi Čehe, a v glavnem je pa le naše dežele vladal Samo, ker je sama Panonija segala od Karpatov pa do Adrije.

Ne. V Vencu misli Prešeren na vseh sedmerih mestih, kjer stojé v prvem natisku „Slovenci, slovenščina cela, slovenske matere, slovenski pevci, slovenske pokrajine“, enotno in dosledno vedno le res samo naše slovenske dežele, a nikjer ne vseh slovanskih; le slovenske, ki stavi v kontrast z njimi „Kranj“ (kranjsko deželo) kot eden, a glavni del vse slovenske zemlje, in pa — „svoj Parnas“. In vendar je Sonetni venec kronološki nastal za — Gazelami.

Ves slovanski svet je Prešernov duh zaobsegel šele v ob smrtnicah tistemu móžu, ki je s svojo učenostjo, s svojimi znanstvenimi mislimi objemal ves slovanski svet: v Krstu, in prej še v nagrobnici „Dem Andenken des M. Zhóp“ (1835.)! Takrat je vzkliknil v svoji poeziji: „Največ sveta otrokom sliši Slave“, in poslal Črtomira mej rojake Slovence — in daleč čez njih mejo.

In takó, sodim, mislijo tudi „slovenski bratje“ v prologu Gazel res le Slovence, kakor „Slovenci“ v prvi strofi 2. soneta Venčevega; a besede „od naróda do naróda“ pomenijo kar „od ene slovenske generacije do druge generacije bodočih naših, slovenskih rodóv.“

Morda bi mi kdo utegnil omeniti, da so Gazele izšle leta 1833, ko je bil že prej leta 1832 ocenil in Čehom ter drugim Slovanom pokazal Čelakowsky Prešernovo poezijo! Zanesel je v ČCM. 1832 glas o njem preko slovenskih mejá in ime njegovo razglasil med druge Slované. Kaj, če se Prešernove besede „mèd slovénске bráte“ ozirajo že na to dejstvo, na zaslovelost njegovo takratno — zunaj slovenskega plota po slovanskih deželah, posebej med brati Čehi?

Dokazal sem v „Časopisu za zgodovino“ (Maribor 1906, 3. in 4.), da Gazele niso šele iz leta 1833; tega leta so le izšle prvič. **Nastale** pa so že l. 1832, in sicer vseh sedmero, in v taki obliki že, kakršno imajo danes. Kako to? Gazele so bile prvotno namenjene za Zhbelizo IV., ki naj bi bila izšla l. 1833, a je v resnici pa šele l. 1834 doživela svoj natisk, dasi — z letnico 1833, ki jo je in ker in kakor jo je to imel prvi cenzurni nje rokopis! Povzročile so to zamudo znane Pavškove in Kopitarjeve cenzurne šikane. Imamo pa že z dne 14. marca 1833 poročilo Prešernovo Čelakowskemu o dokončani cenzuri

Čopovi (ki je bil takrat lokalni cenzor ljubljanski) glede Zhbelize IV. (Zb. VI. str. 179). Potemtakem sta bila takrat že *a)* oba dva cenzurna rokopisa Zhbelize IV. dogotovljena, *b)* uradno že v rokah cenzure, *c)* pa tudi že uradno cenzurirana v prvi cenzuri. Vse to se je moralo dogoditi in dogotoviti v tistih $2\frac{1}{2}$ mesecih 1. 1833, ki leže pred 14. III. 1833. — Iz tega, kakor iz čiste, dovršene oblike gazelic, ter iz njih sedmeroštevilne skupine, a tudi iz jasno premišljene, točno zasnovane arhitektonike vsake posamne gazelice in pa posebej gazel kot ene mejsebojno celotne skupine, sem že tam sodil, da so morale Gazele pred letom 1833 že biti skončane; da segajo tedaj že po obliki, a zatoj predvsem pa po idejah svojih vsebinskih in arhitektonsko-umetniških v leto 1832; in sicer vse, tudi naša 1. gazela, ta prolog vse skupine, čeprav ne sodim, da bi bil moral tudi nastati kot prvi del vse celote (dasi stoji na nje čelu) — najpoprej in kot najprva gazela.

Čelakowskega ocena o Krajnski Zhbelizi (1.—3. bukv.) je izšla v IV. kvartalu ČČM. v Pragi. Toda ne, kdaj je izšla, ampak to je važno, kdaj je prišla Prešernu pred oči, ko govorimo o te ocene vplivu na Prešerna in ko hočemo dognati pričetek morebitnega njenega vpliva nanj. In tu imamo dobrodošel datum; ohranilo se nam je prvo pismo Čelakowskega Prešernu, tisto pismo, ki pošilja ž njim češki kritik oceno v Ljubljano. To pismo nosi datum: „Prag den 24. December 1832.“ In v njem stoji:

„Ich habe über dieses Produkt ihrer Literatur (namreč o Zhbelizi) einen kurzen Aufsatz in das 4. Heft unserer vaterl. Museums-Zeitschrift einrücken lassen, davon Sie beiliegend ein paar Aushänggebögen finden...“ (Let. M. Slov. 1875; 160/1).

Bilo je tedaj na sv. večer 1. 1832 to pismo še v Pragi, odhajalo je ta dan šele odondod. Moralo je po takratnih pošt nih zvezah torej ravno nekako za novo leto priti Prešernu v roke. Takrat je potemtakem šele prvič izvedel Prešeren o zanimanju češkem zanj! A o novem letu 1833. leta pa sodim, da je gazele ter tudi njih prolog, nele po vsebini zamislil, ampak že oddal Kastelcu, uredniku in prirejevalcu rokopisov Zhbelize za cenzuro! Sodim tedaj, da misel „med slovenske brate“ še ni zaobsegala misli Prešernove na Čelakowskega oceno in to češko pohvalo poezije njegove, ker ob tistih besedah svojih v prologu Gazel še ni ničesa vedel Prešeren o tisti kritiki in o zanimanju češkem za njegove pesmi. —

A tudi terminologija Prešernova v drugih pesmih, ki jo rabi za „kranjski svet“ in „Kranjce“, za „slovensko deželo“ in svoje rojake „Slovence, brate“, a — govoreč pa o Slovanih kot „otročih, sinovih Slave“, tudi ta nam potrjuje našo razlago! Seveda, zahtevalo bi to vprašanje posebne razprave; zato to tu le mimogrede omenim! A tudi iz to zadevnega raziskavanja bi

in bo sledilo, da je Prešeren dvignil svoj pogled na vse Slovane šele v spomenicah svojih Čopu: posebej šele — v Krstu! Dotlej so ga pekle v prvi vrsti le kranjske (dà, celó le lokalno ljubljanske) rane, toda vštricno tudi — vseslovenske! Omenim pa naj, da se dobro zavedam, kakó sem se tu dotaknil spet neke še popolne ledine; zato se ne kaže dosti zaletati tu ob ta rob. Počakajmo — pravega dne! . . .

Na podlagi vsega tega, posebej pa na podlagi v Poezijah l. 1847 in v njih rokopisu že (l. 1846) izpremenjene interpunkcije — odkriva se nam torej v tej uvodni gazeli kot arhitektonska misel Prešernova — izpod zadnje pile in redakcije slednjič in končno ta-le:

Uvod: Pésem môja je posóda tvôjiga iména,
môjiga sercá gospóda tvôjiga iména;

Osrednji del: a) verza 3. | $\frac{1}{x}$
4. |

b) verzi: 5. |
6. | $\frac{2}{a}$
7. |
8. |

Sklep: Bòlj ko Dêlie, Koríne, Cíntie al Lávre
bi biló pozábit' škóda tvôjiga iména.

Osrednjega dela prvo tretjino določa misel poetova o proslavi njeni — na širokost, a zadnji dve tretjini pa spaja v eno posebno celoto ena ter ista misel o proslavi njeni tja v davno daljnjo bodočnost. —

Če primerjamo prologa arhitektonsko lice z onim epiloga, odkrije se nam kar na prvi pogled potemtakem, da si nista docela enaki.

V epilogu si stojé tretjinski deli osredja kakor $\frac{2}{3} : \frac{1}{3}$, v prologu pa zdaj (kakor v 2. gazeli) $\frac{1}{3} : \frac{2}{3}$; tedaj narobe.

Če pomislimo, da je v prvih natiskih interpunkcija delila pa tudi prolog prvotno v smislu razmerja $\frac{2}{3} : \frac{1}{3}$, spoznamo tu vzrok tiste delitve: poet je hotel tam pač označiti, da sta si 1. in 7. gazela v nekem mejsebojnem razmerju, da si druga drugi odgovarjata arhitektonski, da imata obe isto ali sorodno si vsaj funkcijo v celoti Gazel: prva da jo zapričenja kot prolog, sedma pa da jo sklepa in zaključuje kot epilog, a obe vkup da sta arhitektonski obkov ostalim, mej njima obema ležečim peterim gazelicam. Takó je bilo prvotno. Leta 1847 pa je poet, ko ni več stal pod tako živim vplivom tistih arhitektonskih kakovosti kakor l. 1833 še, dal prvo besedo — vsebini; in takó je pridružil srednje (tretje) dvostišje — četrtemu, kar mu je po misli dotičnih verzov bolj in edino prijalo, kar pa je dalo razmerje $\frac{1}{3} : \frac{2}{3}$, ko ima epilog $\frac{2}{3} : \frac{1}{3}$. In ravno ta kesnejša

predružačba, ta kesneje nastopivša razlika, ki se jej je poet l. 1832 in l. 1833 še upiral, mi je nov dokaz, da umevamo prav tiste gazele vsebino, če polagamo glavni naglas na misel o največji vrednosti proslave „iména tvôjiga“ — v bodočnosti.

Še o eni točki mi je govoriti, tičóci se obeh gazel, kakor sem o isti točki govoril dosledno ob vseh drugih gazelicah dozdam: o številu arhitektonskih enotek (t. j. dvostišij) v obeh dveh.

Uvodna gazela jih šteje petero, in sklepna — tudi; torej tudi tu neka mejsebojna jima sorodnost in celó enakost!

To je pa le eno. Ali je to število tudi tu utemeljeno v številu metriških elementov (stopic) prvega njenega verza?

V 1. gazeli:

Pésem		môja		je po-	sóda		tvôji-		ga i-		ména...
1		2		3	4		5		6		7
I.							II.				

Verz šteje dva dela: prvi, glavni (recimo: korenski) del njegov ima četvero trohejev; drugi del — refranski del — pa njih troje.

Če bi postavil na vsake stopice mesto po eno gazelsko strofo (dvostišje), šteti bi morala vsa ta gazela sedmero arhitektonskih enotek. A poet-umetnik razvije le iz vsakega izmed trohejev v I. delu po eno strofo: štiri potemtakem! A — peto pa postavi na celega II. dela mesto: ves refren mu dá le eno samo enotko arhitektonsko, tisto sklepno dvostišje.

Ali nimamo že enakega „slučaja“ v neki drugi gazeli? Da, v tretji. V tej in v prvi je torej Prešeren refranski kos uporabil in arhitektonski izkoristil — a obakrat dosledno za eno samo arhitektonsko enotko, dasi si nista po številu stopic oba enaka: v 1. gazeli ima tri troheje („tvôji - ga i - ména“), v 3. pa le dva („de jo | ljúbim“). Dolžina refrana je umetniku potemtakem povsem postranska stvar; vzame si celega za — eno enotko.

Razun v 1. in 3. imamo pa še v dveh gazelah refren: v 5. in 6.; a kaj smo tam opazili? Da Prešeren tega dela niti vpošteva ne, da ne razvije iz njega niti ene enotke ne, ampak ga kar preze v arhitektoniki dotične umetnine, a preze ga — dosledno — celega, ter mu ne dá nobenega vpliva nanjo; in to spet — v dveh „slučajih“, dosledno v obeh dveh. To je druga in drugačna arhitektonska pozicija umetnikova nasproti refranu.

Poleg teh imamo pa še tri gazele — brez refranskega pristavka; in te so — druga, četrta in naša sklepna: sedma. Opazili smo ob 2. in 4. gazeli, da razvije v obeh poet dosledno iz vsake stopice prvega verza v arhitektoniki dotične gazelske celote po eno gazelsko strofo kot enotko arhitektonsko. Umetnik ostane s tem v soglasju tudi z ostalimi gazelami,

tudi s tistimi namreč, ki imajo refren: iz vsake tistih stopic, ki stojé v verzu zunaj refrena, razvije brezizjemno doslej po — eno arhitektonsko enotko, po eno dvostišje. A kakó pa sedaj tu — v sedmi?

Nje prvi verz šteje sedmero trohejev:

Kdòr jih bère, vsák dru- gáči pèsmi moje sódi;
1 2 3 4 5 6 7

Iz tega bi sledilo po dosedanji zakonitosti — celih sedmero arhitektonskih enotek, sedmero strof gazelskih! In koliko jih ima Prešernova gazela v resnici? Le — petero! In naglasiti je, da je gorenji temeljni verz — brez refrena! Kaj tedaj opazimo? Da je umetnik tu opustil celi dve stopici, a to v takem „slučaju“, ko bi tega nikakor ne smel in ne mogel, če je imel res kako tako zakonitost v mislih in zavestnem načrtu, kakršno bi rad izvil in dognal tu jaz. Zgromela je ob tej nenadni izjemi, kaj ne, potemtakem vsa tista moja — teorija, ali recimo rajši: domišljija!

Pribiti ter pošteno naglasiti je treba resda to izjemo kot — izjemo, a hkrati tudi kot edino izjemo v vsej Gazel skupini! Tisti temeljni prvi verz ni določil v tej gazeli njene arhitektonske velikosti. Tu tedaj ni organske zveze...

Toda, ima li ta izjema kak globlji vzrok svoj? Kak drugi, a organski vzrok morda?

Ima ga. In sicer je to tisti, ki sem ga že gori razložil: tisti je, ki je celó arhitektonsko kakovost, nele njeno arhitektonsko velikost določal že a priori: organska namreč arhitektonika vseh Gazel kot ene celote, ene vsebinske in arhitektonski-umetniške skupine!

Kot taki sem prvo gazelo pripisal za prolog, a to, sedmo, pa označil — za epilog njen! Razpravljaj sem poprej gori, kakšna je arhitektonika prve gazele kot Gazel prologa, ter da je umetnik oviral tam celó poeta v Prešernu, ki je hotel — na kvar jasnosti vsebinski — dati prvi gazeli isto, do pičice enako lice arhitektonsko, kakršno ima sedma: namreč $\frac{2}{3} + \frac{1}{3} : \frac{2}{3} + \frac{1}{3}$! Kesneje da je pa poet dal prvo besedo vsebini, zaradi česar smo dobili v Poezijah leta 1847 v gazele prve osrednjem delu proporcionaliteto $\frac{1}{3} : \frac{2}{3}$, a v sedme osrednjem delu pa $\frac{2}{3} : \frac{1}{3}$. Zakaj pa je hotel Prešeren v obeh teh dveh gazelah to isto lice? Da naglasí s tem neko njuno arhitektonsko mejsebojnost v celoti vseh Gazel: da je namreč 1. gazela — prolog, 7. pa — epilog jim!

Tu ob sedmi gazeli pa se nam odkrije nova mejsebojnost in recipročnost ter s tem hkrati — nov dokaz za tisto trditev, da je sedmo si mislil poet res sam kot epilog, a prvo kot prolog vseh Gazel! Kako to?

Ravno tista gori naglašena izjema arhitektonska je novo dokazilo za mojo trditev! Ni namreč v sedmi gazeli tisti prvi nje verz organska kal, ki iz nje vzraste tu arhitektonska kakovost in obsežnost pesmi; ampak arhitektonika vseh Gazel kot ene skupine je, kar tu odloča in določa arhitektoniko sedme gazele — kot Gazel epiloga. In da je tu potemtakem vendarle neka organska zahteva, ki določi arhitektoniko epiloga kot takega, o tem ni potemtakem več dvojbe; le da ta organska zahteva ni v gazelici sami, ampak da leži resda izven nje, a leži pa — v Gazelah kot enem samem organizmu! Epilog bodi namreč soglasen odmev — prologu! In ta zahteva je mogočnejša kot zahteva one sicer organske in dosledne zakonitosti, ki smo jo opazili sicer v vseh ostalih gazelah in po kateri določa prvi kot temeljni verz vnanjo nje, formalno — velikost. Prva gazela je kot prolog vplivala tu na svoj arhitektonski odmev, na — epilog in njega arhitektonsko kakovost! —

Ne poruši potemtakem ta izjema v sedmi gazeli one moje teorije, ampak naravnost potrjuje jo kot — edina izjema v celi skupini. Exceptio firmat regulam! Hkrati pa potrjuje sedmo gazelo kot iz zavestne Prešernove misli vznikel epilog vseh Gazel kot ene v sebi začete in v sebi enotne ter v sebi zaključene celote, ki ima temu epilogu svojemu soglasen odmev v 1. gazeli — kot svojem prologu!

Zdi se mi na podlagi vsega tega tudi, ko da sta 1. in 7. gazela nekako vstricno rastli, ter da ni morda prva nastala kot prva, a zadnja kot zadnja. Pozdeva se mi celó, da je kot prva nastala tista, ki jo imamo danes v skupini kot 2. gazelo; zakaj? Ker je ta edina, ki ima j a m b s k o mero, vse druge pa trohajske; nekaka izjema je tedaj ta mej ostalimi gazelami. In hoče se mi zdeti, da je poet najprej začel z j a m b s k o mero, a opustil jo kesneje ter ostal potem dosledno, ker se mu je kazala bolj primerna tonu in koloritu gazel, pri trohajski. Izreči sem hotel to, in naj si bo še takó — problematično. Dejstvo je pač tu: iščimo mu razlage in dokazov! — —

*

A preden se ločim od te dvojice, od epiloga in prologa Gazel, naj omenim tu še enega vprašanja, tičočega se 1. gazele kot prologa!

Profesor slovenske literature, znani „prešernoslovec“ dr. K. Oswald je v 2. št. letošnjega „Popotnika“ (dne 15. febr. 1907, str. 42—45) presenetil slovenski svet s popisom svojih zaslug za umevanje Prešernove poezije v bistvu njenem, a povrhu pa še z dvema novicama: 1.) da je „Sonetni venec nastal najkasneje l. 1833.“, in 2.) da Krst ni epos, ampak — elegija!

Prvo sem dokazal jaz lani v „Letnici 1833“ (Časopis za zgodovino, Maribor 1906), a drugo trdil (in dokazoval vsaj) tudi že lani (Zbornik VIII. 1906) v „Tercinski arhitektoniki“. G. profesorju sem jako hvaležen, prav od srca hvaležen za to pridno razširjanje mojih rezultatov in idej. O Krstu kot elegiji je n. pr. čital meseca decembra 1906 tisto moje dokazovanje, a meseca februarja 1907 je potrjuje že s svojim podpisom v „Popotniku“; le vir mu je zopet ostal v peresu (kar je pa le malenkost). O letnici Sonetnega venca pa je bil g. profesor tistega mnenja, ki sem ga jaz izrekel šele lani, že pred par leti, seveda — privatno; a mar li na podlagi istih dejstev, ki sem jih jaz lani uporabljal za dokazila? Ne. Njegov dokaz, da je „Sonetni venec nastal najkasneje l. 1833“, je mnogo bolj enostaven:

„Tako že par let semkaj učim svoje osmošolce, sklicujoč se pri tej trditvi na l. gazelo Prešernovo. A gazele je pesnik objavil l. 1833.“ (Popotnik 1907. 43).

Causa finita. Omeniti moram resnici na ljubo, da jaz nisem bil nikoli njegov osmošolec, in da takrat, ko sem jaz poučeval na isti gimnaziji, kjer g. prof. Oswald, ni sam učil celo tisto leto nič (radi dopusta), in pa da je bilo to — še prej ko pred par leti, ko sva bila skupno v istem mestu. O „letnici 1833“ pa nisva govorila nikoli. To tu zaradi skrite namere njegovih besedi, ki je — preočita.

A k stvari. Ali nam naša l. gazela res podaja kak datum za datiranje Venca?

Dejstva so ta-le: a) Gazele so izšle 13. julija 1833 prvič; b) Gazele so pa bile vsaj 14. marca 1833 že v rokopisu Zhbelize IV. gotove (po Prešernovem pismu do Čelakovskega: Zborn. VI. 179), dà, takrat so prišle že iz prve cenzure, iz cenzure Čopove; c) **nastale** pa so Gazele vse (s prvo vred) že leta 1832. Vse to sem dokazal že lani v „Časopisu“, preden je Popotnik objavil tisti člančič Oswaldov.

Kaj pa sledi iz gorenjih dejstev, tičočih se Gazel, za Venec?

Če so Gazele izšle l. 1833, in posebej že eksistirale 14. marca 1833 v rokopisih Zhbelize, sledi iz tega, da je takrat že bil na svetu ta-le verz l. gazele, govoreč o Prešernovi „pesmi“ kot njenega (Julijinega) imena „posódi“:

„Na posódi v zlatih čerkah sláva se bo brála — tvójiga iména.“

Toda ta verz ni iz l. 1833 šele, ampak pač že iz l. 1832, ker so nastale Gazele tega leta.

Dobro. A če je stvar táka, ne priča ta gazela še nič o **letnici** Venca samega. Zakaj ne?

Predvsem se treba povprašati, ali je sploh njene besede nanašati na Venec ali ne? Poet govori a) o „pésmi“ svoji, b) o dejstvu, da je „pésem“ njegova „posóda“ Julijinega

imena, c) da „na posódi v zláti čerkah“ slava se bo brala Julijinega imena.

Odgovarjam na to: Ali je besedo „pésem môja“ umevati po njenem pomenu specielno za eno določeno pesem, ali kolektivno za vso poezijo Prešernovo? Ali meri ta beseda, tu na čelu prologa Gazel stoječa, le na pričujoče Gazele same, ali — je razširiti njeno misel na vso poezijo Prešernovo, in sicer vsaj na sedanjó in morda tudi bodočo še, če že **ne** na preteklo? Da je v prejšnjih dobah poetova poezija („pésem“ kot kolektivum!) veljala drugim imenom, to je zgodovinski fakt in to izreka indirektno tudi 4. gazela sama: „Préd dekléta so iméle... nam dopásti — pravico“! To je Prešernova izjava. Potemtakem more „pésem môja“ misliti le sedanjó, in morda tudi še bodočo poezijo. Za svojo osebo bi jaz umeval to „pesem“ tu v prologu Gazel kot besedo, ki se omejuje nje misel na **te** same, na vse Gazele sicer, a **le** na Gazele, kot eno celotno vsebinsko in arhitektonsko skupino, kot eno samo, daš iz več gazelic sestavljeno umetnino! Odmev temu dejstvu bi bil epilog Gazel, ki jih zaključuje govoreč, kakor prolog, spet o Prešernovi poeziji in o njeni kakovosti, češ taka je, da poizkuša njej ugajati: zato pa govori le o njej sami, in ne o takih predmetih, o kakršnih bi si želeli drugi (a pač ne ona), da bi jim poezija njegova prepevala! Toda, **tu**, v epilogu, ima Prešeren množino: „pésmi môje“, v kontrastu s prologa ednino: „pésem môja“! Tu zaobsega Prešernova misel očitno da vso dotedanjó, vso bivšo poezijo njegovo; zato — množina: „pésmi môje“. Novo pisarijo, Povodnjega možá, Slovo od mladosti, sonete graški nemškuti, vse te zaobjemlje z resnico soglasujoče — ta množina. A v **kontrastu** s to mislijo pa stoji druga, ožja misel, tista, ki jo izreka poet v „sklepnem dvostišju“ iste gazele:

„Jèz pa tèbi sámí, drága! žélel sim dopásti,
Drúgih nísim prášal, káj se jím po glávi blódi.“ —

Ali naj obsega ta trditev vse dotedanje pesmi Prešernove? Tudi Novo pisarijo n. pr., tudi Povodnjega možá, Učenca, ali celó — petorico sonetov o graški ljubezni (Očétov náših... itd.)? Po resnici — pač ne. Zato je omejiti teh verzov misel najmanj samo na tiste pesmi, ki jih je dotedaj pel Prešeren o — Juliji: saj oblika „žélel sim“ zre v dotedanjó preteklost! A koliko pa jih velja pač dotedaj Juliji? Celi dve izven Gazel. In še od teh dveh je dotlej izšla ena sama: „Že míru“ (= Pèrva ljubézen; Zhbel. III. 1832), „Dohtarja“ pa mu je bil tisto leto zatrl Čop; vse to sem dognal v tistem, ponekoliko tudi Oswaldu posvečenem spíšu „Letnica 1833“. Toda, kam meri vse to? Da naglasim tu spet še enkrat: Gazele

so pravzaprav prva večja pesem o Juliji! In tej pesmi je dal poet tisti značilni prolog o „svoji pesmi“ — kot posodi njenega imena. In tej pesmi dá za epilog poet tisti značilni sklep, češ: le „tebi sami, draga! želel sim dopasti“. S tem postavi poet v kontrast s svojimi „pesnimi“ (množina!) — to svojo „pésem“ (ednina!) pričujočo svojo pesem: Gazele. Kakor prične prvo dvostišje vseh Gazel z mislijo edninsko („pésem mōja je posōda ...“), tako tu poet zaključi Gazele v njih zadnjem dvostišju (v sklepu epiloga) z mislijo le o poeziji Julijini v svoji umetnosti, ki je pa do tega hipa, do teh besedi Prešernovih obsežala pravzaprav le eno samo pesem: **Gazele** ... Tedaj tisto pesem, ki jo to zadnje dvostišje, izrekajoče ono trditev, da je le njej sami hotel „dopasti“, zaključuje, a uvaja in pričinja pa preporna „pésem mōja“!

Iz teh razlogov trdim, da se ozira „pésem mōja“ le na Gazele, kakor pač misli sklep epiloga (v kontrastu ž njega uvodom tu že plur. „pésmi moje“ = dosedanje) — tudi Gazele, v katerih se ni oziral, ko jih je skladal, na nikogar, ampak le nanjo, hoteč ž njimi ustreči le njej, zadovoljiti le njo, brez ozira na druge, ki mu bodo nemara to pesem (Gazele) grajali; a če le njej ugodí njegova ustvaritev pričujoča, ki jej je vsebina „njeno ime“, potem je dosegel svoj namen.

In to umevanje je tudi v soglasju z duhom Prešernove umetnosti sploh (nele s historično resnico). Po tem umevanju začenja, odvarja umetnino v prologu kot prva nje misel — misel o pričujoče umetnine vsebini, o pesnicah, ki bodo za tistim uvodom sledile; zaključuje pa jo v sklepu epiloga kot zadnja misel vse umetnine — spet neka edninska misel o iste pričujoče umetnine vsebini: umetnine namreč, ki jo tisti sklep skončuje, kakor jo tam oni uvod prologa začenja. Takó se umetnina v sami sebi zaprične in v sami sebi spet zaključi kot en venec, kot ena vsebinska in arhitektonska celota zase! In to je docela v soglasju z arhitektonsko funkcijo 1. in 7. gazele v skupini vseh Gazel, ki jim je 1. gazela prolog, 7. pa epilog. — Če pa razlagamo „pésem“ v prologu kot vso poezijo Prešernovo obsegajoč pojem, potem ne odgovarja prvič to zgodovinski resnici, a drugič pa meri ta prolog **Gazel** preko pričujoče umetnine same — tja v drugo umetnino, v Venec, ter je potemtakem pravzaprav prolog Vencu ta 1. gazela, a **ne** Gazelam! To pa stoji v živem protislovju že z nalogo arhitektonsko vsakega prologa samega po sebi, drugič pa z mestom, na katerem stoji ta gazela — v celotni skupini vseh Gazel kot ene umetnine, ki bodi v sebi započeta, a tudi v sebi zaključena.

Takó umevam Gazele jaz, in zató takó tudi ono prvo, kot prolog vse umetnine!

Toda, ne govori li jasno naslednje besedilo: „Na posódi v zlátih **čérkah** sláva se bo brála... tvôjiga iména“?

„Zlate čerke“ bi bilo mogoče umevati kot slovenski terminus za to, kar sicer izrekamo s tujko „inicijalke“, ker so te v starih misalih in rokopisih pogosto pozlačene. A je li to umevanje edino mogoče? Ali nimajo morda te besede („v zlátih čérkah“) tu prenesenega pomena? Ali ne pomenijo morda toliko kakor „v lepote bogatih, ko zlato žarečih verzih“ se bo brála „sláva... tvôjiga iména“, v lepih, poezije polnih, zanosnih besedah, ... od naróda do naróda?

Čul sem tudi misel že, da morda tu „ime“ pomeni kar „slóves“ (fama), v kakršnem pomenu je rabimo v izrazih „dobro, lepo, čisto, slavno, a tudi slabo ali nič kaj dobro ime“. Spomni se tu človek pričevanja Ernestine Prešernove v Spominih njenih na očeta, ki pravi o Juliji: „In pa še neko prednost je imela Julija: njena preteklost je bila brez madeža in graje“ (str. 87). A jaz ne bi hotel takó ostro naglašati razlike mej pomenom „iména“ tu v naši gazeli in pomenom „iména“ v epilogu Venca, kjer stoji, da Venec „nósi čérke tvôjiga iména“. Ni treba. Domneva se mi celó, da je pomen le „čérk“ tisto, kar loči obe mesti, ne „imena“. V epilogu Venca mislijo gotovoda resnične, posamne črke rodbinskega imena Julijinega, črke napisa: „Primicovi Jul'ji“. Tu pa se mi zdi pomen drugačen, bolj širok, ne tako specificiran po svoji misli; besede, izraze, verze, vnvanja izrazilna znamenja sploh, se mi zdi da pomenijo tu „čérke“, v kakršnem pomenu sem tudi med narodom slišal to besedo (v ednini in množini) več ko enkrat. In to umevanje se mi vidi tudi s celo sliko, s celo primero, ki jo vporablja poet v tisti 1. gazeli, docela enotno in soglasno. Kako to?

Poet primerja svojo „pesem“ v tistem prologu Gazel s „posodo“. Vzdržujem tu umevanje, da pomeni „pesem“ tam eno določeno umetnino, tisto namreč, ki ji je ona gazela — prolog.

Gazele tedaj kot eno celoto, kot eno umetnino, primerja poet — s „posodo“. S tem ravno naglasi v prvih besedah, v uvodu že prologa, da so vse Gazele ko ena posoda: le ena sama umetnina, kar pa ni kar tako samo ob sebi umevno, ampak nekaj tu specifično Prešernovega; njegova individualna ideja umetniška je bila to, da združi več gazel v eno celoto, v eno umetnino. A kaj je vez, ki jih vse te gazelice druži in spaja v eno celoto? „Njeno ime“! „Sládki glás“, „sláva“, „svitlôba — tvôjiga iména!“ S tem je označil hkrati, ali vsaj namignil na vsebino, na pomen v naslovu stoječe besede: „Gazéle“. Vemo vendar, da je gazela orientalskega izvora in da pomeni „gazela“ kar: „hvalivna, slavivna pesem“,

„hvalnica“, nekaj „magnificat“! In res so naslednje gazelice, ki jim je prva — prolog, slavo prepevajoče pesmice, — slavo „njene ga iména.“ Tudi iz te strani meri prva gazelica tja v sredino Gazel samih, v jedro pričujoče umetnine, a ne **preko nje tja v Venec**! Nekaj enakega vidim tu v tej prvi gazeli kakor kesneje v 1. sonetu Venca, kjer je za uvod obrazložil poet bistvo in arhitektonsko-umetniško kakovost tam nasledujoče umetnine: Sonetnega venca samega, — a ne morda n. pr. kake druge umetnine, recimo Gazel ali Krsta! Umeli smo to, kaj ne.

A dalje. In ko poet koj v prvih besedah dvigne čitatelju tisto sliko o „posodi“, da ti kar vstane pred dušo, ko da si ugledal kako vitko grško vazo, drži se poet te primere in slike tudi v nadaljnjem: sledi opis te posode, ne „pesmi“! „V nji“ — ko sladka, opojna vsebina — glas njenega imena. „Na posódi“ — sláva njenega imena; ne — črke njenega imena (kakor v Vencu), ampak sláva njena. „Iz nje“ pa goreči plamen, „svitlôba“ — njenega imena.

Ne vem, kako da mi stoji, vsáj meni vedno, ko to berem, pred duhom — grška vaza ... vitka in nežna, brez ročajev ... a nežna kakor te gazele same ... A na nji ... vidim grških slik okraske ... okoli in okoli, prizor za prizorom, slika za sliko ... Niso grških bojov slike ... ne grških junakov ... ne dionizijskih praznikov ... ampak same apoteoze enega Imena, ene Lepote, enega Ideala, ene Popolnosti ... Vprašuje jo poet, a „odgovora ne zve“. Mirna samota njegovega doma ... nepokoj mesta: mokri prag nje hiše (ta staroklasični motiv!) ... roža, ki pri poti raste ... ki nad potjo leta, ptica ... in stezica, ki mimo vodi. Ženice pri kofeti, ki opravljajo ... zbirališče, ki v njem ni kraljice ... Mladenči ko sateliti okoli zvezde ... Ona — ko Hanibal ... Helenina lepota, toljkanj mož pred Trojo smrt ... Vojščak, ki ga trobenta vabi ... itd. ... in pevec teh gazelic!

In v „zlátih čerkah“ teh — le slava nje se bere, povsod le njena, nad vsemi prizori le njen magnifikat ...

Iz posode pa svetel plamen ...

Vem še, da me je kar razočaralo, ko nisem te ilustracije našel na naslovu Gazel l. 1900!

In okoli te „posode“, te nežne vitke vaze, nad tistimi apoteozami, razvrščenimi po vzboklem njenem obočju pa leži in se vije venec, „ki nósi čerke njenega imena“. Opletel, okrasil je umetnik to samotno, prej že ustvarjeno vazo pa šele kesneje z drugo umetnino, in v to položil šele — njeno ime, a ne — na vazo Gazel. Ali naj mar na obeh stoji njeno ime? Naj li na obeh žari „Primicova Jul'ja“? — Tako sem umeval vedno te dve umetnini, obe kot eno, kar sta tudi resnično, a — po vsebini le, ne po „črkah njenega imena“. V slikah bere se

na vazi slava njena, na vencu pa — ime njeno... Da bi imel Klingerjevo roko in ost njegovega peresa! Vaza grškolepa, a ne v grškem, ampak v klasično mirnem, nežnem slogu Gazel... a vendar orijentalška... na nji slike o apoteozah Lepote in Popolnosti... a plamen iz vrha... In okoli te vaze je privil genij umetnikov Venca venec: novo umetnino, ki šele nosi „črke njenega imena“, da okraši posodo to vse — Popolnosti...

Toda, recimo, da obeta tisti prolog Gazel res že Venec in njeno ime v njega inicijalkah. A — naglašam: recimo, da! Takó je umela to gazelo že doba Stritarjeva, in ne šele dr. Oswald kot prvi; jaz je ne takó. Kaj bi pa potem sledilo iz tega dejstva, češ da tu Prešeren že obeta Sonetni venec? Naslednje: da je poet **takrat** že **nameraval** ustvariti svoj Sonetni venec, ko je pesnil ta prolog Gazelam. **Sicer nič!** In kedaj je to bilo? **Leta 1832** že! In ne šele l. 1833! To izrekam danes kot dejstvo, ki sem je izvrtal, dognal in dokazal v „Letnici“ že lani. (Časopis za zgodovino, Maribor 1906.)

No, če je pa (**recimo!**) poet imel idejo Venca že leta 1832, če ga je že **takrat** spesniti nameraval, ali sledi iz tega, da ga je leta 1833 že **res** tudi ustvaril? Ne.

Vemo n. pr., da započnem lahko letos kako umetniško idejo ali da dozorim letos že kako znanstveno resnico, a — delo samo, umetnino, razpravo pa izgotovim morda šele po 10 letih. Vzglede imamo in vemo pač dovolj.

In mar sledi celó morda iz tega, ker je poet Gazele objavil leta 1833, da je **takrat** nastal Venec? Tu pa že ni več, da bi izgubljal kako besedico. — — Ljuba logika! —

Zaradi tega, da je objavil Prešeren Gazele leta 1833, in da so nastale leta 1832, bi še danes lahko stala neomajno še hipoteza Marnova, da je Sonetni venec iz l. 1839, in naj ga prav (**recimo!**) Prešeren že obeta v tistem prologu Gazel in ga že namerava tam, v letu tistega prologa, ustvariti z akrostihom njenega imena.

Tista trditev in „argumentacija“ prof. dr. Oswalda je — tih, skrit sofizem. Če obeta res Prešeren Venec v tistem prologu Gazel, (kar pa le **recimo!** jaz sem druge misli!), potem nam to priča, da nam je prvo idejo Venca datirati že v l. 1832! Ko sem pisal „Letnico“ ter dokazoval v nji leto 1833 kot leto „Sonetnega venca“, varoval sem se skrbno, omeniti tistih „zlatih čerk“ v Gazel prologu; saj pač ne dvojbi dr. Oswald, da sem vedel takrat zanje tako že ko danes in prav tako vsaj ko on. A vedel sem tudi za druge besede Prešernove in za druge date izven tiste gazele! Trdim torej: edino na podlagi Janeza Čopa dveh pisem z dne 1. marca 1834 in 27. marca 1834 in pa iz kakovosti Venca samega nam je mogoče dognati, da

je Venec že iz leta 1833 po svojem postanku seve (in to je edino, kar je tu važno!), ne pa morda šele iz leta 1834, iz katerega imamo tisti pismi Jan. Čopa. Da ni nastal pred Gazelami, ki so iz l. 1832, in tudi ne nastal že l. 1831, to pa potrja sama vsebina obeh umetnin, ker slika Venec že drug, nov štadij psihološki kakor Gazele, a tak, ki je v poetu mogel nastopiti in dozoreti sploh šele **po** oni psihološki fazi, ki jo izpovedujejo — Gazele.

Facit: Nikakor in nikoli **ni mogoče** ne iz prologa Gazel, niti ne iz kake druge gazele izviti trditve ter dognati dejstva, da je Venec že iz leta 1833 ter — prav in ravno iz **leta 1833**, ampak **le** po tistih Janeza Čopa **dveh** pismih se dá dospeti do fakta, t.j. do prave misli Prešernove in do pomena, ki leži v Venčevega **prologa** danes nam po vsebini jasnem verzu, s katerim je Prešeren **sam** datiral postanek svojega Venca: v verzu namreč o letu — **dvakrat devetsto tri in tridesetem**. Drugega dokazila **ni** nikjer v vsej poeziji Prešernovi, a do danes vsaj tudi nikjer ne v vseh naši dobi znanih virih in dokumentih o Prešernu in njegovi umetnosti. Nisem pa tega izvedel morda pri profesorju dr. K. Oswaldu, kakor naj bi se — zdelo! Kar se tiče slednjič sklicevanja na učence v javnosti (t. j. na vsakdanjost svojo), pa v svoji grešni „nadutosti“ (Oswaldov mi epitet: Popotnik 1907, 42.) — nočem za njim! Saj nismo pred — poroto.

To bi bilo eno. Tiče se to l. gazele.

A naj nadaljujem in dovršim tu še nekaj, kar se tiče vseh Gazel kot ene celote. Skliceval sem se ob raznih dokazih že in v raznih razpravah (nele v tej) — na arhitektoniko Gazel kot ene vsebinske enote in celote. Razpravljal sem o tej točki že gori ter dokazoval to dejstvo iz formalnih kakovosti. Vendar pa je tem kakovostim vir in podlaga — šele vsebina; in to mora tudi biti! A naglasil in pokazal nisem tega doslej nikoli, ker — ni bilo prilike. Zdaj se mi je končno ponudila v temle spisu; in to priliko naj tu še uporabim — na koncu svojega govorjenja o Gazelah in njihovih kvalitetah.

Stritar je povedal Gazel vsebino tako-le:

V teh nežnih pesmicah se pesnik zopet obrača do svoje ljube.

(Gaz. I.): Po njegovih pesmih bo slovelo njeno ime na veke med narodi.

(2.): On je med vednim strahom in upanjem, ali jo smé, ali je ne smé ljubiti.

(3.): Vse stvari vedó, česar sama ona noče vedeti, da jo namreč on ljubi.

(4.): Naj se ne ozira nazaj na njegovo prejšnje življenje; pravo življenje se mu je še le z njo začelo.

(5.): Minljivo je vse na svetu, tudi njena lepota; naj torej ne bo neusmiljena do ubozega pevca, ker le on ji more dati neumrjčnost.

(6.): Pa kaj! saj še revež ne vé, ali bere njegove pesmi, ali ne!

(7.): Sè svojimi pesmami ne more nikomur ustreči, ali tega mu ni mari le ona mu je sodnica.

(Klasje 1866. str. 37 = Zbr. sp. V. 97.)

Da je moral imeti Prešeren vsebino že pred sabo in načrt celotni tudi, še preden se je lotil Gazel v posameznih jim delih (gazelicah), to mi je, kar bi rad iz naslednje slike o vsebini njihovi pokazal. Zato se ločim od Stritarja v toliko-le:

Uvod (gazela 1.):

Pričujoča pesem njegova prepeva, govori o njej; zaslovela bo zaradi te pesmi ona po vsem slovenskem narodu, in slovela od roda do roda v narodu slovenskem na veke, ko že obéh davno ne bo več na tem svetu, ne nje, ne njenega pevca, (a pač pa še ta pesem o nji); vredna je tega ona: in škoda bi bilo pozabiti njenega imena, njene cene, vredne spomina vsaj takega in še večega kot je katerekoli v pesmih ovekovene ženske.

Sredina (jedro) (gazela 2.):

Rad bi jo (zaradi cene te ter da bi ovekovečil jo v pesnih) ljubil on; in večkrat je že oči njene vprašal, ali jo sme. Toda iz njih ne izve tistega potrebnega, predpogojnega odgovora: ali ona njega ljubi, ali ga sovraži! Zato ne vé, ko pričinja peti in ko poje to pesem o nji, kakó naj bi pravzaprav pel, da bi nji bilo všeč.

(Gazela 3.):

On njo ljubi, z vso dušo svojo, vse dni in noči, povsod. Žalostna je zanj ta resnica: vé že sicer, ker vidi in čuti, njegov tihi dom to in tudi vse mesto, ki se v svojem nepokoju le malo briga za posamnika; toda ona, ona sama noče vedeti in — verjeti tega.

Vrh (gazela 4.):

Zakaj takó — ona? Opravljajo ga pri njej mestne milostive; pripovedujejo jej, da v njegovi ljubezni ni — resnosti. Ljubil da je že to in to in toliko njih že, a pustil spet vsako. In sam se jej izpove ter priznava ji sam: res je to. A zakaj je bilo to takó? Išče si pač človek sorodne mu duše in družice, ko pride njegov čas; ko je on začel si je iskati, pa nje še ni bilo v javnosti. In izbiral je mej tem ženskim svetom, kar ga je bilo takrat; kaj je hotel drugega, če nje ni bilo! A našel je le navadne ali srednje bire ženstvo („vijolice, zvončke, marjetice... strnade ščinkovce in druge ptice“). Obstal je ob njih le, ker ni bilo še — nje; v časti so mu bile, čislal jih je, poslušal rad, ker — ni poznal in ni mogel poznati takrat še nje. A da je bilo tako, kriva je sama, ker nje takrat še ni bilo mej ženskim svetom njegove dobe mladostne. Pustil pa je druge, ker je iskal si take, ki bi bila ko kraljevskega rodu; iskal je tako, kakršna je ona, dà, ker ni bila nobena — ona. Prava ni bila doslej nobena zanj, zadovoljila ga ni nobena, ravno ker ni bila nobena — ona; v nji pa si je našel, kar si je iskal zastoj pri drugih, ki jih je ravno zato puščal; našel si: rožo, kraljico, solnce! Naj se ne ozira torej na njegove prejšnje „ljubezni“; odkar je ona nastopila mej svetom ženskim, odkar je njo zagledal, so „vzdignile se tudi n j e m u o d oči temnice“: spoznal je tudi on, da bi ona bila pristojna na prvo mesto, spoznal, da je ona, le ona vredna prve in vse ljubezni, prve časti njegove mej dekleti, kakor roža mej cveticami prve, kakor Filomela mej pevkami prve.¹⁾ A da je ni dobila, kriva je sama, ker se je za njim zakesnela, ker ni prišla pravočasno: z njim vred istodobno! Naj mu torej tistega njegovega greha ne zameri, ki so ga razmere — ki ga je pravzaprav zakrivila ona sama — s prekesnim svojim prihodom.

¹⁾ Pazi, kako nežno se je tu izognil poct besede „slavec“ ter jo zamenil z ženskega spola besedo: Filomela!

(Gazela 5.):

Naj ga torej ljubi ter naj ne bo prevzeta! Vrača naj mu ljubezen svojo ona, ki ga je ranila. Naj ne čaka, da se njemu in nji prične življenje leto starati, kar se zgodi že v srpanu, v juliju, takoj že potemtakem, ko mine junij in ž njim leta polovica („Dni mojih lepša polovica ...“ je pa njemu že minula)... Naj ne čaka, da se i nji ospi cvet, ki je takó kratek vedno, a njemu da starost zazdravi njegovo rano, ohladi, pogasi ljubezen njegovo sedanjo do nje. On, pevec, pa bo nje cvet, lepoto njeno ovekovečil, da ne bo umrla nikoli, da bo slovela, živila še toliko po smrti njeni, kakor dolgo je izza Helenine lepote dni do njiju dobe; cele davne vekove je preživela, še zdaj ni pozabljena; a da ni, prihaja odtod, ker še zdaj slovi — v pesmi. Le pesem sama to more, le ona ubrani, da lepota ne mine, da preživi nas in cele dolge vekove. Zato — naj pevca usliši!

(Gazela 6.):

Zato naj bere te gazelice, ogreje naj se jej ob njih ledeno njeno srce v ljubezni do njega; če bo on to vedel, potem bo še le mogel peti take pesni, ki bo v njih slovela in živila na veke ter preživela sedanost in vso bodočnost — njena lepota; vé naj torej, da le ona ga vnema, le ona mu daja potrebno pevsko energijo, od nje da so torej odvisne pesmi, ki naj pojó njeno slavo, ki naj njene lepote spomin ohranijo preko groba in vekov. Sam pa naj izve, „al se smel bo, (če že sedaj takoj ne!) razodeti vsaj pozneje“ — zasnobiti jo, ko bode sam, kar upa, ker vse kaže da kmalu, socialno na svojih in trdnih tleh.

Sklep (gazela 7.):

Ne ugajajo vsem njegove pesmi; eden hvali, drugi jih grajajo. A kaj mari njemu to! Njemu je bilo tu in je le eno tu na skrbi: da bi ž njimi njej ustregel. Njej da bi ugodil, njo si z njimi pridobil, njo si ogrel! Le to je „želel“, le to je poizkušal — doseči; le eno želel, a hkrati natihoma upal ter si obetal: „vneti si ljubezen — lepega dekleta.“

Utemeljil sem pač prej že zadostno, da sta si 1. in 7. gazela v neki mejsebojni stiki; druga da odmeva v drugi: prva da je uvodni prolog, sedma pa sklepni epilog vsej skupini Gazel.

Mej njima obema nam jih preostaje še pet. Odločiva drugo in tretjo v eno, a peto in šesto v drugo celoto; na sredi nama ostane kot samostojni vrh vse skupine in umetnine — četrta. In ta je tudi po obsegu že najobširnejša mej vsemi gazelami!

A kaj pa, ali se s tem sklada vsebina?

Gorenji vsebinski pregled nam pač to potrjuje! Za uvodom — dve glavni misli: a) poet ne ve in ne more priti do gotovosti, ali ga ona ljubi; b) on jo ljubi, kar vedó vsi, tudi ona, le da mu ona ne zaupa ter tega noče verjeti.

In sedaj vrh: Zakaj mu ne zaupa? Zakaj mu noče verjeti? Zaradi dosedanjih njegovih ljubezni! Nič da ni — resnosti v njih, takó jej pripovedujejo ljudje o njem. Kar se tiče ljubezni, da ne pozna on resnosti („de v ljubézni môji ni biló nikdár resnice“). A čuje naj njegovo spoved, kakó je pravzaprav stvar: Našel si ni prave zase; zato jih je vse zapuščal in moral zapustiti. Saj zanj je le ena prava, zanj je ustvarjena in v

svet poslana (kakor zdaj vidi, ko je njo zagledal in našel ter so se mu od oči vzdignile prejšnje temnice) le — ona; če je dal tolikim in tolikim ljubeznim slovó, dokaz jej mora biti ravno to, da ni našel nikjer, česar je iskal — dokler ni srečal nje, ker to je bilo zanj le v eni, le — v nji sami edini! A sedaj sta se vendarle končno srečala, našel jo je vendarle, dasi po dolgi blodnji. Da pa ni njegova krivda, če jo je srečno srečal šele zdaj, ko je prej s tolikimi že govoril: saj je dozdej ni bilo v javnosti; ko bi bila prej se pojavila, in celó zanj pravočasno prišla ter sodobno ter istodobno z njim dozorela in dorastla, ne bil bi on prej toliko časa blodil, bila bi ona prva in — edina. To naj pomisli, in — naj ne bo prevzeta, nadaljuje potem naslednja gazela peta!

Zagovor ta svoj proti obtožbi, ki o njej poet tu še misli in sodi, da je edini zid, edina skala mej njo in njim, — postavil je Prešeren v ta kompozicijski vrh vseh Gazel — a vrh njih kot ene same celote in umetnine! A kako se je Prešeren v tej sodbi svoji motil! Bilo je še vse kaj drugega vmes mej njima, česar pa takrat še niti slutil ni Prešeren: bila — visoka vdóva Primčeva, skrbna mati Julijina! . . .

A k stvari! Do tu ni, tostran uvoda seve, a dasi smo že prekoračili vrh, nobene besedice o dosedanjih gazelah — o pesniku Prešernu ter njegovi poeziji, ampak le o samem človeku Prešernu in njegovih samočloveških lastnostih. V nastopni gazeli peti pa preide poet k tej individualni potenci svoje duše: oslaviti jo hoče po tej svoji zmožnosti, da bo živela na veke kot nekaka Helena slovenskega naroda . . .

Ta misel pa se čudovito prepleta z ono, ki sem jo gori naglasil in ki se tiče razmerja Julijinega do Prešerna, češ: Ne bodi prevzeta, ter — odkrij svojo ljubezen, vračaj mojo s svojo! Ko je poet neposredno onkraj „vrha“ izpovedal svojo ljubezen (v gazeli 3.), pozove tu neposredno takraj „vrha“ (v gazeli 5.) njo, naj — mu vrača ljubezen!

To je ena. A druga misel in vsebina pa je ona o — pesniški zmožnosti poetovi.

In ta misel se razpreza dalje tudi v šesto in slednjič v sklepno sedmo gazelo! Potemtakem vidimo, da edini ves ta del umetnine, kateri leži za vrhom, ena misel in en ter dosledno en in isti govor — o pesniški, osebno Prešernu kot rojenemu poetu dani milosti. Poet se je tedaj tu že živo zaveda v sebi; dà, ne le to: poet govori tu o nji kot o nekem starem, priznanem že dejstvu . . . Značilno pa je, da Prešeren to stran svoje duše tako krepko naglaša Juliji, in to že tu, ko jej prvič razkriva in izpoveduje svojo ljubezen do nje. —

A kakor v peti, tako imamo tudi v šesti poleg teh misli o poeziji še nadaljevanje one vsebine o ljubezni. V peti pozove

poet Julijo, naj se mu nikar več dalje prevzetno ne umika; vrača naj mu ljubezen. Tu pa, naj te gazele čita ter si ob njih ogreje zanj ledeno svoje srce.

Ta dvojnost vsebine pa je le v 5. in 6. gazeli! V 7. kot sklepni pa stopi v ospredje že, kakor bi odsekal, sama vsebina o pesmih Prešernovih; le o tem predmetu govori poet v epilogu. Ljubezni do Julije pa se dotakne le en sam skromen verz še: „Jez pa tèbi sámí, drága! žélel sim dopásti“ . . . kot neki zadnji še izmed poprejšnje, po večini prej glavne, a v prvem, pred „vrhom“ ležečem delu naravnost edine vsebine!

A zakaj to v epilogu takó? Ker je in bodi simetrični, soglasni, sorodni odmev — uvodu, prologu!

Upam, da sem s tem dovoljno podkrepil svojo trditev o arhitektonski enotnosti in vsebinski skupnosti Gazel kot ene same umetnine. Nazadnje naj še omenim, da ni Prešeren nikoli izdal kake posamne gazele same zase, ampak koj prvič že vse kot eno skupino (Illyr. Bl. 1833); da so tudi v Zhbel. IV. takó, kakor so prvič izšle, stale že v njenem prvem rokopisu cenzurnem ter takó tudi leta 1834 (dasi z letnico 1833) v nji izšle; in da so kot ena skupina — in to pač nele radi formalne svoje enotnosti — izšle tudi v Poezijah 1847. Ta doslednost govori pač tudi nekaj! In povrh vsega tega so imele v prvem tisku leta 1833 (Illyr. Bl.) še ono geslo na čelu svojem; in to geslo meri po svoji vsebini naravnost tja v vsebinsko sredo vseh Gazel: češ, živila boš, draga, v pesnih mojih, če bodo te prepevale — ljubezen; saj ljubezen je bila in bo, in dokler bo ta, živele bodo moje pesmi, ne bodo jih pozabili za nama, ne bodo se postarale nikoli, ampak čitali jih bodo, dokler bodo ljudje ljubili; in ljubili bodo, dokler bodo — na svetu; ljubezen bo na svetu (kakor je — bila), ko mene in tebe več ne bo . . .

Ta misel je vezilo mej tistim geslom in za njim sledeče umetnine vsebino.

In tu naj se poslovim zdaj od Gazel. Položil sem si pa v njih podstavje in podzidje za vse nadaljnje svoje razpravljanje o — arhitektoniki tretjinski v Prešernu.

Gradec, 1. maja 1907.

Ivan Josip Herberstein.

(1630—1689.)

Spisal Ivan Steklasa.

I.

Ivan Josip Herberstein kot upravitelj varaždinske Krajine in Vlahi.

Poleg Žige Herbersteina, ki se je proslavil kot spreten državnik in pisatelj, je vsekakor najznamenitejši Ivan Josip grof Herberstein, ki je bil general topništva ter zapovednik hrvaške in primorske Krajine (od l. 1669—1689) ali karlovški general.¹⁾ Ivan Josip Herberstein je bil sin deželnega namestnika vojvodine Štajerske Ivana Maksimilijana starejšega in Eleonore baronice Breunerove. Narodil se je v Gradcu l. 1630. Imel je sedem bratov, od katerih sta se dva odlikovala tudi v turških bojih.

Ivan Josip Herberstein je stopil še kot mladenič (l. 1643) v red malteških vitezov ter se posvetil popolnoma vojaštvu. Svoje vojaške pohode je začel pod cesarskim generalom vojvodo Lotrinškim, kateremu je bil kesneje pobočnik. L. 1664 se je že udeležil bitke s Turki pri Sv. Gotardu, in cesar Leopold I. ga je določil, da je vodil 5. maja 1665 turškega poslanca iz Carigrada na Dunaj, kjer so se začeli dogovori za mir v Vašvaru.²⁾ Na Hrvaško je prišel Herberstein in sicer v varaždinsko ali slavonsko Krajino okoli l. 1665 za stotnika v Gjurgjevac, kjer so ga že sledečega leta tožili Vlahi iz okolice tega mesta, med njimi še posebno desetnik Ternar, radi izgreda in grdega ravnanja.³⁾ Še istega leta je bil Herberstein premeščen v Ivanič ter postavljen za vélikega stotnika; tukaj je ostal do l. 1663.

¹⁾ Ivan Josip grof Herberstein se je podpisoval na hrvaških listinah takole: Ivan Josef grof od Herbersteina, slobodni gospodin od Neubergera i Guttenhaga, gospodin Lonkoviće, Kremsa i Fludnice, reda svetoga Ivana Hierosolomitanskoga po Vugerskoj zemlji gran prior, komendator v Pulštu i Firstenfeldu, cesarove i kraljeve svitlosti otajni tanačnik i komornik, general feltcaigmaister, general Hervackih i Primorskih pokrajin i veliki kapetan Senjski. (R. Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine. Knj. II. str. 391.).

²⁾ I. A. Kumar. Geschichte der Burg und Familie Herberstein. Wien 1837. II. str. 35.

³⁾ R. Lopašić. Poviest grada Karlovca. Zagreb 1879. str. 196.

Od tukaj je pisal zagrebškemu škofu Petru Petretiću o nastopu svoje službe ter se mu lepo priporočil v dobro sosedstvo. L. 1663 je postal Herberstein polkovnik v Križevcih, kjer je služboval do leta 1669. Ob enem je bil nekaj časa namestnik vélikega generala slavonske Krajine grofa Valtera Lesliea ter postal tako neodvisen zapovednik te Krajine.

Kakor vsi predniki Herbersteinovi v zapovedništvu varaždinske Krajine, tako je imel tudi on ves čas svoje službe mnogo opraviti z vlaškimi naseljenci v teh krajih. Vlahi so mislili, da so po svojih pooblasticah v vsakem pogledu slobodni in neodvisni in da smejo delati vse, kar jih je volja. Posebno so še Vlahi odrekali pokornost stotnikom v Koprivnici, Križevcih in Ivaniću. Prvi odpor je bil tedaj namerjen ravno proti nim, ki so jim tedaj izposlovali pooblastice. Po navadi je sodil v pravdah v prvi stopnji véliki knez stotnije, odkoder se je prizivalo na krajiško sodišče in potem na polkovniško.¹⁾ Le tega niso hoteli Vlahi na dalje priznavati, nego so zahtevali in trdili, da mora veljati, kakor razsodi véliki knez. V javni skupščini so oni svečano izjavili, da ne priznavajo sodbenosti stotniške, da zahtevajo za sebe vasi Ljubljano in Jugovec, vlast škofa zagrebškega, pa da se odstranijo katoličani iz Trojstva, kjer je stala starinska katoliška cerkev, katero je bil pred nedavnim izročil general Herberstein katoličanom.²⁾ Véliki knezi so hoteli naseljevati nove Vlahe iz Slavonije in Bosne, kar jim je pa izpodbijal Herberstein s pozivom na pooblast, po kateri jim je to pravo jasno zabranjeno. Določilo pooblasti, da si mora vsaka vlaška vas med Savo in Dravo izvoliti kneza (starejšino), si je razlagal vladika Stanisavljević tako, da je ves zemljiški prostor med Savo in Dravo podeljen staroverskim doseljencem; zategadelj so se oni protivili novim naselitvam katoličanov okoli Čazme pri Ivaniću, pa se radi tega pritožili cesarju Leopoldu I. in bojnemu svetu v Gradcu. Za narodno vojsko so zahtevali Vlahi posebne častnike, kakršni so bili v karlovški Krajini, pa jim tega ni dovolil Herberstein, češ da bi vsled take nove razdelitve vojvodstva nastal nered, a razen tega da že pri obstoječih konjiških četah ni dobiti nastavnikov, pa da bi postalo také tudi v narodni vojski. Knez Osmokruč je tožil Herbersteina tudi radi osvojenja trdnjave Belovara, kamor so hodila eno za drugim štiri vojvodstva iz okolice na stražo. To je storil Herberstein v sporazumu z obristlajtnantom Makarom radi varnosti, ker so Vlahi kradli krščansko deco ter jo skrivaj prodajali Turkom. Tudi sta naseljevala oba zapovednika po vaseh okoli Belovara rajše katolike nego Vlahe, ker so bili ti nezanesljivi.³⁾ A da se

¹⁾ R. Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II. str. 317.

²⁾ R. Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II. str. 319.

³⁾ R. Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II. str. 330.

trgovina z deco ne nadaljuje, je postavil Herberstein v Belovaru katoliškega stotnika, da zabrani to nedostojno ravnanje. Zato je dobil ta častnik malo generalske zemlje okoli mesta, in Vlahi so od zdaj še huje režali na generala, čeravno so imeli zase še preveč zemlje. Na tožbo Vlahov proti Herbersteinu, da on zagovarja samo onega, ki ga obdaruje, in da podeljuje službe po odkupu, je on priznal, da je dobival neznatne darove od novih služabnikov, ali da na to ni silil nobenega. Slobodnemu naseljevanju brez dovoljenja krajiških stotnikov so se protivili krajiški zapovedniki že zaradi tega, ker bi na ta način oni mnogo izgubili od svojih dohodkov, kajti bila je navada, da je dajala spočetka vsaka nova hiša, kesneje pa po tri vkup enega vola, ki je bil vreden komaj 5 do 6 tolarjev. Herberstein je branil to navado, češ da so častniki zaslužili ta dar, ker so opravljali mnogo težavnih služb ter bili po cele tedne odsotni od doma. Sploh pa je bilo mnogo takih ovadb in tožb od Vlahov, katerim so se pridružili tudi razni malopridneži iz provinciala, posebno pobegli kmetje.¹⁾

Največ so podpihovali Vlahe na odpor njihovi duhovniki. Omenili smo že, da sta bila le prva dva škofa Vratanja in Maksim Predojevič privržena uniji, a vsi drugi nasledniki protivniki. A ker je Herberstein hotel Vlahe s silo pounijati, so ga še posebno mrzili. Vladika Stanisavljevič je javno trdil, da imajo Vlahi pravico do vse zemlje med Dravo in Savo in da so tudi v verskem pogledu popolnoma neodvisni. Naravno je bilo, da so postajali Vlahi vedno bolj predrzni tudi nasproti katoliškemu prebivavstvu. Upirali so se plačevanju propisanih davkov svojim vlastelinom ter zahtevali zase le take sodnike, ki so bili njim povoljni. Da dosežejo svoj cilj, so se prav pogostoma zbirali in dogovarjali, na kakšen način bi mogli izvesti svoje osnove. Iz takih skupščin so dohajale do predstojnikov tožbe, ki so bile po navadi neosnovane. Takih tožb je bilo vedno več, čim bolj je Herberstein opazoval njihovo delovanje. Protivil se je pa prav odločno, da se Vlahi zbirajo na skupščinah, kar je bilo tudi po propisih zabranjeno. V narodu je vedno bolj vrelo, tako da je že snoval namestni general in véliki stotnik v Križevcih grof Ivan Jakob Galler (1648—1669) v družbi s Herbersteinom, kako bi se pomnožila vojska po trdnjavah, da se zatre vsak odpor in da se kaznijo nemirniki. Obema se je pridružil tudi še grof Honorij Trautmandorf, véliki stotnik v Koprivnici (1652—1665).²⁾

Med tem je prišlo do volitve novega škofa po smrti Stanisavljevića. Za to čast sta se borila arhimandrit Kordić in mnih Gabrijel Miakić. Hudi prepiri so se vneli med narodom.

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine II. str. 320.

²⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine. II. str. 314—316.

Herberstein je odločno zahteval, da se izvoli za vladiko zanesljiv človek in dober duhovnik, ki bo branil unijo do skrajnosti. Njegov predlog je bil na dunajskem dvoru sprejet. Za Gabrijela Miakića sta bila ban hrvaški Nikolaj grof Zrinjski in general varaždinski Valter grof Leslie (1651—1662), pa sta ga tudi priporočila na dunajskem dvoru za to čast. Cesar potrdi zares Miakića za vladiko. Da ni uspel Herberstein s svojim predlogom, je bil največ kriv general Leslie, ki je sporočil na Dunaj, da bi se mogli Vlahi pobuniti ter bi se utegnili ž njimi združiti celo vsi staroverci do Moskve, in da bi se slednjič moglo celo zgoditi, da se vsi zedinijo s Turki. Na ta način bi se izcimila velika vojna, ako se ne dá Vlahom vladika po njihovi želji. Kordić se je tej izvolitvi uprl in se sam proglasil za vladiko; s tem je seveda provzročil med verniki mnogo nemira, zato so ga tožili sodniki iz Križevcev, Koprivnice in Ivanića radi slabega njegovega življenja, da dela med mnihi in verniki združbe, da je bil že več let zaprt, da je iz temnice pobegnil, pa da ga je treba spet zapreti.¹⁾ Ta tožba pa je bila bržkone le ogovarjanje, ker jim je bil Miakić kot odločen Vlah in samo na videz za unijo vnet mož bolj po volji. Zato so ga tudi Vlahi vrlo cenili, in njihovi vojvodi so ga priporočili l. 1662 meseca septembra zagrebškemu škofu Petru Petretiću; čudijo se v svojem pismu, zakaj Petretić brani njihovemu vladiki, da se poda k patriarhu, kajti kako bi on mogel biti po njihovem zakonu vladika, ko se ne bi podal tjakaj po starem običaju in zakonu. Vlahi so tedaj smatrali Miakića za pravega vlaškega vladiko, in vendar je on izdal revers o tem, da bo ostal veren rimski cerkvi, priznavši na Dunaju vse pogodbe, katere je priznal tudi njegov protivnik; samo na to se ni dal pregovoriti, da bo neodvisen od patriarha srbskega. Za škofa z naslovom vratanjskega ga je slednjič posvetil neki metropolit iz Moldavije, a potem je prisegel nadškofu ostrogonskemu ter bil potrjen potem tudi v Rimu. Pri vsem tem pa je bil Miakić očiten protivnik unije. Herberstein ga je dobro poznal, pa je bil za to odločen protivnik njegovega imenovanja za vladiko. Zagrebški škof Petretić je sporočil cesarju Leopoldu I. o Miakiću, da je trdovraten staroverec in da se norčuje iz katoliške vere, katero Vlahi imenujejo rimsko, a katoličane Rimljane, o sebi pa zatrjujejo, da so pravi kristjani.²⁾ Leta 1666 in 1667 je bil Miakić zapleten v upor vlaški proti generalu Leslieju in stotnikom v varaždinski Krajini, kjer je narod podpihoval na tajnih skupščinah na upor proti oblastim, katere so mu bile na potu pri njegovih osnovah. Ko je upor izbruhnil, je Miakić pobegnil

¹⁾ R. Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine II. str. 315.

²⁾ Pismo škofa Petretića od 20. junija l. 1667 v nadškofijskem arhivu. Eccl. Tom. XI. štev. 153.

ter prepustil vznemirjeni narod žalostni osodi. Podal se je v Rim ter ostal na tujem, dokler ni bil upor zadušen.

Cesar Ferdinand II. je podelil med drugimi pooblasticami Vlahom v varaždinski Krajini to, da si smejo v treh vojaških zapovedništvih v Koprivnici, Križevcih in Ivaniću voliti vélikega sodnika in osem prisednikov, katere potrdi general, a tudi lahko dovoli, da se iznova potrdijo. Iz te svobode pa so si ti sodniki prilastili toliko pravic, da so prezirali vse oblasti ter si domnevali, da so oni edina oblast v vsem. Zato je prišlo leta 1666 do upora. Takrat je Osmokruč, bivši križevski sodnik (v Koprivnici in Ivaniću ga ni bilo), zatrjeval, da ni podložen niti generalu niti polkovniški sodnji, nego samo cesarju, pa da je poglavar in zapovednik Vlahom; zatorej je odpovedal vsako poslušnost in ravnal po svoji volji, prisvajal zemljo med Dravo in Savo za svojo, pa zato s Hrvati, naseljenimi v teh krajih, ravnal kot z robovi, zbiral Vlahe, kjer je hotel, ni sodil po statutih, nego dal pravico onemu, ki ga je bolj nadaril, mesto 8 prisednikov jih je imel kar 30, katere je izvolil narod, a od oblasti potrjenih ni priznaval. Delal je vse po svoji volji.¹⁾

Najhujši vođa upornikov je bil poleg Osmokruča Nikolaj Vuković, ki je bil izvoljen za vélikega kneza v Ivaniću, a ga general ni hotel potrditi. Vuković si je prisvajal velike zasluge, toda Herberstein mu jih ni hotel priznati, nego ga je imel na sumu kot glavnega lopova in tata, ki je pribežal v te kraje iz Otočca, odkoder je moral pobegniti radi svojih zločinov. Proti nameščenju takih ljudi se je Herberstein vselej odločno uprl, a pri tej priložnosti še posebno, ker je bilo znano, da je bojni svet odločno zahteval že davno poprej, da se Vuković kazni najostreje.²⁾ Tudi koprivniški véliki knez Ilija Romanić ni bil od oblasti potrjen, a službeni spisi pravijo o njem, da je bil velik prostak in da se je sam vrnil za kneza.

Ti trije uporniki, podpirani od Miakića, so si hoteli prisvojiti v varaždinski Krajini vso oblast nad tamošnjim narodom in zemljo med Dravo in Savo. Zahtevali so od vojaških poglavarjev, da se krajiška služba ne prodajaj za denar, marveč deli po zaslugah, da se plen, ki ga zaplenijo Vlahi, prepusti le njim, in da se jim puste njihove stare pravice in posestva.³⁾ Ker se oblasti na te zahteve niso ozirale in je velik del vlaškega prebivavstva ostal miren, je začel Osmokruč s svojimi privrženci tlačiti narod ter ga siliti na upor; toda zdaj se je narod vzdignil proti njemu ter si izvolil nekega Vukosana za protikneza, kateremu je bilo naklonjeno tudi vojaško zapovedništvo. Na ta način se je narod razdelil na dva protivna tabora.

¹⁾ R. Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II. str. 322.

²⁾ R. Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II. str. 320.

³⁾ R. Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II. str. 315.

Osmokruč ni priznal Vukosana, in ker ni hotela nobena stranka popustiti, je potrdil Herberstein Vukosana, Osmokruča in njegove privrženca pa je dal zapreti. To je seveda narod silno vznemirilo. 24. aprila l. 1667 nastane očiten upor proti stotnikom in posebej še proti velikemu stotniku Herbersteinu, kot upravitelju varaždinske generalije. Privrženca Osmokručevi se zberejo oboroženi v velikem številu ter napadejo mesto Križevce, kjer zahtevajo, da se izpuste zaprti njihovi poglavarji, če ne, pa bodo požgali in poplenili vse po okolici. Upornike sta hujskala najhuje brat in bratranec Osmokručev. Prvi je bil župnik ter je v zvezi z mnimi in vladiko imel velik vpliv v narodu. Ona sta vzdignila na orožje Vlahe, ki so ujeli Vukosana in nekoliko njegovih prijateljev ter jim odrobili glave. Po krajini pa so razširili glas, da bodo ubili vsakega, kdor se jim bo protivil.¹⁾

Osmokručevih privrženecv se je zbrao iz same križevske stotnije več nego 1500 mož, a poklicani sta bili na pomoč tudi koprivniška in ivaniška stotnija, da gredo osvajat Križevce, kjer je takrat prebival Herberstein.

Toda tudi Herberstein ni miroval, in kakor je bil spreten, smel in domiseln, je hitro zbral do 3500 katoliških Hrvatov in nekoliko vernih Vlahov, katerim se je pridružilo še 500 škofovih vojakov iz Ivaniča in Dobrave. S temi četami udari Herberstein na upornike ter jih pobije popolnoma na roviškem polju blizu Križevcev. V osmih dneh je bilo vse očiščeno od upornikov, vse poplašeno in pomirjeno. Herberstein je dobil v roke vodje, ki so zdaj izgubili svoje glave po polkovniški obsodbi na tistem mestu, kjer jo je bil izgubil Vukosan. Med obglavljeni je bil Osmokruč in oba velika kneza Vuković in Romanić.

Upor je bil zaduščen. Huda tožba se je vzdignila proti vlaškim mnihom, a posebno še proti vladiki Gabrijelu Miakiću. Herberstein jim sploh ni nič zaupal, a poznal jih je vrlo dobro. Kajti še pred uporom se je izjavil o njih v svojem odgovoru proti ovadbi glavarjev vlaških v varaždinski Krajini, češ da jim on dela krivice in da jih preganja, takole: „Oni so na vitez janjci, a v resnici volki, ki so nevarni, kar se bo v kratkem pokazalo.“ Poslednji upor je potrdil to izjavo.²⁾

Herberstein je hotel zdaj na vsak način odstraniti Miakića ter postaviti za vladiko zvestega unijata. Da uredi vse zadeve na Krajini po dogovoru viših oblasti, se poda Herberstein l. 1668 na Dunaj. Tukaj je razjasnil natančno tedanji položaj na Krajini vplivnejšim osebam na cesarskem dvoru, posebno tedanjima ministroma Vajkardu Turjaškemu in Lobkovicu ter svetniku Müllerju. Pri tej priložnosti je predložil Herberstein,

¹⁾ R. Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II. str. 322–324.

²⁾ R. Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II. str. 317–322. Ta odgovor je pisal Herberstein v Križevcih 14. junija l. 1666.

da se pooblastice Vlahov spremenijo ter nič več ne volijo vlaški knezovi. S cesarskim odpisom od 20. decembra l. 1668 so se pooblastice zares predrugečile, vendar s to opombo, da se le te ne tičejo Vlahov, naseljenih po cerkvenih posestvih, zemljiških vlastelinov in staroselcev Slavoncev. Volitve starejšin kakor tudi sodnijske razprave so bile dovoljene po novem pravilu samo v mestih pod nadzorom častnika. Slednjič je bilo zabranjeno tukaj vsako daljnje naseljevanje iz Turške brez dovolitve oblasti. Ti novi statuti so bili sestavljeni že 14. aprila l. 1667 na Dunaju bržkone po nasvetu samega Herbersteina.¹⁾ Obenem so se pomnožile posadke redovite vojske po trdnjavah, a Vlahom so se določila stalna prebivališča z grožnjo, da bodo izgubili vse svoje pooblastice, ako samo še enkrat prekršijo mir. *

Teže je bilo napraviti red v cerkvi. Ko se je Herberstein podal na Dunaj, se je vrnil Miakić iz karlovške Krajine, kjer je po svoji vrnitvi iz Rima živel, zopet v Marčo. A položaj se je zdaj popolnoma izpremenil. Upor je bil zadušen, in od viših oblasti se je zahtevala stroga pokornost krajišnikov v vsakem pogledu, pa tudi v verskem. Vladika Miakić je uvidel, da zanj ni rešitve, če se ne oklene unije. Zato je pisal že 19. avgusta l. 1668 iz Marče zagrebškemu škofu Martinu Borkoviću, „da ni imel priložnosti pokazati donacije na škofijo, katero je dobil od cesarske svetlosti,“ a škofu je obljubil, „da pride o Kraljevem (20. avgusta) za procesijo, ako Bog dá zdravje, pa bo videlo vaše gospodstvo, kakšno ljubezen in prijateljstvo hoče imeti. Glede procesije, ki se opravlja o Kraljevem, se trdi, da je hodil neki škof k tej procesiji, zakaj ne bi tudi Miakić, ako je volja vašega gospodstva. Povsod sem hodil na procesije, kjerkoli sem bil, tudi v Rimu in povsodi, zakaj ne bi tudi tukaj hodil. Znamo, da je ena vera, en Bog.“²⁾

Toda vse to laskanje škofu zagrebškemu ni nasproti Miakiću nič pomagalo. Herberstein je delal proti njemu, ker ga je dobro poznal, kako je nezanesljiv. Toda ravno, ko se je Herberstein najbolj trudil, da ga odstrani iz varaždinske Krajine, in da zopet oživi prava unija, zadene 28. aprila l. 1669 smrt tedanjega karlovškega generala grofa Herbarda Turjaškega. Na njegovo mesto pride že 9. junija istega leta Ivan Josip Herberstein, za katerega se je bil zavzel najodločneje minister Vajkard Turjaški. Novoimenovani general ni dolgo ostal v Karlovcu, ker se je moral povrniti v varaždinsko Krajino radi preiskave proti vladiki Miakiću. Na škofovem posestvu v Gradcu pri Križevcih je imel Herberstein zborovanje s stotniki varaždinske Krajine in z zagrebškim škofom Martinom Borko-

¹⁾ R. Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II. str. 324—332.

²⁾ Epist. Tom V. — Miakić se je podpisoval: Episcopus Valacorum in Croatia sub corona suae Majestatis.

vičem, o čemer je sporočil bojnemu svetu na Dunaj.¹⁾ V hudi stiski in borbi za svojo čast se je naslonil Miakić na Nikolaja in Petra Zrinjskega, ki sta mu bila mnogo pomogla do škofovske časti. Vlahi so ju zato tudi cenili kot svoje vojvode in zaščitnike. A ko se je pripravljala Peter Zrinjski na upor, so nagibali Vlahi na njegovo stran in tudi Miakić se je nahajal v njegovem taboru že iz sovraštva proti generalu Herbersteinu, najhujšemu zatiravcu staroverskih Vlahov. Preiskovalni spisi opisujejo vladiko Miakića kot javnega upornika in protivnika cesarskih interesov na Krajini. Pisatelji o krajiških zadevah pripovedujejo o njem, da opravičijo in operejo Vlahe nezvestobe proti cesarju, da so ga sami njegovi duhovniki živega zazidali radi nezvestobe nasproti svojemu vladarju.²⁾ Tolmačiti si imamo stvar tako, da je to pripovedovanje nastalo, ker je Miakić prišel kot politični kaznjenec med zidovje temnice v Schottenwien pod Semeringom in na Schlossbergu v Gradcu. Še prej nego so krajiški zapovedniki dobili zapoved, da ulove Petra Zrinjskega in Frana Frankapana, se je bilo sklenilo pri dunajski vladi na svet generala Herbersteina, da varaždinski general grof Ferdinand Ernest Breuner (1665—1673) pokliče k sebi na obed vladiko Miakića ter ga potem zapre in odpravi v Gradec, a na njegovo mesto da se postavi za škofa pravi in odkritosrčen unijat.³⁾ Ker pa na ta način niso mogli izvabiti Miakića v zanjko, ga je kesneje ujel sam Herberstein, o čemer je sporočil on že 10. novembra l. 1670 iz Karlovca ministru knezu Lobkovicu in predsednik bojnega sveta v Gradcu 5. decembra 1670 dunajskemu dvoru, kar je bilo cesarju Leopoldu posebno drago.⁴⁾ Sploh so z Miakićem oprezno ravnali, dokler nista bila ujeta Peter Zrinjski in Fran Frankapan, ker so se bali Vlahov, ki so bili privrženi Zrinjskemu. S početka so Miakića celo vabili na cesarsko stran ter mu nudili nagrade. Kesneje so krajiškim zapovednikom naložili, naj ga ne preganjajo, samo da se Vlahi ne pobunijo. Slednjič so zapovedali Miakića ujeti, če pa nastanejo med Vlahi radi tega nemiri, naj se izpusti. Nasvet Herbersteina, naj se Miakić zapre, se je izvel šele tedaj, ko se upornikov niso nič več bali. Miakić je žalostno končal svoje življenje v temnici na Schlossbergu v Gradcu, kjer je živel še l. 1686.

¹⁾ Epist. Tom. V. v nadškofijskem arhivu. Pisma Herbersteina so od 9. septembra, 3. oktobra, 8. oktobra in 31. decembra l. 1669.

²⁾ Med drugimi: Fr. Vaniček. *Spezialgeschichte der Militärgrenze*. I. Band. Wien. 1875. str. 379—380.

³⁾ Pismo dvornega svetnika Müllerja škofu Borkoviću od 9. februarja l. 1670. Epist. Tom. V.

⁴⁾ *Acta conjurationem bani Petri a Zrinio et com. Fr. Frangepani illustrantia collegit Dr. Fr. Rački. Edidit academia sumptus praebente illius excellentissimo protectore. Zagrabiae 1873.* str. 394.; — Epist. Tom V.

Po posredovanju generala Herbersteina in po dogovoru z glasovitim kardinalom in tedanjim dunajskim nadškofom Leopoldom Kolonićem, potomcem stare hrvaške rodovine iz Bihaća, so svetniki na Dunaju in v Gradcu mesto Miakića izvolili za škofa Pavla Zorića, gojenca hrvaškega kolegija v Bolonji, ki je bil na glasu kot učen duhovnik, pogumen mož in goreč za versko edinstvo med iztočno in rimsko cerkvijo. Zorić je bil imenovan za škofa svidniškega za ves narod iztočnega obreda od Drave do morja. V Rimu, kamor je prišel Zorić meseca junija l. 1671, so mu dali tudi še naslov platenškega (bržkone plaščanskega) škofa.¹⁾

Generalu Herbersteinu se je z izvolitvijo Zorića za unijskega škofa izpolnila vroča želja, in zdaj se je odločil, da bo pri izvrševanju unije pomagal Zoriću brezobzirno in neusmiljeno proti nasprotnikom, kajti sodil je, da so dovoljena zato tudi najstrožja sredstva, samo ako so koristna verskim interesom, in da so dolžni posebno duhovniki porabiti vso strogost, da se pridobi katoliški cerkvi²⁾ čim več privržencev. Herberstein je pokazal pri tem delu vso svojo odločnost. Zoriću so se namreč silno uprli Vlahi v varaždinski Krajini. Staroverce je razsrdilo, ker so Miakića ujeli in zaprli, a morda bi se bilo kmalu vse pomirilo, da jih ni podpihoval na upor arhimandrit Simon Kordić, ki je bil poprej tekmeč Miakićev ter sam obljubil marsikaj storiti za unijo, če postane škof, posebno še, da bo skrbel za unijatske duhovnike. Kordić je vznemiril vlaški narod tudi po karlovški Krajini. Najhuje so se protivili Zoriću lepavinski mnihi. Na škofov poklic niso niti prišli pred njega, nego so mu sporočili, da naj se odreče vseh novotarij, če ne, da so oni pripravljeni prej izgubiti svoje glave, nego priznati za poglavarja rimskega papeža. Istočna cerkev ima štiri patriarhe, pa ako bodo prisiljeni papeža priznati, bodo sprejeli rajše tudi samo latinsko vero. Mnihi so začeli odločno med narodom delati proti Zoriću.³⁾ Zoriću so oponesli Vlahi, da ni bil poprej mnihi. Radi tega ga ni priznala za škofa sinoda, ki jo je bil sklical po cesarski zapovedi vicegeneral grof Ferdinand Trautmansdorf v Križevcih (1670—1684).⁴⁾ Dogodili so se hudi in grdi izgredi ter pohujšanja večidel vsled podpihovanja mnihov. Upor pa so kmalu zadušili z orožjem, a kolovodje je kaznil

¹⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 76—79; 141; 164; 187; 222; 394; — R. Lopašić. *Poviest grada Karlovca*. str. 155.

²⁾ Pismo Herbersteinovo škofu Borkoviću od 7. avgusta l. 1673 „*traxit Deus, ut et obdurata corda Vallachorum et Callugerum adhuc in tenebris haereseos vagantium celebratione S. Alexy finita ad meliorem pertrahantur fidem et obedientiam, ad quam salubrem intentionem Personae ecclesiasticae severius manus applicare deberent.*“ R. Lopašić. *Poviest grada Karlovca*. str. 200.

³⁾ Pismo Zorića Borkoviću od 9. marca l. 1672, *Epist. Vol. VI*.

⁴⁾ Valvasor. *VII*. str. 483.

general Herberstein brezobzirno in strogo, kakor je bila njegova navada in kakor se je bil že poprej zagrozil. Štirinajst mnihov, večidel iz samostana lepavinskega in gomirskega, je zaprl Herberstein, in ko so jih obsodili na galeje (ladje), jih je dal odpeljati l. 1671 na otok Malto na galeje. Malo kasneje so poslali v robstvo na Malto tudi predstojnika iz samostana gomirskega, ki ga je držal Herberstein dolgo časa pred tem zaprtega v Karlovcu.¹⁾ Dasi so ti pregnanci prosili papeža in ruskega carja, naj se zavzemata za njih, da se rešijo sužnosti, vendarle niso bile uslišane njih prošnje, — in morali so končati svoje žalostno življenje v progonstvu. Vsaj se vé, da jim kazni niso nikdar odpustili in da se niso povrnili v svojo domovino. Da njih prošnje na papeža niso bile uslišane, je skrbel sam Herberstein, ki je pisal dvorski kancelariji, naj se sporoči papeževemu nunciju, da nima moči priziv proti obsodbi posvetne oblasti, ki je nadležno sodila hudodelnike (mnihe).

Še l. 1677 so pisali mnihi iz prognanstva svojim drugom v Lepavini in Gomirju ter so se potožili, da so jim obrili brade in postrigli lase, da jih je šest na galejah, a štirje da nosijo kamen za zidanje trdnjav malteških. Od nikoder ne dobe niti pomoči niti tolažbe. Samo predstojnik samostana sv. Pavla na Sv. gori (Atosu) jim je sporočil, da naj potrpe ter ostanejo verni. Štiri mnihe je pobrala kuga l. 1676, ki je takrat hudo razsajala na Malti.²⁾ Ko se je Herberstein spravljal leta 1677 na pot na Malto, kar se sicer takrat ni izvelo, se je izjavil, da mu je žal, da ni mogel s seboj odpeljati še nekoliko takih hudobnih mnihov, ker bi se tako cerkveni kokolj hitro zatrl.³⁾

Herberstein je nagovoril Zoriča, da se je podal meseca oktobra l. 1672 v karlovško Krajino na cerkveno vizitacijo. General Herberstein ga je sam spremljal po Krajini, zatorej se je izjavil škof Zorič javno, da mu bo pomagal pri njegovem delu Bog, blažena Devica in general karlovški (Deus, beata Virgo et Comes sint mihi). Zoriču je ostal Herberstein zvest zaščitnik prav do njegove smrti.⁴⁾

Zorič je hotel na tej vizitaciji pomiriti Vlahe v karlovški Krajini. Posebno so se tožili Vlahi prek Kapele na Zoriča radi cerkvene službe in prepovedi svetih zakramentov. Kordića so

¹⁾ Pisma Herbersteina od 1. novembra 1672 in od 28. marca 1673. Epist. Tom. VI., VII.

²⁾ Pismo Zoričevu Borkoviču od 1. avgusta 1677. — Epist. Vol. XI.

³⁾ Pismo Herbersteina Borkoviču od 13. januarija 1677: „optarem equidem, ut numerum eorum perversorum calugerorum ad triremos condemnatorum (si qui hujus farinae superessent) mecum ducentium multiplicare valerem, zizania enim ecclesiae tempestive eradicanda“. R. Lopašić. Poviest grada Karlovca, str. 200.

⁴⁾ Pismo Zoričevu na Borkoviča. Epist. Vol. VI.; Pismo Herbersteinovo Borkoviču. Epist. Vol. XII.

obdolžili, da podpihuje bihaškega pašo, naj udari na karlovško Krajino. Tega zares pokvarjenega človeka so ujeli l. 1675 in odpeljali v temnico v Varaždin.¹⁾

Lepavinski mnihi so ostali trdovratni nasprotniki Zoričevi. Sovraštvo je bilo tako veliko med njimi, da so mnihi rajši volili Turke nego li kristjane rimske vere. Mnihi so pobrali vso zlato in srebrno posodo v Lepavini in obleko škofovo, ter so vse to odnesli v Pakrac, kjer so se poturčili.²⁾ Zoriču je ostal privržen samo samostan marčanski, kjer je živelo nekoliko mnihov in duhovnikov in v okolici prav malo starovercev. Toda tudi v Marči ni imel mira pred svojimi nasprotniki, ki so prežali nanj povsodi ter ga hoteli ubiti.³⁾ Valvasor pripoveda, da je škof stanoval v nekem zvoniku ter vsak večer potegnil za seboj lestve. In vendar se je neki lopov popel do njegovega ležišča ter nanj ustrelil, a ni zadel njega nego samo njegovo podglavje. 25. maja l. 1678 so napali razsrjeni škofovi sovražniki Marčo, ko ni bilo Zoriča doma. Uporniki so prodrli že na dvorišče samostana. Ko je to opazil neki star mnihi, je začel zvoniti plat zvona, kar je privabilo bližnje kmečke sosedo na pomoč.

Zorič je bil celo svoje življenje odkritosrčen in pogumen branitelj cerkvene unije ter je prenašal potrpežljivo vsa preganjanja svojih sovražnikov. On je pravi utemeljitelj križevske škofije za unijate. Pavel Zorič je dokončal svoje težavno a delavno življenje v marčanskem samostanu 23. januarja leta 1685, ravno ko se je bil povrnil truden in bolehen z Dunaja.

II.

Ivan Josip Herberstein karlovški general in upor Zrinjsko frankopanski.

Od vseh 27 karlovških generalov sta bila samo dva Hrvata, in sicer: Jurij Lenković (1593—1601) in Vuk Krištof Frankapan (1626—1652). Politiko dunajskega dvora naproti Hrvatom smo opisali že na drugem mestu, posebej še borbe za karlovški generalat po smrti Vuka Krištofa Frankapana, ko je ta generalat dobil Herbard X. Turjaški s posredovanjem svojega brata Ivana Vajkarda, prvega cesarskega ministra. Od tega časa (l. 1652) sta ostala Nikolaj in Peter Zrinjski zakleta sovražnika Herbardu X. Turjaškemu, a seveda tudi dunajskemu dvoru.⁴⁾

¹⁾ Pismo Zoriča Borkoviću od 8. marca 1673. — Epist. Vol. VII. in Vol. IX.

²⁾ Omnes Turcismum denegata fide christiana sequuntur. R. Lopašič. Poviest grada Karlovca, str. 156.

³⁾ Valvasor. VII. str. 483.

⁴⁾ Herbard X. Turjaški. Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. Izdala „Slovenska Matica.“ Zv. III. str. 99—119.

Peter Zrinjski seveda pri vsem tem ni opustil borbe za generalat karlovški, marveč se je trudil na vse načine, da si ga zagotovi še pred smrtjo Herbarda X. Turjaškega; zato je iskal zveze na cesarskem dvoru z diplomati, posebno še s tedanjim francoskim poslancem Gremonville-om.¹⁾ Tudi z ministrom V. Lobkovicem si je dopisoval zaradi karlovškega generalata, ter zahteval zapovedništvo v hrvaški Krajini,²⁾ ko je bil Herbard X. Turjaški že mrtev. Toda Peter Zrinjski ni uspel, kajti že 8. junija 1669 je bil imenovan za karlovškega generala Ivan Josip grof Herberstein. Huda je morala biti borba za to mesto, a zmagali so protivniki Petra Zrinjskega in sploh Hrvatov, kajti tudi Frana Kristofa Frankapana niso hoteli na Dunaju sprejeti za generala, dasi ga je priporočal sam papežev poslanec.³⁾ Benečanski poslanec Marin Zorzi poroča odkrito, da je dobil Herberstein karlovški generalat ravno s posredovanjem ministra Ivana Vajkarda Turjaškega, samo da se osveti Zrinjskim.⁴⁾

Imenovanje Herbersteinovo za vélikega generala in zapovednika hrvaške Krajine je bilo za celo Hrvaško osodepolno. Ne samo, da so bili s tem užaljeni iznova vsi Hrvati, ker so morali gledati, kako se gazi neprenehoma ustava in krši celokupnost hrvaške kraljevine, nego je to še posebno hudo zbolelo Petra Zrinjskega, ki se je nadjal, da dobi to važno mesto kot najsposobnejši vojskovodja onega časa. In če pravično sodimo, je bil zares Peter Zrinjski najbolj vreden te časti, saj je služil od svoje mladosti kot zapovednik žumberškim Uskokom, kot stotnik ogulinski in podgeneral v Karlovcu,⁵⁾ pa se vrhutega odlikoval s posebnim junaštvom in izkustvom spretnega vojskovodje, katerega slava se je bila raznesla po celi Evropi. Čeravno je bil Peter Zrinjski že od prej gorak tedanji dunajski vladí, ki mu je stiskala že tako nesrečno domovino ter gojil osvetljive namere proti njej in snoval na veliko o bodočnosti svoje rodovine, je vendar neverjetno, da bi se bil tako silno razsrdil ter se slednjič očitno vzdignil

¹⁾ Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium edidit academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium. Volumen XIX. Zagrabiae. 1888.

Acta conjurationem Petri a Zrinio et Francisci de Frankopan nec non Francisci Nadasdy illustrantia (1663—1671). E tabulariis gallicis desumpta redegít Dr. V. Bogišić. Edidit academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium. Zagrabiae 1888. str. 3.

²⁾ Dr. Fr. Rački. Acta conjurationem . . . str. 35. Pismo Petra Zrinjskega Lobkovicu iz Prešova 4. maja 1669 in poročilo benečanskega poslanca Marina Zorzia benečanski vladi od 25. maja 1669.

³⁾ Dr. V. Bogišić. Acta conjurationem . . . Poročilo papeževega poslanca z Dunaja od 23. junija 1669.

⁴⁾ Dr. Fr. Rački. Acta conjurationem . . . str. 36—37. Poročilo iz Medlinga od 8. junija 1669.

⁵⁾ Dr. V. Bogišić. Acta conjurationem . . . str. 25.

proti svojemu vladarju, ko bi mu ne bilo imenovanje Herbersteinovo popolnoma razburilo duše.¹⁾ Peter Zrinjski je od zdaj še bolj mrzil Nemce, odkar se je začel oholi in predrzni Herberstein po svojem prihodu v Karlovec mešati v deželne zadeve hrvaške in celo škodo delati po posestvih Zrinjskega.

Dasi se je Peter Zrinjski družil z ogrskimi velikaši že od začetka ogrske zarote (1666), vendar ni nikdar očitno nastopil proti svojemu kralju. In ko je bilo na Ogrskem meseca aprila l. 1669 že vse pripravljeno za upor, in so sami Turki ponudili zvezo Petru Zrinjskemu, jih je on odločno odbil, ker je bil vedno hud protivnik take zveze. On je celo cesarju Leopoldu I. sporočil o tej ponudbi in tudi svojemu drugu in poverjeniku Rottalu. Cesar ga je nato celo prosil, naj sporoči Turkom, kako so kristjani složni in da Turki ne morejo uspeti. Zrinjski je storil to tem rajši, ker se je še vedno nadjal pomoči od krščanskih vladarjev. Kralju francoskemu je pisal s svojim zetom Rakoczyjem, naj jima pošlje čimprej obljubljeno pomoč, češ da je Ogrska v skrajni nevarnosti. Kralj Ljudevit XIV. jima je pa odgovoril 7. julija „naj bosta pokorna svojemu kralju in naj od svoje pokornosti in njegove pravičnosti ne izzivljeta s svojim uporom nebes na osveto, ker bi od tega imel korist samo splošni sovražnik krščanstva.“ S tem pismom so pretrgane zveze Petra Zrinjskega s francoskim kraljem.²⁾ In Zrinjski bi se bil zdaj bržkone pomiril, ko bi bil dobil karlovški generalat. Toda na Dunaju so se bali združiti ta generalat z banstvom, češ da bi bil potem Peter Zrinjski vsemogočen na Hrvaškem. In to je hotel Zrinjski vsekakor ostati.

Ko je bil Peter Zrinjski kmalu potem poklican na Dunaj, da se opraviči zaradi poprejšnje zarote pred cesarjem in ministri, ki ga niso mogli trpeti, je odbil on vsako zvezo s to zaroto, obdolžil pa je Nadažda. Cesar je bil zadovoljen, da se mu Zrinjski ni izneveril, pa se je trudil, da bana pomiri zaradi karlovškega generalata, ki ga je bil medtem dobil Ivan Josip Herberstein. Ban se je sicer na cesarskem dvoru pritajil, a se je povrnil silno zlovoljen na Hrvaško; na Dunaju ga niso mogli potolažiti, dasi so mu obetali veliko svoto denarja za zameno karlovškega generalata.³⁾ Ban je od zdaj mislil na novo osveto. Razmišljal je, kako bi pridobil za svojo osnovo Poljsko, kjer so takrat volili novega kralja. Ker ni uspel s kandidaturo svojega zeta, se je zdaj trudil po svojih prijateljih, da bi izvolili francoskega kandidata, da bi tako združil Poljsko s Francosko, a potem obe državi v vojski proti Turkom. Tako

¹⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... Poročilo benečanskega poslanca M. Zorzia z Dunaja od 22. junija 1669.

²⁾ Dr. V. Bogišić. *Acta conjurationem* ... str. 271—272.

³⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 38—41.

zvezo si je želel Peter Zrinjski že spomladi, ko je bil na severnem Ogrskem, kjer se je povsodi glasno razgovarjalo, da za Ogre ni rešitve brez zveze s Turki.¹⁾

Za kralja poljskega je bil izvoljen Mihajlo Višnjovecki, poljski velikaš in prijatelj Petra Zrinjskega. Od vseh dvorov so dohajali nato čestitat novemu kralju. Tudi Zrinjski je poslal do novega kralja svojega poslanca, dominikanca Bariglia, ki si je pa vzel kot poslanec drugo ime. Zval se je abbate Palmerini. V pismu odgovarja Zrinjski kralja od zveze z Avstrijo: „Cesar je slaboumen — pravi v pismu — misli samo na plese in komedije, a ne na kneževska dela in važna podjetja; čisto je odvisen od svojih ministrov, nima nobene lastne volje, finance so mu razsute, kredit pokončan, svet ga prezira, a njegovi podložni ga mrzijo. Ni države, ki bi bila propala tako globoko, kakor je Avstrija. Vse dežele vpijejo za osveto.“ Kralju ponuja zvezo z Ogrsko in Hrvaško. Ko je prispel oče Bariglio meseca julija v Varšavo, so bili vsi poslanci raznih držav radovedni, kdo je ta mož, ter so ga imeli za tajnega agenta. Avstrijski poslanec mu je sporočil, da mu ravnokar odhaja glasnik na Dunaj, pa da mu lahko izroči pismo, če ravno želi kaj sporočiti. Bariglio prepričan, da bi poslanec odprl njegovo pismo, odgovori, da on nima na Dunaju nobenih znancev, vendar pa poprosi poslanca, da bi sprejel pismo v Florenco za njegovo mater Katarino Palmerini. V resnici ni živela žena tega imena, a Bariglio je vendar napisal list in ga izročil glasniku. V pismu piše, da ni nade, da bi dosegel cilj svojega potovanja, da bi videl namreč kronanje poljskega kralja, ker se bo isto vršilo šele v oktobru, nego da bo samo poljubil obleko kraljevo ter se potem povrnil na Laško. Tako je javno govoril, da mu je samo to svrha njegovega pota, toda drugi poslanci mu niso verovali. Kdo ga je poslal? To vprašanje je zanimalo vse poslance. Mislili so na papeža, cesarja, kneza Lotrinškega, Lobkovica, Turjaškega, da mu je morda kateri izmej teh dal kakšno tajno nalogo. Poljski kralj ga je sprejel v tajnem in javnem zaslišanju. V javnem zaslišanju je govoril polovico svojega govora kot zaseben človek ter izražal svoje oboževanje novemu kralju. V tajnem zaslišanju pa je govoril po svojem napotku. Nagovarjal je celo kralja za ženitbo z dansko princeso. Kralj je želel, da se poda Palmerini sam na Dansko, toda ta se je zbal dolgega pota, in da se ne bi med tem zvedelo, da je on poslanec Petra Zrinjskega. „Jaz moram,“ pravi sam, „izginiti tako hitro kot kvintesencija akvavite.“ Palmerini se poda na to zopet v svoj samostan, toda kam, to se ne vé.

Poljski kralj se je zahvalil Petru Zrinjskemu za prijateljske čestitke ter sporočil, da se bo rad potrudil, da se izpolnijo

¹⁾ T. Smičiklas. Povest Hrvatska. II, str. 176—177.

želje prijatelja. Bariglia je čakala pod Karpati v Rakoczyjevem gradu Katarina Zrinjska, da pohiti sama, če bo treba, na dunajski dvor ter tam razbije zveze med Avstrijo in Poljsko. Še pred kronanjem je odšla na dvor poljski. Toda na Poljskem je odločevala tudi o ženitbi kraljevi ona stranka, ki je takrat vladala. Mihajlo Višnjovecki se je kmalu na to oženil z Eleonoro, nadvojvodinjo avstrijsko (v februarju 1670).¹⁾

Nezadovoljen in razočaran zbog mnogih svojih propalih nad se vrne ban Peter Zrinjski z Dunaja na Hrvaško, a med tem so se na cesarskem dvoru posvetovali in razpravljali, kako bi pomirili vznemirjeno Ogrsko. Primas Szelepcsényi je dohajal iznova na dvor ter nagovarjal cesarja in ministre, naj začno čim prej preganjati zarotnike, češ da se na Ogrskem sliši le en glas: podložnik ni dolžan zvest biti svojemu kralju, ki nima ljubezni in očetovske milosti do naroda.²⁾ Že meseca septembra l. 1669 so povabili Nadažda na dvor, da se opraviči, a on je za svoje opravičenje dvoru izdal zveze Petra Zrinjskega s francoskim kraljem iz l. 1665, ko je banica Katarina Zrinjska v Benetkah z benečanskim poslancem Bezierom začela prve dogovore.³⁾ Ministru knezu Lobkovicu so bila posebno draga ta odkritja o zvezi s Francosko, zato je storil vse mogoče, da sprejme cesar Nadažda zopet v milost, da se zve še več in morda še o hujših osnovah Petra Zrinjskega. S tem je pripravljaj propast svojemu tekmecu prvemu in vsemogočnemu ministru Ivanu Vajkardu Turjaškemu, ki je bil pridobil cesarja Leopolda I. za francosko politiko, in sicer zato, da postane kardinal. Nadaždu je Lobković pri cesarju izposloval oproščenje, Turjaškemu cesarsko nemilost, a sebi mesto prvega ministra. Ivan Vajkard Turjaški je zadnjikrat sodeloval z Lobkovicem v cesarskem svetu glede ogrskih in hrvaških zarotnikov 27. oktobra 1669. Nekaj dni kasneje je moral zapustiti cesarski dvor za vselej.⁴⁾

Peter Zrinjski je lahko zvedel, kaj se godi na dunajskem dvoru, kako pletejo mreže proti njemu njegovi nasprotniki, samo da ga spravijo v nemilost pri cesarju in da se mu za vselej zapro vrata dunajskega dvora. Zdaj je stal na razpotju. Mnogi odlični Turki, s katerimi je bil znan, so mu pripovedovali, kako visoko ga ceni turški sultan, ter so ga nagovarjali, da se sprijazni z njim in z njegovimi svetniki. K temu ga je spodbadala tudi njegova častihlepna soproga, ki je kar kipela od jeze proti Leopoldovemu dvoru, kajti uvidela je, da so Zrinjski predani na milost in nemilost sovražnih Nemcev. Po hudih duševnih borbah se odloči Zrinjski slednjič meseca

¹⁾ T. Smičiklas. *Poviest Hrvatska*. II., str. 177—178.

²⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 42.

³⁾ Dr. V. Bogošić. *Acta conjurationem*; ... str. 239—240.

⁴⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem*; ... str. 49.

novembra l. 1669 ter pošlje stotnika Frana Bukovačkega s pooblastilom in pečatom v Carigrad.¹⁾

Peter Zrinjski je snoval že dve leti velike osnove, kako bi sebe in svoj rod povzdignil do časti samostalnega kralja hrvaškega, a zeta svojega kneza Rakoczyja v početku za poljskega kralja, kesneje pa za kneza Erdelja in iztočne Ogrske.²⁾ Benečanski poslanec je nagovarjal Petra Zrinjskega že l. 1664, naj se dá izvoliti za hrvaškega kralja.³⁾ Te osnove se je poprijel zdaj ter jo je hotel izvesti s turško pomočjo. Turškemu sultanu je obljubil v to ime letni davek 12.000 cekinov. Nadjal se je, da se bo mogel čisto lahko opravičiti radi poslanstva na Turško, češ da ga je odpravil le na korist cesarjevo, kakor se je bil že poprej dogovoril z grofom Rottalom po želji Leopoldovi, da bo poslal svojega človeka k sultanu nagovarjat ga na mir s cesarjem.

Ban Zrinjski se je mogel za vsak slučaj popolnoma nasloniti na oduševljeno bansko vojsko, katera je štela do 4000 dobro oboroženih mož. Vsi stotniki te vojske so bili zavzeti za osnove banove ter so se pripravljali za vsak slučaj. Zrinjski je imel na svoji strani tudi Vlahe na Krajini, ki so bili pod nemškimi generali, a so se uprli večkrat radi raznih cesarskih naredeb proti cesarskim stotnikom, Zrinjski pa so jih podpirali zaradi upora. Kako je general Ivan Josip Herberstein zadušil upor v varaždinski Krajini, in kako strogo je sodil upornikom, smo že omenili, kakor tudi o škofu Miakiću, ki se je trudil, da pridobi Vlahe za upor. Najbližji zaveznik je bil banu Petru Zrinjskemu mladi knez Fran Kristof Frankapan, brat banice Katarine. Tudi on je stopil v vrsto nezadovoljnih precej po vašvarskem miru ter sodeloval z banom tudi pri dunajskih dogovorih l. 1667. Bil je oduševljen in nežen pesnik hrvaški, poln sovraštva proti Nemcem ter je živo želel, da se jim stre njih gospodstvo na Hrvaškem. Prijateljeval je s tedanjim papeževim dvorom, odkoder so prihajale tudi prošnje cesarju Leopoldu I., naj ga imenuje za generala karlovškega. Leopold I. pa je odvrnil papežu, da ne more dati Frankapanu tega generalata, češ da ima tamkaj v bližini velika svoja posestva, pa bi se mogel lahko v onem kraju proglasiti za čisto neodvisnega velikaša. A ko je bil l. 1669 na prošnjo papeževo vendarle imenovan za velikega stotnika senjskega, so zahtevali poprej od njega izjavo, po kateri se je moral odreči vseh pravic, ki jih je imel njegov rod na to mesto. Knez Frankapan je mogel zbrati na svojih posestvih nekoliko stotin konjnikov, ki so po postavi in po stari navadi morali služiti svojemu gospodarju.

¹⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 63.

²⁾ Dr. V. Bogišić. *Acta conjurationem* ... str. 115—117.

³⁾ Dr. V. Bogišić. *Acta conjurationem* ... str. 5—6.

Benečanski poslanec poroča 5. oktobra l. 1669 svoji vladi, da je cesar Leopold I. podelil knezu Frankapanu senjsko veliko stotnijo samo zato, da ga pridobi zase, ker je slutil nemire na Ogrskem in Hrvaškem.¹⁾

Peter Zrinjski je računal na pomoč tudi v slovenskih zemljah. Na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem je bil narod silno nezadovoljen zaradi velikih davkov, ki jih je država zahtevala za vojsko. Posebne moči se je nadjal od Štajerske ter je mislil, da ga bo narod sprejel z veseljem kot rešitelja. Tam je imel prijatelja grofa Erazma Tattenbacha, ki je bil vrlo bogat in kot predsednik štajerskih stanov vrlo vpliven. Meseca septembra l. 1667 je obiskal Erazem Tattenbach Petra Zrinjskega v Čakovcu, kjer sta si potožila drug drugemu, kako je slaba vlada Leopoldova. Peter Zrinjski je nagovarjal Tattenbacha, naj pristopi k njegovi zvezi. Tattenbach je pristal nato ter prisegel Zrinjskemu, da mu bo zvest do zadnjega dihljeja svojega življenja, in da se bo trudil za njegovo srečo in nakano, četudi bi moral pri tem prelitati kri ali izgubiti življenje svoje. Za nagrado bi imel dobiti južno Štajersko kot kneževino v obsegu stare celjske grofije. Erazem Tattenbach ni bil posebno nadarjen človek, pa je bil zato bogat, da je mogel o svojem strošku spraviti pod orožje do 5000 ljudi.²⁾ Tako je Peter Zrinjski računal, da bi mogel zbrati do 40.000 mož iz slovenskih in hrvaških dežel. Nadjal se je, da se vzdigne po dogovoru upor na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem, a on bi pohitel s svojimi četami v pomoč ter z združenimi silami udaril na Avstrijo kot na srce države. Ko bi se tako razširil upor iz Hrvaške v sosedne zemlje, je menil Peter Zrinjski z drugimi urotniki, da bi poleg Turške prihiteli v pomoč še Benečani in Francozi. Ta velika osnova se je izjalovila že v prvem početku. Dasi je bil Peter Zrinjski član kranjskih stanov ter občil s kranjskim plemstvom zaradi obrambe proti Turkom in je celo zahteval vlado nad Kranjsko za sebe in svoje naslednike, vendar nimamo nobenega dokaza, da bi bil pridobil koga izmed kranjskega plemstva za svojo osnovo. Še manj pa se je mogel nadjati kake pomoči iz Koroške. Le deželni glavar goriški grof Karol Turn je bil zapleten v to zaroto, pa je bil zato in radi nekih drugih zločinov obsojen v temnico na graškem gradu, kjer je umrl l. 1689.³⁾

Ko se je še Peter Zrinjski doma pripravljaval za upor, je prispel stotnik Bukovački s svojim spremstvom v Carigrad. Na sultanovem dvoru so ga sprejeli prav prijazno in laskavo.

¹⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 38, 42, 45.

²⁾ Dr. V. Bogišić. *Acta conjurationem* . . . str. 141—142.

³⁾ Dr. V. Bogišić. *Acta conjurationem* . . . str. 220; 262; August Dimitz. *Geschichte Krains*. Laibach 1875. IV, str. 25.

Sultan skliče kmalu po prihodu svēt. Paše so se čudili in zadovoljno poslušali, kako išče Peter Zrinjski pomoči in zveze s Turki, katere so njegovi predniki in tudi on sam odbijali tako junaško pri vseh napadih na Hrvaško; zato tudi niso verjeli, da so te ponudbe iskrene, ter so svetovali, naj se ravna pri tem poslu prav oprežno. Sultan je poslal precej velikemu vezirju na Kandijo poslanca, da napiše odgovor. Bukovački je dobil tele pogodbe: 1.) Mogočni cesar turški izbere in imenuje bana za vladarja vseh onih krščanskih dežel, katere bo osvojil v sledečih vojskah. 2.) Ko njega rod odmrje, si Źoli hrvaško kraljestvo kralja svoje krvi, ki ga pa vendar mora sultan potrditi. 3.) Vero, slobodne šole in nauke, slobodo in pravice banove domovine bo car branil zdaj in tudi zanaprej. 4.) Od vsega kraljestva in od drugih dežel, katere pridobi v tej vojski, ne bo zahteval več davka na leto nego 12.000 cekinov. 5.) Dokler bo Mohamedancev, bodo branili hrvaški narod proti vsaki sili. 6.) Peter Zrinjski ne bo primoran pomagati sultanovi vojski v daljnih zemljah. 7.) O vsem tem bo izdal sultan hatišerif (pismo).¹⁾

Stotnik Bukovački je potreboval za svoje potovanje po Turškem cele štiri mesece radi velike zime; bilo je toliko snega, da se tisto zimo ni moglo iti niti na Turško niti s Turškega. Šele mesca marca l. 1670 se je vrnil Bukovački po velikih mukah in nezgodah. Mesec dni pred njegovo vrnitvijo se je razširil glas, da se je podal Bukovački v Carigrad na dogovor s Turki, dasi je govoril Peter Zrinjski javno, da ga je poslal na Poljsko radi neke ženitbe. Tako je sporočil deželni glavar kranjski Vuk Engelbert Turjaški 21. februarja l. 1670 bojnemu svetu v Gradec, da je poslal Peter Zrinjski iz Čakovca v Ljubljano svojega komornika, da zbira pomoč od slovenskih plemičev vsaj kakih 200 mož in potem po slavonski krajini 100 konjikov; a sam Zrinjski da je odšel s svojim sinom na Poljsko radi neke ženitbe. Cesar Leopold je seveda zabranil, da se izroči vojska na Krajini Petru Zrinjskemu.²⁾

Meseca januarja leta 1670 so se pripravljali Ogri na severnem Ogrskem kar očitno za upor; zato je postal dunajski dvor še bolj oprezen ter zapovedal, naj se pazi na vsako poročilo iz Hrvaškega in Ogrskega. Ogrski protestantovski duhovniki so govorili že kar očitno svojim vernikom po cerkvah, da pride kmalu čas, ko se bo oslobodila njihova nesrečna zemlja in zato naj vsi zahvalijo Boga za turško zmago na Kandiji. Narod je bil ves ginjen, ko je slišal tak glas o svoji slobodi ter se pripravljaj za upor. Nemški zapovedniki so poročali iz Ogrske, da sta erdeljski knez in varadinski paša v

¹⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 67; 69—72.

²⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 62; 65.

zvezi z nezadovoljneži. Z druge strani pa se je javljalo o prihodu velikega vezirja v Belgrad.¹⁾

Cesar Leopold se je odločil sklicati na svoj dvor ogrske in hrvaške velikaše v početku meseca februarja. Tudi Petra Zrinjskega je pozval z lastnoročnim pismom, na katero je cesar sam napisal tudi naslov. V pismu mu pravi cesar, da naj pride na dogovore, „češ da se brez njegove pomoči ne upa kaj koristnega začeti;“ lepo ga prosi, naj pride vsekakor in naj se dobro spomni, „kar sta se dogovorila z grofom Rottalom.“ Ko je cesar Leopold s svojo roko pisal in pečatil to pismo, je dobil že poročilo od graškega bojnega sveta, da je odšel Bukovački na Turško, a bojni svet je slutil, da to ne bo dobro in da se pripravlja nekaj hudega. Bojni svet je dobival o dogodkih na Hrvaškem poročila večidel od generalov Herbersteina in Breunera. Dobri pomočniki generala Herbersteina v tem poslu so bili še posebej grofi Erdedi, ki so bili krvni sovražniki roda Zrinjskega. Tako je že prvo poročilo o poslanstvu stotnika Bukovačkega odnesel v Gradec bojnemu svetu tedanji nadstotnik petrinjski grof Nikolaj Erded.²⁾ Potemtakem je bilo cesarjevo pismo le vaba, ko je bil dunajski dvor še meseca januarja kupil za 100 cekinov od nekega nezvestega služabnika Tattenbachovega važna pisma Petra Zrinjskega pisana Tattenbachu. Pa to potrjuje tudi sam Zrinjski, ker ni sprejel laskavega vabila cesarjevega, nego je le odpisal cesarju, da ni s Turki v zvezi, pa da je poslal stotnika Bukovačkega samo zato na Turško, da izve za osnove, katere kujejo Turki proti Hrvaški.

Med tem je pričakoval Peter Zrinjski z veliko nepotrpežljivostjo skoz celi mesec februar stotnika Bukovačkega. V tem neugodnem položaju je pisal Zrinjski važno pismo iz Čakovca knezu V. Lobkovicu, kateremu čestita, da se je rešil Ivana Vajkarda Turjaškega ter tako postal sam prvi minister. Potem opisuje nevarnost, ki preti celi Hrvaški in še posebej posestvom Zrinjskih, ki nimajo nobenih sredstev več za vzdrževanje vojske. Predati se Turku, plačevati davek ter si tako odkupiti življenje, je hujše nego sama smrt. Cesar naj vzame Medmurje, kjer so posestva Zrinjskih. Tukaj more cesar narediti trdnjave za obrambo Štajerske in Koroške, a more biti tudi od tukaj gospodar Hrvaške radi važnega položaja Medmurja. Za zameno naj dá cesar Zrinjskim Pazin in Kočevje, kar naj vzame Turjaškim. Pismo je prispelo do Lobkovica šele meseca julija, dasi je bilo iz Čakovca poslano že 10. februarja; pa se Lobkovic ni mogel zavzeti pri cesarju za to zameno, ker se je med tem položaj izpremenil popolnoma. Iz tega pisma se vidi, v kakšni

¹⁾ Dr. V. Bogišić. *Acta conjurationem* . . . , str. 128; Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 54; 62.

²⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 58.

hudi zadregi je bil Zrinjski in da ni mislil na izdajstvo, nego le na obrambo Hrvaške in svoje rodovine. Na Turško je sicer poslal poslanstvo, ali se Turkom ni mislil predati.¹⁾ Tem hujše pa so prežali na Zrinjskega nemški generali na čelu jim Herberstein. Oprezno so pazili po celi Hrvaški in Štajerski na vsak korak banov ter poročali vse bojnemu svetu v Gradec ali pa na Dunaj. Herbersteinu je bilo naloženo že 17. februarja, naj pazi na Zrinjskega in njegove privržence. Stalo mu je posebno do tega, da ulovi na povrnitvi s Turškega Bukovačkega, Pogledića in Berislavića.²⁾ Posebno je podpiral Herbersteina grof Nikolaj Erded. Njegovi vohuni so prinesli prva sigurna poročila o pogodbah, katere je prinesel Bukovački, ter je razglasil nemudoma, kako se je Zrinjski zvezal s Turki, katerim bo morala od zdaj Hrvaška plačevati letni davek. Erded je dobro slutil, da hrvaškemu narodu ta korak Zrinjskega ne bo niti najmanje všeč, in da si bo Zrinjski ravno s tem izpodbil vse svoje osnove. In tako je tudi bilo. Čim se je med narodom razširil ta črni glas, je vse ostrmelo in se razžalostilo, kako bo slavní ban Zrinjski izdal svojo zemljo Turkom ter jo dal pod turški jarem. Iz vseh zgodovinskih spomenikov onega časa moremo spoznati, za kako velik udarec je to dejanje smatral hrvaški narod. Ogri so seveda bana proslavljali radi tega čina ter se radovali uspehu, saj so bili na take zveze s Turki že od zdavnaj navajeni. Zrinjski pa na Hrvaškem vkljub svojem slavnemu imenu vendar ni imel toliko moči, da bi pridobil Hrvate za tako zvezo. Zrinjskega je trla zato huda skrb, kako bo rešil svoje osnove, ker so se prej odkrile, nego je mogel izvršiti priprave zanje. Zato je delal prve dni meseca marca neutrudljivo, da zbere vsaj toliko vojske, da bi mogel vzdržati vsaj nekaj časa vsak napad cesarskih čet. Kneza Frana Frankapana je poklical nemudoma k sebi v Medmurje, kjer bi se imela zbrati glavna sila njegove vojske, a Orfeo Frankapan je ostal v Primorju, da brani s pomočjo liškega paše one kraje. Mladi knez Fran Frankapan ni poznal skrbi banovih, kakor se vidi iz pisma stotniku Čolniću (9. marca 1670),³⁾ v katerem omalovažuje nemške vojake in nemške generale, češ da so vsi preplašeni, odkar se je povrnil Bukovački, ker se boje hitrega napada. Zato da so kar po noči hitro poslali glasnika iz Karlovca v Gradec, da dobe na pomoč nove polke, katerih nimajo. Njegovih čet se karlovški žabari tako boje, da bodo mogle mirno mimo trdnjave prehajati, dasi jih je samo 300 mož. Zdaj je zadnji čas, da se določi, kako in kdaj se ima udariti na protivnike.

¹⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 59.

²⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 71.

³⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 68—69. Pismo je pisano v hrvaškem jeziku iz Novegrada.

Mladi Fran Frankapan zatrjuje, da se podá sam k bosenskem paši, da ga pridobi za Zrinjskega. Če se bo udarilo hitro in odločno, bo zmaga gotova. Tako je sodil mladi Frankapan, toda je slabo poznal tedanje okolnosti, a še manje veliko nevarnost, ki je zapretila njemu in Zrinjskemu, kajti nemški generali so imeli že gotovo osnovo, kako bodo obdali Petra Zrinjskega z vojsko od vseh strani, a zavezniki Zrinjskega so se izneverili v najbolj odločnem času.

Peter Zrinjski je iskal pomoči pri svojem zetu Rakoczyju in na severnem Ogrskem, opomnil Tattenbacha naj se čimprej pripravi za odločen odpor na Štajerskem, ter opozoril za delo pašo kaniškega in bosenskega. Paša kaniški je imel čez 20.000 mož. Ta pomoč bi bila skoraj dovoljna, toda paša ni imel še nobene zapovedi iz Carigrada, sicer pa mu pošlje vojsko, če mu izroči sina za poroka. Ravno tako se je obotavljal s pomočjo bosenski paša, češ da tudi on ni dobil nobene zapovedi od vélikega vezirja. Knez Frankapan je moral svoje ljudi siliti z grožnjami, da se zberó pod njegovo zastavo; mnogi so odbili poziv, a posebej še glavno mesto Zagreb. Med tem pa je Peter Zrinjski zvedel, da prihajata že dva nemška polka proti Karlovcu, dva proti Koprivnici, a eden prek Optuja v Medmurje; zato je zahteval od stotnika Bukovačkega, naj vzdigne na orožje narod okoli Karlovca.¹⁾

Ko se je začel po novem letu 1670 banov svak Fran Frankapan resnobno pripravljati za upor, je general Herberstein s početka le natančno opazoval to delo urotnikov ter o vsem poročal v Gradec in na Dunaj. Herberstein je zvedel za vso osnovo zarotnikov ter poslal o tem poročilo po posebnem glasniku mustermojstru Paukerju v Gradec že 10. marca 1670.²⁾ Drugi tožnik proti banu je bil grof Nikolaj Erded, ki se je podal zdaj osebno v Gradec in na Dunaj, da sporoči vse, kar je zvedel od svojih vohunov o Petru Zrinjskem in Franu Frankapanu. Zdaj šele je uvidel Peter Zrinjski, kako ga je prehitel dunajski dvor. Spoznal je, da ni dosti pripravljen za odpor; zato sklene pomiriti se z dunajskim dvorom. 10. marca 1670 je poslal na Dunaj zagrebškega škofa Martina Borkovića, da pripravi pot za pomirbo. Škof Borković se je izjavil v tajnem svetu, da je vlada razžalila bana le prevečkrat, da je ravnala prepogostoma proti pravicam in ustavi kraljevine hrvaške in da cesarski stotniki delajo Hrvatom prevelike krivice „ter se ne boje niti Boga, niti Vašega Veličanstva cesarja in kralja, niti drugih ljudij.“ In takih krivic je pretrpel posebno Peter Zrinjski z ostalo hrvaško gospodo od generala Hebersteina le preveč. Škof priznava, da je Peter Zrinjski kriv, ker je začel

¹⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 69—71.

²⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 71.

dogovor s Turki, toda ako mu bo cesar milostljiv, mu bo Zrinjski zopet veren.¹⁾

Tajni svet (20. marca) je proglasil početje Petra Zrinjskega za izdajo, katero je treba zatreti v prvi klici. Peter Zrinjski se mora pokončati zlepa ali zgrda. Zdaj se vé, da išče od Turkov za sebe Hrvaško, a za Rakoczyja Erdelj, zato naj ne dobi milosti. Dobro je, da ga cesar po „tem dobrem človeku“, zagrebškem škofu, prevari, kakor je Henrik IV. po svojem lastnem bratu prevaril vojvodo Vaudomskega ter ga dovedel na svoj dvor. Cesar naj se tega ne boji, če prevari Zrinjskega, saj je tudi on njega prevaril, ko se mu je izneveril. Cesar naj lepo piše Zrinjskemu, naj pride na njegov dvor, ter ga mora tudi lepo sprejeti. Cesar bo dobil, ko pokonča Zrinjskega in njegove zaveznike, tolika posestva, da bo mogel plačati državne dolgove in oborožiti lepo vojsko. Vidi se iz vsega, koliko sovražnikov je imel Peter Zrinjski na samem dvoru, a srd proti njemu sta povzročila največ ovaduška poročila grofa Nikolaja Erdeda in karlovškega generala Herbersteina.²⁾

Bojni svet je po teh poročilih določil in cesar potrdil, da se nemudoma vzdigne cesarska vojska. Avstrijske čete so prodirale na mejo, a iz Tirolskega so pozvali vojvodo Kaisersteina, da prevzame zapovedništvo. Štajerska je morala dati smodnika in streliva; cesarski stotniki so obljubili Vlahom, da bodo dobili posestva Zrinjskega. Konjištvo iz Češke in Šlezije se je moralo podati na Ogrsko. Vrhutega se je imelo vzdigniti še tisoč vojakov najemnikov iz Poljske proti Ogrski, a na Hrvaškem sta se morala zediniti oba krajiška generala Ferdinand Breuner in Ivan Josip Herberstein. Vojakom je bila dana zapoved, da dobe v roke Petra Zrinjskega in Frana Frankapana živa ali mrtva. Herberstein je zato delal hitro, zbral je vso krajiško vojsko ter tako zabranil, da se ni upor razširil po banski Krajini, v Primorju in med Vlahi.³⁾ Za Senjane je sporočil Herberstein, da žive z banom Petrom Zrinjskim v dobrih odnosajih, a banske krajišnike je hvalil, da so posebno hrabri vojaki ter tem bolj nevarni. Herberstein je zbral vse krajišnike čim hitreje pod zapovedniki Oršičem, Vojnovičem in Delišimunovičem ter okolišno plemstvo pod vodstvom petrinjskega nadstotnika grofa Nikolaja Erdeda, vseh skup do 9000 mož. S to vojsko se podá Herberstein hitro v banstvo Krajino ob Kolpi, in ko je le-to pomiril, udari na Brezovico, kamor je bil sklical mesto Zrinjskega Fran Frankapan stanove in plemiče hrvaške iz Zagreba.⁴⁾ Pri Zagrebu se je dogodila edina bitka za celega

¹⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 84—86.

²⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 86—88.

³⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 88—91; *ibid.* str. 76—79.

⁴⁾ Valvasor. XII. 130 pravi, da je sklical Peter Zrinjski stanove v Ozalj.

upora med Herbersteinovo vojsko in Frankapanovo četo. Bitka se je končala nesrečno za Frankapana, ki je komaj živ pobegnil proti Čakovcu, a vojska mu je bila razpršena in večidel ujeta. Nekoliko Turkov, ki so jih ujeli med uporniki, so odpeljali in zaprli v Karlovcu.¹⁾ Že 30. marca 1670 je prispel Herberstein v varaždinsko Krajino. Iz Cirkvene je sporočil bojnemu svetu o svojem pohodu ter mu obenem predložil, kaj bi se moralo storiti, da se zaduši upor čim prej.²⁾ S svojim naglim prihodom je Herberstein mnogo pripomogel, da se niso mogli Vlahi po dogovoru s škofom Gavrom Miakićem v koprivniški, križevski in ivaniški stotnji v večem številu pridružiti upor in da se ni mogel razviti pravi upor po celi varaždinski Krajini, kjer je bilo radi preganjanja in nasilstev Herbersteinovih in tudi radi verskih prepir in protivščin toliko nezadovoljnih krajišnikov. Herberstein pa se je pri vsem tem bal za hrvaško Krajino ter je v istem poročilu prosil pomoči pred vsem za Karlovec, kamor bi se moralo poslati nekoliko čet dragoncev, s katerimi bi se zasedla mesta Ogulin, Tovunj in Plaški. Tudi v Senj naj bi se poslalo radi večje varnosti 100 do 150 ljudi. Porzijska četa bi se mogla poslati proti Reki. Smodnika ni nikjer, pravi dalje v poročilu, v samem Karlovcu prav malo, da bi se ne mogli ni mesec dni držati. Denarja za popravek trdnjav in poslopij tudi ni, a popravkov je treba mnogo. Zato prosi pomoči med ostalim tudi stanove kranjske za 600 gld., ki so jih obljubili dati. Zrinjski in Frankapan sta dala svojim ljudem slobodo ter jim zapovedala, da morajo biti vedno pripravljeni za borbo. Herberstein zato svetuje, da se imenuje drugi ban, ali da pokliče vsaj podban v cesarjevemu imenu narod pod orožje. Pravi, da bi se jih našlo še dosti, ki bi bili za cesarja. Stotnik Bukovački stanuje zdaj v Degoju na Kolpi. Ta se bo podal gotovo iznova na Turško in Turki bi bili že gotovo udarili, da niso tako slaba pota, velike vode in malo bojnih sredstev. Zato prosi za odlok, bi li smel Bukovačkega, Pogledića in Berislavića, ki so bili na Turškem, ter obenem Zrinjskega in Frankapana, ki sta cesarju nevarna, „quocunque modo“ uloviti in odstraniti („oder solche aus dem weg zu räumen“) ter njihova posestva zasesti. Zrinjski in Frankapan sta strogo zabranila svojim podložnim sprejemati cesarske službe, in Frankapan je poslal iz svojega grada Bosiljeva vse turške robove slobodne v njihovo domovino. Kaj to pomeni, more vsakdo lahko pogoditi. Herberstein zato prosi, da se izda o vsem tem čim prej odlok.

Med tem se je izvedelo natančneje o bojni osnovi za-rotnikov. Ujeli so glasnika s pismom od Bukovačkega. Pripe-

¹⁾ R. Lopašić. Karlovac, str. 201.

²⁾ Dr. Fr. Rački. Acta conjurationem ... str. 81–82.

ljali so ga v Petrinjo, kjer je povedal vse, kar je vedel o dogovorih. 14. marca ga je poslal Baltazar Pogledič v Zrin, kjer sta bila Bukovački in Pogledič celi teden ter čakala na pismo od paše iz Banjaluke za bana Zrinjskega. Čehaj iz Banjaluke bi imel obsesti Petrinjo, a veliki vezir z glavno vojsko Karlovec, in sicer precej, ko se otaja sneg. Turška vojska mora vse pokončati in pobiti, kar se banu ne podá. Pismo, katero je prinesel Pogledič od bana v Zrin, je pisano na celi poli s tremi pečati in ban je dal svojega konja Poglediču, da odnese to pismo v Zrin in od tukaj čehaju v Banjaluko. Most pri Petrinji so nakanili Turki zasesti, in ako bodo osvojili Petrinjo, se bodo tamkaj nastanili, Bukovački pa v Selimu. Ban se bo proglasil za kralja, a Turki se bodo dalje vojskovali proti cesarju. Zavezniki banovi so Rakoczy, Frankapan in vsi velikaši Hrvaške razen Nikolaja Erdeda, zagrebškega škofa in kapiteljna, katere pa mislijo premagati z vojsko. Turška vojska misli udariti tudi od morske strani.¹⁾ Zrinjski je pisal ravno ob tem času iznova svojemu zetu Rakoczyju, da se je dogovoril s sultanom, kar je želel, in da pride v kratkem turška pomoč.²⁾ A ker je treba za tako podjetje denarja, zato ga prosi, naj mu pošlje za zdaj vsaj 50.000 goldinarjev. Ob enem je postavil v Primorju za upravitelja Orfea Frankapana, ker je Frana potreboval v Čakovcu za svojo vojsko.³⁾

Orfeo Frankapan je sporočil o svojem imenovanju Ali-begu, stotniku v Udbini, Liki in Krbavi, ter ga prosil, naj ostane zvest banu, kateremu je prisegel vernost, pa naj pošlje čim prej pomoči proti Nemcem, ki hočejo z vso silo Hrvate pokončati. Zato je cesar naložil, da se strogo pazi na Primorje, posebno še na Senj, in da se ne postavi Fran Frankapan za senjsko stotnijo, katero mu je bil pred nedavnim podelil.⁴⁾

Bojni svet je zahteval posebne pomoči za Koprivnico, kamor je hotel poslati polkovnika Düppenthala s 500 vojaki; toda polkovnik se je uprl, češ da ni odvisen od bojnega sveta. Ker pa preti vedno večja nevarnost od zarotnikov za te kraje, naj se zapove zapovednikom polkov na Štajerskem, da pridejo k svojim polkom, a markgrof badenski naj se določi za generala na Krajini.⁵⁾ Cesar Leopold I. je zares določil že 20. marca, da bo poslal posebnega zapovednika za vse polke v varaždinski in hrvaški Krajini, ki bo poleg obeh zapovednikov Ivana Josipa Herbersteina in Ferdinanda Breunera zapovedoval na Krajini kot glavni zapovednik ter z božjo pomočjo rešil domovino vseh

¹⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 82.

²⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 82–83.

³⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 83.

⁴⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 94.

⁵⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 83.

sovražnikov. Kranjska, Štajerska in Koroška morajo poslati a tudi vzdrževati znatno vojsko. Streliva in smodnika bodo dobile te čete iz Gradca, toda na račun vseh treh dežel.¹⁾ Štajerski deželni glavar in stanovi so prosili radi tega generala Breunera v Koprivnici, naj jim natančno sporoči o nevarnosti, ki preti Krajini in Štajerski, ker oni pravzaprav ne vedo o vsem tem pokretu na Hrvaškem nič izvestnega. Boje se Turkov, pa so radovedni, kam so se namenili udariti in če so zares v zvezi z zarotniki.²⁾ Najpreje je javil bojnemu svetu v Gradec grof Trautmansdorf, zapovednik v Križevcih, da kani po verjetnih poročilih Zrinjski udariti najprej na Zagreb ter tamkaj na kapiteljnu pobrati vse premoženje, a ko pridejo na pomoč Turki, misli napasti še druga mesta. Svoje privržence pošilja od mesta do mesta ter jih vabi v društvo, toda nobeno se mu ne pridruži. Krajina in Vlahi so verni. Zrinjski je poslal iznova svoje ljudi k vlaškemu vladiki, vendar pa se ne vé, kaj mu je ta odgovoril. Trautmansdorf prosi pomoči od nemške vojske. Iz Koprivnice je izvedel, da je nakánil priti v pomoč Zrinjskemu tudi Rakoczy z nekoliko tisoči vojske. Trautmansdorfa zalezujejo povsod vohuni, katerih ima Zrinjski po celi Krajini.³⁾ Ob istem času je pisal general Breuner iz Koprivnice bojnemu svetu v Gradec, da se je odločil Zrinjski najprej udariti na Varaždin, da prepreči tako vsako zvezo z avstrijskimi zemljami. Varaždin je za njega važno mesto, ker so mu meščani udani; tamkaj je malo ljudi, a smodnika in solitarja do 80 sodčkov, tudi nekaj topov. Radi tega bi se moralo poslati v Varaždin vsaj sto mož, ki bi se pridružili tamošnji posadki pod zapovedjo Wassermana; ta bi moral zasesti tudi Erdedov grad, če ga posestnik ne bi hotel odstopiti dragovoljno. To bi se moralo pa precej zgoditi, kajti že na 26. marca je določen hrvaški deželni zbor v Varaždinu, kamor se snide hrvaško plemstvo, pa bi se moglo zediniti s hrvaškim banom ter združeno udariti.⁴⁾ Že drugi dan je ponovil general Breuner svojo prošnjo glede varaždinske posadke; poslana vojska bi morala biti dobro oskrbljena, da ne bi zatirala meščanov. Poslal je bojnemu svetu tudi nekaj vesti, ki jih je zvedel iz pismem stotnika Bukovačkega, ki so bila zajeta. Posebno važno je poročilo, kako je Peter Zrinjski poslal troja kola svojih dragocenosti v Kanižo, češ da je slutil svoj poraz.⁵⁾ General Breuner je prosil tudi dovoljenja pri graškem bojnem svetu, da sme braniti one hrvaške plemiče, ki so ostali zvesti, ko bi jih napadel Zrinjski, in da se vojska približa hrvaški meji,

¹⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 92—93.

²⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 94.

³⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 96.

⁴⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 97.

⁵⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 102—103.

da bi mogla precej v boj. Streliva, hrane in vojakov še ni dobil; vse je še v Optuju, odkoder se ima poslati dalje.¹⁾

Tudi na Kranjskem je bil narod vznemirjen vsled poročil, ki so dohajala tjakaj o upor na Hrvaškem. Omenili smo že, da Peter Zrinjski ni našel privržencev za svoje osnove med kranjskim plemstvom, dasi so se njegovi ljudje zglašali pri vseh uglednih sosednih velmožih. Glas o nakanah Petra Zrinjskega je preplašil tudi župana in starejšine v Krškem ter so zato sporočili 14. marca 1670 kranjskim stanovom, da so čuli, kako misli Zrinjski 26. marca zborovati s svojimi privrženci v Turo-polju v svojem gradu Brezovici, da se pokloni Turčinu; od tamkaj misli udariti na Zagreb. Zato prosijo vojaške pomoči, kajti kmetje so vsi za Zrinjskega, saj bi hoteli biti podložni tudi Turku, samo da ne bi plačevali tako velikih davkov.²⁾

Dva dni kasneje so pisali kranjski stanovi bojnemu svetu v Gradec, da so pripravljeni poslati radi nevarnosti, ki preti Krajini, dve Lessliejevi stotniji, ki sta na Kranjskem, v Karlovec, oni jih hočejo vzdrževati dva meseca, premda je to po repartitiji dolžnost koroških stanov. Tudi so pripravljeni oskrbovati s strelivom Ogulin in Primorje. Toda vse to proti nevarnosti ne zadostuje; zato prosijo, naj pošlje cesar sam vojake v Ogulin in Senj in naj postavi tamkaj zveste zapovednike. Obenem so sporočili pismeno že 22. marca, da so že prišli ljudje Zrinjskega s Turškega, da sta v Čakovcu dva turška aga in da je Zrinjski pripravljen udariti z 20.000 Tatari. Frankapan je pa medtem zahteval v Zagrebu pokornost in zaprl jezuovitom šole. Radi tega prosijo še enkrat, da se imenujeta zapovednika v Ogulinu in Senju, da pride grof Porzia k svojemu polku, in da dobé cesarske čete, ki so zdaj na Kranjskem, povelje, naj bodo vedno pripravljene za odhod na Krajino. Poslali so že omenjeno pismo krškega župana ter pismo ozaljskega upravitelja Zmajlovića, ki je izdal v ime Petra Zrinjskega do naroda oglas, da naj se oboroži vsak njegov podložnik s puško in sabljo, a kdor more tudi s konjem in naj bodo pripravljeni na njegov poziv, zato jim hoče izdati Zrinjski pismo, da bodo oproščeni vseh davkov in tlake.³⁾ Tudi pismo senjskega stotnika so priložili svojemu poročilu. V tem pismu se javlja, da dobi Bakar streliva iz Benetek. Drugim poročilom je bilo ob enem priloženo pismo Martina Antolovića, meščana zagrebškega, ki je prišel v Ljubljano ter pripovedal, da je Zrinjski nakanil napasti najprej Nikolaja in Emerika Erdeda in grofa Ivačkovića, ki drže s cesarjem, njih posestva razdeliti, a njih same poslati na Turško; da je Zrinjski pisal hrvaškim stanovom, da bo vse, ki nočejo držati

¹⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 104.

²⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 104.

³⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 97.

z njim, odpeljal na zbor v Brezovico ter jim tamkaj odrobil glave. Dalje je pripovedoval, da je dal Peter Zrinjski odpraviti vdovo Nikolaja Zrinjskega v Karlovec in od tukaj v Metliko, da imajo dosti hrane za zagrebško posadko. Stanovi smatrajo vse to za nevarnost tudi za Kranjsko in zato pošiljajo memorial Paradeyserja ter ga priporočajo. V tem memorialu se zahteva: 1.) Naj se pošlje smodnika in svinca, ker imajo samo štiri sodčke smodnika, komaj za en dan. 2.) Naj mu pošljejo precej 500 nemških vojakov; kesneje še 500 pešcev in dve stotnji konjikov. 3.) Ogulin naj se oskrbi s strelivom in s četo 50 nemških vojakov. 4.) Ravno tako naj se pošlje v Senj 50 Nemcev. 5.) Domača vojska (Hrvati) naj se postavi na mejo proti Nemčiji, Nemci pa v Karlovec. 6.) Frankapan misli napasti Kranjsko, da izterja potrebnega denarja. 7.) Krajišnikom in njihovim ženam je treba dati denarja, da se morejo prehraniti. 8.) Ban je v Zagrebu, pa se vse boji, da bo v kratkem času napadel. Stanovi so poslali po Porzio v Benetke. Vojska se je vzdignila proti Krajini, in sicer skozi Krško, Kostanjevico, Novo mesto, Črnomelj, ravno tako proti morju v Senj skozi Lovrano, Kastav, Veprinec in Moščenice. Vojski bodo stanovi pošiljali hrano. Dalje so stanovi oglasili, da bodi ustanek vedno pripravljen. Poslali so nadalje v Ogulin 12 tovorov smodnika in svinca, 60 musket, 1 stot smodnika in 2 stota svinca v Krško, a ravno tako bodo oskrbljene s smodnikom Porzijeve in Lessliejeve stotnije. Zrinjski more pa vendar navzlic vsemu temu trudu kranjskih stanov brez truda priti na Kranjsko, ker so mu odprte vse ceste, a najlaglje čez Bakar, Grobnik, Laz, a tudi kmetje se bodo vzdignili na njegov poziv, stanovi pa ne morejo več vojske postaviti, ker ni za to denarja. Če se pa narodu naloži še več davka, se bo vzdignil na odpor, a stanovi si ne morejo nikjer denarja izposoditi; radi tega prosijo, naj jih nič več ne nadlegujejo, in cesar naj stori sam vse, kar more, da se zemlja ohrani. Naj se dasta Ogulinu, kjer je zapovednik sin Petra Zrinjskega, in Senju zvesta zapovednika ter strogo zapove trem Lessliejevim stotnijam, ki nočejo iti iz Koroške v Karlovec, naj se podado tjakaj nemudoma. Tudi prosijo stanovi, naj se jim točno poroča o nadaljnjem razvitku ustanka.¹⁾ Kranjski stanovi so pisali iznova 29. marca bojnemu svetu v Gradec ter prosili pomoči od cesarja, naj zapové zasesti vse ceste in klance. Deželni ustanek je bil razglašen po celem Kranjskem, toda deželni stanovi se niso mogli nanj osloniti. Posebno zanimivo pa je poročilo o izjavi ljubljanskega trgovca Ederja, ki je bil v tem času v Zagrebu. Slišal je, da ima Zrinjski v Čakovcu 600 nemških vojakov oblečenih po hrvaški. Osem dni pred

¹⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* . . . str. 104–105.

prošlim petkom so bili Bukovački, Berislavić in Pogledić v Kaniži, a trije Turki iz Kaniže v Čakovcu; ko so se Turki vrnili v Kanižo, tedaj so se oni trije vrnili iz Kaniže v Čakovec. Frankapan je prišel prošlega petka v Zagreb s 30 konjiki ter je tukaj odsel pri vdovi Ručići. V soboto je poklical k sebi magistrat ter ga opomnil, naj bo veren Zrinjskemu. Oni so odgovorili, da bodo storili, kar bo storila vsa hrvaška zemlja; za odpor so oni preslabi. Kanoniki niso odgovorili, oni hočejo ostati zvesti cesarju ter čakajo pomoči. Zrinjski je poklical zagrebškega škofa v Čakovec in mu tukaj zaupal, da mu je storil dvor marsikako krivico, in zato da se hoče zdaj osvetiti. Po pripovedovanju ima Zrinjski 10.000 Turkov in 6000 Tatarov na pomoč ter kani napasti Štajersko in Kranjsko, in če se mu predado, jih bo pustil v miru, če pa ne, bo vse pobil in požgal. Škof ga je odgovarjal ter rekel, da je to vražje delo in da naj odneha, toda on je odgovoril, da je že vse gotovo in da naj svoje kanonike opomni, da mu bodo pokorni. Tedaj je odšel škof po noči natihoma iz Čakovca, pisal kanonikom, naj ostanejo cesarju zvesti, in odšel bržkone na Dunaj. Frankapan je bil prošli ponedeljek in torek v Brezovici, na posestvu Petra Zrinjskega ter tamkaj razpisal zbor; in ko se je sešlo mnogo plemičev, jim je prebral cesarski patent s cesarskim pečatom, v katerem se poroča, da bodo od zdaj plačali Hrvati enake davke, kakor na Kranjskem in Štajerskem. Frankapan jih je na to opomnil, naj se spomnijo svojih starih pooblastic; a da jih bo takih nasilstev branil on kakor tudi Zrinjski, če mu ostanejo verni; na to so zares mnogi prisegli zvestobo. Erded in mnoge stare rodovine drže s cesarjem. Zrinjski je pisal Erdedijevi ženi, naj ona nagovori svojega moža, naj se združi z njim, da mu bo zato povečal njegova posestva trikrat; ona sama pa je nagovarjala plemiče na zvestobo cesarju. Frankapan je ulovil v Kraljevem brdu 40 sodov hrane. Zrinjskega straže so v Podsusedu pri prevozu in tam love cesarske privržence.¹⁾ 31. marca so kranjski stanovi iznova prosili cesarja pomoči po svojem poslancu Jurju Žigi Gallenbergu, ki je imel cesarju razjasniti veliko nevarnost, ki je zapretila Kranjski.²⁾

Tudi na Goriškem je bilo vse vznemirjeno. Omenili smo že, da je Peter Zrinjski snubil v svoje kolo tudi plemstvo na Goriškem, ali da je predobil zase samo enega zvestega privrženca, namreč Karola grofa Turna. Bali pa se niso na Goriškem toliko Zrinjskega nego Benečanov, o katerih se je govorilo, da so zavezniki Zrinjskega in Frankapana. Zato so pomnožili straže po celi zemlji in plemstvo se je pripravljalo na boj za cesarja. Albert Turn, zapovednik Gorice, je sporočil cesarju, da je trdnjavo

¹⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 120–126.

²⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 133.

oborožil s topom in da so nemški vojaki pripravljeni udariti na zapoved. Tudi javlja nadalje, da se benečanska republika pripravlja za boj posebno v Kopru in v Istri,¹⁾ pa zato je zavladal večji strah od republike nego pred Turki in zarotniki. Zato so prosili goriški stanovi cesarja iznova za pomoč, češ da dobro vedo, da so poslali Benečani hrane v Kraljevico, in da bodo udarili na Trst in Reko radi dolga v znesku dveh milijonov, a isto tako da mislijo osvojiti na ta račun Gorico in Gradiško. Zato hočejo Benečani zbrati okoli Palmanove do 5000 mož, v Kopru pa brodovje s potrebno hrano.²⁾

Na vse te prošnje za pomoč in zapovedi je cesar odgovarjal po graškem bojnem svetu, ki je imel mnogo skrbi in težav, da se vsaj deloma ustreže stanovom glede obrambe njihovih dežel, in da se stori vse, kako bi se čim prej zatrli zarotniki. Duša vseh osnov in priprav je bil seveda Herberstein, ki je delal neumorno, da izvede cesarjevo zapoved ter zatre vse zarotnike in prepreči izgubo Hrvaške za cesarja.³⁾

Takrat so se godile na dunajskem dvoru hude borbe. Vedno bolj so sumničili francoskega poslanca Gremonville-a, da je v zvezi z uporniki na Ogrskem in Hrvaškem, pa je zato zahteval zaslišanje pri cesarju, da se opravi in uveri cesarja Leopolda o stalni iskrenosti svoji in svojega gospodarja francoskega kralja Ljudevita XIV. Seveda je bil cesar pri vsem tem oprezen ter je nadaljeval nabiranje vojske po svojih dednih deželah. To oboroževanje je še pospešil, ko se je zvedelo na Dunaju, da je v ime Zrinjskega sklical Fran Frankapan hrvaške stanove, da jim predloži pokroviteljstvo Turške, o čemer so stanovi hrvaški in tudi kranjski, kakor smo že omenili, sporočili cesarju. A ko se je raznesel glas po državi o nekem dogovoru, po katerem bi imeli proglasiti Zrinjskega za kralja hrvaškega pod turškim pokroviteljstvom, ga je hotel cesar predobiti še zlepa zase, posebno še, ko je obljubil, da pride sam na opravljanje. Cesar je popustil celo ogrskim protestantom marsikaj, samo da jih pomiri.⁴⁾ Toda Peter Zrinjski je začel že takrat gubiti na Hrvaškem svoje privržence in iz sosednih dežel tudi ni bilo pričakovati pomoči. Vendar mu je pisal cesar 21. marca lastno-ročno pismo ter mu obljubil po škofu Borkoviću, ki se je takrat vračal z Dunaja, da bo dokazal s činom, kako bo njemu in vsem njegovim podelil posebno cesarsko milost, a Lobkovic je še posebej rekel škofu: „samo naj pride na Dunaj, tako povejte

¹⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* . . . str. 132.

²⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* . . . str. 183.

³⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* . . . str. 107. Iz tabora pri Brezovici piše Herberstein: „damit nit dieser ganze Wünlchl von ihrer Majestät, unsern allergnädigsten Herrn, zu den grausamen Türkhen aus Noth abfalle.“

⁴⁾ Dr. V. Bogišić: *Acta conjurationem* . . . str. 133—138.

mojemu sorodniku, slobodno naj pride¹⁾ Prej nego je dobil Zrinjski to pismo, je poslal o. Marka Forstala z dosta ostrimi pogodbami na Dunaj,²⁾ ker je še vedno mislil, da bo uspel s svojim podjetjem, saj je še 23. marca pisal svojemu zetu Franu Rakoczyju, da je vse pripravljeno za upor, da je sultan obljubil vse, kar je zahteval, zdaj naj mu še pomorejo gornjeogrška mesta z denarjem.³⁾ Svojega šurjaka Frana Frankapana pa je opominjal, naj bo oprezen, da ga ne ulovi cesarska vojska, ki se spravlja proti Karlovcu in Koprivnici, kar mu je ravnokar sporočil njegov konjušnik, ki se je vrnil od grofa Tattenbacha iz Stajerske. Posebno je potrebno, da pazite, kaj se godi na sosednem Kranjskem, da se znate obraniti napada od one strani.⁴⁾ Med tem so dohajala na dvor vedno točnejša poročila o zvezi Petra Zrinjskega s Turki. Sam cesarski poslanec je sporočil o tem dogodku bojnemu svetu v Gradec in le-ta samemu cesarju. Tudi hrvaški stanovi in zagrebški škof so potrdili to vest. Na cesarskem dvoru so bili vedno bolj vznemirjeni,⁵⁾ vendar so se še dogovarjali o pogodbah, ki jih je poslal Zrinjski po Forstalu. Kar so dobili na cesarskem dvoru glas, da so ujeli in zaprli 22. marca grofa Tattenbacha radi veleizdajniških nakan. Zdaj so cesarski svetovavci odločno zahtevali od cesarja, naj se ne pogaja s Petrom Zrinjskim, češ da ni njemu raven. Sam Bog bo cesarja branil v tej pravični stvari. Že drugi dan po osodepolnem cesarskem svetu, na katerem se je pokazalo, kako so mrzili cesarjevi svetovavci Petra Zrinjskega, mu je cesar Leopold zares odvzel bansko čast, a ob enem imenoval zagrebškega škofa Martina Borkovića in grofa Nikolaja Erdeda za namestnika banske časti.⁶⁾ Narodu hrvaškemu se je izdal oglas v hrvaškem jeziku, v katerem se mu daje na znanje, „da je ban Peter Zrinjski postal nezvest naši kroni, se vzdignil proti njej z upornim zakonom ter nakanil spraviti pod svojo oblast naša kraljestva hrvaško, slavonsko in dalmatinsko.“⁷⁾

Po teh oglasih dunajskega dvora je mogel Peter Zrinjski razsoditi, da mu je edina rešitev, če se poda cesarjevi milosti, na katero ga je nagovarjal po napotku dvora o. Forstal. Tudi knez Lobkovic mu je pisal, naj zaupa poznati dobroti in milosti cesarjevi, kar mu svetuje kot njegov prijatelj in sorodnik.⁸⁾ O. Forstal je prispel 6. aprila na Dunaj ter prinesel pismo od Petra Zrinjskega, v katerem izpove svojo pokornost cesarju

¹⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 95.

²⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 114—115.

³⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 103.

⁴⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 96.

⁵⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 98—100.

⁶⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 115—117.

⁷⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 136.

⁸⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 136.

ter obljubi poslati svojega sina za poroka. Tajni svet pa je 9. aprila določil, da naj vojske naglo in pogumno napredujejo, kajti če ne bo za štirinajst dni nobenega uspeha, bi mogli priti Turki Zrinjskemu v pomoč.¹⁾ Herberstein je dobil iznova zapoved, naj ulovi stotnika Bukovačkega, kar se mu pa ni posrečilo, ker je pobegnil v Bosno, pač pa je dobil v roke vladiko Miakića, ki je prejel zaslužen kaznen. Pri vsem tem poslu je moral ravnati prav oprezno, ker se je bilo bati, da se narod vznemiri. Posebno se je moralo paziti na Vlahe, da se ne vzdignejo za Zrinjskega. V mnogih listinah se nahajajo opomini krajiškim zapovednikom ravno glede ravnanja z Vlasi.²⁾ Herberstein je seveda v tem pogledu izvršil svojo vojaško nalogo najbolje. Nadalje je tajni svet predlagal, da se ne sprejmejo predlogi Zrinjskega za pogodbo, kajti cesar se ne more pogajati s svojim vazalom. V vsakem upor je smrt upornikov pravi uspeh stvari. Cesar ne bo imel nikdar mira, dokler bo živ Zrinjski. Samo tedaj, če se Zrinjski sam preda cesarju na milost, če sprejme v svoje gradove cesarsko vojsko, če pride na cesarjevo zapoved v Gradec in na Dunaj ter s seboj pripelje svojo ženo, sina in Frana Frankapana, šele potem se more cesar z njim razgovarjati.³⁾ Posebno je ganil cesarja Leopolda I. prihod mladega Ivana Antona Zrinjskega s Forstalom na Dunaj. Šele pred nedavnim se je povrnil mladi Ivan Anton z naučnega potovanja po zapadni Evropi na poklic očetov v Čakovec, in zdaj je videl brezno, ki se je odprlo pred njegovim očetom, in bržkone tudi pred vso njegovo rodovino. „Če tudi vi propadete, glejte, da rešite sinu čast in ime,“ je nagovarjal Forstal Petra Zrinjskega, „ali ga dajte cesarju, ali ga pošljite v katero zunanjo državo, a na vsak način je bolje sprejeti milost od svojega naravnega gospodarja, nego li beračiti pri zunanjih knezih.“ Sin je prinesel pismo očetovo, v katerem se brezpogojno izroča cesarju.⁴⁾

Med tem so se zbirale cesarske čete od vseh strani. Bojni svet je pozval iznova generala Herbersteina, da sporoči pismeno ali ustno, kaj počne Zrinjski in kako je napredoval, da se zna ravnati tudi cesarska vojska. Fran Frankapan je sicer otel cesarskim četam precej prtljage in hrane, ali so mu jo odvzele zopet Herbersteinove čete ter odpeljale v Zagreb.⁵⁾ Ker se je po Herbersteinovih poročilih znalo, da je nakanil Zrinjski naglo udariti na cesarske čete, da jih pobije na ravnem polju, je tudi cesar zapovedal, naj se vojska ne pošilja v trdnjave, katerim

¹⁾ Dr. V. Bogišić. *Acta conjurationem* ... str. 145.

²⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 164.

³⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 165.

⁴⁾ Dr. V. Bogišić. *Acta conjurationem* ... str. 146.

⁵⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 128, 132.

ne preti nobena nevarnost, nego da se zbero v taboru pod glavnim zapovednikom. General Herberstein je med tem s svojimi četami, katere je imel zbrane v taboru pri Brezovici, obranil celo Turopolje, da ga niso pokončale čete Zrinjskega in Frankapana, kakor se je bil zagrozil Fran Frankapan prebivavcem, ker se niso hoteli pridružiti upornikom. V Zagrebu pa se je uprl kapitelj vsem zahtevam Frana Frankapana, ko je ta zahteval, naj se preda Zrinjskemu in naj mu dá pomoči za boj proti cesarskim četam. In dasi se je Frankapan zagrozil z najhujšimi kaznimi, vendarle ni uspel.¹⁾

31. marca je sporočil cesar bojnemu svetu, da je postavil mesto barona Kaisersteina za glavnega zapovednika cesarskih čet na Hrvaškem barona Spankava, ker je nakanil z vso strogotostjo nastopiti proti Zrinjskemu. V to svrho je dal razglasiti oster „oglas“ in „obsodbo“ proti njemu ter obenem „opomin“ in „poziv“ na vojsko v banovini in Legradu ter na Krajino in Vlahe. Oblastim priporoča, da drže vse tajno, a vse priprave naj vodijo tako, da se ne bo nič zvedelo, kajti Zrinjski ima v Gradcu mnogo prijateljev in le-ti bi mu mogli vse sporočiti. Naj dado oglase prevesti na hrvaški in slovenski jezik ter jih razširiti po zvestih ljudeh po Hrvaškem in Slovenskem.²⁾

Bojni svet se je posvetoval z generalom Spankavom že 2. aprila v Gradcu o njegovih predlogih. General Spankav je namreč zahteval, da se mu izroči proti Zrinjskemu vsa vojska, ki se je takrat nahajala na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem, toda bojni svet je določil, da se mu dá vojska v notranji Avstriji razen Porzijevega polka, ki mora ostati na Kranjskem, a vsa vojska se mora zbrati pri Radgoni in Ptuju ter oskrbeti z orožjem in s hrano. Zapovednikom na Krajini so bile izdane zapovedi, posebej grofu Nikolaju Erdedu v Petrinji, da ulovi stotnika Bukovačkega; a grofu Breuneru in Ivanu Josipu Herbersteinu, da svoje čete zedinita za napade proti Kranjski in Koroški v slučaju, ko bi od tamkaj prišla Zrinjskemu kakšna pomoč, da jo precej razbijeta. Nadalje se je zapovedalo, naj se zasedejo posestva in luke Frankapanove kot Bakar, Bakarec, Novi Ozalj in Bosiljevo ter proglase za cesarjevo posestvo. Breuner naj podpira s svojo vojsko Spankava ter razširja po Hrvaškem in Slovenskem oglase in opomine proti Zrinjskemu. Slednjič se priporoča cesarju, naj udarijo na Zrinjskega tudi čete iz Ogrske izpod reke Rabice, samo da ne bi le-ta, napaden od vseh strani in premagan, mogel nikamor uiti.³⁾ Tudi je cesar priporočil bojnemu svetu, naj vzdrži prebivavce v celjskem okrožju, da bi se mogel tako laglje zadušiti upor

¹⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 132—134.

²⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 133.

³⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 136—137.

Petra Zrinjskega.¹⁾ 4. aprila je zapovedal cesar Leopold I. generalu Spankavu, naj nastopi nemudoma po danih napotkih proti Zrinjskemu in Frankapanu, kajti to delo se mora hitro izvršiti.²⁾ Izjave grofa Paradeiserja so prepričale cesarja o nezvestobi Zrinjskega in Frankapana, in zato naj tudi general Herberstein zasede primorska posestva Frankapana, a grad Švarčo, posest Zrinjskega, naj podere, ker je nevaren za Karlovce. Glede zahtevanih 2000 vojakov in 300 stotov smodnika za varstvo Karlovca naj ostane pri starih določbah, ker se ni treba bati, da bi kdo oblegal to trdnjavo. Tudi ni zdaj čas, da bi se začeli ugovori glede predaje Siska v cesarsko posest, le oskrbljen naj bo dobro proti sovražniku.³⁾ Glede Benečanov, ki so se po raznih poročilih pripravljali Zrinjskemu na pomoč, je predložil bojni svet, naj cesarski poslanec v Benetkah posreduje v tej stvari na korist cesarjevo in naj odvrne republiko od Zrinjskega, a Herberstein je zahteval, da se začne proti Zrinjskemu pohod najkasneje v osmih dneh.⁴⁾ Da ne zasegne upor Štajerske, so določili štajerski stanovi, da se posebno dobro učvrstijo tri mesta Optuj, Radgona in Fürstenfeld, kjer mora biti vsaj 500 mož dobro oskrbljene posadke.⁵⁾ V Primorje pa je poslal cesar posebnega poverjenika Frana grofa Dietrichsteina, da preskrbi vse potrebno za obrambo Gorice, Trsta in Reke proti Benečanom, a ker misli isti poverjenik zasesti posestva Zrinjskega in Frankapana, je potrebno, da se sporazumi z generalom Herbersteinom.⁶⁾

Na Dunaju so se posvetovali 9. aprila pri Lobkovicu o izjavi Petra Zrinjskega, da sploh ne misli na upor, marveč da je bil vedno zvest cesarju, kakor je dal sporočiti po o. Forstalu. Toda svetovavci, hudi protivniki Petra Zrinjskega, niso smatrali te izjave za odkritosrčno, nego so zatrjevali, da se Zrinjski le hlina, ker ni dobil še točnih poročil od Turkov in ker je bil Tattenbach ujet. Zato mora biti vse pripravljeno, da se izvede cesarjeva zapoved. Legrad in Kotoribo treba zasesti ter udariti na Čakovec. Vsi trije generali Herberstein, Breuner in Spankav morajo složno napredovati. Zapreti se mora pot na Ogrsko in v Primorje. Da ne nastane prepir radi zapovedništva, se je določilo, da ostane Spankav glavni zapovednik, Herberstein in Breuner pa v svojem mestu zapovedujeta neodvisno nad svojimi četami.⁷⁾

¹⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 137.

²⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 141.

³⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 141.

⁴⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 142—144.

⁵⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 146.

⁶⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 157.

⁷⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 161—167.

O. Forstal z mladim Zrinjskim še ni bil na Dunaju, ko je Herberstein že napadel Ozalj in druge graščine Zrinjskega in Frankapana ter zaplenil vse za svojo vojsko. Ljudje Frankapanovi so se predali brez borbe. Herberstein poroča zato bojnemu svetu v Gradec, da bo v desetih dneh osvojil vsa posestva zarotnikov. Zaposedli bodo vse krajišniki. Berislavić se je predal, Pogledić je v Čakovcu, za Bukovačkega pa ne vë, kam je pobegnil. Na zbor, ki ga je sklical zagrebški škof, Herberstein ni mogel priti. Ko dokonča na Hrvaškem svoje delo, bo poslal nemudoma nekaj vojske, da zapre soteske, ki vodijo na Kranjsko.¹⁾ 10. aprila se je podal že v Primorje; v Bakar je prispel 12. aprila. Narod se je spočetka grozil, da se bo uprl, posebno v Brodu na Kolpi, ko je pa videl, da je stvar resnobra, se je vdal, prisegel vernost in sprejel posadke po vseh večih mestih. Zapovedništvo v teh krajih je izročil Herberstein polkovniku grofu Ernestu Paradeiserju. Tudi je prosil Herberstein kranjske stanovce, naj mu pošljejo 150 nemških vojakov za posadko, kajti on hoče vso to zemljo (Hrvaško) v vojaškem in državnem pogledu temeljito preustrojiti. Reškemu stotniku je obljubil pomoč, a po vseh krajih je delil oglase proti Zrinjskemu. Že 15. aprila se je povrnil v Karlovec. V svojem poročilu o tem pohodu je izrazil nado, da bo tedaj ujet tudi že Zrinjski in da bo mogel potem brez skrbi udariti na Turke.²⁾ Kmalu potem pa je dobil od cesarja zapoved, naj javi turškim pašam, da cesar ne kani vojevati proti Turkom, nego da so vse vojaške priprave naperjene le proti upornikom. Benečanski poslanec Marin Zorzi je hitro sporočil benečanski vladi o uspešnem pohodu Herbersteinovem, pa se zato republika ni prenačlila, marveč čakala mirno konec tega pokreta. Dasi se je pripravljala na boj, kar je razvidno iz raznih poročil vojaških oblasti v Primorju in na Goriškem, je vendar beneški poslanec na Dunaju tajil vsako zvezo s Petrom Zrinjskim in Frankapanom.³⁾

Med tem ko je Herberstein širil svojo vlast po Primorju, je udaril tudi Spankav na Medmurje. 12. aprila je prešel Dravo pri Zavrču s 600 konjiki ter prenočil v Ormožu in Središču. Obenem se je vzdignil tudi Breuner iz Koprivnice s 4000 možmi vojske ter zasedel vso Podravino. Ko se je Spankav približal Čakovcu, ga je vprašal Zrinjski, kaj to pomeni, a general mu odgovori, da ni prišel vznemirjat njega, nego da zabrani napad Turkov na te kraje. Zrinjski je pa iznova poslal glasnika v šesterovprežni kočiji ter sporočil generalu, naj ga ne napada,

¹⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 161.

²⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 182—183.

³⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 172—174.

ker je s cesarjem v dogovoru. Glasnik se ni povrnul.¹⁾ Zrinjski je želel resnobno pomirbo, odkar je poslal svojega sina na Dunaj; a zbal se je, da ne bi v sili, ko bi bil napaden, udaril z orožjem na cesarsko vojsko ter se tako pregrešil kot vazal proti svojemu gospodarju, pa ni dal potegniti niti sablje niti izprožiti puške. In vendar se je sporočilo cesarju, da se je Zrinjski odločno uprl cesarski vojski in rabil orožje, kar je bila le grda kleveta, samo da Zrinjskega še bolj očrniijo pri cesarju, ki je vsled te vesti zares iznova zapovedal Spankavu, da nastopi proti upornikom z vso odločnostjo.²⁾ Da se ne preliiva kri, se je odločil Zrinjski s Frankapanom oditi iz Čakovca na Dunaj pred cesarja. 13. aprila po noči se podasta na pot. Banico je pustil v gradu ter se poslovil od nje z besedami: „Bog te obvari!“ Ona ni plakala. Na treh ladjah se prepeljeta s svojim spremstvom prek Mure, a konji so vodo preplavali. Obrneta se proti Ogrski in potem na Dunaj, da se predasta cesarju na milost. Na Dunaju so kmalu zvedeli o begu Zrinjskega in Frankapana. Ta glas je preplašil cesarja in ministre, ker so se bali, da se podasta na severno Ogrsko ter tam še bolj podpihata novi upor. Odsedala sta na potu pri svojih prijateljih. Četrto noč sta prišla k grofu Keryju v Goperstorf že blizu avstrijske meje. Kery je sporočil precej cesarju o prihodu obeh begunov. Cesar mu odgovori: „Ako sta še pri tebi, nagovori jih, da gresta vsekakor na Dunaj, ko bi hotela pa kam drugam oditi, zadrži jih, da pride vojska ter jih ulovi.“ 17. aprila sta prišla na Dunaj ter odsela v hiši grofa Nadažda pri augustinskem samostanu. Že drugi dan so jih ujeli ter odpeljali v gostilno „Zum Schwan“. Zrinjskemu je bil pazitelj baron Ugarte, a Frankapanu grof Traun.³⁾

Z odhodom Zrinjskega in Frankapana se je razsula popolnoma njuna stranka na Hrvaškem. General Spankav je zdaj prišel s svojo vojsko pred grad Čakovec. Katarina Zrinjska ga je predala brez vsakega odpora, toda na veliko svojo žalost. Nemški vojaki so poplenili ves grad, konje in kočije, orožje in pohištvo, umetnine in dragocene knjige, dà, celo prosto kuhinjsko posodo in razno drugo orodje. Banico in njeno hčer so postavili pod stražo, in ona se je mogla potožiti cesarju po vsej pravici, da so jej vojaki odnesli vse, niti skleda niti ražnja jej niso pustili. Iz poročila državnih pooblaščenцев, Petra Prašinskega in Frana Spoljarića o zajetju posestev Zrinjskega, Frankapana in njihovih privržencev je razvidno, koliko bogastva

¹⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* str. 170.; Dr. V. Bogišić. *Acta conjurationem* . . . str. 144—146.

²⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 182.

³⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 189.; Dr. V. Bogišić. *Acta conjurationem* . . . str. 148—150.

je bilo nakopičenega v samem Čakovcu, saj obsega to poročilo o popisu celih trideset strani Račkega knjige.¹⁾ Za kulturno zgodovino Hrvaške je ta popis še posebno važen, saj je bil ravno Čakovec z Novim Zrinjem pravi tabor Zrinjskega gospodstva. Še huje se je ravnalo z drugimi posestvi Zrinjskega in Frankapana. Ozalj, Novigrad, Zvečaj, Ribnik, Švarča, Bosiljevo, Bakar, Novi in mnogi drugi gradovi so pretrpeli hud udarec od železne roke Herbersteinove, ki je v desetih dneh zares na barbarski način, nedostojno krščanskega viteza in vojvode, poplenil in opustošil s svojima podzapovednikoma Ernestom Paradeiserjem in Friderikom Sauerom (Zavrlom), karlovškim polkovnikom, zavzeta posestva tako grozno, da se niso povzdignila nikdar več do poprejšnjega blagostanja, kar se more videti še dandanes v večidel zapuščenih gradovih. Herberstein je pripeljal s svojega pohoda v Karlovec ogromno množino blaga, dragocenosti, zlata in srebra in drugih stvari velike vrednosti, kar je vse pobral po bogatih in obsežnih posestvih Zrinjskega in Frankapana. Kar so predniki Zrinjskega in Frankapana zbirali skoz več vekov, to so v kratkem času raznesli in pokončali nemški častniki. Koliko znamenitih narodnih umetnin je propalo pri tej priložnosti. Zdaj moremo soditi o znamenitosti teh narodnih zbirk le po opisu; nemška samogoltnost in pohlepnost jih je pokončala, a če so se Hrvati tožili že poprej na nemške zapovednike v Krajini radi njih ošabnosti in predrznosti, so jih morali zdaj še bolj mrziti radi pravega poganškega tolovajstva. Cesar Leopold I. je sicer zapovedal, da se sestavi natančen popis vseh zasedenih posestev v Medmurju in Primorju, toda to ni rešilo propasti mnogih dragocenosti, ker so jih raznesli že poprej nemški zapovedniki in nemške čete.²⁾ Že 20. aprila je mogel Herberstein sporočiti iz Karlovca s ponosom državnemu kancelarju Lobkovicu na Dunaju, da si je podložil vso Hrvaško, in da so se uporniki predali ali pa pobegnili,³⁾ a 28. istega meseca se je pohvalil v pismu škofu zagrebškemu, Martinu Borkoviću, da se je proslavil glas njegovih Karlovčanov, ko se je bilo sicer vznemirilo celo hrvaško kraljevstvo.⁴⁾

Generalu Herbersteinu je bila zdaj glavna skrb, da popolnoma zatre Petra Zrinjskega in Frana Frankapana, kajti samo na ta način bi mogel pridržati zase in za svoje drugove oteta posestva in zaplenjene stvari, in samo na ta način bi se mogla izpolniti tudi želja tedanjih dunajskih in graških državnikov, da se Hrvaška ali vsaj njeni krajiški deli združijo z

¹⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 556—586.

²⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 190.

³⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 198.

⁴⁾ *Epistolae* v nadškofijskem arhivu. Tom. V.

avstrijskimi dednimi deželami. Herberstein je bil tolik protivnik Zrinjskemu in Frankapanu, da je nagovarjal vrednega škofa zagrebskega Martina Borkovića, naj nagovori hrvaški sabor, da prosi kralja, naj bi zarotnike, ako jih ne bi usmrtili, obsodili na dosmrtno temnico, samo da ne bo daljnjih nemirov na Hrvaškem.¹⁾ Gotovo je, da so nasveti generala Herbersteina kakor tudi odnošaji na Hrvaškem, ki jih je povzročil, mnogo pomagali, da so ravnali z zarotniki tako strogo.²⁾

Na dunajskem dvoru je bila še vedno majhna in slaba stranka, ki je svetovala, da je zdaj priložnost sprejeti zarotnike v milost, ker so se sami izročili cesarjevi sodbi. Toda poročila generala Herbersteina, ki so dohajala iz Hrvaške na vsemogočne ministre na Dunaju, so se protivila vsakemu popuščanju, in le-ti so zdaj že za naprej določili, kaj se ima zgoditi s Petrom Zrinjskim in Franom Frankapanom. „Kakor je Ferdinand II.“ so govorili, „po belogorski bitki zatrl za vselej odpor češkega plemstva, tako naj stori zdaj Leopold I. na Hrvaškem.“³⁾ Da se izvede njegova osnova, je prosil general Herberstein celo dopust, da more oditi na Dunaj na dogovore, kako bi se dala Hrvaška zediniti z avstrijskimi dednimi deželami. Pred vsem se za zdaj ne sme popolniti banska čast, ki je bila seveda največja zapreka Herbersteinovim nakanam.⁴⁾

Zrinjski in Frankapan sta mogla biti sojena kot velikaša hrvaška le po ogrsko-hrvaškem pravu po kralju in po sebi ravnih sodnikih.⁵⁾ Dunajska vlada ju je postavila pred avstrijske sodnike, češ da sta se pregrešila proti avstrijskim dednim deželam, da sta ujeta na avstrijskem ozemlju, in da se more v posebnih slučajih tudi po ogrsko-hrvaškem pravu soditi zunaj kraljevine ogrske in hrvaške. Peter Zrinjski je vrhutega še član štajerskih in kranjskih stanov. A ker sta oba bila tudi še cesarska komornika, je bila preiskava izročena avstrijskemu kancelarju baronu Ivanu Pavlu Hoherju.⁶⁾ Vendar pa z zarotniki niso precej strogo ravnali, ker niso hoteli s prenatrpano obsodbo pokvariti napredovanja cesarske vojske na Ogrskem ter nagnati mnogih upornikov na zdvojni odpor. Šele ko je Rakoczy v juniju razpustil svojo vojsko, a grof Rottal začel preiskavo in lov nezadovoljnežev, tedaj je dal dunajski dvor zapreti Zrinjskega in Frankapana v Dunajskem Novem mestu (27. avg.), a nekoliko dni kasneje (3. septembra) je prijahalo v Pottendorf pred dvor grofa Nadažda dvesto cesarskih konjikov, ki so ga

¹⁾ Epistolae v nadškofijskem arhivu. Tom. V.

²⁾ R. Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 341.

³⁾ Dr. V. Bogišić. Acta conjurationem . . . str. 194.

⁴⁾ Dr. Fr. Rački. Acta conjurationem . . . str. 198.

⁵⁾ Dr. V. Bogišić. Acta conjurationem . . . str. 182—183.

⁶⁾ Dr. V. Bogišić. Acta conjurationem . . . str. 185.

ujeli in odpeljali na Dunaj. Dvor se je zdaj izjavil, da bo ravnal z zarotniki velestrogo.¹⁾

Po avstrijskih postavah je sestavil cesarski dvor po dolgotrajnih preiskavah posebno sodnijo takozvani „judicium delegatum“, ali kakor so jo takrat zvali „nepriistranska sodnija“, da si je bila ravno ta sodnija večkrat prav priistranska, kakor se je pokazalo tudi v tem slučaju. Predsednik je bil tej sodnji kancelar Hoher. Preiskava je trajala proti Zrinjskemu in Frankapanu od 14. februarja do 16. aprila 1671. V obtožnici se je očitalo Petru Zrinjskemu, da se je l. 1666 združil z Vesselenijem in Nadaždom, da je l. 1669 poslal na Poljsko o. Bariglija ter v instrukciji razžalil Njegovo Veličanstvo; da se je poslal vsled njegove zapovedi Poljak Giska na Francosko, da se potoži na cesarja in zahteva denarja; da je poslal poslaništvo tudi k Turkom ter jim ponujal davek, samo ako ga postavijo za vladarja; da je hotel vzeti cesarsko trdnjavo Koprivnico; da je bunil po samem Ogrskem; da so se vzdignili njegovi privrženci na orožje kot uporniki ter prelili kri cesarske vojske; da je upotrebil vladiko Miakića za upor, a Franu Frankapanu zapovedal, naj začne z uporom; da je hotel napasti cesarske dedne dežele in da je bil ravno on prvi začetnik in glava upora. Frana Frankapana pa so obdolžili, ker ni cesarju sporočil o zvezi Zrinjskega s Turki in ker je prevzel vodstvo upora, da se je v pismu od 9. marca izrazil prezirno o cesarju in nemškem narodu, da je hotel mesto Zagreb zasesti s svojo četo in da je meščane pozval, naj se predado Zrinjskemu; da je otel na Savi cesarsko prtljago in živež ter poslal poslanca na Turško.²⁾

Peter Zrinjski je zahteval, da mu sodijo kot velikašu po pravu in postavi njegove domovine. Zdaj noče omenjati, kako so zatrte slobodščine in pravice na Hrvaškem, tudi se noče pozivati na zlato bulo, po kateri ima v tem slučaju vsak ogrski in hrvaški velikaš pravo, da se upre svojemu kralju. Škof zagrebški mi je prinesel od cesarja pardon, ki ga ima deliti cesar sam. Ta pardon, obljubljen od samega cesarja, mi je zagotovljen tudi po pismu od ministra Lobkovica. Cesar mu je izročil pismo za slobodno potovanje „salvum conductum“. On je nato poslal cesarju svojega sina za poroka in slednjič je prišel tudi sam pokorit se cesarju. Pogodb s Francosko ni niti čital niti pisal. Na Turško je poslal poslanca samo enkrat, a naj se uvaži,

¹⁾ Dr. V. Bogišić. Acta conjurationem . . . str. 171—172; 190—192.

²⁾ Dr. Fr. Rački. Acta conjurationem . . . str. 375—394; 400—430; replike obrane str. 438—464; obrane Zrinjskega in Frankapana str. 400—430. Pismo, katero so oponašali Frankapanu, je pisano v hrvaškem jeziku (Rački. Acta conjurationem . . . str. 68—69). Preveli so ga na nemški in laški jezik. Pismo je zanimivo, ker nam dokazuje najboljše, kako so Hrvati mržili Nemce že takrat radi njihove nasilnosti in ošabnosti. A ker je Frankapan povedal resnico, so zato vpili in ga preganjali. Ista nemška neznosnost kakor dandanes.

kako je in kolikokrat Ogre odgovarjal od zveze s Turki takrat, ko so oni pričakovali največ od njega, kar cesar dobro vé. A kaj naj rečem, če se spominjam imena in slave mojega roda? Komaj morem od žalosti spregovoriti. Vedno smo bili kras domovini in strah Turkom, kar dokazuje tudi trofej, ki sem ga sam podaril Njegovemu Veličanstvu. „Kako naj osramotim cvetočo čast imena svoje rodovine, kako naj osramotim kneza, velike ljudi, kralje, ki so z nami v rodbinski zvezi!“ Prisegel je živemu Bogu, da mu ni bila nikdar v mislih zveza s Turki. „Dobro vedo moji sovražniki, kako dolgo smo se mi potili in prelevili kri pri obrambi za Štajersko, Kranjsko in Hrvaško; dokler so Zrinjski bili na straži, so oni mirno spali, da, Herbard Turjaški, karlovški general, je celo pobegnil v Ljubljano, ko sem jaz odbijal turške napade, a zdaj za nagrado svetujejo cesarju, naj nas zatre in pokonča do kraja, da si potem prisvoje in obdrže naša posestva, katera smo mi rešili in obvarovali z našo krvjo. Naj se vzdigne in postavi kdo izmed njih, ki bi se usodil reči, da so on in njegov rod več koristili habsburški hiši in krščanstvu nego li Zrinjski!“¹⁾

Dasi so skoraj vsi krščanski vladarji, razen španskega, a posebej še papež po svojih posebnih poslancih prosili cesarja, naj ta dva Hrvata pomilosti,²⁾ se je vendarle 18. aprila izrekla obsodba radi zločina razžalitve Veličanstva in izdajstva države. Vsa dostojanstva in časti imajo se jima odvzeti, imetek jima se zapleni, vsak spomin na nju se ima izbrisati, a oba naj se izročita krvniku, ki jima bo odsekal najprej desno roko in potem glavo. Za smrt je glasoval tudi krajnski deželni glavar Vuk Engelbert Turjaški, brat bivšega ministra Ivana Vajkarda, s katerim je živel Zrinjski v vednem sovraštvu.³⁾ Grofa Nadažda so obsodili na smrt že 16. aprila.⁴⁾

V tem groznem trenutku, ko se je šlo za življenje in smrt tako odličnih mož, se je Ogrom in Hrvatom silno zameril francoski kralj, ki se je prej ž njimi tako dolgo po svojem poslancu Gremontville-u dogovarjal, da jih je v tem času popolnoma zapustil. Saj je bil vendar on takrat najuglednejši vladar v Evropi in njegova beseda bi bila kaj izdala, in to tem bolj, ker se dunajski dvor še do zdaj ni bil odločil popolnoma, bi li izvršil nad nesrečnimi žrtvami izrečeno kazen ali ne. Cesar Leopold je bil celo naklonjen za milost, toda nadvladalo je mnenje kneza Lobkovica in dvornega grofa Martinica, ki sta bila odločno za smrtno kazen.⁵⁾

¹⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 333—341.

²⁾ Dr. V. Bogišić. *Acta conjurationem* . . . str. 194—195.

³⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 530—537; 543.

⁴⁾ Dr. V. Bogišić. *Acta conjurationem* . . . str. 194.

⁵⁾ Dr. V. Bogišić. *Acta conjurationem* . . . str. 192—195; 196—197.

28. aprila popoldne so sporočili cesarjevi poverjeniki Zrinjskemu in Frankapanu smrtno kazen. Obadva je ta glas strašno pretresel. Zrinjski je pobledel, a ni izpregovoril nobene besede, Frankapan je pa prosil, naj se s smrtno kaznijo počaka, češ, da je on še premlad za smrt in da je zadnji svojega roda. Zrinjski se je izpovedal 29. aprila in je samo še vprašal, če ima še kaj nade za pomiloščenje. Ko so mu odgovorili, da ne, ni rekel nič, nego je ostal miren in hladen. Zvečer se je pisмено poslovil od svoje žene Katarine. Frankapan pa je bil hudo vznemirjen; vedno se je še zanašal na milost cesarjevo, dokler mu ni rekel sodnik Abele, da ima samo še dva dni, da se pripravi na smrt. Še enkrat sta se sešla na poslednje slovo oba obsojenca. Mladi Fran Frankapan se je poslovil od svojega svaka Petra Zrinjskega s presrčnimi in nežnimi besedami. Močno ginjena sta se razšla. Frankapan se je poslovil od svoje žene Julije v laškem jeziku.¹⁾

30. aprila so bila v Dunajskem Novem mestu zaprta vsa trdnjavska vrata in vojska je stala pod orožjem. Obsodba je bila obsojencema oglašena, a zdaj šele so jima sporočili, da jima je oprostil cesar en del kazni namreč, da se jima ne odseka desna roka. Okoli desete ure zjutraj je pala najprej glava bana Petra Zrinjskega, a potem njegovega svaka Frana Frankapana pod mečem dunajskega rabeljna.²⁾

Tri dni poprej je pala grofa Nadažda glava na Dunaju, a nekoliko mesecev potem so obsodili tudi grofa Tattenbacha na smrt, katero je pretrpel 1. decembra v Gradcu. Mlademu Rakoczyju pa je izprosila življenje njegova mati, ki je stala ves čas zarote in upora na strani cesarjevi.

Za to strašno obsodbo se je zanimal ves tedanji svet. Najhuje je bilo francoskemu poslancu Gremonville-u, ki je občeval toliko časa s temi nesrečnimi žrtvami. Svet je dobro slutil, da ima Gremonville mnogo tega na svoji duši, kar se je zgodilo pred nedavnim. Na temelju izpovedeb obsojenih je bilo dokazano, da Gremonville ni ravnal pošteno, zato se je javno mnenje obrnilo proti njemu in francoski poslanec je bil prisiljen, da se opravi pred cesarico vdovo radi svojega ravnanja, a od kanclerja Hochera je prosil pomoči, naj ga brani proti klevetam, ki so jih sipali nanj radi usmrčenih velikašev. Tako grdi Gremonville-a neki Portman, senator v Regensburgu, češ, da je varal nedolžne žrtve do kraja, a pri razpravi proti Petru Zrinjskemu je tajil vsako zvezo z njim, dasi je Zrinjski dokazal ravno nasprotno. Izdan je tudi opis tega žalostnega dogodka

¹⁾ Dr. V. Bogišić. *Acta conjurationem* . . . str. 198—199; Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 551.

²⁾ Dr. V. Bogišić. *Acta conjurationem* . . . str. 275—278.

skoraj v vseh jezikih in slike o smrti Zrinjskega in Frankapana.¹⁾ Razume se, da so se Hrvati najbolj zanimali za svoje velikaše, pa se je že leta 1670 pred obsodbo širil glas po Hrvaškem med kmeti, da se povrne Zrinjski v banovino. Cesarski generali so seveda gledali, da se zatre vsak tak glas; zato so zabranili duhovnikom brez znanja škofovega, da morajo po cerkvah oglasiti, da se Peter Zrinjski ne povrne nič več na Hrvaško. Ernest Paradeiser se je sam izpričal škofu Martinu Borkoviću, da ni hotel kršiti njegovih pravic, ko je zapovedal župnikom v karlovški Krajini, da oporečejo v svojih cerkvah glas o vrnitvi Petra Zrinjskega na Hrvaško. Pogovor med narodom je bil med tem zares zamolknil, ko se raznese strašni glas po zemlji, da so oba hrvaška velikaša usmrtili. Z Dunaja ni cesar niti z besedico kaj sporočil hrvaškemu narodu o tem dogodku.²⁾

Žalostna je bila usoda Katarine Zrinjske in njenih otrok. General Spankav jo je držal zaprto v gradu Čakovcu z najmlajšo hčerko Zoro. Kesneje so jo odpeljali po zapovedi cesarjevi v Gradec, kjer so jo zaprli še bolno in obnemoglo v samostan sester dominikank. Dvajset mušketirjev je stražilo pred samostanom. Nobeden ni mogel do banice razen spovednika, le služabnice so mogle ž njo ravnati po svoji volji. Preteklo je že nekaj mesecev, a ona ni dobila še nobenega glasa niti o možu niti o sinu. Srce jej je hotelo počiti, ko so določili, da naj jej vzemo njeno edino tolažbo in jo pošljejo v drug samostan, kjer je imela postati redovnica. Tedaj je napisala cesarju Leopoldu list, v katerem ga prosi, naj jej pusti hčerko, kajti ona jej je edina podpora v starosti in edina tolažba kot siromašni vdovi in postrežnica v bolezni, a kot mati jo bo tudi gotovo dobro odgojila. Toda tudi za njo ni bilo usmiljenja; vzeli so jej vendarle hčerko, ki je bila še slaba in prav nežna v ženski samostan sv. Uršule v Celovcu, ker je ljubljanske redovnice niso hotele sprejeti. Poročila zatrjujejo, da je nosila raztrgano obleko, ker za njo ni hotel nobeden skrbeti, dasi je bilo zapovedano od državne oblasti. Dasi je bila Katarina Zrinjska jaka in pogumna žena, so jo slednjič vendarle strle bolezen, žalost in grozne muke v zaporu. Njen živahni duh je potemnel, zblaznela je in v blaznosti umrla v Gradcu 16. novembra 1673. Sin Zrinjskega Ivan Anton je še v zaporu po očetovi smrti pretrpel mnogo muk. Dunajski dvor ga je kesneje izročil dvema jezuitoma, da ga odgojita in pripravita za duhovnika. Toda odgovoril je odločno, da ni voljan postati duhovnik ali pater, nego da se je že dosti učil in da bi mogel cesarju služiti kot vojak; vrhtega je po hrvaških postavah tudi že polnoleten. Hoteli so ga poslati na Španjolsko,

¹⁾ Dr. V. Bogišić. *Acta conjurationem* ... str. 163—169; 180; 182.

²⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* ... str. 308—309.

samo da ga odstranijo od njegove domovine za vselej. Slednjič so mu izkazali vendar toliko milosti, da je mogel biti na cesarskem dvoru ter služiti kot vojak. Leta 1680 so ga obdolžili, da se je zarotil s Tököljem ter ga zaprl v temnico. Celih dvajset let so ga vlačili po raznih temnicah, dokler ga ni rešila smrt vseh muk 11. novembra leta 1703 na Schlossbergu v Gradcu. Njegova žalostna usoda je tako ganila svet, da se je začel širiti glas, da ni zaprt v Kufsteinu z nobenim človekom izpregovoril skoz celih 17 let ter tako izgubil dar govora. Gotova je stvar, da je ponorel. Ko so ga nagovarjali malo pred smrtjo, naj piše cesarju Leopoldu, je napisal tele besede: „Ne vem kaj bi pisal in kaj se hoče od mene; meni ni mnogo treba, za zdaj bi potreboval pred vsem škarje, da si porežem nohte in lase.“

Od vseh Zrinjskih je ostala še živa Jelena, najstareja hči Petrova, omožena z Rakoczyjem. Iskala je zaveznikov proti cesarju Leopoldu in mrzkim Nemcem. Ni si dala tudi še kesneje miru, samo da se osveti protivnikom Zrinjskega rodovine.¹⁾

Le dveh privržencev Zrinjskega in Frankapana ni mogel dobiti Herberstein v svoje roke. Slotnik Bukovački je pobegnil v Bosno ter ostal pri svojih prijateljih, Orfeo Frankapan pa je ušel na Benečansko, in dasi je Herberstein zahteval od benečanske vlade, naj mu izroči Orfea, ona vendar tega ni storila. Orfeo Frankapan je ostal od tega časa na Laškem. Da je Herberstein Miakića ulovil in kaznil, smo že omenili. Čolnić, Berislavić, bratje Kamenjani, Crnković in še neki drugi so bili pomiloščeni, ker jim je milost obljubil sam Herberstein, če se predado brez odpora in prestopijo v cesarski tabor, kar so tudi storili. Tako je pridobil Herberstein zase niže plemstvo, katero bi mu bilo moglo gotovo nagajati proti njegovim nakanam, ki jih je plel že zdaj proti Hrvaški. Herberstein je to izprevidel ter je sam sporočil bojnemu svetu, naj izposluje pri cesarju milost za te ljudi.²⁾

III.

Ivan Josip Herberstein kot upravitelj Krajine in Karlovca.

Po smrti Petra Zrinjskega in Frana Frankapana je nastopil popoln razpad obeh rodovin. Nemci so postali zdaj neomejeni gospodarji ter začeli trgati in razdirati hrvaško zemljo, kjer so le mogli. Spankavove čete so se širile med Dravo in Savo, a

¹⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 223; 225—226; 269; 277—278; 302—303; 305—307; 311—315; 328—332; 345; 349—350; 353. Katarina Zrinska, banica hrvatska (1625—1673.). Napisao Juraj Tomljenović. U Zagrebu. 1893, str. 1—61.

²⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 211—212; 368—369.

general Herberstein je postal gospodar do Jadranskega morja. Zmestili so se pa povsodi po gradovih zrinjskofrankapanskih. Čakovec so poplenili že na očigled Katarine Zrinjske nemški vojaki, a kar je še ostalo, to so vse odnesli na Dunaj med starine in umotvore cesarskega dvora, odkoder jih niso nikdar več povrnili Hrvaški. Kakor Spankav tako in še huje je ravnal Herberstein v Krajini in med Savo in Jadranskim morjem, kjer so imeli Zrinjski in Frankapani najlepša svoja posestva in gradove. Herberstein se je vrnil z bogatim plenom že iz varaždinske Krajine, a v Karlovcu je nagomilil zdaj silnega blaga in imetka s posestev nesrečnih žrtev. Posestva Ozalj, Zvečaj, Bosiljevo, Severin, Novigrad, Svarčo in Novi je zahteval Herberstein za karlovški generalat, in bojni svet v Gradcu je zares predložil to prošnjo cesarju. A da se ugodi lagle želji Herbersteinovi, je sporočil bojni svet, češ da so ta posestva malo vredna, da so zgrade večidel lesene in od ilovice, kakor stražarnice, in za nobeno rabo. Ko bi se izročila ta posestva komu drugemu izven Krajine, bi bili vedni prepiri in to bi le škodilo cesarskim nakanam. Tukaj bi se mogla povsod prav lahko vzdrževati obrambena četa za Karlovec in vso Karlovško Krajino. Knez Lobkovic je svetoval že 11. septembra 1670, naj bi se vsa zaplenjena posestva uporabila za posebno zaklado, iz katere bi se moglo lahko vzdrževati do 15.000 vojakov. Bojni svet je bil proti temu, da se izroče ta posestva cesarski komori, ki jih je zahtevala tudi zase, češ da bi se moralo na upravo vrlo mnogo trošiti, a od podložnih se ne dobi nobenega denarja, razen malo žita in tlake. Posebno pa so po mnenju bojnega sveta ta posestva potrebna za vzdrževanje karlovške trdnjave, kajti prebivavci na teh posestvih bi se dali porabiti za tlačane pri utrjevanju Karlovca, kjer drugač ni dobiti delavcev niti za denar. Bojni svet slednjič prav lokavo omenja, da karlovški general niti ne misli zase pridržati vseh teh posestev, marveč da jih hoče porabiti le za trdnjave in obrambo dednih avstrijskih dežel; zato naj jih pridrži na vsak način karlovški general in nadstotnik senjski. Na ta način je hotel Herberstein karlovški generalat še bolj zediniti z avstrijskimi deželami ter ga za vselej odtrgati hrvaški kraljevini.¹⁾

Ravno tako je hotel storiti Herberstein tudi z bansko Krajino, ki je spadala sicer vedno pod bana. Ko jo je pa zasedel radi upora, jo je hotel pridržati tudi za karlovški generalat. Hrvaški stanovi pa so se tej nakani odločno uprli ter poslali svoje poslanca glede tega k samemu cesarju Leopoldu I. Med hrvaškimi velikaši sta se borila za pravice banske Krajine

¹⁾ Dr. V. Bogišić: *Acta conjurationem* . . . str. 274; dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* . . . str. 211–212; 221–222; Radoslav Lopašić: *Spomenici hrvatske Krajine*. II. str. 350–357.

najodločneje grof Ivan Drašković in grof Nikolaj Erded. Le-ta poslednji je zahteval od škofa Martina Borkovića, da zaradi tega vprašanja skliče sabor. On sam se je podal na Dunaj s poslanstvom ter izposloval pri cesarju, da je le-ta naložil Herbersteinu, naj povrne bansko Krajino zopet banski oblasti. Bojni svet se je sicer protivil temu odloku, češ da je ravno tukaj bilo gnezdo zarote, in da bi zaradi tega moral ostati ves kraj pod vojaško oblastjo, vendar s svojimi dokazi ni uspel. Zdaj je moral seveda popustiti tudi Herberstein ter umakniti svoje čete iz teh krajev.¹⁾ Hrvaškega Primorja pa hrvaški stanovi niso mogli rešiti, ker si ga je prisvojila državna komora, kakor je svetoval cesarju bojni svet, češ da se ne sme dovoliti združitev tega kraja z ostalo Hrvaško, ker je bilo ravno tukaj prvo zbirališče za upor.²⁾ In tako so na ta način Hrvaško odcepili popolnoma od morja. Senj je ostal Herbersteinu, ker je bil senjsko stotnijo general Herbard X. Turjaški zedinil s karlovškim generalatom, kateremu se je s tem povečal letni dohodek do 10.000 goldinarjev. Na ta način si je Herberstein stekel poleg velike oblasti tudi največo korist in največe dohodke v celi hrvaški Krajini. A ko je hotel kesneje bojni svet v Gradcu postaviti v Senju posebnega nadzornika za dohodke šume in celega mesta, se je Herberstein v tej zadevi obrnil na samega kneza Lobkovica ter mu dokazoval, da je imel senjski stotnik vedno sam vse omenjene dohodke.³⁾ Herberstein je moral biti silno pohlepen za imetkom ter se je hotel okoristiti sam z ogromnim bogastvom Zrinjskih in Frankapanov. Ker je cesarska komora hotela imeti tudi svoj del pri plenu, so nastali večkrat hudi prepiri med njo in Herbersteinom. Peter Zrinjski in Fran Frankapan sta imela v Karlovcu svoje hiše. Te hiše je hotela komora zase pridržati ter jih je dala ceniti po posebnih komisijah. Toda Herberstein se je temu odločno uprl, češ da ima v trdnjavi karlovški po vseh pravicah samostalno upravljati le general in da njemu pripada vsa jurisdikcija. Potemtakem mu pripadajo tudi omenjene hiše, ki sicer niso bile mnogo vredne, ker so bile lesene.⁴⁾

V hrvaški Krajini je zdaj gospodaril general Herberstein neodvisno, izdajal je odredbe, nameščal častnike in druge uslužbence po svoji volji ter se upiral celo prav pogostoma odredbam dvornega bojnega sveta v Gradcu, dokler ni postal l. 1679 pravi njegov podpredsednik. Ker je bil na Krajini neomejen gospodar, je izmislil tudi osnovo, kako bi se dala tudi

¹⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem . . .* str. 248; 256–260; 263; 268–269; 269–270.

²⁾ Radoslav Lopašić: *Spomenici hrvatske Krajine. II*, str. 239.

³⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem . . .* str. 465.

⁴⁾ Radoslav Lopašić: *Spomenici hrvaške Krajine. II*, str. 346.

ostala Hrvaška pridobiti za Habsburžane kot dedna zemlja. Seveda bi se morala najprej v državnopravnem pogledu odcepiti od Ogrske ter preustrojiti v njej dosedanja uprava. Ker je mislil tudi dunajski dvor, da je došel zares že čas za to, da bi se mogla Hrvaška združiti z dednimi avstrijskimi deželami kot habsburška pokrajina, poverili so tudi generalu Herbersteinu že koncem l. 1670 nalogo za to podjetje. S to nakano je začel Herberstein tudi boj proti zarotnikom ter je izrazil že na početku borbe mnenje, da se odstrani za vselej banska čast, katero je smatral za ščit slobode na Hrvaškem. Njemu se je pridružil tudi general Breuner, ki je predložil precej po begu Zrinjskega in Frankapana iz Čakovca, naj se Medmurje zedini s Štajersko, zasede z nemškimi četami ter uredi kot vojaška Krajina, katero bi vzdrževalo svečenstvo Štajerske.¹⁾ Za Herbersteinovo osnovo je bil seveda zavzet tudi knez Lobkovic, in ž njim si je dopisoval Herberstein zaradi te stvari prav često. Posebno je zanimivo poročilo Herbersteinovo Lobkovicu o tej zadevi, pisano 28. oktobra 1670 iz Karlovca.²⁾ Herberstein je sklenil po tem poročilu prepotovati vso Hrvaško, da pridobi plemstvo za svoje osnove. Najprej je bil v Varaždinu, potem se je podal v Zagreb, kamor pa ni mogel dospeti zaradi povodnji. Povsodi je govoril, naj se Hrvaška oslobodi banske vlasti in naj se podá neposredno pod oblast cesarjevo, pa jim bo dobrota cesarjeva dala vse one milosti, katere uživajo dedne pokrajine, a te milosti da so do zdaj uživali sami bani. Kralj je dober oče, a bani so tirani. Hrvaška potrebuje po dokazovanju Herbersteinovem pravičnega, dobrega in mogočnega poglavarja, a ni si mogoče misliti boljšega vladarja, kot je blagi Leopold I., ki jih bo branil proti vsemu svetu, a jim je že zdaj zaščitnik. Zna se, da je skozi toliko stoletij povzdignilo to prejasno rodovino do takšne veličine le poštenje, sreča in junaštvo ter se vidi na njej obramba in pomoč od nebes. V Zagrebu se je sešel ravno v tem času hrvaški sabor, da izvoli poslanstvo na dvor, da dobi Hrvaška zopet svojega bana, češ da je škof v tem težkem času preslab za vlado. General Herberstein je imel na saboru svojega poverjenika, ki je delal za njegovo osnovo, obiskal mnogo gospode, in jih nekoliko pridobil zase. Za poslanca sta bila izvoljena prošt Bosak in plemič Vajda. Herberstein je o tem nemudoma sporočil knezu Lobkovicu ter ga prosil, naj dobi oba poslanca za njegove osnove. Proštu Bosaku lahko oponese, da dela proti volji vladarjevi, saj ga je vendar pred nedavnim odlikoval, poklonivši mu čast stolnega prošta. Banstvo naj bi sicer ostalo, samo naj se počaka z izvolitvijo, a ban ne sme biti na noben način vojvoda hrvaške vojske. V nekih krajih je general Herber-

¹⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 186.

²⁾ Dr. Fr. Rački: *Acta conjurationem* ... str. 370—374.

stein obiskal skoro vso hrvaško gospodo ter se je že nadjal, da bo mogel dvor sklicati sabor višjega in nižjega hrvaškega plemstva kakor na Poljskem na ravnem polju, kjer bi se moglo predložiti glasovanje za Avstrijo na Hrvaškem. Herberstein je dobil v to svrho od mnogih plemičev, ki so izgubili vero v bodočnost svoje domovine, glas in podpis, o čemer se je pohvalil knezu Lobkovicu v omenjenem poročilu. Herbersteinovi privrženci so se nahajali le med nižjim plemstvom, posebno oni, ki so bili zapleteni v zadnjem upor, a s posredovanjem Herbersteinovim pomiloščeni. Tudi vsi vojaški zapovedniki po raznih krajih Krajine so se oklenili generala Herbersteina. Višje plemstvo je bilo pa odločno proti vsaki izpremembi hrvaške ustave, a na čelu vseh protivnikov grof Erded, ki je težil za bansko častjo. Da dokaže general Herberstein cesarskemu dvoru in hrvaškemu plemstvu korist svoje osnove, je sestavil v Karlovcu meseca januarja 1671 obsežno spomenico, kako bi se Hrvaška izpremenila v dedno avstrijsko zemljo.¹⁾ „Zdaj, ko je zadušen upor ter dežela zopet pridobljena z orožjem,“ pravi Herberstein, „moram kot ponižni sluga svetovati, kako bi si hrvaška zemlja in z njo tudi sosedne dežele stekla stalno varnost in mir in vsa Krajina bolje obrambo. V to svrho naj se vsa zemlja, kolikor je je med hrvaško in slavonsko Krajino, z Medmurjem in do morja pri Bakru odcepi od ogrske krone ter proglasi za dedno deželo Veličanstva. Zato naj se pošlje tudi precej pooblaščen komisar v deželo, ki bi moral o tem razpravljati z deželnimi stanov, saj je znana stvar, da je plemstvo za to zavzeto in tudi prosti narod ni protiven, nego bi še rajše priznal cesarja za svojega gospodarja, ko bi se izboljšala uprava in postavilo pravično sodstvo. Potem bi moral cesar neposredno imenovati banskega namestnika ali upravitelja, dva duhovnika iz kapitelnja, dva stanovska gospoda in dva viteza ter škofa kot člane deželnega sveta in odbora, kakor je to v dednih deželah. Ta deželni svet bi bil postavljen za nadzor sodstvu in banu, da ne bi ban vladal absolutno, in da bi se sodstvo, ki je zdaj slabo za plemstvo in kmeta, uredilo tako, da bi mogel dobiti pravico bogatin in siromak, kajti plemič in kmet zahtevata, da se sodniki drže strogo deželnih postav in propisov pri prizivih na bana in na vlado, da se sodi sploh po deželnem pravu, da bodo prisedniki pri deželnem odboru večji pravoslovci, in da se vsa ta vprašanja rešijo z omenjenim komisarjem. Glede financ naj se imenuje poseben oskrbnik (fiskal) za cesarske dohodke; ta oskrbnik mora biti neposredno odgovoren notranjeavstrijski komori; za deželne finance pa naj poskrbi deželni odbor.

¹⁾ Radoslav Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 337—341.

V vojaškem pogledu mora priti vsa vojaška oblast v roke cesarjeve od Mure do morja, če hoče imeti mir na Hrvaškem, kjer je še mnogo nemirnikov, ki so zdaj popustili le od sile, pa goje sicer še iste nazore kakor Peter Zrinjski, posebno v kotu med Čakovcem in Kolpo. Ban ne sme imeti v vojaških vprašanjih nobene oblasti, razen če se skliče črna vojska, pa še takrat naj bo pokoren krajiškemu generalu. To ni nič posebnega, če ima po 100 konjikov za spremstvo; tudi zemlja ne zahteva, da mora on biti stotnik kraljestva (*capitanus regni*), saj to ni ravno banovo pravo, pa bi ga mogel zameniti tudi kdo drugi.

Potem je treba dobiti od zagrebskega kapiteljna tudi Sisek ter ga zameniti za posestva Petra Zrinjskega, kar se je hotelo že poprej storiti, ali so se temu upirali najhuje sami Zrinjski, s katerimi je držal sedanji stolni prošt. Zdaj ga je treba za to pridobiti, in naj se mu zategadelj obljubi, da postane po smrti sedanjega škofa zagrebski škof. Morda ga je pridobiti na ta način za predlog. Tudi naj se zameni opatija Topusko in posestvo Dagoj ob Kolpi z drugimi posestvi, in vse to naj se zedini s Krajino; tudi posestva Frana Bukovačkega in njegovih naslednikov naj se vzemo zaradi krive prisega in nezvestobe. Da se pridobe prebivalci na teh posestvih za krajiško vojsko, je potrebno, da se dovoli stanovom v svoji Krajini, katero vzdržujejo, predlagati za stotnika svojega človeka, seveda da ga na predlog krajiškega generala imenuje in potrdi sam cesar.

Slednjič je neobhodno potrebno, da zapoveda karlovški general Herberstein v hrvaški Krajini od morja do Save razen Petrinje, a slavonski general od Siska do Mure, Rače in Kaniže; in vsa reka Kolpa naj bo v oblasti karlovškega generala, ker bi tako bila vsa zemlja zaprta in v vojaški oblasti za vsako potrebno obrambo pod cesarjem, ki bi bil gospodar zemlje. To bi bilo edino sredstvo proti vsaki nevarnosti, kajti Turki bi ne našli na celem tem prostoru nobenega prelaza, čez kateri bi mogli s svojim topništvom; imeli bi odprto pot le na slavonski Krajini in na Kolpi, kjer bi se jim pa mogla sama naša vojska upreti z vso silo brez vsake druge pomoči. Ko bi sovražnik videl tako združeno krajiško silo, bi se tudi bolj bal nego do zdaj, ko je vedel, da je toliko poglavarjev in zapovednikov, katerih zopet vsak more delati po svoji volji.

Obenem je Herberstein zahteval, naj se vsa posestva Zrinjskih in Frankapanov, kar se jih je nahajalo na Krajini, z njo zedinijo, in da se pomirijo na teh posestvih vsi prebivalci, ki so živeli do zdaj v prepiru s krajišniki, na ta način, da jih uvrstijo med krajišnike, ker sicer tako težko živijo od svojih dohodkov. Tako je dobil, kakor smo že omenili poprej, zase posestva Švarčo, Novigrad, Zvečaj, in na morju Novi kot posestva karlovškega generalata.

General Herberstein se je v tem poročilu zavzel tudi za karlovško trdnjavo. Svetoval je, naj se prebivavci na posestvih Zrinjskega in Frankapana v okolici karlovški silijo na tlako, ker je sicer težko dobiti ljudi za tlako pri utrjevanju. Sicer pa je potrebno, da se da iz zajedniške avstrijske komore vsaj 3000 goldinarjev na leto za trdnjavo, a razen tega bi morali žrtvovati svoj del tudi hrvaški stanovi, pa bi se Karlovec tako utrdil, da bi ta trdnjava zapovedovala celi zemlji. Kako je svetoval Herberstein postopati proti Petru Zrinjskemu in Ivanu Frankapanu, smo že poprej omenili.

Že 16. januarja 1671 je sporočil Herberstein Lobkovicu, da je plemstvo v Zagrebu oduševljeno za svojega kralja in zavzeto za njegove osnove, a obenem ga je vprašal za svet, kako naj bi se izvele te osnove.¹⁾ Štiri dni kasneje je zopet poslal Lobkovicu poročilo o vsej stvari ter se pohvalil, da vse dobro napreduje. Za zdaj naj bi se onim plemičem, ki so bili zapleteni v zaroto, oprostilo vse, da se jih pridobi čim več za novo osnovo. Potem naj skličeta zagrebški škof in grof Nikolaj Erded najprej konferencijo, na kateri bi se razpravljalo o stavljenih predlogih, potem pa še sabor, da odobri zaključke konferencije. Ko bi bil potreben komisar, ki bi zagovarjal cesarjeve pravice, naj postavi Lobkovic onega, kateremu zaupa največ. Za zdaj naj se sklene samo odcepljenje kraljevine Hrvaške od kraljevine Ogrske, a sčasoma se bo dalo urediti vse ostalo.²⁾ 15. februarja 1671 je pisal Lobkovicu poln nade, da se bo izpolnilo njegovo podjetje v kratkem času. Zato pojde v kratkem zopet v Zagreb, da uvede red v Posavju in da stori vse na korist dobre službe naproti svojemu gospodarju in cesarju. V tem pismu prosi tudi Lobkovica pomoči proti graškemu bojnemu svetu, ki mu je hotel vzeti Senj z vsemi dohodki vred.³⁾ Knez Lobkovic je bil seveda zavzet za osnove Herbersteinove, vendar pa je ravnal oprezno in se ni hotel prenageliti v svojih sklepih. Vedel je dobro, da je vse višje plemstvo na Hrvaškem proti Herbersteinovim osnovam, pa bi se mogli izcimiti novi nemiri, ko bi hoteli s silo spremeniti stare državne uredbe. Na to je opozoril Herbersteina, in ta mu je odgovoril 24. aprila 1671, da je po njegovem nasvetu za sedaj prenehal delati za odcepljenje Hrvaške od Ogrske, dasi so se za to podpisali mnogi hrvaški plemiči. Obenem mu je poslal spis, s katerim je pozival plemiče na podpisovanje. Tudi poroča, da pojde Nikolaj Erded na Dunaj, kjer se ponudi dvoru za službo, saj je izprevidel, da on

¹⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 435—436.

²⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 436—437.

³⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 465.

prepotrebnih izprememb na Hrvaškem ne more preprečiti.¹⁾ Tako je mislil Herberstein prepričan o važnosti in koristi svojih osnov vkljub zadnjemu pismu od kneza Lobkovica. Ker je pa izpregledal tudi on nakane višjega plemstva na Hrvaškem, je zdaj zbiral še bolj niže plemstvo in krajiške zapovednike okoli sebe, a da dokaže cesarskemu dvoru neomejeno privrženost svojo in teh ljudi, je izposloval pri njih, da so izročili cesarju prošnjo s svojimi podpisi za osnovo Herbersteinovo. Meseca januarja 1672 so izročili ti plemiči v imenu trojedne kraljevine („*Triregnum Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae*“) cesarju Leopoldu I. vdanostno adreso sledeče vsebine: Cesar naj pripozna kot njihov posebni kralj to trojedno kraljevino kot posebno dedno zemljo, odcepljeno od kraljevine Ogrske ter naj v njej postavi poseben vladni in sodnijski oddelek, v katerega bi se morali izvoliti člani iz njihove sredine, pa bi se mogel cesar zanesti na nje v vsakem pogledu bolj nego na uporne Ogre. Plemiči so nadalje prepričani, da bodo prihajali prebivavci Štajerske in Kranjske Hrvatom v pomoč kakor do zdaj, in da bodo točno izplačevali vse prineske za vojaške potrebe. Slednjič pa so se oglasili proti vsakemu zatiranju in preganjanju hrvaškega jezika (*Lingua absimilis, cordi terribile monstrum est. Pereant, qui linguae et cordis dissidium faciunt*) ter slavili nemško poštenost nasproti ogrski prevarljivosti (*Nec tam mente captus unquam invenietur, qui non sub nota Teutonum mallet aurum purum, quam sub Symbolo ungarico fictitum*). To adreso so podpisali sledeči krajiški častniki: Ladislav Crnković, zapovednik grada Letovaniča; Stepan Gerčenj, podstotnik v križevski Krajini; Ivan Jelačić, konjiški polkovnik karlovške Krajine; Stepan Vojnović, stotnik ogulinski; Jurij Gottal, stotnik pokolpski; Krištof Delišimunović, stotnik v Turnu in Vrančicu; Matija Oršić, stotnik; Baltazar Oršić, karlovški podstotnik; Vuk Jurij Mihačević, stražmojster; Ivan Gojković; Vincenc Vukašević, cesarski vojvoda senjski in sam karlovški general grof Ivan Josip Herberstein.²⁾

¹⁾ Dr. Fr. Rački. *Acta conjurationem* . . . str. 542—543.

²⁾ *Mittheilungen d. hist. Vereins für Steiermark*. Herausgegeben von dessen Ausschusse. XXXIX. Heft. Graz 1891. Steiermarks Beziehungen zum kroat.-slav. Königreich. Von Prof. dr. Herm. Ign. Bidermann; str. 118—119. Glavna vsebina te razprave Bidermannove je dokazovanje, kako so Štajerci pomogli osnovati slavonsko Krajino. Na str. 111. piše o hrvaški vojaški stranki: Indessen verdient auch der eine und andere Angriff auf diese Schöpfung der steiermärkischen Stände besondere Beachtung. Dass, wie ich nachweisen werde, die Auflehnung der kroatisch-slavonischen Militärpartei wider den Verband ihrer Heimat mit Ungarn schon im Jahre 1672 einen Heftigkeitsgrad erreichte, welcher an die Vorgänge in den Jahren 1848—1849 gemahnt, ist gleich dem oben mitgetheilten Briefe des Christof Frangepan (o mohački bitki proti Mažarom) ein bisher nicht beachteter Beleg für die Intensität dieses Strebens. Dasselbe hat, weil den Gelüsten nach Unabhäng-

S to vojaško stranko je mislil Herberstein prisiliti dunajski dvor, da odobri njegove osnove, sestavljene v prvi spomenici. To spomenico je predložil graški vojni svet cesarju Leopoldu, ko jo je proučil po višjem nalogu od 14. januarja 1672 ter se izjavil, da se sklada z vsemi točkami Herbersteinovega spisa.¹⁾ Bati se je bilo, da bo slednjič tudi cesarski dvor odobril nakane Herbersteinove v celoti, ker je bila Hrvaška ravno takrat silno ponižana izza grozne katastrofe zrinjsko-frankapanskega roda. Vendar pa so imeli Hrvati še toliko poguma, da so zavrnili odločno Herbersteinove nakane. Višje in neodvisno plemstvo, med njimi tudi banski namestnik grof Nikolaj Erded, je precej izpregledalo osnove Nemcev in njihovih privrženecv med Hrvati ter se združilo, da jih odbije. „Sada ili nikada treba za patriu stat“ je nagovoril grof Erded svojega druga v namestniški časti, škofa Borkovića. Nato je sabor hrvaški zahteval, naj cesar imenuje Nikolaja Erdeda za bana in sicer z ono oblastjo, katero so imeli oni od nekdanj, kajti ban je najvišji vojvoda in sodnik, a kadar ni pravega bana, tudi ni redovite sodnije, kajti proto-notar more sprejeti sodnijsko oblast le od pravega bana.

Hrvaški stanovi zbrani na saboru so se potožili cesarju tudi zaradi nemške vojske, ki je gospodarila po deželi in po mnogih mestih prav nemilosrdno; tožili so se na tujce, ki trgajo in cepijo hrvaško zemljo proti vsem pravicam in slobodam kraljestva in svete krone. Vsi prosijo cesarja, naj jim pomore in obvaruje kraljestvo velikih krivic. Hrvaški stanovi so zahtevali, naj cesar ne jemlje Hrvaški, da daje Štajerski in Kranjski. S tem odločnim nastopom so odvrnili Herbersteinove osnove, da se Hrvaška zedini bodisi izlepa bodisi s silo ali celo z denarjem s samim dovoljenjem hrvaškega plemstva z dednimi avstrijskimi zemljami. Herberstein je s svojim odločnim delovanjem toliko uspel, da cesar ni imenoval Nikolaja Erdeda za bana; cesar je pač že l. 1671 odgovoril hrvaškim stanovom, da ostane banska čast za nekaj časa nepopolnjena. In Nikolaj Erded je bil zares šele leta 1674 imenovan in ustoličen za banskega namestnika. Cesar Leopold I. je na prošnjo stanov povrnil nekaj pooblastic hrvaškemu narodu, s katerim je ravnal samo zato milejše, ker se je na Ogrskem iznova pripravljalo vse na odpor, odkar so začeli preganjati privrženca zadnjega upora. Cesar je proglasil na Hrvaškem pomiloščenje celo vsem onim, ki so podpirali Petra Zrinjskega pri uporih. To pomiloščenje

gigkeit entsprungen, seine Spitze zuweilen freilich auch dem Herzogthume Steiermark zugekehrt und darf aus diesem Grunde schon hier nicht mit Stillschweigen übergangen werden. Prispodobi še: Dr. Herm. Ign. Bidermann. Geschichte der österr. Gesamtstaatsidee. II. Abth., Anmerkung 64. zum III. Abschnitt.

¹⁾ Radoslav Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 342—344.

je izposloval general Herberstein v zvezi s knezom Lobkovicem v znane svoje svrhe, kar smo že omenili. Hrvati so bili seveda zadovoljni tudi s to malenkostjo, ker niso imeli zdaj toliko moči, da bi se bili uprli z uspehom nemškemu nasilju.

Celih prvih deset let izza katastrofe zrinjsko-frankapanske ni bilo na Hrvaškem pravega življenskega pokreta, pravi Smičklas v svoji zgodovini.¹⁾ Ker ni bilo bana, ki je edini zakoniti vojskovodja na Hrvaškem, si je prisvajal vse te oblasti general Herberstein. Cesar je celo mislil, da bi mogel po predloženi osnovi tega karlovskega generala na celem Hrvaškem zbirati vojsko ter jo tudi voditi. Vendar stanovi hrvaški niso dovolili, da se kršijo tako očitno pravice hrvaškega naroda tudi glede vojske, pa so zato zbirali vojake po starem običaju ter si izvolili tudi za vojvodo Nikolaja Keglevića. Toda general Herberstein se je mešal neprenehoma v vojaške zadeve kraljevine hrvaške, ker je mislil, da bo mogel sčasoma v vojaškem pogledu tako neomejeno zapovedovati, kakor je to delal v Krajini. Zategadelj je sestavljal razne osnove o vojski in sporočal o bojni jakosti Hrvaške. Tako je sestavil spomenico o bojni moči Hrvaške leta 1673.²⁾ Po tem poročilu se je moglo takrat izločiti na Krajini in na Hrvaškem vojske za cesarjevo porabo precejšnje število. Iz pokolpskih krajev se je moglo vzeti od 1000 konjikov, ki so bili za stražo, čisto lahko njih 500; s posestev Frankapana in Zrinjskega pa do 200 konjikov. Iz Karlovca je mogel general odpustiti 400 konjikov, in sicer od generalove stotnije 100, potem dve stotnji huzarjev po 50 mož, ki sta se mogli popolniti na 100 mož. V Slavoniji je imela stotnja generalova za stražo 50 konjikov, a se je mogla pomnožiti do 100 mož, če sta se združili straži iz Križevcev in Koprivnice. Ravno tako sta mogli posadki v Ivaniču in Koprivnici poslati na mejo 50 mož. To vse izda z generalovo stražo do 600 konjikov. Sploh pa se je Herberstein izjavil, če cesar razpiše vojaški nabor na Hrvaškem, da zbere do 1000 konjikov.

Ker je bila do zdaj cesarska in pokrajinska vojska skoraj brez plače in tudi z orožjem slabo preskrbljena, je bilo treba tudi to vprašanje urediti. Kupljeno orožje se je moralo čuvati, a vsak vojak ga je moral po dovršeni službi povrniti dotični oblasti. Vojski se je moralo plačati točno vsak mesec. Konjik je dobil na mesec 5 goldinarjev. Vsa ta vojska se je morala zbrati v celo četo, zato je Herberstein zapovedal, da se mora uriti vsako leto več mesecev in da bo tako urejena in vedno pripravljena. Za to vojsko bi trebalo poskrbeti za stanovanja na Kranjskem in Štajerskem, a kadar bi jo cesar potreboval proti Francozom, bi jo poslal na Bavarsko, kjer bi mogla biti dobra

¹⁾ Tade Smičklas. *Poviest Hrvatska*. II, str. 194.

²⁾ Radoslav Lopašić. *Spomenici hrvatske Krajine*. II, str. 353—355

pomoč, kajti 3500 mož urejene in dobro izurjene vojske more biti cesarju na veliko korist. Obenem je sporočil Herberstein, da pride tudi on na hrvaški sabor, ki ga je nedavno sklical grof Nikolaj Erded, da dobi za cesarja še več pomoči. Vse te priprave pa se morajo hitro izvesti, kajti približuje se že leto 1674.

Herberstein je zahteval tudi strožji vojni red, in cesar je izdal na Dunaju že leta 1675 nov službeni napotek vojnemu svetu v Gradcu, ki je imel tudi glavno skrb za obrambo Hrvaške. V glavnem so veljali še propisi vojne inštrukcije, izdane leta 1578 v Brucku, vendar pa se je moralo po potrebah časa nekaj izpremeniti in predrugáčiti. Posebno se je gledalo na to, da se usredotoči v rokah karlovškega generala, a zmanjša vpliv hrvaškega bana.¹⁾

Vojni svétniki so bili dolžni vestno poskrbeti za obrambo krščanstva ter imeti vedno vse v pripravi, da se taka obramba tudi izvede v vsakem slučaju. Po napotku je bilo neobhodno potrebno, da plačajo Kranjska, Štajerska in Koroška točno vse prinose po mogočnosti v denarju, ali pa s takšno robo, ki se lahko speča na Krajini. Četam se izplačuje v Varaždinu, Karlovcu in v Senju, a da se cene ne zvišajo in da se odpravijo čete od tukaj, ko so dobile plačo. Ker je dozdej vedno kaj zaostalo pri izplačevanju, naj pazi vojni svet, da se ne zgodi nič več kaj takega; na noben način pa se ne smejo dajati nič več vojakom plačilni listki (retschein), nego samo vdovam, sirotam in pooblaščenim strankam. Vojni svet mora točno paziti, da se vrše vojaške vaje točno vsako tretje leto in da se poskrbi za točno izplačevanje, da se ne bo vojska pritoževala zaradi plače in se ustavljala dohajati na vaje. Potem je treba sestaviti štiri popise o vojski, enega za cesarja, enega za vojni svet, enega za dežele, kjer so vaje, in enega za mustermojstra. Vrh tega je treba odstraniti vse nereda na Krajini, prepire med zapovedniki vojske in častniki, vsako nasilje in mučenje vojske in izkoriščanje zemlje; tudi se ne sme odvzeti nobena jurisdikcija.

Ker je bojnemu svetu izročena tudi vsa skrb za trdnjave v Krajini, je neobhodno potrebno, da se denar, zbran v to svrhu od treh dežel, porabi le za te trdnjave in za nič drugega. Vsaka trdnjava mora imeti dosta orožja in streliva. Od graditeljske oblasti mora zahtevati bojni svet točne račune, če že ne za vsakega pol leta, vsaj za vsako leto. Računi se morajo točno pregledati po pisarni bojnega sveta ter posebni izvleček sestaviti za vladarja. Bojni svet mora biti pripravljen izdati vsak čas račune ali v izvirniku ali pa v prepisu.

¹⁾ Radoslav Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 355—363.

K vojaškim vajam se mora podati ali predsednik bojnega sveta sam ali pa kateri drugi svetnik, ki naj pri nastopu prebere pečcem cesarske propise, a konjikom konjiško pravo, na kar morajo vsi priseči. Vsi zapovedniki nižji od polkovnika morajo ostati cel čas na Krajini ter se ne smejo nikamor odstraniti, a nikakor oditi na cesarski dvor. Vseh je dolžnost skrbeti za korist Krajine v vsakem pogledu. Vse zapovedi polkovnike in drugih zapovednikov se morajo točno vršiti in posebno straže točno postavljati. Če se izpraznijo službena mesta, potem je poskrbeti, da se više službe popolnijo po polkovnikih ali po stotnikih, prazne morejo ostati samo dva meseca. Kolikor se prihrani na plačah, s tem se nagradijo komisarji, ki prihajajo na vaje, če pa še kaj ostane, se ima porabiti v sporazumu s polkovnikom za siromašne krajišnike ali pa za utrjevanje trdnjav. Razume se, da se mora tudi o tem denarju dati točen račun. Bojni svet ima pravico imenovati častnike, zastavnike, trdnjavske zapovednike, vojvode, stražmojstre, vodje in druge niže službe; le v varaždinski in petrinjski Krajini ostane pravica imenovanja kranjskim in koroškim stanovom po prejšnji dovolitvi iz l. 1653.

Če je na Krajini treba zameniti stotnika ali katerega drugega zapovednika, mora poskrbeti predsednik bojnega sveta, da se najde za službo sposoben domačin in da se ta imenuje, a ne tujec, Ravno tako mora skrbeti bojni svet za topništvo. Topničarji morajo biti dobro izurjeni. Vsako imenovanje se ima nemudoma prijaviti.

Bojni svet ima pravico soditi upornikom ter krivice kazniti po svoji sodbi. Pri drugih prepirih in sodbah sodi polkovniški sodnik; ker pa obsojenci večkrat niso zadovoljni z obsodbo in delajo prizive, je potrebno, da pri takih preiskavah sodelujejo tajni svetniki v vseh civilnih in kriminalnih pravih, a bojni svet kot višja sodnija naj skrbi, da bodo polkovniške sodnje točne in nepristranske, in da se ljudem ne bo godila krivica.

Ker se na Krajini nahaja nekoliko fevdnih posestev, katera deli bojni svet na krajiška in na posestva deželnega kneza, tako ravnanje ni zakonito, marveč so vsa fevdna posestva knežja ter jih podeljujejo le vlada in komora, a nikakor ne bojni svet. Ker se je Krajina prepustila notranjeavstrijskim deželam, in ker so te na prošnjo dobile posebni bojni svet za upravo vojske v Krajini, se mu zato prepušča vsa vojaška uprava; pa da bodo oglašili njegovi verodostojnejši, je prepustil vladar v to svrho svoj pečat, ki ga more bojni svet rabiti le za Krajino. Kadar se ne ujema bojni svet s tajnimi svetniki glede Krajine, se mora v takem slučaju predati posebno poročilo samemu vladarju.

Bojnemu svetu se tudi strogo zapoveduje, naj pazi, da se točno vodijo knjige bojnih in graditeljskih blagajnikov v Gradcu o slavonski in petrinjski Krajini, ravno tako tudi o hrvaški in primorski ter o pomejnih trdnjavah Radgoni in Fürstenfeldu, pa o orožnicah v Varaždinu, Senju in Karlovcu. Bojni svet je na dalje dolžan izvršiti točen popis o vseh stroških za vzdrževanje vojske, trdnjav in streljiva, posebno še o deželnih izvanrednih kontribucijah ter prisiliti svojega knjigovodjo, da te račune točno pregleduje in vodi. V uradu morata biti vedno najmanj dva svetnika; nobeden ne sme brez dovoljenja oditi na štiri tedne, a vsak teden mora biti po ena seja. Ker se vabi na vojsko ne samo za domače čete, nego tudi za Španijo in Benetke, se morajo vsi vabci izkazati pri bojnem svetu; tudi morajo vabci izročiti popis vseh nabranih, in dokler so ti v deželi, ostanejo pod jurisdikacijo bojnega sveta.

Predsednik bojnega sveta mora voditi točno dopisovanje z odborniki vsake dežele ter jim poročati o vsaki nevarnosti in o vsem, kar se tiče posla in službe. Vse pa seveda mora ostati tajno. Paziti je treba tudi na sklepe deželnih odborov, da se ne sklene nič takega, kar bi bilo bojnemu svetu protivno, marveč se mora vse delovanje tako prikrojiti, da stremlje vse le na korist drage domovine. Za plače bojnega predsednika in svetnikov ter pisarjev so prispevale po vsakoletnih dogovorih Štajerska, Kranjska in Koroška z 8000 goldinarji. Da se ta prinos ohrani tudi za bodočnost, naj pošlje predsednik izkušenega in poštenega častnika k vojaškemu blagajniku, ki naj po dogovoru to vsoto zagotovi za redno vzdrževanje posebno siromašnih častnikov. Ker je treba poleg izurjevalnih komisij pošiljati večkrat še druge, pa se te ne morejo vzdrževati od letnega vojaškega proračuna, ki je namenjen le za vojsko, naj se odredijo za take komisije posebni dohodki, za katere naj poskrbi notranjeavstrijska dvorska komora. Ker se tajnim svetnikom ne izroče vselej potrebni spisi od bojne pisarne, kadar jih potrebujejo za svoja poročila, se ukazuje, da se morajo spisi izročiti če ne drugač pa na revers. Po odredbi iz l. 1668 so se morale v bodoče nemudoma sporočiti vse spremembe glede izpraznjenih mest generalpolkovnika, drugih častnikov in oblasti v hrvaški, primorski, varaždinski in petrinjski Krajini bojnemu svetu, a ta zopet cesarju. Potem se po dogovoru z dotičnimi deželami in odbori popolnijo izpraznjena mesta.

General Herberstein je tudi glede vojnega zapovedništva v Karlovcu v sporazumu z bojnimi svetom izdelal neke spremembe, katere je slednjič potrdil sam cesar Leopold I. 21. marca l. 1682.¹⁾ Ker so nastajali po navadi pri nameščenju raznih

¹⁾ Radoslav Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II. str. 371—374.

zapovednikov pri karlovškem generalatu prepri, se je moral slednjič narediti red. Tako se je potožil žumberški véliki stotnik grof Ivan Ernest Paradeiser (1665—1667), da ima pred njim prednost karlovški véliki stotnik grof Strassoldo, kar je bojni svet rad priznal. A ravno takó se je zdelo bojnemu svetu krivično, da je imel prednost nemški lajtnant pred krajiškim lajtnantom. Ravno tako ni bilo v redu, da je bil izpuščen žumberški stotnik iz števila generalovih namestnikov v boju, in tudi za namestnika generala, kateri je odšel iz Karlovca. Zato je predložil bojni svet, da ostane generalu karlovškemu kakor do zdaj neomejena moč v hrvaški in primorski Krajini; ravno tako je tudi z namestnikom generalovim, če ga imenuje cesar. On vodi lahko tudi vojsko, če je potrebno. Glede stotnikov velja sklep iz l. 1665, po katerem je določen red za zapovedništvo v Karlovcu, če ni tam generala ali podgenerala. Mesto njegovo dobi najprej véliki stotnik senjski, za njim stotnik nemške čete v Karlovcu, a potem oni, katerim pripada ta čast po starosti, kakor je bilo določeno l. 1670 in od cesarja potrjeno l. 1678, a ti so: véliki stotnik žumberški, konjiški lajtnant v Karlovcu, potem kornet, nemški zastavnik, in potem zapovedniki nemške stotnije, kakor se vrste in kakor dopušča stara navada na Krajini, zadnja dva pa le tedaj, če sta v trdnjavi v službi in če imata tukaj opraviti. Stotnik konjиков, ki služi le mimogrede v trdnjavi, pa ne more opravljati te službe. Le v enem slučaju, ko bi bili vsi ti častniki bolni, odsotni ali nesposobni, bi imel general pravico poklicati v Karlovec tudi zunanje častnike v zapovedništvo. V zunanji službi je tudi general karlovški prvi, za njim podgeneral, potem véliki stotnik senjski, za njim véliki stotnik žumberški ter stotnik nemške čete v Karlovcu, če more in sme oditi iz trdnjave, sicer pa pride on na drugo mesto, in potem šele zapovednik žumberški ter stotnik iz Turnja in Vražića, nato stotnik iz Otočca, peti stotnik ogulinski, šesti stotnik iz Barilovića in Skrada, sedmi stotnik iz Tounja, osmi stotnik konjиков in po redu tudi ljudje generalovi, če so sposobni, sicer se dá pa zapovedništvo najstarejšemu. Vse drugo določi general sam, namreč: vodstvo stotnij, straž, sprejem parol, vodstvo prednjih straž, in katere stotnije morajo v boj.

Prav zanimiv je tudi propis o službi na Krajini, ki ga je izdal general Herberstein zapovedniku Plaškega, Farkašu Krimaniću, (zato „instructio Plascensis“), katere so se morali držati pa tudi knez otočki, sodniki gomirski s svojimi Gomirci ter knezi ponikvarski, dubravski in erdeljski.¹⁾ Po tem propisu ni bil plaščanski zapovednik od nikogar odvisen razen samo od

¹⁾ Radoslav Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II. str. 374—375. Propis je izdan v Karlovcu 18. marca l. 1684 in je pisan v hrvaškem jeziku.

generala ali od njegovega namestnika glede davka in plena. Če so zajeli pri četovanju le enega ujetnika, je bil ta določen za generala, če ga vzame pa četnik, mora dati zanj generalu lep dar, če sta pa dva ujetnika zajeta, dobita general in četnik vsak po enega. Če jih zapovednik pripelje pa več nego šest, mora priti k generalu, da se dogovorita, kaj se ima storiti z ujetniki. Brez generalovega povelja ne sme zapovednik nič začeti. Glede drugega plena je bilo določeno, da dobi general od živine vsako deseto glavo. Če pripelje četnik samo dva komada živine, ostane prvokrat vse četniku, a od tega, kar ujame njegova četa v drugič, se mora izročiti generalu toliko, kolikor je ista četa vzela zase prvokrat. Ko bi hotel zapovednik pridržati zase eno živinčce ali konja, potem dobi general zato eno ali dve četrti ovsa ali pa par jagnjet. Zapovednik ne more od četnika zahtevati ujetnika, nego samo dobre pečenke za kuhinjo, le če mu ga izroči četnik svoje volje, ga more vzeti. Ostali častniki, vojvode in knezi nimajo od četnika nič zahtevati, razen če se krajišniki pogode s častniki ter krajišniki na to privolijo. Če hočejo častniki dati stražarjem dobre volje kako pečenje, se temu general ne bo protivil. Od vseh drugih dohodkov, katere mora zapovednik marljivo zbirati in spravljati, dobi general dva dela, a zapovedniku ostane tretji del. To velja tudi za najmanjša plačila. General pridrži zase ujetnike in dobitke od čet kot regalija, ravno tako tudi darove od plač. Tudi ako dobi od kakega junaka od dobre volje obečan dar, se temu ne protivi. Tako so dajali haramije (hrvaški strelci) od svoje plače generalu po 12 do 16 goldinarjev. S katerimi pa general ni sklenil pogodbe, jih je moral prijaviti častnik, od katerega so dobivali plačo. Zapovednik ne sme nobenega poslati v službo niti postaviti na stražo, dokler ne plača generalu določene vsote in šele potem dobi od zapovednika povelje. To je bil za generala znaten dohodek, pa so ga tudi točno pobirali. Zemlje generalove naj se puste dosedanjim najemnikom, dokler plačujejo točno najemnino, kakor je bilo po pogodbi sklenjeno. Zapovednik pa ima svoje posebne zemlje, s katerimi mora biti zadovoljen. Zapovednik mora najmanje trikrat na leto ob določenem času rešiti vse pravde. V mirnem času mora zapovednik s svojimi četami včasih iti na pohode, toda pri tem mora paziti na ljudi, za katere je odgovoren. Ko bi bil pa prisiljen z večjo četo udariti na sovražnika, mora vselej o tem sporočiti generalu ali njegovemu namestniku; pa tudi o drugih važnih vprašanjih mora poročati polkovniku.

Karlovsko vojaštvo je bilo objestno od prvega nameščenja v trdnjavo, a od te objestnosti je trpela cela okolica. Posebno pa se je vojska vzobjestila, ko je bil upor zrinjsko-frankapanski zadušen. Po zaplenjenih posestvih se je gospodarilo samovoljno;

a to tej vojski še ni bilo dosta, marveč so vznemirjali tudi sosede. Tako se je potožil ban Nikolaj Erded v svoje in svojih podložnikov ime, da Herberstein in Karlovčani po krivici pasejo po livadah do sv. Petra in da po šumah sekajo drva po svoji volji, a vrhutega se ponašajo še prav nasilno. Seveda se je proti tej obtožbi vzdignil Herberstein ter zagovarjal vojake in Karlovčane, češ da so imeli Karlovčani in podložniki Dobovca pravico sekati po šumah od početka Karlovca pa do tega časa, tedaj skoraj celih 100 let, in da jim v tem ni nihče delal zaprek razen Zrinjskih in zdaj Nikolaj Erded, sami Draganičanci pa se niso niti zglasili. Herberstein ne vé, če se teh šum poslužujejo bivši podložniki Zrinjskih in Frankapanov, pa jih zato tudi noče braniti, saj za podložnike grada Ozlja ni odgovoren karlovški general nego komora. Na ta odgovor Herbersteinov je potrdil cesar vse pravice Karlovčanov do paše in drvarjenja.¹⁾ Ker so se pa ponavljale tožbe glede paše, je izdal Herberstein 17. maja leta 1687 strogo zapoved, da se Draganičanom ne smejo delati krivice, ne pasti po njihovih livadah več konj nego je določeno, niti teptati niti samovoljno trošiti seno. Zato je zapovedal tedanjemu arkibusirskemu furiru Petru Jakšiću, da pregleda vsakih 14 dni vse travnike in da nemudoma prijavi vojaški oblasti v Karlovcu vsakega častnika, ali drugega vojaka, ki bi ravnal krivično, da jih zadene zaslužena kazen.²⁾

Podgeneral Ivan Kušlan je oglasil to zapoved leta 1692 ter še dodal, da se sme pasti le do sv. Petra, a 14 dni potem pa ne dopušča paše nikomur.³⁾

General Herberstein sploh ni trpel sloboščin, če niso bile njemu na korist. Tako se je obnašal tudi kot veliki stotnik senjski, a nič boljši niso bili njegovi namestniki. Senjani pa so branili svoje pravice z vso odločnostjo. Ko je leta 1683 vojaška oblast proti vsakemu pravu zaprla mestnega sodnika Petra Vukasovića in mu poplenila celo hišo ter obenem dala zapreti brez vsakega vzroka meščana Vuka Boguta in Čudinovića, dovolila sekati po svoji volji mestne šume, pobirati nepostavne davke kot tridesetnico in razne naklade, preganjati meščane iz mesta ter pri vsaki priložnosti žaliti pravice in sloboščine mesta Senja, niso hoteli Senjani nič več trpeti, nego so poslali na Dunaj svojega someščana Pavla Vitezovića, da se potoži v ime celega mesta Senja cesarju Leopoldu I. ter poišče pomoči, da se odstranijo te krivice. Cesar je uslišal prošnjo Senjanov ter zapovedal v pismu, izdanem 19. aprila 1683 na Dunaju, vsem prelatom, baronom, magnatom, velikim županom, stotnikom in vsem raznim drugim činovnikom Dal-

¹⁾ Radoslav Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 370—371.

²⁾ Radoslav Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 381.

³⁾ Oba spisa sta izdana v hrvaškem jeziku.

macije, Hrvaške in Slavonije, da imajo varovati prava in pooblastice, katere so podelili in potrdili že njegovi predniki Senjanom radi njihove stalne zvestobe, in da ne smejo v bodoče v svojih okrožjih trpeti takih nasilij.¹⁾

Senjani so imeli ravno v tem času mnogo prepиров z Vlahi zaradi paše po njihovih livadah. Herberstein ni trpel Vlahov, pa se je zavzel za Senjane, dasi jim sicer ni bil naklonjen. General je zabranil Vlahom od sv. Jakoba in Veljuna vsako pašo na zemljiških senjskih, a v drugem povelju, katero je po zapovedi grofa Herbersteina imel izvesti zapovednik v Senju Ivan Portner, izdanem v Senju 1. maja 1681, se je zagrozil Vlahom Krmpočanom, da bo kaznil vsakega z denarno kaznijo od 50 cekinov, če se bodo usodili še dalje goniti svojo živino na senjske pašnike. S tem je rešil Herberstein Senjane teh nasilnih Vlahov, katerim je bilo že poprej (leta 1670 in 1680) strogo zabranjeno okoriščeovati se s posestvom senjskim. To povelje je dal oglasiti po zapovedi generala Herbersteina Ivan Portner iznova v Senju in potem ga je poslal tudi Krmpočanom.²⁾

General Herberstein si je hotel prisvojiti tudi še poleg senjske prav bogato ogulinsko véliko stotnijo, kateri je zapovedoval od l. 1687 grof Adam Purgstal, vlastelin v Podbrezju in Vinici. Bil je stotnik tudi v Skradu in Bariloviću (1679—1689).³⁾ Zato je prosil Purgstal cesarja, naj mu podeli ogulinsko véliko stotnijo z vso jurisdikcijo, samo da se laglje vzdrži proti Herbersteinu, kar mu je tudi uspelo l. 1689. ker je ostal v Ogulinu véliki stotnik do l. 1716.⁴⁾ A ker si je Purgstal prisvajal pravo tudi nad Vlahi v omenjeni stotnji in še posebej v Otoku, je sporočil v tej zadevi bojnemu svetu namestnik Herbersteinov, grof Josip Rabata, da so bili ti Vlahi vedno podložni karlovškemu generalu in da so se zato zvali tudi generalski, pa da imajo ostati tudi znanprej pod sedanjo oblastjo.⁵⁾

Dasi general Herberstein ni bil privržen Vlahom, jih je vendar tudi zagovarjal, če je imel od tega sam koristi. Tako so prosili Vlahi iz Dubrav in Ponikev (38 hiš), ki so bili do nedavna podložni Frankapanom, cesarja Leopolda I., da jih oslobodi kmetstva ter jim podeli pravice, kakršne uživajo drugi Vlahi na Krajini. Oni so to zaslužili s svojo zvestobo, kajti za zarote zrinjskofrankapanske so bili oni na cesarjevi strani, pa niso zaslužili, da jih komisarji izročé kot podložnike posestva v Ozlju.⁶⁾ Herberstein je v svojem poročilu potrdil zvestobo teh

¹⁾ Mile Magdić: Topografija i poviest grada Senja. str. 144—145.

²⁾ Radoslav Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 369; 370.

³⁾ Valvasor, XI, 641.

⁴⁾ Radoslav Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 400.

⁵⁾ Radoslav Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 400—401.

⁶⁾ Radoslav Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 351—352.

Vlahov in da branijo mejo; zato je bolje da ostanejo na svojem mestu, nego da jih silijo na podložnost omenjenemu posestvu.¹⁾

Posebno važno vprašanje je bilo izza zadušenega zrinjsko-frankapanskega upora glede obrambe Primorja, na katero so prežali Benečani, misleči, da je nastopil pri tej priložnosti čas, da se ga polaste za vselej. Posebno so težili Benečani za Bakrom, pa je zato postavil tamkaj Herberstein močno nemško posadko že l. 1670. Benečani so hrepeneli pa tudi po Senju, Novem in Reki, zato je bilo treba v vseh teh mestih čvrste obrambe na suhem pa tudi na morju. Benečani so brez dvoma bili zavzeti za upornike na Hrvaškem ter so se po tedanjih poročilih dobro pripravili za vojno, češ da hočejo priti na pomoč Zrinjskemu in Frankapanu, v resnici pa so se hoteli polastiti le Primorja in Goriške. Ker pa upor ni uspel, so seveda kot zviti trgovci na ves glas zatrjevali, da niso bili v nobeni zvezi z uporniki, in da niso nameravali nič hudega z oboroževanjem, marveč da so povečali bojne sile le iz opreznosti. Toda sosodje so jih dobro poznali, pa so se po tem tudi ravnali. Tako je Herberstein zahteval za vse primorske kraje obrambene ladje, a ne za napad, samo da se ne bi mogli Benečani potožiti na Senjane, ki so imeli z njimi neke dogovore radi Podgorja. Seveda so bili Benečani in njihovi privrženci proti Herbersteinovi osnovi, a jo je on vendar izvel, češ da bodo te ladje branile le obalo, a ker bodo pod nadzorom in zapovedništvom višjih častnikov, se ni bilo bati, da bodo gusarile po morju. Benečani so bili še vedno v strahu, da se razvije na morju novo gusarstvo, kakor je bilo še pred nedavnim pod Senjani. Toda do tega ni prišlo.²⁾

Tudi v slavonski Krajini je bilo dosta preprirov radi Vlahov. Zagovarjal jih je general grof Ljudevit de Souches (1673—1678), protivila sta se mu pa zapovednika v Ivaniću baron Ivan Stadl in veliki stotnik v Križevcih grof Ernest Trautmansdorf. Oba ta zapovednika se čudita generalu, da zagovarja pravice Vlahov, ki so si ob svojem času hoteli prisvojiti vse pravice v deželi, celo cesarske, ter so vse one, ki so se jim ustavljali, pobili, dokler jih ni sedanji karlovški general Herberstein, ki je bil takrat polkovnik v Križevcih, premagal in prisilil na red. Paziti se mora zategadelj strogo, da ne dobe nič več v roke sodnijske oblasti, ker bi se jim tako iznova izročila v njihove roke moč proti domačim Slavoncem. Ko bi dobili Vlahi zopet svoje pravice, sledilo bi zopet izdajstvo, prodavanje otrok in rovarstvo proti obstoječemu redu. Oni imajo dosta slobode, a še preveč nagrade za delo, ki ga tako neradi vrše za cesarja. Ta odgovor generalu Souchesu je bil sestavljen čisto v duhu Herbersteinovih

¹⁾ Radoslav Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 352—353.

²⁾ Radoslav Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 353.

nazorov, katere je izvajal v hrvaški Krajini, a je vplival brez dvoma tudi v slavonsko Krajino.¹⁾ Zato se je v tem času tudi prav malo Vlahov naselilo na Krajini. Veča selitev je bila l. 1680, kakor poroča ban Nikolaj Erded zagrebškemu škofu Martinu Borkoviću, da je vojvoda Bradić pripeljal na hrvaško zemljišče 120 Vlahov v Kirin, a Turki so se zato osvetili ter odvedli kesneje sodnika in še dva druga Vlaha.²⁾ Znamenite so bile naselitve na posestvih opatije Topuske, kjer so bili Turki pokončali vso zemljo. Da se obrani ta kraj, je naseljeval že zagrebški škof Martin Borković Vlahe okoli potoka Trepče, posebno v Gradišću, a ravno tako je sprejemal v te kraje Vlahe tudi naslednik Borkovićev Aleksander Mikulić. Ti Vlahi so dobili svoje pooblastice potrjene, ko so prisegli zvestobo škofu in banu ter drugim zapovednikom, pa da bodo branili zemljo turških napadov.³⁾ Za zapovednika tem Vlahom je dal škof Ivana Kamenjana. V slavonski Krajini pa se je naselilo iznova nekaj Vlahov pod vodstvom Ivana Čičerića v Rečici na Čazmi. Naselbino je dovolil stotnik v Ivaniću Oto Stubenberg (1683—1698) z vednostjo tedanjega generala Eneja Kaprare (1688—1701) ter določil tudi točno meje tej naselbini. Določil je tudi, koliko zemlje se sme krčiti in koliko mora ostati šume za uživanje tamošnjih prebivavcev. Obenem je izdal točen propis o službi in o vseh kaznih proti naseljencem, ko bi se upirali in delali zmešnjave.⁴⁾ Manjše preselitve pa sploh v tem času niso prenehale. Kar natihoma so se doseljevale manjše čete Vlahov k že naseljenim Vlahom, kjer so si prisvojili po navadi neizkrčene zemlje ter jo priredili za obdelovanje. Tako so posegli seveda le prepogosto po tujem zemljišču, in vsled tega so nastali dolgotrajni prepiri radi mej in zemlje same. A ker generali niso bili vedno na svojem službenem mestu, se ni tudi točno pazilo na take doseljence, marveč so o njih zvedeli šele tedaj, ko so dohajale proti njim tožbe bližnjih posestnikov. Upravitelji Krajine so morali, da zatro take prepire, točno določevati meje. A če to ni pomoglo, so jih morali siliti z velikimi denarnimi kaznimi, da se drže reda in od oblasti določenih mej. Tako se je moral Herberstein sam podati v Krajino, ko se je bil povrnil s pohoda na Malto, določevati meje med Hrvati in vlaškimi sinovi, ki so se bili naselili okoli Budačkega in Skrada. Kar je bilo zemlje severno od Skrada med Korano in Koranico in Radonjo, je bila izročena Vlahom, a z druge strani pa Hrvatom; obenem je bilo zabranjeno šume krčiti ter prodirati iz enega kraja v drugi. Kdor bi se pregrešil, temu je bila določena kazen

¹⁾ Radoslav Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 367—368.

²⁾ Radoslav Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 368; 382.

³⁾ Radoslav Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 388—390.

⁴⁾ Radoslav Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 390—391.

do 50 cekinov. General Herberstein je določil že tudi enkrat poprej poverjenstveno ustanovljene meje glede okrožja Otočca, Vilića, Brloga, Lučana, Brinja in Dabra.¹⁾ Dasi je bilo na Hrvaškem dosta zemlje, vendar so se potegovali prav pogostoma zanjo ne samo zapovedujoči generali, stotniki in Vlahi, nego tudi domačini, posebno mesta in trdnjave, da bi služila za pašnike. Tako čitamo v listini iz l. 1689, da so prosili meščani petrinjski zagrebškega škofa Aleksandra Mikulića, naj jim podeli zemljišče ob potoku Mošćenici, v obsegu gosposčije hrastovske, ki je spadala k zagrebški škofiji. Škof je uslišal prošnjo, toda s pogojem, da plačajo, dokler uživajo zemljo, o sv. Martinu po 1 cekin, a v slučaju kazni 2 cekina. Brestovčani so imeli tudi tukaj slobodno pašo, in Goričani so smeli le goniti svojo živino skoz to zemljišče. Ta dogovor pa preneha, če se odstrani trdnjava Hrastovića, in podložniki bodo morali potem skleniti novo pogodbo. Škof je izročil to zemljišče stranki po svojem namestniku Jelačiću.²⁾ Na ta način so se izročevale zemlje tudi pri drugih mestih in trdnjavah, le Herberstein je pridržal zase vsa ogromna posestva, katera si je bil prisvojil izza smrti Zrinjskega in Frankapana, in katera si je množil cel čas svojega generalovanja. Posebno dolgo se je pravdal z banom Nikolajem Erdedom radi frankapanskega posestva Bosiljeva, ki ga je bil dobil ban po cesarski milosti, a si je Herberstein precej po obsodbi Frankapanovi prisvojil od tega posestva tej graščini podložne iz hrvaškega Erdelja ter vlaških Ponikev, Popovega Selišča in Vitunjev ter neki del posestva Tounja, ki je dajal tlako in davek Bosiljevu. Ban Erded je skušal dobiti nazaj ta posestva zlepa, toda Herberstein mu je odgovoril, da mu jih je podelil general Leslie, komisar za graščine in posestva Zrinjskega in Frankapana. Ban Erded se je pozval v svoji pritožbi do cesarja na obtožbe proti Herbersteinu radi nasilstev v Senju in Draganićih, koje pritožbe so se izročile samemu državnemu saboru v Požunu. Herbersteinu seveda vse te obtožbe niso nič škodile, in dasi se je obrnil Erded neposredno na cesarja, vendar ni uspel, ker je znal Herberstein dokazati, da banove trditve glede omenjenih posestev niso temeljite.³⁾ Ker je ves ta prepir za posestvo Bosiljevo v marsičem za tedanje velikaše prav značilen, ga hočem zato obsežneje navesti. Ban Erded zares ni imel prav, ko je zahteval zase selo Vitunj (pri Ogulinu), ker je bilo po spisih dokazano, da so ga kupili Gomirčani še za življenja Frana Frankapana. Ravno tako se je pobiral še za zadnjega Frankapana davek od Tounjske zemlje, po smrti njegovi pa se

¹⁾ Radoslav Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 391—392; 346—350.

²⁾ Radoslav Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 390—391.

³⁾ Radoslav Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 377—380.

je določilo, da se ima zemljišče povrniti Tounjcem, kar so potrdile kesneje komisije, a Tounjci so to zemljo obdelovali in jo branili sovražnih napadov. Nemirni Tounjci se gotovo ne bi drage volje predali Erdedu ter plačevali davek. Če je zahteval Erded Ponikve, Dobravo in Erdelj, bi moral vedeti, da se je poslednje selo štel vedno h Krajini. Oni so sicer prisiljeni delali tlako Frankapanom, a ko so ti izmrli, so se precej zglasili za Krajino, a ne za kmetstvo pod Bosiljevo. Krajina bi izgubila na ta način zemlje za tri milje ter bi ostala na vodi Mrežnici brez straže, ker karlovški general ne bi imel drugih vojakov, da jih nadomesti. Zato so vsi komisarji, ki so bili tukaj, določili, da ti kraji morajo ostati za Krajino, ker bi brez straž trpela vsa zemlja veliko škodo. Razen tega je bila poslana l. 1682 komisija pod polkovnikoma Oršičem in Saurom, da je pregledala s fiskalnimi častniki in točno določila meje tega posestva, kar pripada Krajini. Od tukaj so poslali poročilo na bojni svet, potem na Dunaj in ogrski komori, pa se ni od nikoder ugovarjalo tej razdelitvi. Herberstein je mislil, da bodo zdaj tožbe prenehale, kar bi se bilo gotovo tudi zgodilo, da ni začel Erded iznova zahtevati zase teh posestev. „A ker je zadnji sabor v Šopronju tej visoki gospodi dovolil vse,“ pravi Herberstein, „kar so zahtevali, so tudi mislili, da se jim mora zares vse po njihovi volji povrniti od Krajine“. Ker bi to bilo na škodo Krajini in onim deželam, ki vzdržujejo Krajino, je zahteval Herberstein novo komisijo, ki se je zares sestavila pod generalom Leslie-jem, da pregleda iznova Krajino. Banu Erdedu to seveda ni bilo po volji, pa se je pritožil na dvoru proti Herbersteinu, samo da ne pridejo na dan njegove krivične zahteve. Ker je Erded oponesel Herbersteinu, da je prejel od cesarja Novigrad, pa da ga naj uživa v milosti božji, mu je odvrnil Herberstein, da naj v imenu božjem ne zahteva nič več, kar je prejel prvikrat od Veličanstva, namreč posestvo Bosiljevo, s katerim naj bo zadovoljen. Herberstein je v svojem poročilu odkril bojnemu svetu vsa kovarstva bana Erdeda, samo da dobi Bosiljevo z vsemi posestvi. Herberstein pravi, da ne vé, koliko je dobil Erded za odškodovanje od denarja nabranega po deželi in od papeževega, to pa da mu je znano, da je grof trdil, češ da ni bil dosta odškodovan, in da mu je zato cesar dal še 24.000 goldinarjev. Od te svote pa je imel Erded izročiti zagrebškemu škofu 6000 goldinarjev in 300 goldinarjev hčeri Petra Zrinjskega v samostanu v Zagrebu. Tega pa Erded ni storil, marveč je izposloval z raznimi prošnjami, da mu je ostala vsa svota, in da so izplačali škofu in redovnicam določene svote na drug način. V ime teh 24.000 goldinarjev so ponudili grofu Erdedu posestvo Božjakovino ali Bosiljevo, ker je bilo vsako cenjeno na 24.000 goldinarjev, in za to svoto je držala obe

posestvi ogrska komora. In dasi je bila Božjakovina v varnem kraju in se je obdelovanje izplačevalo, posebno še vinogradarstvo, in so bila v bližini še druga posestva Erdedova, se je vendar ta na nesrečo generala Herbersteina in hrvaške Krajine odločil za graščino Bosiljevo ter že takrat nameraval razširiti svoje posestvo, česar pri Božjakovini ne bi mogel. Tako se mu je v ime 24.000 goldinarjev izročilo posestvo Bosiljevo ter je kmalu potem poslal banovca Štepana Jelačića na dvor radi deželnih zadev. Herberstein se v svojem poročilu nemilo pritožuje na te poslance. „Ti poslanci“ pravi, „trošijo vse na račun deželne blagajne, ki se mora sčasoma po teh glasnikih izčrpati tako, da bo pokolpska Krajina ostala brez plače. Razen tega pa ti poslanci izposlujejo po navadi na dvoru zase velikih pooblastic. Tako je tudi Jelačić za bana dosegel velike pogodnosti, da je ogrska komora izdala nova darilna pisma, katera je podpisal cesar nepoučen, ker je veroval svoji ogrski komori. Tako je Erded dobil ne samo Bosiljevo, marveč tudi vse pravice, ki so jih uživali Frankapani na prostoru od Karlovca do morja, pa misli, da ima tudi zares na vse to pravico. Če se mu tedaj izroče danes omenjene vasi, bo zahteval potem jutri na isti način Ogulin, Modruše, Senj, Zvečaj in Novigrad ter se bo morala potem tudi karlovska vojska nadomestiti z drugo. Če se dá Erdedu pa še generalat, potem bo mogel delati kakor njegovi predniki Zrinjski in Frankapani.“ Herberstein ni strpel, da ne bi tudi pri tej priložnosti žalil spomina Zrinjskih in Frankapanov ter vzveličeval po svojih načelih važnost Krajine v svojem poročilu do bojnega sveta, ko ga prosi, da se zavzame z vsemi silami na korist Krajine, ki je po njegovih lastnih besedah več vredna nego 50 Erdedov, da pove cesarju resnico in bana odpravi s 24.000 goldinarji, ali pa s posestvom Bosiljevskim, toda brez onih treh vasi, ker so že poprej bile izročene Krajini, in ki se ne bi nikdar dobrovoljno podale pod gospodstvo banovo. Tako bi ostalo Krajini, kar ji gre, in tudi Erded bi dobil svoje, vsa ostala darila pa, ki jih je dosegel Jelačić za Erdeda, se morajo odstopiti, ker niso pravično dobljena.¹⁾

Karlovec je bil v posesti krajiških generalov od svojega postanka. Navzlic pismu, ki ga je izdal cesar Rudolf II. leta 1580, in po katerem se Karlovec ne bi smel nikdar odcepiti od hrvaške krone, so karlovški generali precej s početka popolnoma neodvisno od bana in hrvaške kraljevine zapovedovali meščanom karlovškim ter jih podpihovali proti hrvaški samostalnosti. To oblast so razširili sčasoma tudi po okolici karlovske trdnjave. Zastonj so prosvedovali hrvaški stanovi na svojih saborih l. 1585 in 1588 ter dokazovali, da je Karlovec sezidan na prostoru kraljevine Hrvaške, in da so Karlovčani

¹⁾ Radoslav Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine. II, str. 378—380.

podložni postavam Hrvaške. Generali se na te tožbe niso ozirali, ker so se oslanjali na svojo vojaško moč in na podporo, ki so jo dobivali v tem pogledu iz Gradca in Prage od najvišjih oblasti. Sodstvo in uprava je bila v generalovih rokah, a izvrševali so jo generalovi upravitelji v Dobovcu. Za generala Herbersteina je prišel Karlovec s svojim prebivavstvom popolnoma pod vojaško oblast. To je pospešila zarota Petra Zrinjskega. Ker so imeli glavni zarotniki ravno okoli Karlovca največ svojih posestev, so prežali na Karlovec, kako bi ga dobili v svojo oblast. Petar Zrinjski ni brez vzroka sezidal ravno nad Karlovcem čvrsti grad Švarčo, a Frankapan je iz Novega grada pri Karlovcu opazoval, kaj počne general Herberstein. Od tukaj je pisal Frankapan svojemu drugu Coiniču ono glasovito pismo, v katerem piše prezirno o grabežljivih, a tudi plašljivih Nemcih, nazvavši jih „plundraše in cifrake“ (zaradi nemške častniške obleke) ter „žabare karlovške“. Petar Zrinjski je izprevidel, odkod mu preti največja nevarnost, ter je nakanil osvojiti Karlovec s pomočjo svojih zaveznikov, toda oprezní Herberstein ga je pretekel, oskrbel trdnjavo v vsakem pogledu ter tako razpršil vse nade Petra Zrinjskega, da dobi kdaj to trdnjavo. V boju proti Zrinjskemu je bilo zato prvo delo Herbersteinovo, da je udaril na Švarčo ter jo razrušil do temelja. Kako je gospodaril Herberstein po ostali okolici karlovški po zaduženi zaroti, smo že omenili.

Od podrtin grada Švarče je sezidal general Herberstein 1. 1686 še zdaj obstoječo generalijo s prostranimi hlevi za generalove konje. Razen tega je sezidal od omenjenih podrtin in z denarji nabranimi po konfisciranih posestvih Zrinjskega in Frankapana cerkev sv. Josipa, glavno stražarnico pri mestnih vratih s stolpom in visoki zvonik pri župni cerkvi mesto malega zvonika nad cerkvenimi vrati po polirju Šimancu. Razen dveh hiš Petra Zrinjskega si je prisvojil Herberstein tudi še Frankapanovo hišo in vrt pred mestom. Od tedaj je stanoval Herberstein v hiši bana Zrinjskega ter si pridržal zase tudi vse banovo pohištvo. Povedali smo že, kako je odbil zahteve komore, ko si je ta prisvajala omenjene hiše zase.

Leta 1672 so bili Turki zadnjikrat pred Karlovcem, a niso naredili nobene škode. Ko je pa ban Nikolaj Erded leta 1686 sijajno zmagal Turke pri Kostajnici, a Herberstein leta 1689 nadvladal vsi Liko in Krbavo, se niso Karlovčani nič več bali turških napadov. Mesto se je moglo zdaj lepo razvijati in napredovati. Med vsemi generali pa je vendar mesto Karlovec najbolj povzdignil Herberstein, ki se je močno trudil, da postane Karlovec pristojna stolica krajiških generalov. V Karlovcu je bilo spočetka mnogo nemškega življa, kesneje pa je začel giniti, odkar so se začeli seliti v mesto zaradi trgovine mnogi

krajišniki in sosedni Slovenci. Za generala Herbersteina se je Karlovec tudi polepšal z mnogimi novimi zgradami ter je postal dosta veliko in lepo urejeno mesto, pa zato piše Valvasor,¹⁾ ki je poznal osebno generala Herbersteina in iz lastnega izkustva tudi Karlovec kot častnik na Krajini, da je Karlovec precej velik, da ima široke trge in urejene ulice, a posebno da je velika in krasna rezidencija generalova. Samo se toži Valvasor na veliko karlovško vročino in na pomanjkanje pitne vode, kajti v mestu je samo en studenec, pa še iz tega voda je nezdrava; zato pijejo prebivavci rajše vino, katerega imajo v okolici dosta. Generali so stanovali po letu na bližnjem, prijaznem Dobovcu.

Herberstein je izvel mnoge preuredbe in odredil več stvari, kar je bilo koristno in ugodno za meščane. Izpočetka so sodili meščanom vojaški častniki, in sicer v meščanskih pravicah sami, a v kazenskih in drugih važnih prepirih v zboru, kateremu je prisostvovalo po nekoliko nižjih vojaških uslužbencev. Obsodbe je moral potrditi general ali njegov namestnik, in šele potem so se javno razglasile in izvršile. Proste zločince so mučili v kladi pred župno cerkvijo, na kar so se večkrat tožili duhovniki in redovniki. 16. julija 1672 je izdal general Herberstein nov sodnijski red za Karlovec. Na čelo sodnji je bil postavljen polkovniški sodnik (Regiments-Schuldtheiss); razen tega so bili prisežniki in sodnijski pisarji. V obrazložbi, s katero se je razglasil novi sodnijski red, se omenja, da ga je izdal general zato, ker je Karlovec ščit katoliške vere (Karlstadt eine Vormauer des katholischen Glaubens). Policijski propisi so bili strogi posebno glede večjega reda in snažnosti v mestu. Od l. 1672 je bilo zabranjeno s kaznijo od 6 do 10 cekinov držati v trdnjavi goske, race in svinje ali krave; kdor ima vole, mora plačati na leto 3 cekine za čiščenje, ker ulice ne smejo biti blatne niti z gnojem onesnažene. Meščanom je bilo zabranjeno kupovati živež prek kolpskega mosta. Vino se je točilo po ustanovljeni ceni, a kazni za prestopke pri meri in vagi so znašale do 10 cekinov. Na trg in sploh na snažnost so pazili profozi, ki so imeli pravico jemati regal od prodane robe 2°/_o. Od robe, ki se je prodavala pred mestom, je pripadal regal generalu kot lastniku grada Dobovca, a na red v tem kraju je pazil upravitelj grada. Za vso robo kakor tudi za živež so bile po oblasti ustanovljene cene, in samo po teh cenah se je smelo prodavati. Leta 1690 je bila izdana naredba, da ne sme nobeden po večernem bobnanju na ulici kričati in razsajati ter se po mestu klatariti, ker ga ima sicer profoz pravico brez vprašanja zapreti. Zidati se ni smelo brez dovoljenja, za neposlušne je bila določena kazen 10 cekinov. Vsi pravni spisi

¹⁾ Valvasor. XII. 60—61. Opis je od l. 1686.

so se morali sestavljati pred polkovnijsko sodnijo; zato so ti pisani večidel v nemškem jeziku, ki je bil uradni jezik pri polkovnijski sodnji na škodo reda in pravice, kar je priznal kasneje sam general Karol Turjaški. Ujeti Turki so boravili pri poedinih vojaki in meščanih. Ker se je pa večkrat zgodilo, da so meščani odpuščali Turke po svoji volji, je Herberstein leta 1684 to strogo zabranil ter ukazal profozu, naj popiše vse Turke. Vojakom je bilo zabranjeno ubiti Turka, ali če se mu je to dokazalo, je bil sam kaznovan s smrtjo. Vse te naredbe je potrdil leta 1691 namestnik generalov grof Rudolf Edling in kasneje tudi še veliki general vojvoda Croy, toda že precej po smrti Herbersteinovi so se jih Karlovčani slabo držali.¹⁾

IV.

Ivan Josip Herberstein kot vojskovodja in njegova smrt.

Ivan Josip Herberstein se kot vojskovodja ni proslavil v takšni meri, kakor se je kot upravitelj v Krajini in kot državnik, dasi se je posvetil vojaškemu stanu že v prvi mladosti ter imel dva izvrstna učitelja v vojaštvu, generala Montekukulija in generalisimusa Karola Lotarinškega, kateremu je bil kasneje celo pobočnik. Že v bitki pri Sv. Gotardu l. 1664 se je prav hrabro ponašal. Ker je pa potem stopil v službo na Krajini, je dobil na tem svojem mestu toliko dela, da se je moral kaniti vseh večjih vojaških podjetij izven Krajine, razen pohoda na Malto l. 1686, kjer si je stekel največ vojaške slave. Ko so l. 1683 Turki oblegali Dunaj, sta stražila ob Muri ban Nikolaj Erded in Herberstein z 8000 Hrvati hrvaško mejo, v samem boju pa nista sodelovala. Šele, ko je premagana turška vojska bežala izpod Dunaja, so se oddehnili Hrvati. Nato se je vzdignil ves narod na osveto krvnemu sovražniku krščanstva od Donave do Črne gore. Dokler se je cesarska vojska trudila l. 1684 osvojiti prestolnico ogrsko Budim, sta sklenila ban Erded in Herberstein osvojiti Slavonijo in od tukaj udariti na Bosno. Toda Herberstein je oboel na protinu, pa ga je moral nadomestiti varaždinski general Leslie. Hrvati so v tem boju osvojili važno trdnjavo Virovitico, ki je bila 150 let v turški posesti. Na Ogrskem je takrat zapovedoval Karol Lotarinški, na Hrvaškem ban Nikolaj Erded, a v Slavoniji general Leslie. Toda proti Nikolaju Erdedu so se vzdignili iznova protivniki radi prevelike njegove banske moči na Hrvaškem, ter so hoteli postaviti nad bana drugega vojvodo. Toda Hrvati so tudi zdaj z vso odločnostjo obranili vojvodstvo svojega bana. Nimamo sicer dokazov,

¹⁾ Radoslav Lopašić. Poviest grada Karlovca. str. 33—37.; Valvasor. XII. 60—65.

toda verjetno je, da je tudi zdaj Herberstein hotel kršiti moč bana hrvaškega ter si pridobiti glavno zapovedništvo nad vsemi četami. Herberstein vendar ni mogel uspeti, njegov delokrog je bil omejen le na hrvaško Krajino, kjer je prevzel iznova zapovedništvo v Liki, v Slavoniji je zapovedoval general Leslie, na Hrvaškem ban Erded, v Dalmaciji pa vitez Stojan Janković. General Leslie pobil je Turke blizu Oseka, osvojil most čez Dravo, trdnjave same pa ni mogel dobiti. Tudi ban Erded je bil srečen v boju. Osvojil je namreč po hudi borbi Dubico in več drugih mest ob srednji Uni, posebno Krupo, kjer je zmagal in razbil drugo turško četo. V Liko so prodrli Hrvati iz Krajine čez Kolpo pod karlovškim generalom Herbersteinom. Turki so sprejemali krajiško vojsko po vseh mestih z največjo odločnostjo ter se niso predajali, dokler jim ni krščanska vojska popalila kule in mesta ter jih pobila nemilosrdno. Herberstein se je izjavil v svojem prvem poročilu o tem pohodu, da se po Liki raztreseni Turki ne bodo mogli držati proti krajiški vojski, a se je kasneje prepričal, da je turški bes velik in da se ne dá tako lahko ukrotiti.¹⁾ V drugem poročilu od istega dne²⁾ pa je Herberstein opisal ta boj proti Turkom. Zvedel je po vohunih, da se Turki v Liki in na meji Bosne pripravljajo za nov napad, in zato je spravil vso krajiško vojsko na noge. Pohod se je začel 14. septembra, a 18. septembra se je že dovršil, ker se radi bližnje zime ni moglo misliti na osvojenje cele Like in Krbave. Vojsko so vodili izkušeni vojvode: stotnik turanjski, baron Fran Oršić, stotnik ogulinski, baron Štepan Vojnović, stotnik tounjski, baron Ivan Juri Gušić in stotnik bariloviški, grof Adam Purgstal. Vojsko je spremljal Marko Mesić kot vojni kapelan in voditelj.³⁾ En oddelek vojske je napal Krbavo ter jo očistil Turkov, a ujete Turke odpravil čez mejo na Turško. Drugi del vojske pa se je spustil v Liko ter začel oblegati trdnjavo Grebenar. Precej pri prvem napadu so krajišniki osvojili prednje utrdbe ter pohiteli na glavna vrata grada; ker so bila pa tako utrjena, da jih ne bi bili razsuli niti s topovi, so izmislili drug način, kako bi se polastili jake kule. Znesli so na kup pred vrata slame, drv, trnja in druge suhljadi ter vse zažgali. Kmalu se užge tudi grad. Turki so prvi ogenj pogasili, toda ubraniti se niso mogli, ker so kristjani netili vedno večji ogenj. Pri tem poslu se je odlikoval najbolj zapovednik Fran Oršić, ki je sam najprvi zažgal slamo, vzel zastavo Turku ter ga pobil na tla. Turki so ga napali s kamenjem in ranili, ko so pa videli, da ni pomoči, so prosili za

¹⁾ Radoslav Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. III. d., str. 445–446.

²⁾ Radoslav Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. III. d., str. 446–448. Poročilo je pisano v Karlovcu 22. septembra 1685.

³⁾ Marko Mesić. „Slovenec“ I. 1890 štev. 194 sl.

milost in mir, kar jim je pa Oršić odbil, in boj je trajal še cele štiri ure. Turki so se začeli slednjič spuščati po vrhah iz grada; neke so naši ujeli, druge pa pobili; kar jih je ostalo v gradu, so zgoreli. Ko je bila zvečer trdnjava osvojena, so požgali krajišniki še okoli stoječe hiše ter odšli. Šele ob 10. zvečer so prispeli do potoka Like. Tukaj so prenočili z generalom Herbersteinom. 15. septembra zjutraj, ko se je vzdignila megla, se je odpravila vojska v točnem redu proti Budaku, glavnem mestu Like. Ko je to opazil sovražnik, je dal vse iz okolice znesti v mesto ter tukaj sežgati in pokončati, samo da ne ostane nič kristjanom. V mestu so hitro odstranili tudi strehe s hiš, da se mesto ne zažge od sovražnih bomb in granat. Krajišniki niso mogli napredovati, ker je imelo mesto čvrsto zidovje. Zvečer se je približal našim sovražnik s 500 konjiki in 300 pešci. Ko je to opazil Herberstein, pošlje hitro polkovnika Galla s 600 konjiki in pešci ter dočaka in napade sovražnika, pobije mu 250 mož, zapleni 6 zastav ter prinese v generalov tabor do 70 turških glav. 16. septembra je držal general Herberstein s svojimi podzapovedniki bojni svēt. Sklenili so, da ni umestno osvajati tamošnje trdnjave, češ, da je ta del Krajine predaleč od Karlovca, sicer pa naj se vse požge in pokonča, kar so tudi storili. Tako so prišli do Novega, kjer so ujeli nekaj Turkov in požgali do 400 hiš. Nato so se vzdignili k zadnjemu gradu v tem kraju, v Ribnik, kjer se je sešel general Herberstein iznova s svojo vojsko. Ribnik je bil najčvršči grad med dvema vodama in preskrbljen z dobrimi topovi. Sovražnik je streljal celo noč, ali ni naredil krajiški vojski nobene škode. Ko je bilo predmestje pokončano, se je vzdignila krajiška vojska na daljni pohod; obrnila se je na desno, kjer je bil grad Vrebec, ki ga je bil osvojil še prejšnje leto Morlak Ivancko. Opoldne je prispel general Herberstein z vojsko do četrtega utrjenega mesta Belaja. Turki so sprejeli krščansko vojsko z velikim krikom, ker so mislili, da je prispel njih zadnji čas, toda general Herberstein ni hotel gubiti svoje vojske s takim negotovim podjetjem, marveč se je za dne povrnil do potoka Like. Na drugi strani Like je bila jaka in čvrsta kula, a preden se je mogla vojska približati, se je moral popraviti most čez vodo. Krajišniki so obseli na to grad ter ga tudi osvojili. Še tisti večer se je utaboril Herberstein pri Novem Perušiću. Sovražnik je začel iznenada streljati na našo vojsko, ki je čvrsto odgovarjala z ognjem. Grad bi bil gotovo pogorel, da niso imeli pripravljene dosti vode za gasitev. Po Valvasorju¹⁾ je general Herberstein udaril na Turke že l. 1683, osvojil Drežnik, poplenil in požgal vse po okolici, a v jeseni istega leta premagal Breznico in Bobovec. L. 1864 je napal

¹⁾ Valvasor. XII. 132.

Herberstein iznova Turke, jih pregnal iz Huma in Brezovice ter vse pokončal. Valvasor omenja, da bi bil še dalje napadal, da ga ni zavrnilo slabo jesensko vreme. Istega leta je plenil in palil na turški meji žumberški stotnik Paradeiser osvojivši Todorovo, podgeneral Strassoldo pa je napal Ostrožec ter pokončal vso okolico. To so bile seveda le pomejne borbe; pravi napad se je izvršil šele l. 1685, kakor smo ga opisali po Herbersteinovem poročilu.¹⁾ Herberstein se je povrnil v Karlovec z velikim plenom, ki so ga dobili krajišniki in Vlahi, katerih se je iznova preselilo na Hrvaško do 100 rodovin. Pri vojaškem pohodu l. 1685 je izgubil Herberstein le 17 mož, a ranjenih je bilo do 70; sovražnik pa je imel mrtvih čez 300 ljudi, a ujetih je bilo najmanj 130. Z njimi je prispel general 21. septembra v Karlovec, kjer so ga sprejeli z veseljem. V kapeli sv. Josipa se je zahvalil Herberstein Bogu za to sijajno zmago nad celo turško Krajino, kjer je požgal do 4000 hiš, razdjal mnogo kul in mest, odpeljal mnogo žita in do 1000 glav živine ter tako Liko pokončal do kraja. Herberstein je izrekel v svojem poročilu nado, da bodo kmalu propala tudi še druga mesta in trdnjave v tej zemlji in da se sovražnik ne bo mogel dolgo držati. Generalova nada se je zares kmalu izpolnila.²⁾ Poprej pa je izvršil še pohod na Malto kot veliki prior malteškega reda na Ogrskem.

Na to vojno se je podal Herberstein l. 1686, ko ga je prosil veliki mojster reda in mu je cesar Leopold I. to dovolil.

V tej vojni je bil general Herberstein glavni zapovednik celemu brodogvu in vojski malteških vitezov in njih zaveznikov Benečanov. Zapustivši zapovedništvo hrvaške Krajine velikemu stotniku grofu Matiji Strassoldu³⁾ odide iz Karlovca l. prosinca l. 1686. Spremljevala ga je četa izvoljenih hrvaških in avstrijskih plemičev in vitezov, katere je vzel s seboj na Malto. V štirih dneh je prispel v Senj, odkoder je obiskal s spremstvom 7. prosinca Mater božjo na Trsatu, ter potem odplul, ker ni mogel dočakati večje naročene ladje, na malem brigantinu 24. prosinca iz Senja po morju na otok Košljun, kjer je še enkrat opravil svojo molitev v tamošnji frančiškanski cerkvi. Kesneje je prestopil na benečansko ladjo ter prispel s svojim spremstvom, med katerim je bil tudi njegov sinovec Ferdinand Herberstein, srečno na Malto. Tukaj so ga sprejeli z velikim odlikovanjem tudi sami malteški vitezi in narod. 4. aprila prevzame Herberstein zapovedništvo nad vojsko in brodogvom

¹⁾ Valvasor XII. 132—133 našteva vse kraje in kule, katere je osvojil in požgal Herberstein v vojaškem pohodu l. 1685.

²⁾ Radoslav Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II., str. 445—448.

³⁾ Podgeneral Strassoldo je umrl že l. 1686, a zapovedništvo v Krajini je prevzel žumberški veliki stotnik Ernest Paradeiser; tega pa je nasledil še prej, nego se je povrnil Herberstein, kot podgeneral grof Josip Ivan Rabata.

malteškim, s katerim se je združilo pomožno brodovje papežev, benečansko in toskansko. Prva bitka pri Navarinu na Moreji se je srečno dokončala za kristjane, a glavna trdnjava Modona se je predala 7. julija 1686. Od tukaj se je odpeljal Herberstein v družbi benečanskega zapovednika Frana Morosina z brodovjem v Napoli, ki so ga kristjani osvojili po dolgotrajnem obleganju 29. avgusta 1686. Ko je Herberstein dokončal vojno na tej strani, se je vzdignil po nagovoru rimskega papeža iz Brundizija v južno Dalmacijo ter prispel v Boko Kotorsko s sedmerico papeževih in osmerico malteških galej, na katerih je bilo 1500 mož, med njimi tudi 100 malteških vitezov. Herberstein je sporočil iz Korčule benečanskemu providuru Cornaru v Spljet o svojem prihodu ter ga prosil za pomoč. Radostno so počakali dalmatinski Hrvati Herbersteinovo vojsko, posebno Dubrovničani, ki so pozdravili Herbersteina po svojih poslancih, ko je brodovje plulo mimo njihovega mesta. To pa zato, ker so Benečani že za vojske leta 1686 osvajali turška mesta okoli Dubrovnika, a vojska njihova se je zaletala na dubrovniško zemljišče. Sledečega leta so nameravali Benečani pokončati vse dubrovniško brodovje na morju. Ko se je vračal Herberstein z Malte, je dobil od cesarja Leopolda I. zapoved, naj brani Dubrovničane, in sam cesarski kancler Strattman se je odpravil v Dubrovnik, da v cesarjevem imenu odredi odnošaje med Benečani in Dubrovničani. Dubrovnik se je sicer s tem posredovanjem dunajskega dvora rešil benečanskega nasilja, toda dogovor s cesarjem ni nič koristil, kajti cesarska vojska ni še niti dospela do Hercegovine, ko je napredovanje Benečanov prisililo Dubrovničane, da so začeli iznova plačevati Turkom stari davek. Herberstein se je izkrcał pri Novem gradu (Castelnuovo) ter je oblegel s pomočjo sosednjih kristjanov mesto, v katerem je bilo posadke najmanjše 1000 Turkov in Arbanasov. V pomoč so priskočili tudi hrabri Črnogorci ter je bila tukaj popolnoma razbita turška vojska pod zapovedništvom Husein-paše iz Bosne in Soliman-paše iz Hercegovine. Neki Slovenec je ujel v bitki brata skadarskega paše, a padel je v tem boju tudi Zajm-beg, najboljši turški vojskovodja, paša bosenski pa je pobegnul ranjen iz boja. Po trimesečnem obsedanju so se podali Turki v Novem gradu, ki so ga imeli v svoji oblasti 149 let. Poročevalci o tej vojni hvalijo in slave posebno spretnost generala Herbersteina pri obsedanju in osvajanju tega mesta. 18. junija l. 1687 je pozval cesar Leopold I. Herbersteina, naj se povrne na svoje mesto v Karlovec, kamor je kmalo prispel.¹⁾

¹⁾ Fra Franc. Scallateri da Gorizia, min. os. della provincia di Bosna Croatia: Condota navale e vera relatione dell viaggio da Carlsstat a Malta del. ill. et. ecc. Giov. Gios. d' Herberstein etc. Graz 1688. Scallateri je bil izpovednik generala Herbersteina, katerega je vzel s seboj iz Karlovca.

Med tem so cesarske čete pregnale z Ogrskega turško vojsko ter udarile za njo celo v sosedno Srbijo in Vlaško, na Hrvaškem pa je stala obrambena vojska na Savi, kjer je bil glavni zapovednik ban Nikolaj Erded; druga vojska je bila izmed Kolpe in Une, in to je vodil podban grof Peter Drašković; tretja vojska pa je stala pod zapovedništvom generala Herbersteina v Liki in Krbavi.

Na Uni je prešel bosenski paša Husein na hrvaško stran ter se utaboril na Zrinjskem polju. Podban Drašković je razbil na dan sv. Petra in Pavla turško vojsko tako hudo, da je ostalo na bojišču mrtvih do 2000 mož, a druga četa se je razpršila na vse strani. Zmaga je bila tako sijajna, da so zapisali o njej spomin v saborski zapisnik. Dvajset turških zastav je odnesel Drašković cesarju na dar, a Pavel Vitezović je napisal kratko poročilo o tem boju takozvano „novljančico“. Po tej zmagi je zbral ban Erded svoje vojske ter se združil s krajišniki pod Herbersteinom, da vzame Turkom še preostali del Like. Iz Dalmacije so prišli v pomoč Janković Stojan in Smiljanić Elija, ki sta prodrla v Liko z juga. Od hrvaških narodnih vojvod se omenjajo Knežević in Došen, knez Jerko Rukavina in Dujam Kovačević, a na čelu vsem Uskokom junaški duhovnik Marko Mesić.¹⁾

Za ta preostali del Like so se zanimali tudi Benečani posebno potem, ko so bili osvojili v Dalmaciji Obrovec in Stari grad. General Wassenhoffen, ki ga je poslal bojni svet v te kraje, da pomore krajiški vojski, je zvedel o napredovanju Benečanov na svojem potovanju iz Senja v Bag. General jih je seveda opozoril, da naj puste Liko, vendar pa so začeli prepire v sami baški luki, samo da bi tako provzročili boj in osvojili luko. General Wassenhoffen je hotel vse to preprečiti, pa je določil, da je grof Ferdinand Herberstein odšel iz Senja v Karlovec zaradi pomoči, in da se zbrana vojska postavi vsaj do 14. junija pred Novim ter tako preplaši Benečane.²⁾ Tudi iz Senja so poslali tjakaj topov. Pripravljalo se je vse, kakor za velik pohod. Ko je prispela glavna vojska pod Novi (lički), se je vzdignila tudi vojska iz Baga, ker pa niso prepeljali topov v Novi, je odšla vojska dalje na Udbino in Belaj. Tukaj se je general razgovarjal s Turki o predaji, a ker Turki niso hoteli popustiti, je odšla vojska dalje proti Ribniku. Tudi ta trdnjava se ni predala, pa je krajiška vojska požgala okolico ter odšla dalje. Ko se je vojska povrnila v Novi, je zapovedal drugi dan general Ivan Josip Herberstein, naj se povrne v Ribnik. Prebivavci so se zdaj prestrašili in se predali po

¹⁾ Marko Mesić. „Slovenec“ l. 1890. štev. 194. sl.

²⁾ Radoslav Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine III. d. str. 449—458. Iz tega obsežnega poročila sem posnel le najvažnejše dogodke.

kratkem boju. Tako je bila osvojena trdnjava brez velike izgube. Ravno tako je določil general, da se vojska povrne tudi v Udbino, kar se je zgodilo že 22. junija. V Ribniku je našla krajiška vojska Kotorčane, katere je vodil neki frančiškan. Ta se je trudil, da bi pregovoril Ribničane, da se predado Benečanom, a ne cesarskemu generalu. Posadka pa je odbila benečansko ponudbo ter se izročila cesarskemu zapovedniku. Ko so to videli Kotorčani, so odšli ter še isto noč napadli Vrebec, da bi tako dobili neko oporišče v Liki; toda bili so tudi tukaj odbiti. Od Ribnika proti gornji Liki ni bilo nobenega čvrstega grada; le na kraju je stal Gračec. Semkaj je odšlo 200 konjikov krajišnikov pod generalom Wassenhoffnom. Na potu je zadel zopet na 20 Kotorčanov, ki so iskali po njihovi izjavi sreče, ali jim je general odgovoril, da je Liko osvojil že cesar in da nimajo tukaj ničesar iskati. Ko je pregledal general že čisto podrti grad Gračec, se je povrnil, a na potu je našel zopet 15 Kotorčanov konjikov. Oni so zatrjevali generalu, da so v lastni zemlji, kajti Lika spada že tako benečanskemu doždu. Toda general jih je zavrnil, da je Lika osvojena z orožjem za cesarja in da naj se umaknejo iz teh krajev, kar so v kratkem času tudi storili.

Še tisti dan so prišli prebivavci iz Vrebca, Široke kule in Grebenarov h generalu ter so se podali pod istimi pogoji kakor Ribnik. Ko so se Vrebčani in Ribničani zedinili ter utaborili blizu Udbine, so jih napali Kotorčani, jih ujeli 20, a so jim jih Turki zopet odvzeli. 22. junija je prišla krajiška četa pod Vrebec in 23. pod Belaj. Turki v teh trdnjavah pa niso niti mislili na predajo. 24. junija so udarili Hrvati na Vrebec. Tukaj se je odlikoval posebno grof Ferdinand Herberstein, ki je nadomeščal generalnega pobočnika; popel se je prvi na hrib ter s tem tako navdušil ostale vojake, da so zasedli pečine pod trdnjavo, odkoder so mogli streljati na sovražnika. Boj je trajal dva dni. 27. junija pa se je razširil glas, da se zbira turška vojska pri Bihaću, kamor je imela prispeti tudi pomočna četa iz Banje luke z namero pokončati krajiško vojsko. Ta je pa navzlic temu glasu dalje oblegala trdnjavo, dokler ni v njej zmanjkalo hrane; tedaj se je predala kakor Novi. Vseh tristo mož posadke odide v Široko kulo, kjer so morali počakati, da se izvrši predaja Budaka in Perušića. Glas o turški vojski je prisilil krajišnike, da so delali hitro in odločno. Trebalo je še dobiti Budak in Perušić. Budak se je predal kmalu, čim so izvedeli obleganci, da je padel Belaj in da prihajajo krajišniki s topovi iz Novega. Teže bi bilo s Perušićem, da so znali obleganci kaj o turški pomoči. Zato jih je nagovoril na predajo krajiški zapovednik sam in sicer pod istimi pogoji, kakor pri vseh drugih trdnjavah. Zapovednik trdnjave je zares obljubil predajo. Med tem so bili

Turki odpravljeni iz Budaka pod spremstvom v Široko kulo. Ko se je povrnil na to general v Perušič, so se Turki vzprotivili predaji. Drugi dan se podá general Herberstein sam v trdnjavo. Tukaj se mu je ustavil brat zapovednikov ter je nastal hud prepir. Ko se je pa general zagrozil ter zapovedal protivnika prijeti in odpeljati, so se vsi preplašili in predali. Drugi dan so odšli tudi oni v Široko kulo. Bilo jih je do 150; ostalo pa je še celih 20 hiš, v katerih je bilo 45 mož. Ti so bili celo pripravljeni sprejeti krščansko vero. 30. junija so bili odpravljeni Turki pod stražo od Široke kule na Udbino. Tako se je Lika oslobodila sovražnika, ki jo je tlačil 150 let, skoraj brez prelitja krvi s cesarskim in krajiškim orožjem. General Herberstein je zapovedal na to odpeti v Perušiču zahvalno pesem; Turki so prisegli vernost ter obljubili pristopiti h krščanski veri, kar se je v Budačkem zgodilo že drugi dan, ko je deset hiš sprejelo krščansko vero.

Med tem se je zvedelo, da so odšli Turki iz Bihača, pa se je moglo zdaj pomisliti tudi na osvojenje Krbave, da bo tako združena vsa hrvaška kraljevina razen Bihača in kar je spadalo podenj. V Krbavi sta bila samo dva važna grada: Bunič in Udbina. Ko je padel Perušič, je zapustil sovražnik Bunič, ga požgal ter se podal v Udbino, da bi se tam branil do skrajnosti. 2. julija se je vzdignila na pohod tudi krajiška vojska ter se ustavila na prelazu Ploči. Čim se je uredil tabor, je odšel general Wassenhoffen s Ferdinandom Herbersteinom na prelaz, odkoder se vidi Udbina. Srednja gora med Liko in Krbavo je ozka in nizka, da se more brez težave prekoračiti. 3. julija se je začel boj proti Udbini, kjer je bilo še 300 Turkov. Boj je trajal do noči. Krajišniki so zvedeli, da so bili Turki, ki so hoteli priti Udbini v pomoč, pobiti pri Novem pod vodstvom Poprženovića, stotnika iz Bihača. 4. julija je prispel iz Udbine glasnik ter povedal, da je v trdnjavi 500 mož, a da nimajo vode, če se jim tedaj vzamejo studenci, so gotovi za predajo, dasi imajo sicer dosta hrane. Ko sta zapovednika ogledovala trdnjavo, kjer je najslabša, bi bilo generala skoraj ubilo, ko mu je sovražna kroglja odnesla del klobuka. Vodo pa je bilo sovražniku težko zapreti, ker je bilo na istem bregu več studencev; vendar so krajišniki pod zapovedništvom grofa Ferdinanda Herbersteina zasuli glavni studenec, drugega pa okužili s tem, da so vanj vrgli ustreljenega Turka, katerega so poprej namazali z gnojem. Slednjič je bilo Turkom tako hudo za vodo, da so mesili kruh z živinsko krvjo. Zdaj se niso mogli več držati, nego so se predali, a šele po dolgotrajnih pregovorih. Naši so jih odpravili čez goro Plešivico. Bilo jih je okoli tisoč. Ko so bili že tri ure od Udbine, so se Turki popravdali s spremljači, a neki Turek je ubil našega vojaka.

Nato nastane strašno klanje, tako da je komaj 30 Turkov pobegnilo na dobrih konjih. Tudi v Udbini je bral Marko Mesić svečano mašo zahvalnico v razvalinah starodavne stolne cerkve krbavskih škofov. Še dandanes spominja kamenit spomenik na polju Visučkem na to slavno hrvaško zmago. Krajiška vojska se je podala za tem v Krbavico, a drugi dan na Plaški, odkoder se je karlovški general Herberstein povrnil v Karlovec, a Marko Mesić se je odpotil s primorskimi krajišniki v Zrmanjo, kjer se je združil s četami Štepana Jankovića in Elije Smiljanica, pa so osvojili Zvonigrad in Rakovnik. Zbog teh sijajnih zmag hrvaških čet se je razlegala slava Hrvatom po vsej Evropi. V zavodu, ki so ga imeli Hrvati v Bolonji na Laškem, so Hrvati svečano proslavili zmago ličko in zrinjsko, a Bolonjani so se zbrali pred hrvaškim zavodom ter oduševljeno klicali: Živeli hrabri Hrvati in ban hrvaški! Ti osvojeni kraji niso imeli svojih posebnih poglavarjev, nego so bili podložni deloma senjski, deloma pa otočki stotniji. Pravi upravitelj vseh vojnih, upravnih in cerkvenih poslov v Liki pa je bil za nekaj časa sam Marko Mesić, ki je od tega časa živel večjidel v Liki.

General Herberstein je nagovarjal ličke Turke, da ostanejo na svojih starih mestih, ter jim obljubil, da jim ostanejo vsa njihova dosedanja posestva, če se dajo pokrstiti. Cesar je ta odlok Herbersteinov potrdil l. 1690 ter še posebej priporočil dotični duhovni oblasti, naj pošilja v Liko sposobne in za krščansko vero goreče duhovnike.¹⁾ Mnogo Turkov je zares ostalo in največ jih je pokrstil sam junaški Marko Mesić na povelje generala Herbersteina, kakor Mesić sam poroča iz Brinja meseca julija 1689 senjskemu kanoniku Štepanu Božiću ter ga obenem prosi, naj mu pošlje še enega pomočnika s svetim oljem v čim večji meri, ker ima dosti Turkov. Obenem ga prosi za knjigo „doktrinu hrvacku“ in še za druge hrvaške knjižice ter za „circulum aureum“. Tudi poroča kanoniku, da je rekel general Herberstein, naj pošlje v Liko pater Lazari jezuite. Na to pristavlja Mesić, da naj pazijo v Senju, da ne bi to kesneje škodilo duhovnikom senjske škofije v Liki in Krbavi.²⁾ Marko Mesić je med tem neumorno delal med muhamedanci v Liki in Krbavi ter jih spreobračal na krščansko vero od vasi do vasi. Ker je ostala pa med tem župa v Brinju brez duhovnika, je sporočil kanonik Božić generalu Herbersteinu, da ni nobenih zaprek misijonarstvu Mesićevemu v Liki in Krbavi, samo svoje župe pri tem ne sme preveč zanemarjati. General Herberstein se je seveda zavzel za Mesića ter oponesel Božiću njegovo očitjanje. Toda kanonik Božić je vršil le svojo dolžnost, če je opomnil Mesića, ker tudi senjskemu škofu Gla-

¹⁾ Radoslav Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II., str. 395—396.

²⁾ Radoslav Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II., str. 393.

vinicu ni bilo po volji tako ravnanje Mesićevo. Za Liko in Krbavo se je dalo pa pri vsem tem mnogo storiti, kar sta dokazala tudi kanonika Račić in Domažetović, ker sta poleg svoje službe opravljala tudi duhovna opravila med ličkimi muhamedanci. Zato je oba priporočil generalu Herbersteinu; na Mesića se je pa potožil, češ, da se ponaša tako, kakor da je sam prelat in da ne pripozna Božića za svojega predstojnika.¹⁾

Že kesno v jeseni l. 1689 po osvojenju Like in Krbave in malo časa pred svojo smrtjo je udaril general Herberstein s krajiškimi četami pod sam Bihać. Sploh je bila namreč priznana potreba, da se ta trdnjava osvoji čim prej in da se Turki vržejo potem nazaj čez Uno. Za to podjetje pa Herberstein ni imel dovolj vojske niti bojnih priprav ter se je moral vrniti v Karlovec brez zmage.²⁾ Tukaj je kmalu potem vsled velikih naporov obolel in 30. novembra umrl v Gradcu, kamor se je bil podal na lečenje. V vsem je služil Ivan Josip Herberstein na Hrvaškem 34 let, 14 v varaždinski, a 20 v karlovški ali hrvaški Krajini. Truplo so pripeljali iz Gradca v Karlovec ter ga pokopali v cerkvi sv. Josipa. To cerkev je dal sezidati sam general l. 1680 od blaga zaplenjenih posestev Petra Zrinjskega in Frana Frankapana. Bila pa je ta cerkev zidana v lepem slogu v podobi rotunde; imela je troja vrata ter majhen zvonik na okroglo streho. Ozaljšana je bila z lepimi oltarji in slikami; v njej so bile shranjene kosti sv. Prospera. Zunaj na pročelju je bila lepa slika, ki je predstavljala boj malteških vitezov s Turki na spomin vojevanja generala Herbersteina, ki je bil malteški vojvoda l. 1686. Pri tej cerkvi sv. Josipa je utemeljil Herberstein z dovoljenjem velikega mojstra malteškega reda l. 1689 komendo, kateri je zapisal v oporoki graščino Novigrad na Dobri, nekdanj frankapansko posestvo in graščino Lienberg na Koroškem. V oporoki je določil general Herberstein, da bo upravljal komendo sam, dokler bo živ, po smrti svoji pa izroča vso skrb svojemu sorodniku grofu Ivanu Ferdinandu Herbersteinu, vitezu malteškega reda, in Maksu Schlangenbergu nadzor nad cerkvijo in nad duhovniki; oba naj si po svoji smrti zopet določita naslednike. Tudi je general Herberstein priporočil svojo oporoko vsem svojim naslednikom v karlovškem generalatu, vsem krajiškim oblastim in polkom, ki bodo stanovali v Karlovcu. Ker ni bilo v Karlovcu še duhovnikov malteškega reda, je določil Herberstein, da se podeli služba Ignaciju Stelzu, profesorju bogoslovja v Strassburgu in dvema kaplanoma. Ko ne bi bilo sčasoma duhovnikov jeruzalemskega reda, naj vzamejo izvršitelji oporoke tri kaplane za službo božjo brez razlike

¹⁾ Radoslav Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II., str. 396. Poročilo je pisano v Senju v hrvaškem jeziku l. 1689.

²⁾ Radoslav Lopašić. Bihać i bihaćka Krajina. Zagreb 1890, str. 105—106.

narodnosti (wessen nation sie immer seynd), a najzaslužnejši med njimi naj bo predstojnik. Stanovati pa morajo vsi v eni hiši in potem prositi vélikega priorja, da jih sprejme v malteški red. Komendator pa more biti le Nemec. Potem je določil Herberstein tudi vse glede službe božje v cerkvi sv. Josipa. Od te službe božje se opravljajo še dandanes v župni cerkvi vsako sredo popoldne litanije in blagoslov. Pri volitvi komendatorja imajo tujci (razen Nemcev in Hrvatov) le aktivno pravico, a ne tudi pasivne. Malteški redovnik dobi na leto deset ogrskih goldinarjev, če je duhovnik tega reda, sicer pa je hiša v mestu, kjer stanujejo, prosta vsakega davka. Postaviti se ima tudi organist z dvema pevcema, ki bota pela pri službi božji. Če se dobe trije kaplani, naj bo eden od njih opat, če jih pa ne bi bilo, naj se izroči služba božja frančiškanom v Karlovcu, ali se mora z njimi prej pogoditi glede nagrade. Če bodo nameščeni duhovniki njegovega reda, naj uživajo zgoraj imenovana posestva; če bodo postavljeni pa posvetni duhovniki, naj jim dá grof Ferdinand Herberstein vse potrebne stvari, kolikor morajo dobivati, sam pa naj upravlja posestva. Po smrti njegovi pa ostane vse duhovnikom, kateri imajo pravico nad cerkvijo in opravljajo službo božjo. Le nadzor imajo oblasti, da se vrši vse in vedno točno po oporoki generalovi. Nevredne duhovnike ima oblast pravico odstraniti.¹⁾

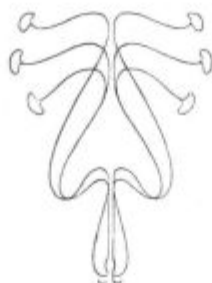
Ker se pa ni po propisih oporoke nastanil na Hrvaškem niti kesneje noben član malteškega reda, je izročil sinovec zakladateljev grof Ferdinand Herberstein oskrbovanje zaklade pri cerkvi sv. Josipa karlovškim frančiškanom za letno nagrado v znesku 550 goldinarjev od dohodkov Novega grada. Ko so pa Maltezi l. 1745 prodali Novi grad baronu Štepanu Petačiću, je izplačeval frančiškanom novi posestnik Novega grada tudi toliko vsoto. Ko so prišli v Karlovec pijaristi, so se trudili, da dobe oni to zaklado sv. Josipa, posebno po požaru cerkve sv. Barbare l. 1774. Cerkev sv. Josipa je bila sicer izročena pijaristom, zaklade pa niso dobili, marveč je bila za vselej zagotovljena karlovškim frančiškanom po posebnem odloku papeževem. Škoda, da je cerkev sv. Josipa zadela žalostna usoda že sto let po njenem utemeljenju. Že l. 1788 so jo porabili za magazin, kjer se je hranil smodnik in strelivo, kesneje pa za klet, kjer so hranili vino, konzerve in drugo hrano za vojsko, a l. 1790 so jo priredili za navadno krčmo. L. 1833 jo je zapovedalo karlovsko mestno poglavarstvo podreti. Herbersteinovo truplo, ki je bilo tukaj pokopano, počiva še dandanes na tistem trgu, le nadgrobna ploča je vzdana v župni cerkvi sv. Trojice na desni strani.

¹⁾ Radoslav Lopašić. Spomenici hrvatske Krajine. II., str. 397—400.

Napis na plošči se glasi: ¹⁾

Joannes Josephvs S. R. I. Comes Ab Herberstein
 Melitæ iam Sacer Germaniæ Redditvs
 In Varasdinensivm Confinis Carolostadiensẽ Creatum Mervit,
 Jbi XIV: Hic XX: Annis Emensis.
 Religioni Hvgariæ Prioratv Magnvs
 Leopoldo Primo S. A. à Consilio Arcanvs Evasit,
 Svorvm Maritimæ Classis Archithalassvs
 Dvm Pontificiis Etiam, Et Etrvscis Triremibvs Imperaret
 Venetæ Victoriis Eivs Ope In Peloponeso Ditati.
 In Egvite Religionem In Consiliario Prvdentiam:
 In Strenvo Generali Magnanimitatem,
 Qvia Capere Nequibant Admirari Debuerant,
 D. Marcvm Debitorem Nact' Vt Et Foen' Gloriæ Svæ Deberetvr
 Neocastrvm Pyratarvm Bimestris Obsidione Crventa Christianis:
 Adriatico Sinvi vero Div Svspiratam Secvritatem Reddidit:
 Post Bienivm Caesari Restitvtvs.
 Svis Carolostadiensib', Likam Et Corbaviam Ferro Igneq. Primvm Tervit
 Dein Leopoldo Invictissimo Victam Svbdidit.
 Qværi Nesciens, Divinorvm Amans, Deo Charvs, Cæsari Acceptvs
 Confiniis Vtilis, Inimico Semper Svspectvs.
 Sic Omnib' Dvm Præfvit, Tvivs Profvit.
 Viator, Vt Spectes, Qvod Expectas,
 Famam Consvle, Terra Mariq. Vestigia Repete
 Qvi LVI. Annis Vixit Gratvs, Hic Qviescit Desideratvs
 Tv Ne Abeas Ingratvs
 Dic Cvm Joanne Ferd.^{do} Eivs Ex Fratre Nepote, Relig. vero Confrat.
 Vt Hic Religiosvs FVDator VIVat Æternvm Beatvs.
 C. P.

¹⁾ Radoslav Lopašič. Povest grada Karlovca, str. 123; 206.

Jan Lego.

Življenjepis.

Spisal Iv. Lah.

Ne spominjam se več natanko, kako sem se prvič seznanil z Janom Legom. Bilo je to menda v praškem muzeju, ko smo ga skupaj obiskali slovenski akademiki v Pragi. Spremljal nas je po vseh oddelkih in nas opozarjal na različne znamenitosti v zbirkah. Posebno dolgo smo se zamudili v geološkem oddelku, ker so tam zbirke njega najbolj zanimale. Čudili smo se nemalo, ko nam je razlagal vse v lepi, čisti slovenščini. Takrat sem torej videl prvikrat slovenskega konzula v Pragi. Ponudila se je kmalu prilika поблиže seznaniti se z njim. Jan Lego je zbiral vsako nedeljo popoldne na svojem stanovanju slovenske goste. V muzejski pisarni se je nerad dalje časa mudil z obiskovavci, ljubše mu je bilo, da so ga ob prostih urah obiskali na njegovem domu. Posebno veselje je imel s tem, da je zbral vsako nedeljo popoldne pri svoji mizi nekaj praških akademikov ter se z njimi pogovarjal o raznih sočasnih vprašanjih. Zašel sem bil kmalu v ta domači krog in imel sem tako priliko spoznati mišljenje, stremljenje in delovanje Legovo. Stanoval je na Žižkovu v Miličevi ulici št. 2. Hišni posestnik gospod Ružička, pivovarnar, je bil nam Slovencem zelo naklonjen in nas je rad vabil tudi k sebi na gosti ter nam je postregel z izbornim pivom in s češkimi kolači. Jan Lego je stanoval v drugem nadstropju; tam v oni sobici je bil torej nekak slovenski konzulat. Ko sem vstopil, me je pozdravila gospa Legova s svojo znano ljubeznivostjo, s katero je sprejemala znance in neznance. V drugi sobi je okoli široke mize sedelo nekaj mladih Slovencev in skoncema je sedel stari Jan Lego s svojim izrazitim, resnim obrazom ter si gladil srebrnivo brado. Na mizi so stale steklenice s pivom, na krožnikih so ležali „zakuski“. Nisem bil ne prvi ne poslednji, ki je tako prišel v to prijazno družbo. Hodili so sem slovenski študentje, odkar so študirali v Pragi.

Pogovor pri mizi se je gibal navadno le okoli slovenskih razmer. Ob času, ko sem prišel v njegov krog, je bil Jan Lego že siv starček, saj je imel že svojo sedemdesetletnico za seboj.

Poznala se mu je starost in trpko, trudapolno življenje je bilo zapustilo na njem svoje sledove. Vendar je bila vedno jasna njegova misel in mladih idealov ni mogla uničiti teža let. Čudili smo se vsi velikemu zanimanju, s katerim je zasledoval vse naše kulturno gibanje. Zgodilo se je, da smo govorili o naših razmerah in smo lahkomišelnost skakali s točke na točko, ne da bi bili skušali stvar globlje premotriti. Jan Lego je utihnil med pogovorom ves zamišljen in ko smo bili že daleč s svojim pogovorom, prišel je on s svojim vprašanjem nazaj na točko, ki se mu je zdela važna; kar mu ni bilo jasno, je hotel izvedeti natančno in je skušal dati primerne zgledne in nasvete. Malo je ljudi, ki bi po svojih sedemdesetih letih ohranili isto čistost duha, ki bi z isto energijo zasledovali velike smotre, kakor jih je zasledoval Jan Lego. Tri važna vprašanja, se mi zdi, je čutil, da mora še razrešiti, da izpopolni svoj pomen, ki ga je imel v češko-slovenski vzajemnosti: vprašanje slovenskega salonskega jezika, mladinske knjižnice na Koroškem in zblížanje češkega in slovenskega dijaštva in učiteljstva. Deloval je v tem smislu že dolgo vrsto let, a dela je preostalo še toliko, da se mu je zdelo, da smo v vsem šele v začetku. Govorili smo vsak kolikor toliko v svojem narečju, Jan Lego pa je govoril čisto slovenščino in narečja mu niso bila po volji: „Glejte“, je rekel, „privaditi se morate, da govorite čisti književni jezik, ker je le tak razumljiv n. pr. nam Čehom. Slovenci potrebujete čistega salonskega jezika, ki naj bi bil bogat na izrazih, ki se nahajajo tudi v drugih slovanskih jezikih. Tako bi se vedno lahko razumeli.“ Zato je z velikim zanimanjem zasledoval boj med bralci in bravci in je — s praktičnega stališča — stal na strani elovcev ... Ustanavljati mladinske knjižnice po Koroškem, se mu je zdelo za nas življenskega pomena. A težko je ustanavljati mladinske knjižnice, kjer ni mladinskih knjig. Jan Lego se je trudil, da bi pospešil našo mladinsko književnost in je v tem dosegel vsaj nekaj uspehov, mladinskih knjižnic na Koroškem pa ni dočakal ... Pri zblíževanju in medsebojnem spoznavanju češkega in slovenskega dijaštva in učiteljstva je pred vsem želel, da bi prišlo čim več slovenskih akademikov študirat v Prago in da bi obiskovali češke kolege na počitnicah, da spoznajo deželo in narod, posebno v narodno eksponiranih krajih; želel je posebno ozke stike med češkim in slovenskim učiteljstvom, ki naj bi se o počitnicah obiskovalo in seznanjalo drug drugega z jezikom in literaturo. To so bile nekako točke, pri katerih se je tako rad ustavil Jan Lego, saj so bile to tri glavne smeri njegovega dela, katerega cilj je bil: zblížanje češkega in slovenskega naroda. Mnogo je dosegel s svojim neumornim delom, mnogo je prinesel čas sam s seboj, a mnogo več je še hotel Jan Lego. Hotel je, da bi na večeru svojega življenja videl, da je krepke

korenine poglalo drevo, kateremu je bil on v mladosti skrben vrtnar; sadov ni čakal za sebe, hotel je, da jih uživajo drugi. Bil je požrtvovalen in nesebičen delavec na polju češko-slovenske vzajemnosti.

Beseda „vzajemnost“ je sčasom rodila delo. Živimo v dobi dela in delo govori zdaj mesto ljudi. Nič na svetu, pravi Emerson, ne stoji osamljeno; vse je produkt časa in ima svoje ozadje. Tako je bila vzajemnost produkt časa in je imela svoje ozadje, tako je danes delo vzajemnosti produkt časa in ima svoje ozadje, tako je bil Jan Lego pojav časa in je imel svoje ozadje.

Govorimo li o češko-slovenski vzajemnosti pri Janu Legu, ni bila pri njem nikdar to, kar je bila pri drugih. Njemu je bila vzajemnost delo in temu delu je posvetil vse svoje življenje in vse moči. On je bil, ki je tudi v oni dobi lepih besedij kazal pot dela. Celo njegovo življenje je bilo posvečeno temu delu, skromen in tih delavec je bil v tem oziru — in ravno v tem je kos onega češkega mirnega značaja, ki se ogiblje javnemu vpitju in dela, tiho, počasi, neprestano. Delo, ki ga je vršil on, se imenuje drobno delo, delo, ki je na videz brezpomembno, ki je skrito in brez šuma, a ima velikanske uspehe. Treba bo nadaljevati za njim... Zato je bilo skrito in brez šuma njegovo življenje, ni dosegel niti visokih služb, niti velikih časti. Ves njegov trud je bil posejan daleč od njega, videli so ga samo delavci, ki so šli za njim... In vendar, če pogledamo v našo polpreteklo kulturno zgodovino, vidimo v njej jasno njegovo osebo, kako gre s trdimi koraki po dolgi beli cesti in več in več jih gre za njim. Bolj in bolj se širi cesta, bolj in bolj jo polnijo delavci.

Vzajemnost slovanska je bila velika misel, ki jo je kakor rešilno zvezdo vodnico zagledal slavni pesnik „Slavy Dcery“, Jan Kollar. Kakor je po razbitih Napoleonovih vojskah začela vstajati skupna Germanija kot ideal mladih Nemcev, tako se je zasvetila mladim Slovanom — Slava. Stara zgodovina in idealen polet sta dva karakteristična znaka one romantične dobe. Delo te dobe je Slava in ima na sebi oba znaka dobe. Kollar sam je postal prvi svečenik te Slave in je klical ves slovanski svet, naj pride in moli veliko novo božanstvo, katerega svetišče je vzajemnost slovanska. Kollar je bil idealist. Iskal je Slovanov po celi Nemčiji in celo v Italiji, budil je mrtvece iz grobov in je pri tem skoraj pozabil živih. A našli so se delavci, ki so iskali potov k uresničenju velike ideje in našli so pot medsebojnega zbliževanja, spoznavanja in izpopolnjevanja. Na jugu hiti Stanko Vraz z Ilirci buditi narod ter združevati Slovence in Hrvate, na severu se oglašča Čelakovský in išče zvez in znanja s Prešernom. Ako pomislimo na vse okoliščnosti, vidimo,

kako težka je bila takrat pot vzajemnosti. Toda delavci so bili pridni in se niso strašili težav. Malo so govorili o vzajemnosti, a njih cilj je bil jasen. Nismo imeli takrat posebnih glasnikov te ideje in še dolgo pozneje ne. Ilirci so pomrli, Prešeren in Čelakovský sta utihnila in prenehalo je — vsaj pri nas — medsebojno zbliževanje in spoznavanje. „Novičarji“ so se poprijeli dela doma in niso iskali ne Slave ne vzajemnosti. Leto 1848 nas je našlo nepripravljene. Šele „Glasnik“ je začel nekako opominjati na druge slovanske jezike, ko je prinašal kratke tekste iz vseh slovanskih literatur. „Cvetje iz domačih in tujih logov“ je imelo pomnožiti našo malo literaturo in tu zadenemo že na „Babico“, ki jo je preložil Cegnar s pomočjo Legovo. Od te dobe se začne tudi politično zbliževanje Čehov in Slovencev in na poti zbliževanja in spoznavanja, ki smo jo hodili poslej, stoji neutrudljivo delavni — Jan Lego.

Življenje dela človeka, toda ljudje tvorijo življenje. In tako bi lahko rekli, da so prinesli časi in razmere, da je postal Jan Lego to, kar je bil, ko bi ne videli stotero ljudi na isti poti, v istih časih in istih razmerah, ki niso postali to, kar je bil on. Trdna, resna, neomahljiva volja je bila, ki je zmagovala nad ljudmi in razmerami, jasen cilj je bil, ki je vodil Jana Lega v nejasnih časih po poti naprej.

Jan Lego je bil sin češkega učitelja. Rodil se je 14. kmavca 1832. leta v Lhoti pri Zbirovu. Ljudsko šolo je obiskoval v Strašicah, leta 1845 je prišel na gimnazijo v Plzenj. Tu je doživel nemirno 1848. leto, ki je prineslo izpremembo tudi na gimnazijo, kajti zavod je postal dvojezičen, češčina je dobila isto pravico z nemščino. Češki profesorji, kakor Karlik, Smetana so bili narodni buditelji in so vplivali tudi na šolsko mladino. Razmere v mestu so se hitro izpremenile, prej ponemčena Plzenj je pokazala svoje češko lice. To vse je vplivalo na mladega Jana Lega, ki je kot gimnazijec pokazal tudi pisateljski talent. Leta 1851 je končal študije v Plznji in stopil kot pomožni uradnik v službo pri eraričnih železnicah na Zbirovskem. Poslej je služboval v Strašicah, v Holoubku, v Dobřivi, nazadnje v Karlovi Huti pri Berovnu. Povsod je bil vnet narodni buditelj in priden delavec na polju prodirajoče češke kulture. Tako je pomagal Špatnému pri slovarju v češki ogljarski terminologiji, predaval je delavcem o češki zgodovini itd. V Karlovi Huti je prišel v hišo češkega rodoljuba Macháčka ter postal domači učitelj njegovih hčerk; ustanovil je gledališče in je bil na njem sam igravec in režiser. Gledališče so smatrali Čehi vedno za eno najvažnejših kulturnih naprav in to jim je ostalo od časov prerojenja pa do danes. Tako se je Lego poprijel vsega dela, ki je bilo potrebno k probujanju naroda in pri tem skoraj pozabil nase in na svojo bodočnost.

Tisti čas je postal Legov rojak A. Nedved dirigent filharmoničnega društva v Ljubljani. Po nasvetu svojega prijatelja je prosil Lego za službo pri deželni vladi na Kranjskem in je dobil mesto kancelista pri glavarstvu v Kamniku. Bilo je leta 1857 na vernih duš dan, ko je došel Lego na Kranjsko v Kamnik. Toda mesto je bilo med tem že zasedeno in zadovoljiti

J. Lego

se je moral z malim mestom pri sodnem oddelku z 20 gld. mesečne plače. Prihajalo je takrat in pozneje k nam mnogo Čehov z različnimi poklici; mnogo njih je ostalo za nas brez pomena; izpolnili so svojo dolžnost in so odšli. Mnogo njih pa je storilo več kot svojo dolžnost in so dobili svoj pomen

v našem kulturnem življenju. Ne more se reči, da smo s „slovanskim“ gostoljubjem in bratsko ljubeznijo sprejemali tudi one Čehe, ki so prišli k nam z najboljšimi nameni; prepogosto smo videli v njih samo kviškusileže, — delavni in marljivi Čehi so naše ljudi nadkriljevali in — zavist ter nevoščljivost sta bili posledica različnih avanzma. Tako tudi Lego v Kamniku ni našel prijateljskih src in če je prej sanjal o „bratih Slovencih“, je doživel tu nemalo razočaranje. Pri nas v onih letih po mestih daleko ni bilo onega navdušenega narodnega življenja kakor na Češkem, posebno naše uradništvo one dobe je bilo še dovolj nemčursko. Toda Lego je vedel, da brez dela ni uspeha in da ena lastavica še ne napravi pomladi. S prijaznostjo in ljubeznivostjo je skušal počasi uničiti predsodek o „Pemcu“ in si je kmalu pridobil v Kamniku prijateljev. Najzvestejši prijatelj mu je bil M. Močnik, učitelj na tamošnji dekliški šoli, poznejši urednik „Učiteljskega Tovariša“ v Ljubljani. Pri njem se je Lego temeljito naučil slovenščine. Že takrat je Lego videl v učiteljstvu ono veliko silo, ki leži v nji cela bodočnost naroda, kajti ona ima vzgojo. Ostal je slovenskemu učiteljstvu do smrti zvest prijatelj.

Leto dni je skoraj ostal Lego v Kamniku, ko ga je srečen slučaj seznanil z namestnikom grofom Chorinským, ki ga je poklical v svojo pisarno v Ljubljano. Tako je prišel Lego v središče Slovenije, kjer pa nikakor ni našel tega, kar je pričakoval. Pred vsem je videl, da imajo Slovenci zanemarjeno društveno življenje, da jim manjka delavnih narodnih društev, ki bi s svojimi prireditvami budila Ljubljance-zaspance. Vstopil je kot pevec v moški zbor filharmoničnega društva in je skušal v društvo zanesti več slovenskega duha. Nabral je med svojimi prijatelji 29 gld. ter jih izročil Bleiweisu, da jih razpiše kot nagrado za najboljšo slovensko skladbo. Značilno za one čase in za gotove ljudi je, da je nagrada ležala tri leta pri Bleiweisu. Lego se je tega še v pozni starosti pogosto spomnil. Šele leta 1862 je dobil to nagrado K. Mašek za skladbo „Kdo je mar.“ Kaka indolenca je vladala vsa ta leta po Ljubljani, nam je povedal že dr. Vošnjak v „Spominih“. Jan Lego je bil, ki je povzdignil društveno gibanje posebno v filharmoničnem društvu, vzbudil je zanimanje za slovensko pesem in od te dobe je rastlo zanimanje in vzrastla je iz njega naša „Glasbena Matica“, ki ima svoj začetek prav v teh prvih slovenskih pevskih zborih. O gibanju na Slovenskem je Lego poročal v češke časopise (tako o slovenski pesmi in o pevcih Slovencih v praškega „Daliborja“) in enako je izčrpaval razne stvari iz čeških časopisov za Bleiweisove „Novice“. Zdi se mi Jan Lego kakor oratar, ki uči orati. Znal je zasaditi drevo in je urezal globoko brazdo, da je dokazal, da se dá orati. „Glejte, tako

je treba", je rekel in prišli so delavci in so orali za njim, on pa je moral drugam, da je istotako vzbudil delavce drugod. Komaj se je dobro udomačil v Ljubljani, že so ga leta 1860 predstavili k namestništvu v Trst. Dasi je deloval Jan Lego previdno in pazno, kakor so zahtevale tedanje razmere, vendar so zapazili ljudje, ki jim slovensko gibanje v Ljubljani ni bilo po volji, da more tudi tak mlad uradnik, ki ne razpolaga z velikimi sredstvi, zanesti v družbo mnogo njim neljubega ognja, zato so ga odstranili. Toda Lego je tudi v Trstu hitro našel svoje polje dela. Ustanovil je „Slovansko pevsko društvo“, ki je prirejalo koncerte in zbiralo k sebi tržaško inteligenco. Iz društva se je kmalu razvila tržaška „Slovanska čitalnica“. Kmalu je Lego dobil novo mesto pri tržaškem pomorskem zapovedništvu; sestavljal je pri tej priliki češko pomorsko terminologijo in pridno dopisoval „Narodnim listom“ v Prago o naših tamošnjih razmerah. Glavna prijatelja v Trstu sta mu bila Levstik in Cegnar. Zadnjemu je Lego pomagal pri prevajanju krasne „Babičke“. Toda tudi tu je bilo njegovo delo kratko, kajti že koncem istega leta so ga predstavili k pomorskemu ministrstvu na Dunaj. Tu je imel priliko poslušati predavanja slavistov Fr. Miklošiča in Šembere in to priliko je tudi porabil, da je izpopolnjeval svoje doneske k češki terminologiji, ki jo je sestavljal za Riegrov „Slovník Naučný“. Leta 1869 se je hudo prehladil pri Tegetthofovem pogrebu in je odšel na Češko v Myto pri Rokycanah v začasni pokoj. Ustanovil je tu žensko izobraževalno društvo „Milado“ in po njegovem prizadevanju se je ustanovila tam češka delniška pivovarna. Leta 1872 je bil poklican v službo k puljskemu arzenalu. Ker pa se je bolezen povrnila, so ga upokojili kot adjunkta c. kr. pomorskega komisarijata. Zdravil se je nekaj časa na Bledu, potem je pa odšel v Prago, kjer je v „Svetozoru“ začel priobčevati članke o slovenski zemlji in o našem narodu pod naslovom „Obrazy z Krajiny“. Poslej je bil Jan Lego prost in mogel je prosto vršiti svojo nalogo. Isto leto je tudi nekaj mejnik v našem narodnem življenju, kajti to leto so si odločno stopili nasproti stari vsezaverodomcesarjevci in novi ljudje, katerih geslo je bilo: vse za omiko, napredek in svobodo. Napredek pa pomeni korak od malega k velikemu in tu je dobila vzajemnost svoj pomen. Leta 1873 je obiskal Jan Lego zopet svojo priljubljeno slovensko zemljo, ki je živel za njo prav kakor za svojo domovino. Nastanil se je na Bledu in je delal izlete na razne kraje. Imel je dobiti mesto pri deželnem odboru kranjskem, kar se pa končno ni zgodilo. To nam spričujeta sledeči dve pismi Levstikovi, ki ob enem v jasni luči kažeta dobro prijateljsko Levstikovo srce. To sta edini dve pismi, ki se nahajata v Legovi korespondenci od Levstika; priobčiti jih hočem doslovno:

Dragi prijatelj!

Uže mesec dnij je, kar sem Ti pisal, a odgovoril mi nijsi. Ali nijsi prejel mojega pisma? Če si še v Bledu, pridi naglo v Ljubljano. Za zdaj pri deželnem odboru dobodeš diurnum, pozneje tudi kaj boljšega, če Bog da; a deželni odbor diurnista naglo potrebuje, ker se začne zborovanje deželnega zbora, kakor veš, uže 26. novembra, torej naglo pridi! Pozdravlja Te

Tvoj stari prijatelj

Levstik.

Ljubljana 21. nov. 1873.

Drugo pismo se glasi:

Dragi prijatelj!

Oba Tvoja poslednja lista sem dobil še le včeraj, ležala sta v šoli pri prokletem vratarja Wolfu. Naglo Ti odgovarjam: mahoma pridi v Ljubljano, pri deželnem odboru dobodeš precej delo. Priložil sem Ti 5 gld. in to karto, katera ti utegne pomagati, če stanuješ pri Petranki, kajti g. Arko je tam vrlo dobro znan.

Na svidenje

Tvoj

Levstik.

Ljubljana, 28. nov. 1873.

(Priložena je vizitka: Albin Arko, Journalist, ki priporoča Lega „auf das Wärmste.“)

Znano je, v kakem položaju je takrat živel Levstik, in znak velikega prijateljstva je, kako se je zavzel za Lega. In vemo, da je bil Levstik brezobziren in ne vsakemu prijatelj. Lego torej mesta pri deželnem odboru ni dobil in morda je bilo prav, kajti bližali so se časi, ko je bilo zelo potrebno, da smo imeli slovenskega konzula v Pragi. Med drugimi izleti, ki jih je Lego napravil po slovenski zemlji, je bil velikega pomena izlet na Triglav. Šel je skupaj z jeseniškim učiteljem Bernardom. Videl je, kako si Nemci svojijo kras slovenskih gora, in videl je tudi tu potrebo dela. Na njegov nasvet se je pod starosto Iv. Hribarjem v ljubljanskem Sokolu osnoval nekaj planinski odbor, ki je imel skrbeti za markiranje potov v slovenskih planinah. Iz tega odbora se je rodilo pozneje naše „Slovensko planinsko društvo“, ki je do danes zasedlo že skoraj vse važne postojanke v naših gorah. Jan Lego pa je sodeloval tudi pri ustanovitvi češke podružnice slovenskega planinskega društva, ki je ena najdelavnejših, ki privabi vsako leto sto in sto čeških gostov v naše kraje in na naše planine. Leta 1874 se je vrnil Lego nazaj na Češko, kjer je dobil v Pragi službo v muzeju kraljestva češkega. V novem muzeju je urejeval zbirke bakro- in jeklorezov, in glasbeni oddelek, kateremu je ostal potem upravitelj do konca svojega službovanja

v muzeju. Bil je v muzeju izvanredno delavna moč, svoj prosti čas pa je porabil za to, da seznani češko javnost s Slovenci. Poročal je o naših razmerah v razne češke časopise ter ustanovil „češko-slovenský spolek“, ki je prenehal šele z njegovo smrtjo, ko je že izpolnil svojo dolžnost. V tem društvu je zbiral svoje prijatelje in ljudi, ki so se zanimali za Slovence, predaval je o naših krajih in razmerah. Predaval pa je tudi po drugih društvih, tako v „Americkem klubu dam“, v akademickem društvu „Slavija“ in v „Umelecki Besedi“. Zanimanje za Slovence je bilo takrat veliko in sam Fr. L. Rieger je prisotstvoval n. pr. pri njegovem predavanju o Bleiweisu. Oživotvoril je v Pragi tudi „Šolo slovanskih jezikov“, ki se je po mnogih izpremembah ohranila prav do danes. Lego sam je poučeval slovenščino in hrvaščino. Ostal je v dopisovalni zvezi z vsemi svojimi prijatelji na Slovenskem. Kako dobro je pisal slovenščino, nam daje izpričevalo sam dr. Gregor Krek, ki mu je bil poslal Lego neki rokopis v pregled:

„... Vračam Vam takoj rokopis, kajti razven dveh treh malenkostij ni ničesar drugega dvomljivega; pišete prav, kakor bi se bili med nami Slovenci porodili ...“

Tako je ostal Lego delaven v Pragi in je pripravljaval oni veliki dan leta 1885, ko je vsprejela češka zemlja prvič v večjem številu slovenske goste ter jih pozdravila z nepopisnim navdušenjem. Postal je pravi slovenski konzul.

Slovenski konzul! Mislil sem, da je to nekak paradni naslov, kot jih radi dajemo in si jih radi svojimo pri nas v raznih oblikah. Pregledoval sem obširno korespondenco in zapuščino Legovo, ki se zdaj nahaja v deželni muzeju v Pragi, in sem videl, da ni bil brezpomemben ta naslov. Jan Lego se je zavedal važnosti svoje naloge in jo je vršil z njemu res prirojeno vnemo in odločnostjo. Koliko prevar, koliko ponesrečenih poskusov, koliko ovir na vseh straneh! A njega je življenje naučilo vstrajnosti in — vstrajal je. Poleg zvez, ki jih je imel z odličnimi slovenskimi prvaki, želel si je pred vsem zveze z dijaštvom in učiteljstvom. Zato je med njegovo korespondenco množica dopisov od priprostih nižjegimnazijcev do abiturijentov, od učiteljev in akademikov pa do visokih gospodov. In on ni pozabil na nobeno osebo, odpisal je vsakemu in ustregel je vsaki prošnji po svojih močeh. Hotel je vzgajati. „Vi bodete apostoli naroda“ — je pisal mladini — „To je dolžnost starih: mladino podpirati, dolžnost mladih je učiti se, čitati. Še ne veste, kako se mora narod buditi“. Od leta 1880 naprej je poslal veliko število čeških knjig na Slovensko. Dal je v ta namen vse svoje porabne knjige; zbiral je knjige pri svojih prijateljih in največ jih je v ta namen darovala „Umelecká Beseda“. Poslal je vsakemu nekaj zabavnih

knjig, češko slovnico in slovar. Iz te dobe je cela vrsta pisem, ki so vsa iste vsebine n. pr.:

„Velecenjeni gospod

Blagodušni prijatelj Slovencev!

Oprostite, da Vas nadlegujem . . . Slišal sem, da ste pripravljeni poslati brezplačno čeških knjig vsakemu, ki se hoče učiti češčine. Tudi jaz itd. . . .

In vsak je prejel po možnosti svoj delež.

Pisma ta so od dijakov in učiteljev. Po naših šolskih mestih so se počasi tvorili češki krožki, ki so skupaj dobivali knjige. Z mnogimi teh mladih prijateljev je ostal Lego tudi pozneje v zvezi in v prijateljskem občevanju. V istem smislu si je dopisoval z mnogimi duhovniki, ki so se zanimali za češčino in ki jih niso mogli od njega odvrniti niti oni, ki so nastopili zoper Lega „Láska bratrská není kultus pohanský, jak někdo v Lublaně míní“, je odgovoril Lego na tiste napade, ki so izhajali od Rimskega Katolika. Učitelstvu slovenskemu je želel pred vsem, da se organizira — to je dočakal — in da si pridobi čim več pedagoške izobrazbe. Mnogo pisem njegovih prijateljev-učiteljev priča o gmotni mizeriji slovenskega učiteljstva in celo v tem oziru je hotel pomagati, kolikor je mogel. Hotel je med njimi imeti mnogo prijateljev, da na ta način uresniči svoj cilj, zvezo češkega in slovenskega učiteljstva. Kdor pozna danes češko pedagoško literaturo, ta ve, kakega pomena bi bila uresničena ideja Legova. Pridobil je uredništva pedagoških časopisov, (Komenský, Beseda učitelská), da so pošiljali nekaj eksemplarov svojega lista zastonj na Slovensko. Na ta način je hotel razširiti češko knjigo po Slovenskem ter zbuditi zanimanje za češki jezik in literaturo. Nasprotno je hotel razširiti slovenske knjige po Češkem. Kot poverjenik „Slovenske Matice“ je dobil mnogo članov v Pragi in izposloval pri raznih mestnih svetih na Češkem, da so mesta postala člani „Matice“. Nekatera teh mest so ostala pri „Matici“ do danes. Prvotno so bila: Klatovy, Pisek, Plzeň (ustan.), Jičín, Nový Bydžov, Český Brod, Chrudim, Dvůr Kralové, Pardubice, Nemecký Brod, Domažlice, Kladno, Mělník. Razširjal je pa tudi druge slovenske knjige. Tako mu je leta 1888 poslal Davorin Trstenjak nekaj svojih knjig „za Čehe“ in je pristavil: „Kaj dela gospod Matija Majar? Kedar se z njim sestanete, izročite mu moj pozdrav, rečem mu, da sem tudi jaz ni več krepak, in da me 7 križev prav neugodno nadleguje . . .“ (Veliki Vseslovan M. Majar je živel takrat v Pragi v Šolski ulici in Lego se je mnogo zanimal za zapuščenega Slovenca, ki mu je bil opešal vid; poskrbel mu je dijaka, ki mu je čital novine in knjige) A ne samo zaradi knjig so se ljudje obračali do njega, ampak

tudi v drugih zadevah n. pr. zaradi naročil pri raznih čeških tvrdkah, zaradi nastavljanja čeških uradnikov pri nas, kjer je manjkalo slovenskih i. t. d. Opozarjal pa je tudi naše prvake na razne češke kulturne inštitucije in na obrambne organizacije. Tako je dal povod, da se je po zgledu češke „Šolske Matice“ ustanovila naša „Ciril-Metodova družba“. Poročal je o važnih književnih novostih v „Ljubljanski Zvon“ ter sodeloval pri „Slovanu“, nasprotno je zbiral biografije zaslužnih naših mož za Ottov „Slovník naučný“. Tako so se ustvarjale počasi osebne in kulturne zveze, spoznavali smo se in se zblíževali.

Uspeh tega skritega in tihega dela se je pokazal šele v poznejših letih, ko se je pomnožil krog delavcev okoli Jana Lega in je začela govoriti javnost. Čehi so v drugi polovici prejšnjega veka hitro napredovali in budili zanimanje zase. Narod, ki se je pravzaprav šele leta 1848 prebudil, je vstal s celo staro silo in slavo; postali so vzor malim za obstoj borečim se narodom... Dva velika pojava sta bila, ki sta privabila večjo množico Slovencev v Prago. Bilo je to leto 1885, ko se je vršilo veliko vseslovansko romanje na Velegrad in leto 1892, ko je bila v Pragi češko-slovanska narodopisna razstava. Slavnostne dni v Pragi leta 1885 nam je opisal A. Trstenjak v „Spomeniku slovanske vzajemnosti“, ki jasno kaže mišljenje tedanje dobe. Tudi S. Gregorčičeva „Velegrajska kuga“, ki jo je napisal v onih dneh v Pragi, nam ostane živ spomenik. Bili so to idealno kipeči časi slovanske vzajemnosti; leta 1892 smo bili že zmernejši in resnejši in danes smo še bolj. Pri obeh prilikah je imel Lego važno vlogo in trdil se je na vse sile, da bi imel v Pragi čim več slovenskih gostov. Naj so tudi prazne oddonele visoko-leteče besede slavnostnih govorov, naj se tudi ni realiziralo vse, kar se je govorilo takrat, eno je ostalo: Praga je vabila vase. Zapazili smo, da Praga ni več tako daleč, kakor leta 1848, ko smo na važni vseslovanski shod poslali cela dva brezpomembna politika — in to je bilo glavno: slovenska mladina je začela pohajati visoke šole v Pragi. Rastlo je od leta do leta število in je letos preseglo že število 70. Ona Praga, ki je vzbujala zanimanje, je vabila k sebi: učiti se dela. Vsem študentom, ki so prišli v Prago, je bil Lego dober prijatelj, svetovavec in podpornik. Kot znan prijatelj Slovencev je užival njih zaupanje. Čujmo, kako mu piše Kunšić v imenu svojih tovarišev:

— — „Čitajoči poročila o sijaju češko-slovanske narodopisne razstave, sklenila je deseterica slovenskih abiturijentov, da koncem svojih študij — pred vstopom v svet — pojde v Prago, k ognjišču slovanskega dela i slovanskega ponosa.

Ker pa nedostaje zadostnih sredstev za tako dolgo potovanje in ker bi mi sinovi slovenskega kmeta radi izvršili svojo gorko željo, obrača se udano podpisani v imenu drugih do Vaše prijaznosti, nadejajoč se od nje najboljšega pojasnila, kako bi kolikor možno z najmanjšimi stroški prišli v Prago, to je, ako bi došli peš, koliko časa bi bilo zato najmanj potreba in če bi v tem slučaju Vaše velerodje našo deseterico hotelo podpirati, da bi dobili na naših postajah po Češkem prenočišča.

Ivan Kunšič."

Kako jim je Lego svetoval, ne vem, najbrže jim je svetoval železnico, najkrajšo in najcenejšo pot — 10 K. Kunšič je res prišel v Prago in je imel v Legu dobrega prijatelja. Obračal se je večkrat do njega in Lego ga je podpiral pri njegovem delu ter ga priporočil grofu Harrachu in drugim. Tako mu leta 1897 Kunšič naznanja, da je zbral gradivo za slovenska imena v Tirolski in da v septembru predloži grofu Harrachu celo delo. Lego se je na vse moči potrudil, da bi preskrbel Kunšiču v njegovem podjetju primerne podpore. Istotako kakor Kunšič obračali so se na njega tudi mnogi drugi naši mladi ljudje, ki so hoteli študirati na čeških visokih, trgovskih in gospodarskih šolah. S svojimi sredstvi Lego pač ni mogel mnogo podpirati, a znal je poiskati podpor drugod. Med drugimi je bil v Pragi dober prijatelj pisatelju Gestrinu, ko je bival ta v Pragi, v njegovo gostoljubno domovanje so prišli naši umetniki S. Gregorčič, A. Aškerc (glej Ljublj. Zvon 1893), Z. Kvedrova. In ko se je pomnožilo slovensko dijaštvo v Pragi ter je tako nadaljevalo delo, ki ga je bil začel Lego, imel je med njimi svoje stalne prijatelje in v svoji hiši je zbiral krog mladih svojih znancev. Slovensko akademično društvo „Ilirija“ v Pragi ga je imenovalo za svojega častnega člana. Kar se tiče dijaštva, je dočakal Lego v svojo zadovoljnost to, kar je hotel. Zveze med slovenskim in češkim dijaštvom so se utrdile. — Drugače je bilo z učiteljstvom, ki je bolj navezano na domači kraj. Že 1886 mu je pisal Andr. Praprotnik o sestanku učiteljstva v Pragi. Iz raznih vzrokov se ta sestanek ni izvršil. A Lego je vzdrževal z učiteljstvom osebne stike, navduševal je in vspodbujal in med tem so se začele ustvarjati učiteljske zveze. Druga stvar, ki jo je hotel izvršiti, je bila mladinska književnost. Hotel je celo sam izdajati mladinski časopis v Pragi. Naslednje pismo odličnega slovenskega pedagoga nam podaja jasno sliko, kako je bil potreben mladinski časopis.

... Prav imate, dragi gospod, ko nam očitate malomarnost v tako važnih stvareh, kakor je slovstvo za mladino. Pri nas pač gre vse nekako bolj počasi, kakor v Čechach, to pa najbolj radi tega, ker smo zelo reven narod. Kako težko se pri nas prodá nova knjiga, zlasti če ni najboljše vsebine. Da se naš

„Vrtec“ še tako dolgo zdržuje, ima zahvaliti le taktnemu uredniku, kateri z redko pazljivostjo iz poslanih mu spisov vse izloči, kar bi le količkaj utegnilo v oči zbosti naše gospode „Latince“ a la Mahnič in njegove pristaše. Če ti gospodje stvari ne podpirajo, skoraj ne more nikaka reč prospevati, ker njih terorizem je prevelik. V očigled teh razmer se pač tudi ni čuditi, da se le težko ali pa celo ne najde založnik za katero še tako važno in blagodejno podjetje. Nam Slovencem je mogoče le s pomočjo katerega sorodnega nam naroda kaj večjega izpeljati; zato rečem Vam — mili dobrotnik Slovencev — ne moremo biti dovolj hvaležni, da nam tako blagodušno ponudite svojo izdatno pomoč. Ne dvomimo, da se z Vašo pomočjo izvrši, kar bi se sicer ne dalo nikoli.

Kako sem Vas Čehi zavidal že na bogatem Vašem slovstvu, zlasti pa so mi provzročile Vaše krasne knjige za mladino neki poseben čut zavisti . . . Zlasti Vaš „Mladý čtenář“ mi je kaj ugajal, tako da sem si vedno želel, da bi tudi naši otroci dobili kaj takega.

Sedaj pa se hočete Vi, dragi naš dobrotnik, posvetiti trudu ter nam podati, kar mi sami ne zamoremo. O hvala Vam, podpirati Vas pa hočemo, kolikor bode le mogoče in jaz menim, da bode se „Malega bralca“ ali kako ga hočete imenovati, dalo razpečati dovoljno število. Najboljši posrednik pri razpečavanju utegnejo biti naša učiteljska društva, ki se nahajajo zdaj vže — hvala Bogu in na jezo dr. Mahniču — po vsej slovenski zemlji. Vendar pa bode potrebno, da se stvar nekoliko organizira in pred vsem, da se ravnateljstvo našega osrednjega društva „Zaveza“ za to pridobi. Zaveza mora na druga društva pritiskati, da store svojo dolžnost. Ravno isto morajo pa tudi društva doseči pri posameznih svojih udih. Če vsaka šola naroči le nekaj iztisov Vašega lista, utegnemo znabiti le priti vsaj nad 1000 iztisov, samo če cena ne bode prevelika.

Kedaj nameravate izdati I. številko? . . .“

Mladinski časopis v Pragi ni začel izhajati, pač pa se je oglasil „Zvonček“, ki mu je bil Lego cel čas podpornik. Ko je dosegel Lego, da se je ustanovil nov mladinski časopis, skušal je podpreti slovensko mladinsko slovstvo še na drug način. Zbral je med svojimi prijatelji svoto 150 K ter jo poslal „Učiteljski zvezi“, da jih razpiše kot nagrado za mladinski spis. Tako nas je hotel prav prisiliti, da se potrudimo za zapuščeno našo mladinsko slovstvo. Godilo se je to (po 1. 1900) ob času, ko je razpolagala slovenska „Mohorjeva družba“ z milijoni — in Čeh je moral skrbeti za naše mladinsko slovstvo. Tudi zadnje premoženje 200 K „Česko-slovenskega spolka“ v Pragi, ki je

z Legovo smrtjo prenehal, se je porabilo v isti namen. Kako se je Lego sploh zanimal za naše šolstvo, kaže tudi to, da je gimnazijam v Kranju in v Ljubljani ter ljudskim šolam v Kamniku in Postojni poslal rudninske zbirke, višji dekliški šoli v Ljubljani češke knjige i. t. d. Bliža se čas in pripravlja se že cesta, da se bo izpolnila Legova gorka želja: Tudi češko in slovensko učiteljstvo se med seboj bolj in bolj spoznava in zbližuje.

Ne moremo trditi, da so uspehi, ki smo jih dosegli na polju takozvane češko-slovenske vzajemnosti, edina zasluga Legova. Našlo se je tu mnogo delavcev in mnogo so časi sami prinesli s seboj, mnogo je postalo živa potreba razmer. A on je bil, ki je rezal prvo brazdo na polju resnega dela in je iskal tal, kjer je sejal plodonosne ideje. Bil je skromen človek, ki ni ljubil mnogo besed, a za kar se je zavzel, to je hotel izvesti. Ko mu je mesto Ljubljana čestitalo k sedemdesetletnici, se je zahvalil s sledečimi besedami:

... Izvanredno to odlikovanje me je jako presenetilo, kajti dobro vem, da na moji strani prav za prav ni nobenih zaslug, da je bilo vse, karkoli sem storil v prosep te vzajemnosti, le izpolnjevanje dolžnosti, katere ima vsak zaveden Slovan do svojih bratov. Ako torej slavni občinski svet izraža o mojem delovanju pohvalo na tako iskren način, vidim v tem zopet, da je resnično, kar zatrjujem, da Čeh, kateri hoče delovati za vzajemnost med svojimi slovanskimi brati, nikjer ne najde take navdušenosti, take hvalečnosti in sploh takih uspehov v uresničevanju slovanske ideje, kakor med Slovenci. Resnično, na Slovenskem so najrodovitnejša tla, kjer vsklije vsako seme splošnega napredka, katero tja vseje rodoljub, in zato sem prepričan, da uspehi, katere sem dosegel v slovenskem narodu, nikakor niso moje zasluge, temveč da jih je provzročila le visoka in splošna nadarjenost slovenskega naroda. (Kajti kateri narod se more ponašati z razmeroma tako velikim številom izvrstnih samoukov, kakor narod slovenski). In h krati i njegovo srce, katero se hipoma navduši s tako gorečo ljubeznijo za vse dobro in plemenito, da se ideja lahko takoj udeleži. Moje delovanje je bilo tedaj čisto lahkotno in če mi je dovoljeno, da se vendar nekoliko izrazim v svoj prid, dejal bi samo, da sem pri vsem svojem prizadevanju imel vedno najboljšo voljo ...

Ko ga je „Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev“ imenovala za častnega člana in ga prosila za njegov polni naslov, poslal je svoj polni naslov: „umirovljeni adjunkt c. kr. mornaskega komisarstva, kustos glasbenega oddelka muzeja češkega kraljestva kot prvi skriptor tega muzeja“, a odklonil je diplomo, češ naj se dá denar za mladinske knjige ali učiteljskemu društvu. V svoji starosti je obiskal s svojo

soprogo še enkrat našo domovino, a kakor je vse kazalo, ni mogel biti posebno zadovoljen; nekdanjega navdušenja ni bilo in reelnega dela tudi ne.

Ko je lansko leto († 1906) zatisnil Jan Lego za večno svoje trudne oči, veljalo je, kar je pisala ob njegovi 70 letnici Z. K.(vedrova) v „Slovenskem Narodu“ o njem: „Danes napredujemo, mladi smo, sto in sto novih ciljev vidimo pred seboj, za katere se trudimo, za katerimi hrepenimo. Ne gorimo le izključno za eno stvar, ker danes ni več tako važna, ker so drugi delali pot, po kateri danes hitimo dalje v pred. Ali kadar se zaustavimo, kadar se ogledamo po poti, po uglajeni cesti nazaj, takrat nas obide mehko čustvo hvaležnega spomina onim, ki so nam to pot pripravljali in gladili. Ne trebamo se sramovati te tople odkritosrčne hvaležnosti, tega mehkega spomina, zakaj tudi mi obstojimo enkrat ob cesti in drugi pohitijo po poti mimo nas naprej, po ti poti, po kateri mi zdaj hodimo in jo pripravljamo drugim za nami.“

Delo, ki ga je započel Lego, je bilo pripravljalno in za njim so ga prevzela društva in organizacije. In to je bilo, kar je hotel doseči. Saj je pripravljaj nekako pot našim največjim kulturnim in obrambnim društvom: Glasbeni Matici, Slovenskemu planinskemu društvu, Ciril-Metodovi družbi. Njegovo delo v Pragi pa nadaljujejo sedaj „Podporno društvo za slovenske visokošolce v Pragi“, slovenska akademična društva „Adrija“ in „Ilirija“ ter „Klub slovenskih tehnikov“ v Pragi. Poleg teh pa delujejo v njegovem smislu češka podružnica slovenskega planinskega društva in razna druga društva. Tako je izpolnil slovenski konzul v Pragi svojo dolžnost, predno je umrl. Sladko je umreti, ko vidi človek svoje želje uresničene . . . Pokazal je pot in je odšel. Lahka postane trudapolna pot, ko vidi človek druge za seboj . . .

Med svoje ožje prijatelje na Slovenskem je štel Lego župana Ivana Hribarja, pesnika A. Aškerca, S. Gregorčiča, župnika Vrhovnika, ravnatelja Nerata v Mariboru, Rad. Knafljiča, šolskega vodjo, Andr. Gabrščka, ki mu je bil „nejmilejši Slovinec“ in še več drugih.

Jan Lego je bil od leta 1885 častni član „Slovenske Matice“ in „Sokola“ v Ljubljani, poleg tega častni član učiteljskih društev: „Zaveze“, „Učiteljskega društva sežanskega okraja“, „Komenskega“ na Goriškem, „Narodne šole“ v Ljubljani in „Učiteljskega društva za slovenski Štajer. Bil je ustanovnik „Minerve“ (žensk. gimn. v Pragi) častni član „akademičnega češkega društva „Slavija“ in slovenskega akademičnega društva „Ilirija“ v Pragi. Poleg tega je bil častni meščan mesta Kamnik in meščan stolnega mesta Ljubljane, katerej je poslal njegov „Češko-slovenski spolek“ ob času potresne katastrofe 801'83 gld.

Vse te časti, zasluge in odlikovanja mu niso napravile toliko veselja, kakor priznanja od strani njegovih ožjih prijateljev, ki jih je kot blag mož, odkritosrčna duša in trd značaj imel mnogo v Pragi in pri nas križem domovine. Uspeh mu je bil plačilo dela.

Njegov pogreb, pri katerem je bila zastopana tudi „Slovenska Matica“, je pokazal, da je bil v obče znana in spoštovana oseba.

Njegova književna delavnost se je gibala le v mejah njegovih smotrov.

Izdal je:

„Pruvodce po Slovinsku“. (Vodnik po Slovenskem). — Praha 1887.

„Mluvnice jazyka slovinského“. (Češko-slovenska slovnica). — 2 izd. 1893.¹⁾

„Mluvnice jazyka srbsko-chorvatského“. — Praha 1888.

Poleg tega so razni daljši in krajši članki o Slovencih po raznih čeških listih in v Ottovem „Slovníku Naučném“. Njegovi spisi se nahajajo v raznih listih: Narodní Listy, Světozor 1872, Zlatá Praha 1884, Škola a život 1885, Hlas Naroda 1886, Ruch, Muzejník. Na Slovenskem je dopisoval v „Zvon“, v „Slovana“, v „Mir“ in v „Učiteljskega Tovariša“. Njegov grob na praških Olšanih stoji danes brez spomenika. Naša dolžnost je, da s primernim spominom zaznamenujemo kraj, kjer počiva po dolgem trudnem delu eden prvih delavcev na polju češko-slovenske vzajemnosti, ki naj ga vedno budi in kliče k vztrajnemu delu naprej na pot slovanske in svetovne kulture.

¹⁾ Nova izdaja češko-slovenske slovnice bi bila zelo umestna.

Slovenska bibliografija za l. 1906.

Sestavil dr. Janko Šlebinger.

Kratice: Č Z N — Časopis za zgodovino in narodopisje; Dom. — Domovina; (v Celju); D S — Dom in Svet; D Prij. — Domači prijatelj; Il. N K — Ilustrovani narodni koledar za l. 1907; I M K — Izvestja muzejskega društva za Kranjsko; Kol. C M — Koledar družbe Cirila in Metoda za l. 1907; Kol. Moh. — Koledar družbe sv. Mohorja za l. 1907. — K O — Katoliški Obzornik; L Z — Ljubljanski Zvon; N Z — Naši zapiski; Pop. — Popotnik; P V — Planinski Vestnik; Slov. — Slovenec; S N — Slovenski Narod; S U — Slovenski Učitelj; U T — Učiteljski Tovariš; Z S M — Zbornik Slovenske Matice.

Kratice brez dostavka letnice, oz. letnika veljajo za leto 1906.

I. Časopisi in časniki.

Akordi. Novi — Zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo. Urejuje dr. Gojmir Krek. Izhaja 6krat na leto. Založništvo L. Schwentner v Lj. Natisnila Jos. Eberle & Comp. na Dunaju. 1906 4°. Let. V. (št. 4, 5, 6) VI. (št. 1, 2, 3). Cena za leto 8 K.

Angelček, otrokom prijatelj, učitelj in voditelj. (Mesečnik.) Uredil Anton Kržič. Izdalo društvo „Pripraviški dom“. Natisnila Katoliška tiskarna v Lj. 1906. 8°. Let. XIV. (Vrtčevi naročniki ga dobivajo brezplačno. Posebej naročen stane celo leto 1 K 20 v).

Blagovestnik. Izhaja vsak drugi mesec. Izdajatelj in odgovorni urednik Anton Chráska. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Lj. 1906. v. 8°. (6 števil, vsaka s prilogo „Veselo poročilo otrokom“. Naročnina 60 vin.)

Bogoljub. Cerkveni list za Slovence. Izhaja začetkom vsakega mesca. Izdaja Katol. bukvarna. Tiska „Katoliška tiskarna. (Urejuje Janez Ev. Kalan.) V Lj. 1906. 4°. Let. IV. (Stane za celo leto 1 K 60 v).

Cvetje z vertov sv. Frančiška. Časopis za verno katoliško ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška. S privoljenjem cerkvenih in redovnih oblasti urejuje in izdaja P. Stanislav Škrabec, mašnik reda manjših bratov

sv. Frančiška. Izhaja v prostih obrokih. V Gorici. Hilarijanska tiskarna. 1906. v. 8°. Let. XXIII. (Stane cel tečaj — 12 zvezkov — 1 K 50 v).

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaje Zgodovinsko društvo v Mariboru. Uredil Anton Kaspret. Tisk tiskarne sv. Cirila. Maribor 1906. v 8°. Let. III. Snopič 1—4, 231 str. (Za ude brezplačno, za neude 6 K).

Čebelar. Slovenski —. Glasilo „Slovenskega čebelarkega društva“ za Kranjsko, Štajersko, Koroško in Primorsko s sedežem v Ljubljani. (Mesečnik.) Uredil Frančišek Rojina, nadučitelj v Šmartnem pri Kranju. (Odgovorni urednik Mihael Rožanec.) Lastnik „Slovensko čebelarsko društvo“. Tisk J. Blasnika naslednikov v Ljubljani. 1906. 4°. IX. letnik.

Danica. (Prenehala koncem l. 1905.)

Delavec. Tobačni —. Glasilo slovenskih članov strokovne zveze tobačnih delavk in delavcev avstrijskih. Izhaja vsaki prvi torek v mesecu. Izdajatelj in odgovorni urednik Fran Pottermann. Tiskal Ivan Lampret v Kranju. 1906. Let. I. (Izšli 2 številki novembra in decembra.)

Detoljub. Krščanski —. List za krščansko vzgojo in rešitev mladine. Izhaja štirikrat na leto. Urejuje Mih. Bulovec. Ljubljana, 1906. Založilo „Katoliško društvo detoljubov“. Tisk. „Kat. tiskovn. društva“, prej R. Šeber v Postojni. 8°. Letnik XV.

Dolenjec. List za narodno prosveto in narodno gospodarstvo. Štev. 1—12 izdajal konsorcij „Dolenjca“, odgovorni urednik Franjo Pirc, tiskal A. Slatnar v Kamniku (izhajal vsako soboto). Štev. 13—19 izdajatelj, založnik in odgovorni urednik Franjo Pirc. Tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju. (Z 19. št. 2. julija 1906 prenehal.) 2°.

Dom in Svet. List s podobami za leposlovje in znanstvo. (Mesečnik.) Uredila dr. Mihael Opeka in dr. Evgen Lampe. Založilo lastništvo. Tisk Katoliške tiskarne. V Lj. 1906. 4°. Let. XIX. (Naročnina na leto 9 kron, za dijake 6 K 80 v).

Dom. Naš —. Izhaja vsak drugi četrtek. Izdaja Katoliško tiskovno društvo v Mariboru. Odgovorni urednik Edv. Jonas. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 1906. 4°. Let. VI. (Naročniki „Slov. Gospodarja“ ga dobivajo zastonj. Posebej naročen velja eno krono za celo leto.)

- Domoljub.** Slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo. Izhaja vsak četrtek. Izdajatelj in odgovorni urednik dr. Ignacij Žitnik. Tiska „Katoliška tiskarna“. V Lj. 1906. 4°. Let. XIX. (Cena mu je 3 K na leto.)
- Domovina.** Izhaja trikrat na teden, vsak ponedeljek, sredo in petek. Lastnik: Konzorcij lista „Domovina“. Odgovorni urednik in izdajatelj Vekoslav Spindler. (Od štev. 102: Ljudevit Furlani.) Tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju. 1906. 2°. Let. XVI. (Velja na leto 12 K).
- Domovina Nova** —. Izhajala do 1. aprila v torek, četrtek in soboto, od 2. apr.: Katoliški dnevnik. Izhaja vsak dan. Izdajatelj in lastnik John J. Grdina. Odgovorni urednik: C. J. Sodja. Tiska „Slov. unijska tiskarna“. Cleveland, Ohio, 1906 2°. Let. VIII. (Naročnina na leto po Ameriki 2:50 dol., za Evropo 4 dol.)
- Don Bosko.** List salezijancev v Ljubljani. Izhaja vsak mesec nedoločen dan. Urejuje Josip Valjavec. Tiska „Katoliška tiskarna“ v Lj. Izdaja in zalaga vodstvo salezijanskega zavoda na Rakovniku. 1906. v. 8°. Leto III.
- Edinost.** Glasilo političnega društva „Edinost“ za Primorsko. (Dnevnik.) Izdajatelj in odgovorni urednik Štefan Godina. Lastnik konzorcij lista „Edinost“. Natisnila tiskarna konzorcija lista „Edinost“. V Trstu 1906. 2°. Let. XXXI. (Velja na leto 24 K).
- Gasilec.** Izhaja poljubno po potrebi v nedoločenem času, vendar vsaj štirikrat na leto in ga dobivajo člani zveze brezplačno. Izdaja odbor deželne zveze kranjskih gasilnih društev. Urejuje tajnik Fran Ks. Trošt na Igu pri Lj. Natisnila Kleinmayr & Bamberg v Lj. 1906. 4°. Leto X št. 1—4.
- Glas Naroda.** List slovenskih delavcev v Ameriki. Prvi slov. dnevnik v Združenih državah. Izhaja vsak dan izvzemši nedelj in praznikov. Izdaja Slovensko tiskovno društvo. Frank Sakser, predsednik; Viktor Valjavec, tajnik, New York. 1906. 2°. Let. XIV. (Na leto velja za Ameriko 3 dol., za Evropo 4:50 dol.)
- Glas Svobode.** Glasilo svobodomiselnih Slovencev v Ameriki. Tednik za koristi delavskega ljudstva. „Od boja do zmage!“ „Kdor ne misli svobodno, se ne more boriti za svobodo!“ (Lastnik lista Martin Konda.) Chicago, Illinois 1906. 2°. Letnik V. (Velja za Ameriko za celo leto 1:50 dol., za Evropo 10 K).

- Glasbenik.** Cerkevni —. Organ Cecilijinega društva v Lj. (Mesečnik.) Urednik lista: dr. Andrej Karlin, stolni kanonik, urednik prilog: Anton Foerster, vodja glasbe v stolnici. Založilo Cecilijino društvo. Tiskala Zadrúžna tiskarna v Lj. 1906. 4°. Let. XXIX.
- Glasnik.** List za Slovence v severozapadu Zjedinjenih držav. Izhaja vsak petek. Glasilo „Slovensko-hrvaške zveze“. Izdaja „Slovensko tiskovno društvo“ v Calumetu, Mich. 1906. 2°. Let. VI. (Stane v Ameriki na leto 1'50 dol.)
- Glasnik.** Gospodarski — za Štajersko. List za gospodarstvo in umno kmetijstvo. (Polmesečnik.) Urejuje tajnik Franc Juvan. Izdaja in zalaga c. kr. kmetijska družba na Štajerskem. Tiska Leykam v Gradcu. 1906. 2°. Let. LVI.
- Glasnik** najsvetejših Src. Izhaja 25. dne vsakega meseca. Urejujeta in izdajata: Ivan Krst. Trpin, župnik v Mošnjah, pošta Radovljica, in Jakob Palir, kapelan na Črni gori pri Ptuj. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru, 1906. v. 8°. Let. V. (Stane za celo leto 80 v).
- Gorenjec.** Političen in gospodarski list. Izhaja vsako soboto zvečer. Izdaja in zalaga konzorcij „Gorenjca“. Odgovorni urednik Lavoslav Mikuš. Lastnina in tisek Iv. Pr. Lampreta v Kranju. 1906. 2°. Let. VII. (Stane za celo leto: 4 K).
- Gorica.** Izhaja vsak torek in soboto. Izdajatelj in odgovorni urednik Josip Marušič. Tiska Narodna tiskarna v Gorici. 1906. 2°. Let. VIII. (Velja na leto 8 K).
- Gospodar.** Narodni —. Glasilo „Zadrúžne zveze“. Izhaja 10. in 25. vsakega meseca. Izdajatelj: Zadrúžna zveza v Lj. Odgovorni urednik: Svetoslav Premrou, uradni tajnik „Zadrúžne zveze“. Tisek Zadrúžne tiskarne v Lj. 1906. 4°. Let. VII. Člani „Zadrúžne zveze“ dobivajo list brezplačno; za nečlane na leto 4 K).
- Gospodar.** Primorski —. List za pospeševanje kmetijstva v slovenskem Primorju. (Polmesečnik.) Uredil in izdal Anton Štrekelj. Tiska Narodna tiskarna v Gorici. 1906. v. 8°. Let. II. (Stane na leto 2 K).
- Gospodar.** Slovenski —. List ljudstvu v pouk in zabavo. Izhaja vsak četrtek. Izdajatelj in založnik „Kat. tiskovno društvo“. Odgovorni urednik Ferdo Leskovar. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 1906. 2°. Let. XL. (Velja za celo leto 4 K).

- Gospodinja.** Slovenska —. Izhaja vsako 1. soboto v mesecu kot priloga „Našemu listu“. (Urejuje Minka Govékarjeva). Tiska, izdaja in je za vsebino odgovoren A. Slatnar v Kamniku. 1906. 4°. Let. II. (Velja posebej prejemana na leto 3 K).
- Izvestja** muzejskega društva za Kranjsko. Uredil Ant. Koblar. Izdalo in založilo „Muzejsko društvo za Kranjsko“. Natisnila J. Blasnikova tiskarna. 1906. v. 8. Let. XVI. (D S. XX, 87.)
- Jež.** Šaljiv in zafrkljiv list. Izhaja vsako prvo in tretjo soboto v mesecu. Izdaja in ureja Srečko Magolič. Založba in tisk Dragotina Hribarja v Lj. 1906. 4°. Let. IV. (Stane na leto 6 K).
- Kamničan.** Priloga „Našemu listu“. Izhaja vsako soboto. Izdajatelj in odgovorni urednik Hinko Sax. Lastnina in tisk tiskarne A. Slatnar v Kamniku. 1906. 4°. (Za naročnike „Našega Lista“ v kamniškem okraju brezplačno.)
- Kmetovalec.** Gospodarski list s podobami. Uradno glasilo c. kr. kmetijske družbe vojvodstva kranjskega. (Polmesečnik.) Uredil Gustav Pirc, ravnatelj družbe. Založba c. kr. kmetijske družbe kranjske. Tisk J. Blasnika naslednikov. V Lj. 1906. 4°. Let. XXIII. (Stane 4 K, za učitelje in ljudske knjižnice 2 K na leto.)
- Knajpovec.** Časopis za negovanje zdravja po Kneippovem sestavu, za pouk, vzgojo otrok in zabavo. (Mesečnik.) Odgovorni urednik Josip Fabčič. Tiska „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. V Gorici. 1906. 4°. Let. III. 192 str. (Naročnina 3 K na leto. — Prenehal z 12. številko, 1. dec. 1906.)
- Komar.** Humorističen list. (Polmesečnik.) Lastnik Frank Sakser. New York. 1906. 4°. Let. II. (Stane en dolar na leto.)
- List.** Letoviški — zdravilišča Bled na Gorenjskem. Kurliste des Kurortes Veldes. (Imenik gostov.) Izhaja vsako sredo zjutraj. Izdano od zdravliške komisije na Bledu. Tiska Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 4°.
- List.** Ljubljanski škofijski —. Izdajatelj in odgovorni urednik Josip Šiška (od VI. štev. dalje Viktor Steska). Tiskala Katoliška tiskarna v Lj. 1906. 4°.
- List.** Narodni —. Glasilo narodne stranke za Štajersko. Izhaja vsak petek. Lastnik in izdajatelj: konzorcij „Narodnega Lista“. Odgovorni urednik Andrej Sever (od 9. štev. dalje: Vekoslav Spindler). Tisk „Zadružne tiskarne“ v Krškem

(od 9. štev.: Tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju (št. 3—8: V Krškem). 1906. 2°. Let. I. 9 štev. (Prva številka izšla dne 24. oktobra 1906. — Stane do novega leta 1 K).

List. Naš —. Neodvisno politično glasilo za Slovence. Izhaja vsako soboto. Z mesečno prilogo „Slovenska Gospodinja“. Izdajatelj in odgovorni urednik Hinko Sax. Lastnina in tisk tiskarne A. Slatnar v Kamniku. 1906. 2°. Let. II. (Velja za celo leto 5 K).

List. Novi —. (Tednik.) Izdavatelj in odgovorni urednik Anton Švara. Tiskarna Dolenc (Fran Polič) v Trstu. 1906. 2°. Let. VIII.

List. Primorski —. Poučljiv list za slovensko ljudstvo na Primorskem. Izhaja vsak četrtek. Izdajatelj in odgovorni urednik: Ivan Bajt v Gorici. Tiska „Narodna tiskarna“ v Gorici. 1906. 2°. Let. XIV. (Cena za celo leto 4 K).

List. Uradni — c. kr. okrajnega glavarstva v Brežicah. (Polmesečnik. — Slov. in nem. besedilo.) Urejuje glavarstvo. 1906. 4°.

List. Uradni — c. kr. okrajnega glavarstva v Celju. Izhaja vsak teden enkrat. Tiska Zvezna tiskarna v Celju. 1906. 4°.

List. Uradni — c. kr. okrajnega glavarstva v Mariboru. Izhaja vsaki četrtek. Izdaja c. kr. mariborsko okrajno glavarstvo. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. (Amtsblatt der k. k. Bezirks-hauptmannschaft Marburg.) 1906. 4°. Let. II. (Letna naročnina za oblastva in urade 6 K).

List. Uradni — c. kr. okrajnega glavarstva v Ptujju. Izhaja vsaki četrtek. Izdaja c. kr. ptujsko okrajno glavarstvo. Tiska V. Blanke v Ptujju. (Slov. in nem.) 1906. 4°. Let. IX. (Letna naročnina za oblastva in urade 6 K, za poštadini podvržene naročnike 7 K).

Mir. Izhaja vsak četrtek. Lastnik in izdajatelj Gregor Einspieler, župnik v Podkloštru (od št. 35: prošt v Tinjah). Odgovorni urednik Josip Stergar. Tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 1906. 2°. Let. XXV. (Velja za celo leto 4 K).

Mladoslavenec. (Izhaja vsak drugi petek.) Lastnik in izdajatelj „Narodni konzorcij Mladoslavenec“. Odgovorni urednik Ivan Križman. Tiska A. Slatnar v Kamniku. 1906. 2°. (Velja za celo leto 2 K. — Izšlo je 12 števil po 8—12 str.)

Moč. Naša —. Glasilo za slovensko delavstvo. Izhaja vsak petek. Izdajatelj in odgovorni urednik Mihael Moškerc. Tiska

- Katoliška tiskarna. V Lj. 1906. 4°. Let. I. (Prva številka je izšla dne 7. decembra 1905.)
- Nada** Prvi slovenski list za leposlovje, pouk in zabavo v Ameriki. (Prenehala s 4. štev. marca 1905.)
- Naprejš!** (Polmesečnik.) Lastnik lista: „Idrijska okrajna organizacija“. Izdajatelj in odgovorni urednik Anton Kristan. Tiska Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 4°. Let. IV. (Stane za Idrijo na leto 2-40 K).
- Narod.** Slovenski —. (Dnevnik.) Izdajatelj in odgovorni urednik Rasto Pustoslemšek. Lastnina in tisk „Narodne tisk.“ V Lj. 1906. v. 2°. Let. XXXIX. (Velja za vse leto 25 K).
- Notranjec.** Glasilo političnega in gospodarskega društva za Notranjsko v Postojni. Izhaja vsako soboto. Lastnina konzorcija „Notranjca“. Odgovorni urednik in izdajatelj Maks Šeber. Tisk J. Blasnika naslednikov v Lj. 1906. 4°. Leto II.
- Novice.** Coloradske —. (Tednik.) Lastnik in urednik Mr. Maks Buh (po njegovi smrti meseca aprila 1906, izdaja in ureja Mr. Rudolf Gregorič). Pueblo, Colorado. 1906. 2°. Let. I—II. (Prva številka je izšla 2. sept. 1905. — Prenehal s tem naslovom koncem 1. 1906.)
- Novice.** Dolenjske —. Izhajajo 1. in 15. vsakega meseca. Odgovorni urednik Fr. Sal. Watzl. Izdajatelj in založnik Urban Horvat. Tisk J. Krajec nasl. Novo mesto. 1906. 4°. Let. XXII. (Cena za celo leto 2 K).
- Obzornik.** Katoliški —. (Četrtnik.) Izdaja „Leonova družba“. Urednik dr. Aleš Ušeničnik. Tisk „Kat. tisk. društva“ prej R. Šeber v Postojni. V Lj. 1906. v. 8°. Let. X. (Naročnina 5 K. — Prenehal koncem 1. 1906.)
- Odmev iz Afrike.** Ilustrovan mesečnik v prosep afriških misi-jonov. Izdaja Klaverjeva družba. Urejuje J. Palir, kapelan na Črni gori. Upravništvo: Trst, via Fontanone, 4. Tisk tiskarne sv. Cirila. Maribor, 1906. v. 8°. Let. III. 96 str. (Stane za celo leto 1 K).
- Oglasnik** za industrijo, trgovino, obrt in splošno gospodarstvo. Izhaja kot priloga Slovenski Gospodinj vsak mesec 2—4 str. in se razpošilja brezplačno. Tiskal in založil A. Slatnar v Kamniku. 1906. 4°.
- Oglasnik** župnije sv. Jožefa v Leadville, Colo. v Ameriki. (Cerkven list. Izdaje Rev. John Perše.)

- Omladina.** Glasilo narodno-radikalnega dijaštva. (Mesečnik.) Izdaja eksekutiva narodno-radikalnega dijaštva. Uredil Oton Fettich-Frankheim. (Oblastem odgovoren Mihael Rožanec.) Tisk J. Blasnika nasl. v Lj. 1906—07 4°. Let III. (Od aprila 1906 do marca 1907. — Stane za celo leto 4 K, za dijakke 2 K).
- Osa.** Politično-satirični tednik. Za uredništvo odgovoren Valentin Kopitar. Izdaja in tiska „Narodna tiskarna“ v Lj. 1906. 2°. Let. I. št. 9—52; Let. II. št. 1—8. (Velja za vse leto 10 K. — Prenehala 29. dec. 1906.)
- Pastir.** Duhovni —. Izhaja vsak mesec. S sodelovanjem več duhovnikov urejuje Alojzij Stroj. Založba „Katoliške bukvarne“. Tisk „Katoliške tiskarne“. V Lj. 1906. v. 8°. Let. XXIII. (S prilogo „Zbirka lepih zgledov“ velja 8 kron na leto.)
- Perotninar.** Prvi slovenski ilustrovani mesečnik za umno perotninarstvo s priveskom za umno rejo vseh malih domačih živali. Urednik in izdajatelj Anton Lehman, Tržič—Gorenjsko. Tisk J. Blasnika naslednikov v Lj. 1906. Let. I. 4°. (Prva številka izšla 1. maja 1906. — Velja za vse leto 2 K 40 v).
- Pisarna.** Slovenska —. Glasilo društva slovenskih odvetniških in notarskih uradnikov. „V organizaciji moč in veljava!“ Izhaja vsako četrletje. Izdaja in zalaga „Društvo odvetniških in notarskih uradnikov v Celju.“ Odgovorni urednik Iv. Bovha. Tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju. 1906. 4°. Let. V. (Stane na leto 3 K).
- Piščalka** za abstinente, pivce in pijance. Mesečnik, posvečen protialkoholnemu gibanju na Slovenskem. „Najboljša je pač voda.“ Urednika Leopold Lenard in Franc Avsec. Tisk „Zvezne tiskarne“. V Celju. 1906. v. 8°. Letnik II. (10 števil — Priloga „Piščalki“: Olga Kobylanska, Zemlja. Roman. Prevel L. Lenard.)
- Popotnik.** Pedagoški in znanstven list. (Mesečnik.) Uredil M. J. Nerat, šolski ravnatelj v Mariboru. Last in založba „Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev.“ Tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju. 1906. v. 8°. Let. XXVII. (Stane na leto 6 K).
- Prapor.** Rdeči —. Glasilo jugoslovanske socialne demokracije. Izhaja v Lj. vsaki petek. Izdajatelj in odgovorni urednik Karel Kordelič. Tiska Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 2°. Let. IX.

- Pravice.** Slovenske —. „Za svobodo in napredek slovenskega ljudstva!“ „Za pravice slovenskega jezika!“ Izhaja vsakih 14 dni. Izdajatelj in odgovorni urednik Vekoslav Spindler. (Od št. 13. = 30. julija 1906: Ljudevit Furlani.) Tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju. 1906. 4°. Let. I. (Stane celoletno 1 K 60 v. — Prva štev. izšla 31. januarja 1906, — zadnja (t. j. 22.) 17. dec. 1906. Prvo polletje je izhajal list na 16 str., drugo na 8 straneh).
- Pravnik.** Slovenski —. (Mesečnik.) Izdaja društvo „Pravnik“ v Lj. Odgovorni urednik dr. Danilo Majaron. Natisnila „Narodna tiskarna“ v Lj. 1906. v. 8°. Let. XXII. (Člani društva ga dobivajo brezplačno, nečlani za 10 K na leto.)
- Prijatelj.** Delavski —. (Friend of the working People). Prvi in edini slov. delavski list v Pennsylvaniji. Izhaja vsaki četrtek. Lastnik in izdajatelj: F. M. Schlander. Pittsburg, Pa. 1906. 2°. Let. II. (Prenehal koncem marca 1906.)
- Prijatelj.** Domači —. (Mesečnik.) Izdaja Vydrova tovarna hranil v Pragi VIII. in ga pošilja svojim odjemalcem popolnoma zastonj. Lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik F. Vydra. Tekst uredila Zofka Kveder-Jelovškova. Praga. 1906. v. 8°. Let. III. 312 str.
- Prijatelj.** Družinski —. Poučno zabavni list za slov. družine. Izhaja dvakrat mesečno. Izdajatelj Jakob Ukmar. Odgovorni urednik Ivan Gorjup. V Trstu 1906. 4°. Let. III. (Naročnina za vse leto 3 K).
- Primorec.** Izhaja vsaki petek. Izdajatelj in odgovorni urednik Ivan Kavčič. Tiska in zalaga „Goriška tiskarna“ A. Gabršček (odgovoren Jos. Fabčič). V Gorici. 1906. 2°. Let. XV. (Stane za celo leto 3 K 20 v).
- Proletarec.** List za interese delavskega ljudstva. „Proletarci vseh dežel, združite se!“ Izhaja enkrat v mesecu. Izdajatelj „Jugoslovanska socialistična zveza v Ameriki“. (Slovenski in hrvatski članki.) (Urednik J. Zavrtnik.) Chicago. 1906. 2°. Let. I. (Prva št. izšla v jan. 1906. — Naročnina za celo leto v Ameriki 50 cent., za Avstrijo 3 K).
- Slovan.** Mesečnik za književnost, umetnost in prosveto. Uredil Fran Govékar. Lastnina in tisk Dragotina Hribarja v Lj. 1906—7. 4°. Let. IV. (Naročnina za celo leto 12 K.) (Pop. 375.)
- Slovenec.** Političen list za slovenski narod. (Dnevnik.) Izdajatelj in odgovorni urednik dr. Ignacij Žitnik. Tisk

„Katoliške tiskarne“ v Lj. 1906. v. 2°. Let. XXXIV. (Velja po pošti celo leto 26 K, v upravištvu 20 K).

Slovenec. Amerikanski —. List za slovenski narod v Ameriki in glasilo K. S. K. Jednote. Izdaja ga vsaki petek „Slovensko-amerikanska tiskovna družba“ (Ured. Rev. F. S. Šušteršič). Joliet. Illinois. 1906. 2°. Let. XV. (Naročnina za Združene države en dolar na leto, za Evropo 2 dol.)

Soča. „Vse za narod, svobodo in napredek!“ Izhaja dvakrat na teden in sicer v sredo in soboto. Odgovorni urednik in izdajatelj Ivan Kavčič v Gorici. Tiska in zalaga „Goriška tiskarna“ A. Gabršček (odgov. Iv. Meljavec). V Gorici. 1906. 2°. Let. XXXVI. (Stane na leto 13 K 20 v).

Sokol. Slovenski —. Glasilo Slovenske sokolske zveze. Izhaja 25. dne vsakega meseca. Izdajatelj, zalagatelj, lastnik in odgovorni urednik dr. Viktor Murnik. Tisk „Narodne tiskarne“ v Lj. 1906. 4°. Let. III. (Cena za vse leto 2 K 50 v).

Straža. Jeseniška —. Slovensko nacionalen list. (Tednik.) Izdaja narodni konzorcij „Jeseniške Straže“. Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 2°. Let. II. Izšlo 15 števil do 15. marca, pozneje izhajala kot priloga „Gorenjcu“.)

Štajerc. „Kmečki stan, srečen stan!“ Izhaja vsaki drugi petek, datiran z dnevom naslednje nedelje. Izdajatelj in odgovorni urednik Mihael Bayer. Tiska W. Blanke v Ptuj. 1906. 2°. Let. VII. (Naročnina za celo leto 2 K).

Štajerc Novi slovenski —. „Iz naroda za narod.“ Izhaja vsakega 5. in 20. v mesecu. (Od št. 8 [10. aprila]: izhaja vsakega 10., 20. in 30. v mesecu.) Izdajatelj in odgovorni urednik Cvetko Golar (od št. 9 [20. aprila]: Peter Košak.) Lastnik: Narodni konzorcij. Tiska Dragotin Hribar v Lj. 1906. 4°. (Naročnina za celo leto 2 K).

Tehnik. Slovenski —. Glasilo kluba slovenskih tehnikov v Pragi. Izhaja dvanajstkrat v letu in je brezplačna priloga osim glavnim slovenskim listom. Strokovni uredn.: J. V. Hráský, profesor češke tehnike v Pragi. Odgovorni urednik: Cyril Jekovec, slušatelj češke tehnike v Pragi. 1906. 4°. Let. I. (Prva številka izšla marca 1906. — Posebej naročen stane K 1.20 na leto.)

Tovariš. Učiteljski —. Glasilo avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva. Izhaja vsak petek, ako je ta dan praznik, izide list dan pozneje. Izdajatelj in odgovorni urednik: Radivoj Korene. Last in založba „Zaveze avstr. jugoslovanskih

učiteljskih društev". Tiskala štev. 1—26 Narodna tiskarna, št. 27—30 A. Klein & Comp., št. 31—52 Učiteljska tiskarna v Lj. 1906. 2°. XLVI. leto (Stoji na leto 8 K).

Učitelj. Slovenski —. Glasilo krščansko mislečih učiteljev in vzgojiteljev. (Mesečnik.) Uredil in izdal Fran Jaklič, učitelj. Natisnila Katoliška tiskarna. V Lj. 1906. 4°. Let. VII. (Na leto 4 K).

Uprava. Občinska —. Poučni stanovski list županom, občinskim tajnikom, občinskim svetovalcem in drugim javnim organom. Izhaja vsakega 5. in 20. dne meseca. Odgovorni urednik: dr. Vladimir Ravnihar. Lastnina in tisk Dragotina Hribarja v Lj. 1906. 4°. Let. I. (Stane celoletno 8 K).

Vestnik. Planinski —. Glasilo „Slovenskega planinskega društva“. (Mesečnik.) Uredil Anton Mikuš. Izdalo in založilo „Slovensko planinsko društvo“. Tisk J. Blasnika naslednikov. V Lj. 1906. v. 8°. Let. XII. (Člani prejemaajo list zastonj, za nečlane stane na leto 4 K).

Vestnik Slovenski Trgovski —. Glasilo slovenskega trgovskega društva „Merkur“ in „Slovenskega trgovskega društva v Celju“. Izhaja 15. dne vsakega meseca. Izdaja in zalaga slovensko trgovsko društvo „Merkur“. Odgovorni urednik Josip Kraigher. Tisk „Narodne tiskarne“ v Lj. 1906. 4°. Let. III. (Člani društva dobivajo list brezplačno; cena nečlanom za celo leto: 5 K).

Voditelj v bogoslovnih vedah. „Deus ... ipse sapientiae dux est et sapientium emendator“. Sap. 7, 15. — (Četrletnik.) Izdali profesorji kn.-šk. bogoslovnega učilišča v Mariboru. Uredil Frančišek Kovačič. Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 1906. 4°. Let. IX. (Velja 5 K).

Vrtec. Časopis s podobami za slovensko mladino. (Mesečnik.) Uredil Ant. Kržič. Založilo društvo „Pripraviški dom“. Natisnila „Katoliška tiskarna“. V Lj. 1906. v. 8. Let. XXXVI. (Velja s prilogo „Angelček“ vred za vse leto 5 K 20 v).

Zadruga. Slovenska —. (Mesečnik.) Urejuje Ivan Lapajne, šolski ravnatelj v Krškem. Tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju. 1906. 4°. Let. XIV. (Cena 4 K).

Zakonik. Deželni — in ukazni list za vojvodino Štajersko. (Izhaja v nedoločenih obrokih, slov. in nem.) Tiska Leykam v Gradcu. 1906. 4°.

Zakonik. Deželni — za vojvodino Kranjsko. (Slov.-nem.) Natisnil A. Klein & Comp. (Učiteljska tiskarna) v Lj. 1906. 4°.

- Zakonik.** Državni — za kraljevine in dežele, zastopane v državnem zboru. (Izhaja v nedoločenih obdobjih. Slovenski oddelek ureja dr. Fr. Vidic.) Iz c. kr. dvorne tiskarne na Dunaju. 1906. 4°.
- Zakonik** in ukaznik za avstrijsko Primorje. (Izhaja v nedoločenih obdobjih: nem., ital., slov. in hrvaški.) Tiskarna avstrijskega Lloydja. 1906. 4°.
- Zapiski.** Naši —. Socialna revija. Izhajajo 15. vsakega meseca. Izdajatelj in odgovorni urednik Ivan Mlinar. Natisnil J. Pavliček v Kočevju. 1906. 4°. Let. IV. (Naročnina za vse leto 3 K).
- Zaukaznik.** Cerkveni — za Lavantinsko škofijo. (Kirchliches Verordnungsblatt für die Lavanter Diöcese.) Cirilova tiskarna v Mariboru. 1906. 4°. (Prinaša nemške, latinske in slovenske članke.)
- Zdravnik.** Domači —. Časopis za negovanje zdravja, vzgojo otrok in zabavo. Izhaja 20. vsakega meseca. Izdajatelj in urednik Jan. Okič-Jereb v Dekanih (Istra). (Cena celoletno 2 K).
- Zora.** Glasilo katoliško-narodnega dijaštva. Uredil Ivo Pregelj. Natisnila Katoliška tiskarna v Ljubljani. 1906. v. 8°. Let. XII. (12 števil). (Celoletna naročnina stane 4 K, za dijake 2 K).
- Zvon.** Ljubljanski —. Mesečnik za književnost in prosveto. Uredil dr. Fr. Zbašnik. Tisk „Narodne tiskarne“. V Lj. 1906. v. 8°. Let. XXVI. (Cena 9 K 20 v).
- Zvonček.** List s podobami za slovensko mladino. (Mesečnik.) Uredil Engelbert Gangl. Last in založba „Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev“. Natisnila „Narodna tiskarna“. V Lj. 1906. v. 8°. Let. VII. (Stane na leto 5 K).
- Zvonček** župnije Sv. Lovrenca v Newburgu. Izdaja Rev. F. S. Keržec. Cleveland, O. v Ameriki. 1906.

II. Zborniki.

- Biblioteka.** Narodna —. Tisk in založba J. Krajec nasl. Novo mesto. 1906. m. 8°. — 12. snopič: Spisi Andrejčkovega Jožeta. I. Črtice iz življenja na kmetih. (Drugi natis.) 91 str. (Cena 30 v).
18. snopič: Spisi Andrejčkovega Jožeta. II. Matevž Klander. Spiritus familiaris. Zgodovina motniškega polža. Gregelj Koščenina. (Drugi natis.) 80 str. (Cena 30 v).

Dejanje svetega Detinstva. V poduk malim in odraščanim. Zvezek XXVI. Samozaložba. Tiskalo „Katoliško tiskovno društvo“ v Postojni. 1906. 16°. 76 str.

Dom. Naš —. Zbirka povesti, pesmi in narodnega blaga, zanimivosti itd. V Celju. Izdala in založila „Zvezna trgovina“. Natisnila „Zvezna tiskarna“. 1906. 8°. VI. zvezek. (Cena 50 v).

Knjižnica političnih in socialnih spisov. 1. Politično življenje Slovencev. Spisal dr. Dragotin Lončar. Ponatisk iz „Naših zapiskov“. Založil pisatelj. Tiskal Jožef Pavliček v Kočevju. Prodaja L. Schwentner v Lj. 1906. m. 4°. 33 str. (Cena 60 v).

Knjižnica za mladino. Urejujeta Engelbert Gangl in Ivo Trošt. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček v Gorici. 1906. 8°. (Vseletna naročnina K 3·20.) Knjiga 31: 1. Fran Žgur, Semena padajo. Otroške pesmi. 2. Ivo Trošt, Kitica pripovednih spisov.

Knjižnica. Hrvatska —. Izdaja Matica Slovenska. I. zvezek. Uredil dr. Fran Ilešič. Tiskala Katol. tiskarna. V Lj. 1906. 8°. (8) + 104 str. (L. Z. XXVII, 568—570. dr. Jos. Tominšek. — D. S. XX, 139. Fr. Bregar.)

Knjižnica. Anton Knezova —. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. Izdaja Slovenska Matica. Uredil Franc Levec. V Lj. Tisk „Narodne tiskarne“. V Lj. 1906. 8°. — XIII. zvezek. 127 str. Vsebina: Ivan Cankar, Martin Kačur. Življenjepis idealista. (L. Z. XXVII, 246—248, 310—311. dr. Iv. Merhar. — D. S. XX, 137. Fr. Terseglav.)

Knjižnica. Leposlovna —. Založila Katoliška bukvarna v Lj. Tiskala tiskarna Katol. tisk. društva v Postojni. 1906. 8°. I. zv.: Razporoka. Roman. Francoski spisal Pavel Bourget. Preložil Andrej Kalan. 294 strani (Cena eleg. vez. 3 K). (D. S. 707—709 in 777—780. dr. E. Lampè. — Slovan, V, 127, 157. Minka Govékarjeva.) II. zvezek: Stepni kralj Lear. Povest. Ruski spisal Ivan Sergejevič Turgenjev. Poslovenil Fran J. — Hiša ob Volgi. Ruski spisal S. Stepnjak. Prevel Jos. Jurca. 180 str. III. zvezek: Straža. Povest. Poljski spisal Boleslav Prus (Aleks. Głowacki). Z dovoljenjem pisateljevim po četrti izdaji iz poljskega prevel Fran Virant. VII + 327 str. (Cena eleg. vez. K 3·40.) (D. S. 233—234.)

Knjižnica. Ljudska —. Izhaja dvakrat na mesec. Založba Katoliške bukvarne v Lj. Tiska Katoliška tiskarna. 1906. 8°. Vsak sešitek velja 20 v. — Prvi zvezek (1.—3. sešitek):

Znamenje štirih. Londonska povest. Angleški spisal A. Conan Doyle. S pisateljevim dovoljenjem poslovenil D. B—t—n.

Drugi zvezek: (4.—6. seš.): Darovana. Zgodovinska povest iz dobe slovanskih apostolov. Češki napisal Al. Dostál, poslovenil —ok—. 149 str.

Tretji zvezek (7.—8. sešitek): Jernač Zmagovač (Bartek Zwycięzca). Povest. Poljski spisal Henrik Sienkiewicz. Iz poljskega preložil Fr. Virant. — Med plazovi. Povest tirolskega gorskega župnika. Nemški spisal A. Achleitner. S pisateljevim dovoljenjem poslovenil E. T.

Knjižnica. Ljudska —. Izdaja Vekosl. Spindler. Tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju. 1906. m. 8°. — I. snopič: Sušica ali jetika. Kako nastane? Kako se širi? Kako jo zdraviti? Hrvatski spisal dr. M. Dežman. 22 str. (Cena 20 v).

Knjižnica. Protialkoholna —. Založilo društvo „Abstinent“ v Lj. Natisnila Katoliška tiskarna v Lj. 1906. 8°. — Snopič I.: Avsec Fr., Proti alkoholu brez dvoma! 16 str.

Knjižnica. Realna —. Zbirka učne snovi za pouk v realijah na ljudskih šolah. Pomožne knjige za ljudskošolske učitelje. Urejuje V. Bežek. Izdala Slovenska Šolska Matica. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. V Lj. 1906. v. 8°. — I. del: Zgodovinska učna snov za ljudske šole. Spisala Josip Apih in dr. Mat. Potočnik. Peti (predzadnji) snopič: str. 477—654; 6. snopič (konec): str. 655—716 + VII.

Knjižnica. Svetovna —. Izhaja v nedoločenih obrokih. Izdaja A. Gabršček. Tiska in zalaga „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. V Gorici. 1906. 8°. — VII.: Dumas Alexandre, Grof Monte Cristo. Roman v šestih delih. Poslovenil J. Hacin. I.—III. del. 684 str. (Cena broš. 4 K, eleg. vez. 6 K). (Slovan, IV, 157; V, 29.)

Knjižnica. Zabavna —. Založila in na svetlo dala Slovenska Matica. Uredil Josip Kostanjevec. Tiskal Anton Slatnar v Kamniku. V Lj. 1906. 8°. — XVIII. zvezek. Vsebina: L. Seršen, Povest o literatu. Pugelj Milan, Anina prva ljubezen. Iv. Cankar, Smrt in pogreb Jakoba Nesreče. Č. Golar, Tesar Aleš. Milan Pugelj, Diletant. Josip Kostanjevec, Obsojena. 172 str. (L Z. 248 — 250. dr. Josip Tomišek. — Slovan, V, 124—125. — D S XX, 138—139.)

Knjižnica. Zgodovinska —. Izdaje Zgodovinsko društvo v Mariboru. Tisek „Zvezne tiskarne“ v Celju. 1906. m. 8°. — I. oddelek: Pomožna znanstva. 2. zvezek: Prazgodovinske izkopine. 54 str. + 7 lit. slik. (Cena 40 v). (Slovan, IV, 382. — Voditelj IX, 455. — D S. 502.)

Letopis Slovenske Matice za leto 1906. Sestavil in uredil Evgen Lah. Založila in izdala Slovenska Matica. V Lj. Natisnila J. Blasnikova tiskarna. 1906. 8°. 86 str.

Letopis. Pedagoški —. Na svetlo daje Slovenska Šolska Matica v Lj. Uredila H. Schreiner in dr. Josip Tomišek. Natisnili J. Blasnika nasledniki. 1906. v. 8°. VI. zvezek. 194 str. — Vsebina: I. H. Schreiner, Pedagoško slovstvo: a) Zgodovina pedagogike; obča pedagogika in njene pomožne vede. str. 1—30. b) Fr. Gabršek, Začetni pouk v čitanju in pisanju. (Konec) str. 30—43. II. Razprave: a) dr. J. Tomišek, O pouku latinskega jezika. str. 44—67. b) I. Kren—I. Bajželj, Javen telovadni nastop. 68—103. III. Jak. Dimnik, Teme in teze pedagoških in drugih poročil za leto 1906. str. 104—148. IV. Poročilo o delovanju „Slovenske Šolske Matice“ leta 1906. Priobčil tajnik Fr. Gabršek, str. 149—154. V. „Slovenske Šolske Matice“ upravni odbor in imenik društvenikov. Uredil tajnik Fr. Gabršek, str. 156—182. VI. Letno izvestje „Društva slovenskih profesorjev“ za leto 1906. Priobčil tajnik dr. Fr. Ilešič. str. 183—191. VII. Zaznamek dozdej izdanih in založenih knjig „Slov. Šolske Matice“. VIII. Naznanilo.

Prevodi iz svetovne književnosti. Založila in izdala Slovenska Matica. Natisnili J. Blasnika nasledniki. V Lj. 1907. 8°. — III. zvezek: L. N. Tolstoj, Moč teme. Narodna drama v petih dejanjih. Prevela iz ruščine Minka Govekarjeva. 120 str. s sliko Tolstega. (L. Z. XXVII, 250—254. dr. Iv. Prijatelj. D. S. XX, 137—138. A. S. — Slovan V, 254.)

Talija. Zbirka gledaliških iger. Ureja Fr. Govekar. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršek v Gorici. 1906. m. 8°. 22. snopič: Žolna Fridolin (= Fr. Milčinski), Brat Sokol. Šaloigra v enem dejanju. (Slovan IV, 253. Fr. Govekar.) 23. snopič: Cigani. Malomesna šaloigra v treh dejanjih. Spisal Jakob Dolinar (= Fr. Milčinski). 120 str. (Cena 80 v). (Slovan IV, 381.)

Večernice Slovenske —. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1906. 8°. 58. zvezek: Uporniki. Povest. Spisal Ivan Lah. 222 str. (Slovan V, 125, 156. Fr. Govekar. — D. S. 710.)

Zbornik. Na svetlo daje Slovenska Matica v Ljubljani. Uredil L. Pintar. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1906. v. 8°. VIII. zvezek. 236 str. (Vsebina: dr. Fran Ilešič, Češko-slovenska vzajemnost v minulih dobah. str. 1—33. L. Pintar, Ivan Vavru. str. 34—45. Dr. Ivan Žmavc, Herbert Spencer, filozof razvoja, napredka in svobode. str. 46—57. Avgust

Žigon, Tercinska arhitektonika v Prešernu. str. 58—128.
 J. K. Podgorjanski, Judje na Kranjskem. str. 129—149.
 Andr. Fekonja, Prve šole pri Hrvatih od XIII.—XIX. veka.
 str. 150—161. — Dr. Fran Ilešič, Srbski pisatelj Jovan
 Rajić in Urban Jarnik. str. 162—172. Dr. Janko Šlebinger,
 Slovenska bibliografija za l. 1905. str. 173—229. P. pl.
 Radics, Slovenske narodne pesmi Cvetkove. str. 230—235.

III. Bogoslovna dela.

Chráska Anton. Andrej Dun, irski katoličan. Založil in prodaja
 Anton Chráska v Čeških Budějovicah. Natisnil A. Pokorný
 v Č. Budějovicah. 1906. 16°. 68 str.

Čadež, O. A. Poglavitte zapovedi mohamedanske vere. Kol.
 Moh., str. 72—76.

Čizek Alojzij. Katehetična metoda nekda in sedaj. Spisal — —,
 veroučitelj. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 1906. v. 8°.
 37 str. (40 v).

Godéc I. O skrivnostni sili. KO. 262—275.

Grivec Fr. Vseslovanski bogoslovski časopis. (Slavorum litterae
 theologicae.) Slov. 38.

Gruden Josef. Das soziale Wirken der katholischen Kirche
 in Österreich. Im Auftrage der Leo-Gesellschaft. Band IV.
 Heft I. Diözese Laibach. Verlag der Leo-Gesellschaft in
 Wien. „Kat. tiskarna“ v Lj. 1906. 8°. 98 str. (D S. XX, 43.)

Gruden Jos. Lamennais. Zgodovinske refleksije o novejših
 cerkvenih in političkih strujah. KO. 153—169, 242—249.

Hönigman Fr. Spomin na dvestoletnico Marijine božje poti v
 Kropi. Tiskala „Katoliška tiskarna“ v Lj. 1906. 16°. 32 str.

Kovač Veselko o. V temi. Črtica iz življenja poganskih menihov.
 Kol. Moh. 12—16.

Kržič Anton. Kratka katehetika s praktičnimi pojasnili. Ponatis
 iz „Slov. Učitelja“. Založilo društvo „Pripraviški dom“. Natisnila
 Katoliška tiskarna. V Lj. v. 8°. 60 str. Cena broš. 50 v. (Voditelj IX, 345—347. Janez Vogrin.)

Lenard Leopold. Počajevski listki. Zgledi ruske pravoslavne
 polemike. KO. 337—349.

Lepote najčistejšega Srca Marijinega z raznimi primernimi
 molitvami. Z dovoljenjem preč. kn. šk. lav. ordinarijata z

dne 31. januarja 1902. št. 320. Založilo vodstvo bratovščine najčistejšega Srca Marijinega v Mariboru. Natisnila Cirilova tiskarna. V Mariboru. 1906. m. 8°. 20 str.

Litanije za očitno službo božjo. (Ponatis iz cerkvenega molitvenika.) Z dovoljenjem knezoškof. ord. v Lj. 14. marca 1906. št. 1370. Zaloga „Prodajalne Kat. tiskovnega društva v Lj.“ (H. Ničman). Tisk J. Krajec nasl. v Rudolfovem. 1906. 12°. 48 str.

Medved Anton, dr. Zgodovina slovenskega cerkvenega govornišva. Voditelj IX, 26—43, 163—185, 264—286, 394—408 (nadalj. v I. 1907).

Molitvenik. Drobni —. Založil Fr. Bleiweis. Natisnila Zadržna tiskarna v Lj. 1906. 32°. 112 str.

Napotnik Mihael, knezoškof. Pastirski list z dne 9. febr. 1906 o Cirilu in Metodu. V Mariboru. Cirilova tiskarna. 4°. 21 str.

— Pastirski list z dne 19. marca 1906 o takoimenovanem gibanju za preosnovno zakonske postavbe. (Ponatis v „Pastirskih listih“ str. 714—717.)

— Pastirski list z dne 24. maja 1906 o zadevi „svobodne šole“. (Ponatis v knjigi „Pastirski listi“ str. 718—722.)

— Pastirski list avstrijskih nadškofov in škofov, poslan na god sv. evangelista Lukeža dne 18. oktobra 1906 katoliškemu ljudstvu o boju zoper pogubna načela sveta, zoper razporoko, zoper neversko šolo, pa o boju za pravi napredek v znanostih, za pravo blagostanje in o dolžnostih med bojem. V Mariboru. 1906. 4°. (Ponatis v knjigi „Pastirski listi“, str. 731—740.)

— Pastirski listi. Spisal, zbral in priobčil dr. —, knezoškof Lavantinski. V lastni založbi. Natisnila tiskarna sv. Cirila. V Mariboru. 1906. (na ovitku 1907). v. 8°. 786 str. (Voditelj X, 232. dr. A. Medved.)

— Štirje govori prevzvišenega in milostljivega gospoda dr. Mihaela Napotnika, kneza in škofa Lavantinskega, meseca avgusta leta 1906. V založbi pisatelja. Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 1906. 8°. 40 str.

Obljube presvetega Srca Jezusovega z raznimi primernimi molitvami. Četrta predelana in pomnožena izdaja. Založilo vodstvo bratovščine v bogoslovju v Mariboru. Tiskarna sv. Cirila. V Mariboru. 1906. m. 8°. 32 str.

Officium divinum ali kratek nauk o breviju. Spisal Rudolf Janežič, špiritual. Tisk in založba Cirilove tiskarne v Mariboru. 1906. 8°. 88 str. Cena broš. 1 K, vez. 1 K 60 v. (Voditelj X, 117. J. Voh.)

Ordo providendi infirmos. Juxta collectionem rituum Lavantinae. Editio secunda. Typis et sumptibus typographiae s. Cyrilli. Marburgi. 1906. m. 8°. 240 str. Cena eleg. vez. 2 K. (Ima tudi slov. besedilo.)

Pečarič M. Teženje po sreči in vera v posmrtno življenje. KO. 70—80.

Ponavljanje krstne obljube. Tisk in založba J. Krajec nasl. v Novem mestu. 1906. m. 8°. 4 str.

Posvetitev presvetemu Srcu Jezusovemu. (Ponatis iz Cerkvenega molitvenika.) Tisk in založba J. Krajec nasl. v Novem mestu. 1906. m. 8°. 2 str.

Pot. Božja — Matere božje na Blejskem jezeru. Peti pomnoženi natisek. Založil Anton Turk. Natisnila Zadržna tiskarna v Lj. 1906. 16°. 32 str.

Pot. Božja — Matere Božje na Šmarni gori pri Ljubljani. Spisal S. K. Založil in prodaja Anton Turk, knjigar. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1906. m. 8°. 32 str. (s sliko). — (Cena 24 v.)

Seigerschmied Jožef. Sveta družina. (Molitvenik.) Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1906. 8°.

† Slekovec Matej. Ljutomerski dušni pastirji. A) Župniki. Voditelj. 54—66, 286—297, 371—380.

Škapulir presvetega Srca Jezusovega. Založila misijonska družba sv. Vincencija Pavljanskega. Natisnila Katol. tiskarna v Lj. 1906. 16°. 16 str.

Tri božje čednosti. Založila „Prodajalna Kat. tisk. društva v Lj.“ Tisk J. Krajec nasl. Rudolfovo. 1906. m. 8°. 8 str.

Ušeničnik Aleš, dr. Analiza moderne nevere. KO. 170—177. — Bogoznanje v starem poganstvu. KO. 1—21. — Morala brez religije. KO. 401—415. — Nova struja moderne apologetike. KO. 250—261. — Zadnja beseda nevere. KO. 317—336.

Valjavec Josip, D. S. Skrivnost presvetega Rešnjega telesa. Založil Salezijanski zavod. Tiskala Katoliška tiskarna. V Lj. 1906. 16°. 154 str. — Drugi natis. 16°. 168 str.

Zgodbe svetega pisma. Slovencem prišel razlagati dr. Frančišek Lampe. Spisal dr. Janez Ev. Krek. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1906. 4°. 13. snopič, str. 385—512. (D S. 709.)

Življenjepis Ivana Husa. Ponatisk iz „Blagovestnika“. Založil in prodaja izdajatelj „Blagovestnika“ Anton Chraska. V Lj. 1906. m. 8°. (Cena 50 v).

Izmed časnikov in časopisov spadajo v ta oddelek: Blagovestnik, Bogoljub, Cvetje iz vrtov sv. Frančiška, Detoljub, Cerkveni Glasbenik, Glasnik najsvetejših Src, Ljubljanski škofijski list, Katoliški Obzornik, Odmev iz Atrike, Duhovni Pastir, Voditelj v bogoslovnih vedah, Zaukaznik za Lavant. škofijo.

IV. Državo- in pravoznanstvo. Narodno gospodarstvo. Politika.

Abditus. Socialni boji slovenskih kmetov v srednjem veku. N Z. št. 3—9.

Bebel Avg. Žena in socializem. (Prevod.) Naš list št. 3—41 (s presledki).

D. Poglavje iz socializma. N Z. št. 1—2.

Gärtner Fr. Kako je mogoče povzdigniti tujski promet v kakem kraju? Ponatis iz „Gorenjca“. Izdala in založila deželna zveza za pospeševanje prometa tujcev na Kranjskem v Lj. Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 8°. 24 str.

Gruđen Josip. Kulturne in političke struje na Balkanu. K O. 22—31.

Lampe Evgen. Nedelja v Hyde-parku. Socialna študija. D S. 493—499.

Lončar Dragotin. Politično življenje Slovencev. Z N. št. 4—10. (Tudi v ponatisu, gl. II. Zborniki: Knjižnica političnih in socialnih spisov.)

Novak Fran. Razdružljivost zakona. Revizija občnega državnega zakonika, Slovan IV, 81—85.

Oblak France. Dr. Karol Lavrič in njegova doba (s sliko). Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček v Gorici. 1906. 8° 48 str. (Prim. „Soča“, dne 1. novembra 1906 s prilogami.) (Slovan V, 124. dr. Fr. Ilešič.)

Pavlica Andrej. Odlomki iz socialne vede v zasebni lasti. K O. 276—288, 350—400.

Pengov Francišek. Črtice iz narodnega gospodarstva. Kol. Moh., 62—71.

Pravnik. Slovenski —. gl. I. Časopisi in časniki.

Ribnikar Adolf. V povzdigo smisla za narodno gospodarstvo. Omladina III, 69—71.

Rybař Otakar. Statistika uradništva na slovenskem ozemlju. Omladina III, 20—22.

Ušeničnik Aleš. Problem splošne volilne pravice. K O. 32—57. Proporcni volilni sistem. K O. 95—99. — Svoboden zakon in svobodna šola. K O. 117—132.

Volčič Eduvard. Civilnopravdni red in sodni pravilnik z dne 1. avgusta 1895 z uvodnima zakonoma, z drugimi zakoni, ukazi in razpisi civilnopravnega obsega ter odločbami najvišjega sodišča, z dodatki določil o sodiščih javnega prava in o konzularnih sodiščih, o odvetniški tarifi in o sodnih pristojbinah, uredil dr. — —, c. kr. deželni sodni svetnik. I. natis. Izdalo društvo „Pravnik“. Založil dr. Edv. Volčič. Tisk J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 8°. XII + 909 str. Cena broš. 7 K, v platno vez. 8 K. (Iz „Zbirka avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku. IV. zvezek: Civilnopravdni zakon.“) (L. Z. 1907, 61 = ponat. iz „Slov. Pravnika“.)

Volčič Eduvard. Odvetniška tarifa. Določila o rabi hrvat. in slov. jezika v okolišu viših deželnih sodišč: graškega, tržaškega in zadrškega. Sodne pristojbine v postopanju po novih civilnopravnih zakonih s stvarnim kazalom. Uredil dr. — —. Prvi natis. Založil dr. E. Volčič. Tisk J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 8°. 76. str. Cena 1 K 80 v.

Vošnjak Josip. Spomini. Izdala „Slovenska Matica“. Drugi zvezek. Tretji del od 1868—1873. Tiskal Dragotin Hribar. V Lj. 1906. 8°. 275 + (VIII) str. (Slovan V, 286. dr. Fr. Ilešič. D S. XX, 138. A. Kalan.)

Zakonik. gl. I. Časopisi in časniki.

Ž. Z. Novi državnozborni volilni red. Z zemljevidom in imenikom volilnih okrajev na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in Primorskem. Tiskal in Založil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 16°. 48. str. Cena 60 v.

Članke so prinašali vsi slovenski politični listi.

V. Zdravništvo.

Avsec Fr. Protialkoholna knjižnica. gl. II. Zborniki.

Demšar Jernej. Pasja steklina. Spisala dr. J. Demšar, prakt. zdravnik in P. Miklavčič, živinozdravnik. Založil mestni magistrat. Natisnil Dragotin Hribar v Lj. 8°. 64 str.

Demšar J. Spolne bolezni. Ljudstvu v pouk in svarilo. (Ponatis iz „Naših zapiskov“.) Založil L. Schwentner v Lj. 1906. 8°. 36 str. Cena 40 v. (Slovan V, 156.)

Dežman M. Sušica ali jetika. gl. II. Zborniki: Ljudska knjižnica.

Goestl Fran. Dejanja v nezvesti in omračenju. Slovan IV, 10—12. — Lajiki in blazniki. Slovan IV, 266—270.

F. Š. Gori! Pomagajte! ali alkohol in nikotin. Zapeljanim in dobromislečim v premislek. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1906. m. 8°. 70 str. Cena 20 v. (D S. 564. — Cvetje XXIII. št. 9 [na ovitku] o. St. Škrabec.)

Leban Anton. Šolske bolezni. Pop. 244—246.

M. V. Kaj je torej z alkoholom? Vsem, ki so dobre volje, pojasnjuje M. V. Založila „Katoliška bukvarna“. Tisk „Kat. tisk. društva“ v Postojni. 1906, 8°. 70 str. Cena 70 vin. (K O. 299—300 A. Ušeničnik. — D S. 377. — Cvetje z vrtov sv. Franč. XXIII. št. 8—12. o. St. Škrabec.)

Plečnik Janez. O kačjem piku. D S. 480—483.

Podlesnik Ivan. Telovadba in športi. D S. št. 9—12.

Ušeničnik Aleš. Alkoholizem in abstinenca. K O. 100—106.

Zajec Ivan. O kugi. (Iz predavanja.) Slov. št. 264.

Manjše članke so prinašali razni časniki, posebno Knajpovec.

VI. Modroslovje.

Prijatelj Ivan. Perspektive. Estetičen načrt. L Z. 411—417.

Ušeničnik Aleš. Modroslovno nazivoslovje. K O. 115—116.

Žigon Fran in Ušeničnik Aleš. O analogiji in slovenskem filozofskem nazivoslovju. K O. 188—197.

Žmavc Ivan. Herbert Spencer, filozof razvoja, napredka in svobode. Z S M. 46—54.

VII. Vzgojeslovje. Šolske knjige.

Berilo za obče ljudske šole. I. del: Abecednik. Prvo šolsko leto. Sestavila Fr. Gabršek in A. Razingger. C. kr. ministrstvo za uk in bogočastje je z razpisom dne 26. okt. 1906, št. 35.620 pripustilo. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1906. 8°. 95 str. Cena vez. knjigi 50 v.

Berilo. Četrto — za obče ljudske in nadaljevalne šole. S podobo našega svetlega cesarja. Sestavil Peter Končnik. Pregledano izdanje. V ces. kralj. zalogi šolskih knjig. Natisnil Karel Gorišek na Dunaju. 1906, v. 8°. 308 str. Velja vez. 1 K 20 v.

Bezjak Janko. Posebno ukoslovje slovenskega učnega jezika v ljudski šoli. Spisal Dr. —. Izdala „Slovenska Šolska Matica“. Natisnila „Učiteljska tiskarna v Lj. 1906. v. 8°. 100 str. (Iz: „Didaktika“. — Obče in posebno ukoslovje I. del, 1. snopič.)

Čitanka. Slovenska — za tretji razred srednjih šol. Sestavil in izdal dr. Jakob Sket, c. kr. profesor. III. Druga izdaja. Potrjena z odlokom c. kr. naučn. min. dne 31. vinotoka 1906, št. 40.481. Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja. V Celovcu. 1906. v. 8°. 189 + (3) str. Velja trdo vezana 2 K. (L. Z. 1907, 378—379. V. Korun.)

Čitanka. Slovenska slovstvena — za sedmi in osmi razred srednjih šol. Sestavil dr. Jakob Sket, c. kr. profesor. Druga, predelana izdaja. V cesarski kraljevi zalogi šolskih knjig. (Natisnil Karol Gorišek na Dunaju.) Na Dunaju. 1906. v. 8°. 482 str. Cena mehko vez. 2 K 80 v, trdo vez. 3 K (L. Z. 54—56. dr. Jos. Tominšek. — Pop. 22—24. Janko Bratina. — Archiv für slav. Philologie XXVIII, 152—157. Fr. Kidrič.)

Druzovič Hinko. Posebno ukoslovje petja v ljudski šoli. V Lj. Izdala „Slovenska Šolska Matica“. Natisnila „Učiteljska tiskarna“ v Lj. 1906. v. 8°. 150 + II. str. (Iz: „Didaktika“. — Obče in posebno ukoslovje. — II. del. Uredil dr. Fran Ilešič.)

Hauptmann France. Računica za meščanske šole. I. del. Spisal —, profesor na c. kr. učiteljiščih v Gradcu. V c. kr. zalogi šolskih knjig. (Natisnil Karol Gorišek.) Na Dunaju. 1906. 8°. — Cena 80 v. (Pop. 348—349.)

Kaj mora mladina vedeti o alkoholu? V nemškem jeziku spisala Jožef Steger, c. kr. okrajni šolski nadzornik, in dr. Adolf

Daim). Poslovenil Fran Gärtner, učitelj v Lj. V samo-založbi. Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 8°. 52 str. Cena 40 v.

Katekizem. Veliki — ali krščanski nauk. (Izvirnik potrdili avstrijski škofje...) Pripustilo visoko c. kr. ministerstvo za uk in bogočastje z dné 2. junija 1897 št. 13.183 kot učno knjigo. Založilo knezoškofijstvo ljubljansko. Tiskala Katoliška tiskarna. V Lj. 1906. 8°. 228 str. Cena vez. 80 v.

Knjige. Pomožne — za ljudskošolske učitelje. Gl. Nauk. Nazorni.

Knjižnica. Realna —. Gl. II. Zborniki.

Kren J. Javen telovadni nastop za ljudske šole višje stopnje ali meščanske šole. Sestavil in ilustroval —. Poslovenil J. Bajželj. Ponatis iz „Pedagoškega Letopisa“ 1906. Založila Slov. Šolska Matica. Tisk. J. Blasnika nasl. V Lj. 1906. v. 8°. 38 str.

Letopis. Pedagoški —. Gl. II. Zborniki.

Mešiček Josip. Domovinska dežela Štajerska. Učencem spodnještajerskih ljudskih šol v ponavljanje učne snovi iz domovinoznanstva. (Z zemljevidnim obrisom.) Založil izdajatelj. Tiskala „Učiteljska tiskarna“ v Lj. 1906. 8°. 46 str. (Pop. 349. Ant. Leban.)

Na ples. Poučna knjiga za stare in mlade, za prijatelje in so-vražnike plesa. Založila krščansko-socialna podzveza. Naroča se pri upravnistvu „Družinskega prijatelja“ v Trstu. 1906. 8°. 100 str. Cena 30 v.

Nauk. Nazorni —. Zbirka učne snovi za nazorni nauk. (Pomožne knjige za ljudskošolske učitelje.) Uredila H. Schreiner in dr. Fran Ilešič. Izdala „Slovenska Šolska Matica“. Natisnil Dragotin Hribar. V Lj. 1906. v 8°. — Prvi del: Nazorni nauk za prvo šolsko leto. (2. snopič; konec I. dela.) str. 69—155.

Podkrajšek H. Računske naloge za obrtne šole. Sestavil —, c. kr. strokovni nčitelj. Z odlokom vis. c. kr. ministerstva za uk z dne 18. sept. 1906, št. 32.723 odobrena učna knjiga. Založil Karol Graeser in drugovi. Na Dunaju. 1906. 8°. Cena vez. knjigi 1 K 10 v.

Podkrajšek H. Slovensko in nemško stavkoslovje. Učna knjiga za učence c. kr. umetno-obrtne strokovne šole v Ljubljani. Založila c. kr. umetno-obrtna strokovna šola v Lj. Tisek J. Blasnika nasl. V Lj. 1906. 8°. 42 str.

Slike. Učne — iz nazornega nauka za I. in II. razred. Uredil Anton Maier. Drugi popravljeni in pomnoženi tisk. Tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju. V Lj. 1906. v. 8°. 147 str.

Slike. Učne — iz zemljepisja. Vojvodina Kranjska. Uredil Anton Maier. S tremi zemljevidnimi obriski. Založil L. Schwentner. Tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju. V Lj. 1906. v. 8°. 77 str. Cena broš. 2 K, eleg. vez. 2 K 50 v. (Slovan IV, 350. — Pop. 345—348. P. Přibil.)

Štrukelj Ivan. Šola in dom. Tisek „Učiteljske tiskarne“ v Lj. 1906. 8°. 24 str.

Šopek šolskih pesmi. S posebnim ozirom na narodne in v narodnem duhu zložene napeve. Izdaja v štirih delih. Drugi del. Na podlagi II. dela Schreiner-Hubadove „Čitanke“ in Josin-Ganglovega drugega berila. Priredil in na svetlo dal Anton Kosi. Založil izdajatelj (v Središču na Štajerskem). Tiskala Kat. tisk. v Lj. 1906. 8°. 104 str. (C. II. delu 1 K.) (Voditelj 458.)

Tominšek Josip. Latinska slovnica. Spisal dr. — —. Odobrena z odlokom c. kr. ministerstva za bogočastje in nauk z dne 2. avgusta 1906, št. 28.589. Natisnila in založila Ignacij pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Lj. 1906. v. 8°. VII + 242 str. (C. vezane knjige K 3·20.) (Ocena v „Zeitschrift für die österr. Gymnasien. 1907, 728—738. dr. Jos. Piepenbacher.)

Tominšek Josip. O pouku latinskega jezika. (Ponatis iz „Pedagoškega Letopisa“.) Tisek J. Blasnika nasl. V Lj. 1906. v. 8°. 26 str.

Vadnica. Druga nemška — za slovenske obče ljudske šole. Spisala H. Schreiner, ravnatelj, in dr. J. Bezjak, profesor na c. kr. učiteljišču v Mariboru. Poprej: 1. oddelek 2. nemške vadnice. Neizpremenjen ponatis gledé nemškega besedila po novem pravopisu prirejene izdaje iz l. 1903. V zalogi c. kr. šolskih knjig. Na Dunaju. 1906. v. 8°. 164 str. (Velja vez. 90 v.)

Vadnica. Tretja nemška — za slovenske obče ljudske šole. Spisala H. Schreiner, ravnatelj, in dr. J. Bezjak, profesor na c. kr. učiteljišču v Mariboru. Poprej: 2. oddelek 2. nemške vadnice. Neizpremenjen ponatis . . . iz l. 1903. V zalogi c. kr. šolskih knjig. Na Dunaju. 1906. v. 8° 216 str. (Velja vez. 1 K 10 v.)

Arko Anton. Pouk v gluhtonemnicah Pop. 225—232.

- Bajželj Ivan. Učni načrt za telovadbo na realkah. Peto izvestje mestne realke v Idriji, str. 19—36.
- Bezenšek Anton. Bolgarsko ljudsko šolstvo leta 1903—1904. Pop. 54—56.
- Bezjak Janko. O estetiškem deklamovanju v ljudski šoli. Pop. št. 9—12. — V obrambo predikata „biti“. Pop. 46—49. (Prim. Heric Mat. in Tominšek Jos.)
- Bezljaj Josip. Perspektiva v ljudski šoli. Pop. 15—16. — Kako je elementarno učiti stereometrijo. Pop. 171—172.
- Brinar Josip. O reklih in njih porabi v šoli. Pop. 107—116, 139—143.
- Dimnik Jakob. Teme in teze pedagoških in drugih poročil za leto 1906. Pedag. Letopis VI, 104—148.
- Gabršek Franc. Začetni pouk v čitanju in pisanju. Pedagogiški Letopis V. 1—13; VI. 30—43.
- Goetze Waldemar. Kako in koliko se poučuj v deških ročnih delih na ljudski šoli. (Poslov. Anton Maslo.) Pop. 277—281.
- Gradišnik Armin. Nekaj o avtoriteti. Pop. 193—196.
- Heric Matija. Stvarna in jezikovna preosnova oblikoslovnih pravil o izračunanju ploščin in prostornin na naših ljudskih šolah. Pop. 5—12, 39—46. — O bistvu, pomenu in važnosti Kernovega določnega glagola. — O glagolu „biti“ kot predikatu in o povedju. Pop. št. 4—6. (Prim. Tominšek o v odgovor v Pop. 200—205.) — Povedkovih zavisnikov ni. Pop. 209—212. — Veljavnost Kernove teorije o predikatu „biti“ je dokazana. Nekaj v obrambo napram odgovoru gospoda dr. Tominška. Pop. 233—239.
- Jarc Evgen. Ljudske knjižnice. D S. št. 1—2. — Vseučiliška ekstenzija in ljudska vseučilišča. KO. 221—241.
- Kosi Anton. Učiteljeva pisma starišem. Sl. Gospodar, št. 37—40.
- Kožuh Josip. Kako je narisati šolsko okrožje na šolsko tablo? Pop. 240—243.
- Krejči F. V. Umetniška vzgoja v šoli z ozirom na učno snov. (poslov. D. Pribil.) Pop. 33—38, 65—72.
- Lavtar Luka. Podrobno stopnjevanje pri računskem pouku Pop. 205—209.

- Leban Anton. Šolske bolezni. Pop. 244—246.
- (Milčinski Fr.) Zanimarjena in pokvarjena mladina. (Poročilo nemškega spisa.) N Z. 165—169.
- Ozvald Karel. Poezija v slovenski uri. III. Umetnik. Spesnil Fr. Levstik. Pop. 173—175.
- Požegar Avguštin. Laž in resnica. Pop. št. 9—12.
- Pribil Dragotin. Higijena pozornosti. (Po A. P. Nečajevu.) Pop. 299—304. — Obiteljski večeri. Pop. št. 4—6, 10, 11. O razpoloženosti otrok za pouk. Pop. 1—4.
- Schreiner Henrik. Zgodovina pedagogike. Obča pedagogika in njene pomožne vede. Pedag. Letopis VI, 1—30.
- Sevničan. K štirideseti izdaji Kocenovega atlanta za srednje šole. S N. št. 276.
- Šega Ivan. Šola v gozdu. Pop. 17—19.
- Tominšek Josip. Pomožnik „biti“ pa predikat. Pop. 13—15. (Odg. dr. J. Bezjaka: V obrambo predikata „biti“. Pop. 46—49.) Kernova teorija o predikatu „biti“ nemogoča. Pop. 73—80. (Prim. Heričev odg. v Pop. št. 4—6.) — Biti ali ne-bit? Košček odgovora. Pop. 200—205. (Hericev odgovor: Pop. 233—239.)
- Zbroj Josip. Individualna stran vzgoje in pouka v ljudski šoli. (Poslov. Drag. Pribil.) Pop. 197—199, 271—273.
- Manjše članke pedagogiške vsebine so prinašali: Angeljček, Piščalka, Popotnik, Učiteljski tovariš, Slovenski učitelj, Vrtec, Zvonček.

VIII. Klasična filologija. Jezikoslovje.

Tominšek Jos. O pouku latinskega jezika. gl. VII. Vzgojeslovje.

Tominšek Jos. Latinska slovnica. gl. VII. Šolske knjige.

Aškerc Anton. Slovenski akti iz mestnega arhiva ljubljanskega. (Francoska doba.) I M K. 139—146.

Breznik Anton. O tujkah in izposojenkah. D S. 149—154.

Gruden Josip. Borovnica — Franzdorf. (Zgodovinsko-etimološki donesek k študijam o slovenskih krajevnih imenih.) I M K. 115—117.

Koštič Iv. Rodbinski priimki iz rastlinskih imen. D S. št. 8—11.

- Mencej Josip. Zur Praesensfrage perfektiver Verba im Slovenischen. (Praesens effectivum.) Arhiv für slav. Philol. XXVIII, 40—51. (Škrabčev odgovor v „Cvetju“ XXIII, št. 7. na ovitku.)
- Scheinigg Johann.** Die Ortsnamen des Gerichtsbezirkes Ferlach, (Sonderabdruck aus dem 56. Programme des Staats-Obergymnasiums zu Klagenfurt). 1906. 4°, 24 str. (L Z. 629—633. L. Pintar.)
- Škerbinec Sil. Razširjanje prometnih jezikov. D S. 774—775.
- Štrekelj Karol. Razlaga nekterih krajevnih imen po slovenskem Štajerju. I. Č Z N. 41—64.
- Vondrák Wenzel. Zur Frage nach dem Verhältnisse des Freisingerdenkmals zu einer Homilie von Klemens. Arch. für slav. Philol. XXVIII, 256—261 (z Jagičevim dodatkom).
- Vrhovnik Ivan. Ali imamo Slovenci svoj izraz za besedo: zakrament? Voditelj IX, 230—231. (Nasvetuje besedo: svetstvo.)

IX. Slovstvena zgodovina.

- Beg Ante. Redka književna starina. (Edlingov, Sern ali von-usetek teh metodnih buqvi.) Pop. 88—90, 116—119.
- Glaser Karl.** „Kralj Lear“ v slovenskem prevodu. Ponatisk iz „Slovenskega Naroda“ (št. 186—191). Tisk „Narodne tiskarne“ v Lj. 1906. 2°, 4 str. (Prim. Anton Funtek: „Kralj Lear“ v slovenskem prevodu. Dr. K. Glaserju v odgovor. S N. št. 135—140.)
- Glaser Karl.** Kritike in prevodi za poskušnjo. Spisal Dr. — —, vodja zasebnega gimnazijskega zavoda. Samozaložba. Tisk K. Graffea v Ogrskem Brodu. (1906.) m. 4°, 27 strani. (Slovan IV, 219. Fr. Govékar. — odg. dr. Glaserja v Slovanu IV, 253. — D S. 501. — L Z. 380.)
- (Glagolitica).** Gruden Josip: Glagolica med beneškimi Slovenci. IM K. 30—33. — Glagolitica. (Pregled doslej na Kranjskem razkritih fragmentov). IM K. 115. dr. Jos. Gruden. — Ocena V. Steske o Jeličevih: „Fontes historici liturgiae glagolito-romanae a XIII ad XIX seculum.“ IM K. 166—172. (Prim. dr. Jos. Grudna odg. v IM K. 1907, 39—41.)
- Ilešič Fran. Češko-slovenska vzajemnost v minulih dobah. Z S M. 1—33. — Kranjsko-slovenski prevod Parhamerjevega katekizma iz sredine 18. stoletja. IM K. 128—135. Početki štajersko-slovenske književnosti v 18. stoletju. Č Z N. 1—32.

Juvančič Friderik. Francosko gledišče v srednjem veku. Slovan IV, 327—333.

Karásek Josef. Slavische Literaturgeschichte. Sammlung Göschens 277—278. Erster Teil: Ältere Literatur bis zur Wiedergeburt. — Zweiter Teil: Das neunzehnte Jahrhundert. Leipzig 1906. m. 8°. (O slovenskem slovstvu v drugem delu na str. 49—53, 187—189. — Prim L Z. 760—761, dr. Jos. Temišek. — Arch. f. slav. Philol. XXIX. str. 140—142. Iv. Grafenauer.)

Kotnik Franc. „Nova brambovska pesem“ iz l. 1809. Č Z N. 86—91.

Molè Vojeslav. Kratek pregled poljskega slovstva. Omladina III. št. 11—12.

Pavlica Andrej. Poezija s Siona. Misli o hebrejski metriki. D S. 102—104, 173—174.

Pintar Luka. Dva glagoljaša iz reformacijske dobe. (Stepan Konzul in Anton Dalmata.) Slovan IV. 234—238.

Pregled poljskih časopisov. D S. 714—715, 780—781.

Šlebinger Janko. „Pisanice“, prvi slovenski pesniški almanah. Izvestje c. kr. II. drž. gimn. v Lj. 1906. str. 3—30, tudi v ponatisu: v. 8°. 30 str. (L Z. 567—569. L. Pintar. — D S. 502.) Slovenska bibliografija za l. 1905. Z S M. 173—229.

Štingl Fr. Najnovejša bolgarska književnost. D S. 574.

Štrekelj K. Nekaj prispevkov k slovenski bibliografiji. Č Z N. 78—86.

Terseglav Fr. Fogarzarov, „Il Santo“ in Dostojevskega „Bratje Koramasov“. K O. 133—152.

Življenjepisni in slovstveni podatki

a) za slovenske pisatelje in umetnike.

Aškerc Anton. Petdesetletnica: L Z. 125. — Slovan IV, 92. — Anton Aškerc, poeta slowieński. Sylweta jubileuszowa (1856—1906). Napisał Tad. Stan. Grabowski. Kraków. G. Gebethner i spółka. 1906. m. 4°. 39 str. s sliko Antona Aškerca. (Ponatis iz: „Święta słowiańskiego.“) L Z. 248.

† **Bilc Janez.** D S. 506. (s sliko str. 508).

Cankar Ivan. Za narodov blagor. K premijeri na slovenskem odru. Slov. št. 281. (Fr. Terseglav.) — Dramatik Ivan

- Cankar. (Za premijero njegove drame „Za narodov blagor“.) S N. št. 283. (Fr. Kobal.)
- Ciglar Janez.** Natečaj za Višnjo goro l. 1832. I M K. 119—120. (Iv. Vrhovnik.)
- Cvetko Fr.** Slovenske brambovske pesmi. 1809. Z S M. 230—235. (P. pl. Radics.)
- Čop Matija.** V spomin Matija Čopa, (Prevod Prešernove elegije „Dem Andenken des Matthias Čop.“) S N. št. 76. poslovenil dr. K. Ozvald.
- Drabosnjak Andrej** (Šustar) in njegov A B C. Mir, št. 1, 4, 5, 13. (Janko Maierhofer.)
- † **Einspieler Lambert.** Življenjepisna črtica. Kol. Moh. 1—8, — D S. 186 (slika str. 180). — Mir št. 6.
- † **Gomilšak Jakob.** L Z. 319. dr. Fr. Ilešič.
- Gregorčič Simon.** Življenjepis: Naš List št. 70—76. — L Z. 767. D S. 782—783. — Omladina III, 129—130. Vojeslav Molè. S N. št. 270—273. — Spomini na S. Gregorčiča. Ed. št. 358, 359. Fr. Krašovec — Slutnja smrti. Zadnje Gregorčičevo pismo. Slov. št. 285. — O smrti S. G. (Pesem.) S N. št. 276. A. Aškerc. — Pri † S. G. Slov. št. 280. Iv. Baloh. — † S. Gregorčič. S N. 279. Jos. Stritar — Manom S. Gregorčiča. Slov. št. 276. Silvin Sardenko (= Al. Merhar). — Slov. Gospodar, št. 49. — Dol. Novice, št. 23. — V Kol. C M: Gregorčičeva labodnica. Jeremiji preroku — domoljubu — str. 41—42. Iv. Vrhovnik.
- † **Herg Lavrencij,** stolni prošt. Slov. Gospodar, št. 44—47 (tudi v ponatisu). Fr. Kovačič.
- Hladnik Matevž.** Stoletnica. L Z. 575. A. Beg.
- Jankovič Andrej.** (Slov. pisatelj 17. stoletja.) I M K. 48—50. Iv. Vrhovnik.
- Jarnik Urban.** Srbski pisatelj Jovan Rajić in Urban Jarnik. Z S M. 162—172. Fr. Ilešič.
- Kopitar Jernej.** Petrovskij N.: Pervyje gody dejatel'nosti V. Kopitarja. Kazanj. 1906. v. 8°. XXIII + 757 str. (Poročal A. Aškerc v Slovanu IV, 284—285.)
- Krušič Ivan.** D S. 445—447 s sliko.
- Langus Matevž.** (50 letnica smrti.) Slovan IV, 319—320.

Lavrič Karol in njegova doba. Spisal dr. France Oblak. V Gorici. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. 1906. 8°. 48 str. (Priloga Soči 1. nov. 1906.)

Linhart Anton. L Z. 48—52, 87—93. Makso Pirnat. — 150 letnica rojstnega dne prvega slov. dramatika — A. Linharta. Slovan IV, 30—32. Fr. Govékar.

† **Pin Alojzij**. Zvonček 43. Lad. Ogorek.

Podmilšak — Andrejčkov Jože. Prenos kosti pisatelja. Slovan IV, 254—255. (Fr. Podkrajšek.) — Reminiscenca povodom prenosa njegovih smrtnih ostankov. S N. št. 105, 106. Fr. Podkrajšek. — Nekaj o Andrejčkovem Jožetu. Kol. C M. 36—40. Podlimbarski.

Prešeren Franc. Žigon Avgust: Tercinska arhitektonika v Prešernu. Z S M. 58—128. (D S. XX, 184—185. Fr. Bregar.) — Žigon Avgust: Letnica 1833 v Prešernovih Poezijah. Odloemek iz zgodovine naše umetnosti. Č Z N. 113—213, tudi v ponatisu. (Slovan V, 90.) L. Pintar: Satura. (Schillerjeva balada „Ritter Toggenburg“ in Prešeren. L Z. 174—177. — Razlaga Prešernovega epigrama na Murka, izdajatelja Volkmerovih basni. L Z. 302—306. — Razlaga epigramov na Repiča, Čopa - dihurja in Slomška. L Z. 618—624.) — Drobnosti o Prešernu: Divnjek. Kol. C M. 27—30. Fran Levec. — Tisti, ki so poznali Prešerna, izmirajo. Kol. C M. 31—32. I. Vrhovnik.

Pustavrh Francišek (slovenski slikar). D S. 252. L. P.

Sedej Francišek, novi nadškof goriški, metropolit ilirski. D S. 185—186. — Dr. Fr. Sedeju ... o posvečenju in umeščenju dne 25. sušca 1906. leta. (Pesem.) Kol. C M. 47—49. S. Gregorčič.

Stritar Josip. Analiza njegovega življenja in delovanja. Spisal dr. Josip Tominšek. L Z. št. 6—12. (tudi v ponatisu: Samozaložba. Prodaja L. Schwentner. V Lj. 1906. v. 8°. 52 str.). (Prim. N Z. V, 72—80. dr. Iv. Prijatelj. — D S. XX, 328. dr. E. Lampe.) — J. Stritar. Slovstvena študija. Spisal Vlad. Levstik. Slovan IV, 217. — Sedemdesetletnica: Nagovor ob 70 letnici. D Prij. 54—56. dr. Iv. Prijatelj. — D S. 123, 383 (slika str. 116). dr. E. Lampe. — Slovan IV, 217. — S N. št. 53. — L Z. 382. — Stritarju ob 70 letnici dne 6. marca 1906. L Z. 193—196. Zložil A. Funtek. — (Prim. Stritar: Hvala! L Z. 341. in „Kako je bilo“. L Z. 385—386.)

Svec Luka, voditelj slovenskega naroda. Kol. C M. 51—61 (slika na str. 50). Iv. Vrhovnik. — K 80 letnici g. notarja

L. Svetca. L Z. 449—450. Zložil R. Maister. — Ed. št. 276. (Pesem, zložila Manica.)

Trdina Janez. Avtobiografska pisma. Prijavlja dr. Fr. Derganc. L Z. št. 1—8. — Trdina na Reki. S N. št. 15—19. J. Stare.

Trinko Ivan. D S. 384 s sliko.

Vavru Ivan. Z S M. 34—45. L. Pintar.

Vega Juri, baron, slovenski junak in učenjak. Življenjepis. Ob stopetdesetletnici njegovega rojstva spisal profesor Makso Pirnat v Idriji. Ponatis iz Koledarja družbe sv. Mohorja. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. 1906. m. 8". 51 str. Cena 30 v. — Vegov spomenik v Moravčah. D S. 571, slika na str. 640. — Vegov spomenik na nebu. L Z. 127—128. Ivan Tomec.

Vilhar Miroslav. Spomenica Miroslavu Vilharju. Izdal in založil „Odbor za Vilharjev spomenik.“ Natisnila „Narod. tiskarna“. 1906. m. 8". XXXVIII. + 30 str. Vsebina: A). Miroslav Vilhar. Spisal dr. Jos. Tominšek. — B). Venec izbranih Vilharjevih pesmij. Izbral in uredil A. Aškerc. str. 1—30. Odkritje Vilharjevega spomenika v Postojni. L Z. 574—575. D S. 571. — Slovan IV, 288. — Pred Vilharjevim spomenikom. (Pesmi.) Notranjec, št. 32. Pavel Grošelj in Fran Žgur. — Nekaj spominov iz Vilharjevega življenja na Kalcu, Notranjec, št. 32. (Pivčan Gorenji.) — Lovčevi spomini na Miroslava. Notranjec, št. 33. (Pivčan Dolnji.) Kako je Miroslav Vilhar pel o Ljubljani. Kol. C M. 33—35. Iv. Vrhovnik.

Vodnik Valentin. D Prij. 140—142. Iv. Lah.

Vošnjak Josip. Spomini II. del. gl. IV. Politika.

b) Neslovenski pisatelji.

Cvijić Jovan. Slovan IV, 221—222 s sliko. Dr. Niko Zupanič.

Gjalski Ksaver Šandor. Literaren portrait. Sestavil C. M. Logar. Slovan IV, 274—278.

† **Kozarac Josip.** D S. 572—573. — L Z. 638.

Rilski Neofit. D S. 318—319. Fr. Štingl.

Selak Fran. L Z. 448.

† **Tomič Josip Evgen.** D S. 507. — Slovan IV, 285.

Torbar Josip. Slovan IV, 195—200. Jos. Stare.

† Zima Luka. ČZN. 91. Fr. Kovačič.

† Bartoš František. D S. 635—636.

Čech Svatopluk. Šestdesetletnica rojstva: Ed. št. 55. Fr. Krašovec. — Pop. 124—125. Drag. Pribil. — Slovan IV, 157.

Goll Jaroslav. D S. 635. (60 letnica).

Havliček - Borovsky Karel. D S. 574. Fr. Štingl. — Slovan IV, 286. Fr. Govékar.

† Lego Jan. L Z. 638. — Slovan IV, 351, slika na str. 352. — Ilustrovani narodni koledar XVIII, 71—73. dr. Ant. Dolar.

Heyduk Adolf. K 70 letnici češkega pesnika D S. 24—30. Fr. Štingl.

Quis Ladislav. Šestdesetletnica. D S. 253.

Sládek Jos. V. (60 letnica). D S. 188—189.

Štúr Ljudevit. D S. 253.

Tyl Jos. Kajetan. D S. 636.

Bartus Marija. D S. 191.

† Kalina Ant. D S. 510.

Orzeszkova Eliza. (štiridesetletnica knjiž. delavnosti). D S. 636—637. Fr. Štingl.

† Pilat Roman. D S. 510.

† Rembowski Aleksander. D S. 720. Fr. Štingl.

Gribojedov Aleksander Sergjejevič. D S. 240—242, 290—293. L. Lenard.

Jasinski [Bělinskij] (petindvajsetletnica pisateljstva). D S. 575—576. Fr. Štingl.

Kondakov Nikodim Pavlovič. D S. 638. Fr. Štingl.

† Lejkin Nikolaj Aleksandrovič. D S. 319.

Pypin Aleks. Nikolajevič. L Z. št. 1—4 dr. Ivan Prijatelj.

† Skalkovskij Konstantin Apollonovič. D S. 638.

Sokolov Matvej Ivanovič. D S. 638.

Tolstoj Lev Nikolajevič. Tolstoj in religija. K O. 178—187.

Hahn-Hahn Ida, grofica. D S. 343—348. dr. I. D.

† Ibsen Henrik. D S. 383. — Slovan IV. 222—223. — L Z. 383.

Jacobsen Jens Peter. L Z. 658—664, 713—721. Vladimir Levstik.
(Prim. Iv. Podlesnik: Kako so nekateri pisatelji izvirni. Slov. št. 271.
in Vlad. Levstika „Odperto pismo“, S. N. št. 270.)

Cervantes Miguel de. Don Quixote (vsebina). D S. 378—379.

Burke Tom. P. (1830—1883). Značajna slika iz zgodovine cerkvene
zgovornosti. Sestavil dr. Fr. Pernč. Jahresbericht des k. k. Franz Joseph-
Staatsgymnasiums in Krainburg 1906. (tudi separaten odtisk.).

Sharp William (Fiona Macleod). D S. 320. Fr. Štingl.

Spencer Herbert, filozof razvoja, napredka in svobode. Z S M. 46—54.
dr. Iv. Žmavc.

X. Zgodovina. Zemljepisje. Narodopisje.

Abditus. Socialni boji slovenskih kmetov v srednjem veku.
N Z. št. 3—9.

Andrejka Jernej pl. Črtice izza okupacije Bosne. Slovan IV,
št. 2—4.

Bučar Josip. Francozje v Kranju. (Predavanje.) Gorenjec,
št. 11—15.

Fekonja Andrej. Prve šole pri Hrvatih od XIII.—XIX. veka.
Z S M. 150—161.

Gruden Josip. Suzana Gornjegrajska. (Epizoda iz reformacijske
dobe.) I M K. 121—128.

Ilešič Fran. Baroni Brigidi. I M K. 37—44. — Novomeški
prošt Fran Nikola Peršič (1790—1794). Slika iz jožefinske
dobe ljubljanskega nadškofa Mihaela bar. Brigida. I M K.
71—112. (tudi v ponatisu: Natisnila J. Blasnikova tiskarna
v Lj. 1906. 8°. 42 str.).

Kavčič Fridolin. Dva imenitna Slovenca na dunajski univerzi.
(Preprost in Perlah.) Dom. št. 51, 54, 57.

Knjižnica. Zgodovinska —. Gl. II. Zborniki.

Krištof Kolumb. Dom. št. 74. (listek). — Ob četrti stoletnici Kolumbove smrti. Kol. Moh. 54—57.

Kos Franc. Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Zbral dr. — —, c. kr. profesor. Druga knjiga. (I. 801—1102). Založila in izdala „Leonova družba“ v Ljubljani. Tiskala „Katol. tisk.“. V Lj. 1906. m. 4°. LXXXIV. + 514 + (2) str. Cena 10 K.

Murko Mat. Slovensko starinoslovje. (Poročilo o Lubor Niederlejevi knjigi: Slovanske starožitnosti I. 2.) Č Z N. 214—224.

Pintar Luka. Črtica o naših kaznilnicah (po Massburgu). IM K. 44—48.

Podlogar Leopold. Kronika mesta Črnomlja in njega župe. (Zgodovina žup ljubljanske škofije XIII. zvezek.) Ponatis iz „Danice“ 1905. Zalagatelj Tomo Zupan. Natisnil Dragotin Hribar. V Lj. 1906. 8°. 85 str. Cena 1 K 40 v. (IM K. 1907, 113—114. V. Šteska.)

Podlogar Leopold. Božja pot pri Sv. Frančišku nad Planino v Beli Krajini. IM K. 135—139.

Šteska Viktor. Ilirska Koroška v ljublj. škofiji. IM K. 53—70.

Šmid Walter. Ljubljanska Via Appia. Slovan IV, 123—124.

Vošnjak Bogumil. Latinsko pleme in Jugoslovani. L Z. 562—566.

Vrhovnik Ivan. Iz dnevnika Blaža Blaznika. IM K. 146—166 (nadalj. v I. 1907). — Dvestoletnica kapucinskega samostana v Škofji Loki. IM K. 117—119.

Žunkovič Martin Wann wurde Mitteleuropa von den Slaven besiedelt? Beitrag zur Klärung eines Geschichts- und Gelehrtenirrtums. Von — —, k. u. k. Hauptmann in Teschen, Öst. Schlesien. Zweite, wesentlich vermehrte Ausgabe. Druck und Verlag von Heinrich Slovák in Kremsier. 1906. v. 8°. 212 str. (Dom. št. 138. Glonar. — Odg. dr. H. Tuma v Dom. 1907, št. 89, 90, 92. — Narodni Listy, 23. sept. 1906. — Slovan V. 38—42: prevod dveh čeških poročil, priobčil Fr. Govékar; Slovan V. 91. — Politik, Prag, 15, 17, 23. Jänner 1907 = Nr. 15, 17, 23. — Č Z N. 1907, 180—185. J. A. Glonar.)

Angeletto Josip. D Slovanih v Istri. Omladina III, 4—7.

Arnejc Janez. Koroške pravljice in povesti. Mir, št. 2, 4.

Beg Ante. Na slovanskem jugu. Potopisni vtiski s statističnimi podatki. Slovan IV, 340—344, 355—358.

Bučar Julij. Iz Novega mesta v Serajevo na kolesu, P V. št. 7—12.

Černý Adolf. U italských Slovanů. Zvláštní otisk z „Květů“, 1906, seš. V. a VI. V Praze. Nákladem vlastním. 1906. v. 8". 31 str. (D S. XX, 42. — L Z. 758.)

Čibej Edmund. Trnovska planota in troje najlepših razgledišč v Trnovskem gozdu. P V. 109—111, 127—132.

Gora Oljka ob Savinji. Zgodovinska črtica po Orožnu. Dom. št. 91.

Holz Vatroslav. V domovini lepih umetnosti. Potopisni vtiski in utrinki. Slovan IV, št. 6—12.

Klodič Maks, vitez Sabladoski. Nova železnica s Koroškega skozi Karavanke, Bohinjske gore in čez Kras v Trst. Kratek opis železnice v tehničnem oziru. S slikami in zemljevidom. Založilo in izdalo „Slov. planinsko društvo“. Tisk J. Blasnika nasl. V Lj. (1906). 8". 30 str. Cena 60 v. (L Z. 567. dr. J. C. Oblak.)

Knaflič Josip. Zapiski slovenskega kolesarja. S N. št. 231—233, 253, 254, 288—291.

Kocbek Franc. Izlet v Savinske planine. Ilustr. nar. kol. XVIII, 88—97.

Kopališče Rogatec-Slatina in njena okolica. Dom. št. 92—95.

Koritaši ali Rumi. Narodopisna črtica. Dom. št. 77.

Kotnik Franc. Donesek k zgodovini praznoverja med koroškimi Slovenci. Č Z N. 65—77.

Kovač Veselko, o. Na valovih Rumene reke. D S. št. 3, 4, 5. Pismo s Kitajskega. Slov. št. 43, 140.

Kovačič Frančišek. „Muže“ in „mužanje“. Donesek k zgodovini domače obrti in narodne noše. Č Z N. 33—40.

Krašovec Franc. Utisi iz Italije. Ed. št. 179—207 (s presledki). V izarskih Atenah. Ed. št. 84—94.

Kuffner Jos. Iz naših slovanskih računov. Slovan IV, 301—306.

Lavtižar Josip. Kranjska Sibirija. Krajepisna in narodopisna slika. P V. št. 7—9. — Onstran baltiškega morja. Popotni zapiski. D S. št. 1—11.

Lavtižar Josip. Pri severnih Slovanih. Potopisne črtice s slikami. Spisal —, župnik. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1906. v. 8°. 192 str. (D S. 709—710.)

Lenard Leopold. Med moravskimi Slovaki. Potopisni spomini. Slov. št. 87, 88.

Lupša Ferdo. Siamsko pismo. Dom. št. 62.

Mlakar Janko. Kako je Trebušnik hodil na Triglav. Kol. Moh. stran 31—41.

Murko M. Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslaven. Separatabdruck aus Bd. XXXV. und XXXVI. der Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. Mit 9 Abbildungen im Texte. Im Selbstverlage der Anthropologischen Gesellschaft. Wien. 1906. 4°. 307—330, 11—40, 91—129 + 4 str. (Kotnik Fran: O slovenski kmetski hiši. D S. 754—758. — Č Z N. 1907, 178—180. dr. Avg. Stegenšek)

Načela. Osnovna — za publikacijo „Avstrijske Narodne Pesmi“, ki jo namerja izdati c. kr. ministrstvo za bogočastje in nauk. Natisnila Zadružna tiskarnica. 1906. m. 8°. 8 str.

Navodilo in vprašanja za zbiranje in zapisovanje narodnih pesmi, narodne godbe, narodnih plesov in šeg, ki se nanašajo na to. Izdal po c. kr. ministrstvu za bogočastje in nauk postavljeni slovenski delovni odbor za publikacijo „Avstrijske Narodne Pesmi“. Natisnila Zadružna tiskarna. V Lj. 1906. 8°. 36 str.

Oblak Jos. C. Izprehodi po koroški Sloveniji. S N. št. 225—228, 292, 293.

Polá. Povpraševalna — o narodnih pesmih, narodni godbi in narodnih plesih. Zadružna tiskarnica. V Lj. 1906. 2°. 4 str.

Podgorjanski J. K. Judje na Kranjskem. Z S M. 129—149.

Pušenj ak Vlado. V Nemčiji. Potopisne in narodno-gospodarske črtice. Dom. št. 106—113, 117—120.

Rihteršič Al. Planina Konjščica v Bohinju (1444 m) P V. 116—117.

Seznamek markiranih potov v področju „Slov. plan. društva“. V Lj. 1906. 8°. 96 str. Cena 1 K. (L Z. 571—572.)

Slovenci na Ogrskem. Dom. št. 60.

Slovenci v Trstu. Kol. Moh. 59—61.

Sašelj Ivan. Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada. I. V Adlešičih nabral — —, župnik. Založilo „Kat. tisk. društvo“ v Lj. Tisk I. Krajec nasl. v Rudolfovem. 1906. 8°. VII + 329 + (2) str. (D S. 243. dr. E. Lampe. — Č Z N. 99—105. dr. K. Štrekelj. — I M K. 112—113. V. Steska. — L Z. 315. — Slovan IV. 190. Fr. Govékar. — K O. X. 220.)

Šercl Vinko. Iz življenja starih Indov. Slovan IV. št. 1—5.

Šmid Walter. Kranjska narodna umetnost na dunajski razstavi. Slovan IV. 168—173 (tudi v ponatisu: 4°. 8 strani). — (I M K. 114. V. Steska.)

Štrekelj Karel. Slovenske narodne pesmi. Uredil dr. — —. Izdala in založila Slovenska Matica. Natisnila Zadrúžna tiskarnica. V Lj. 1906. v. 8°. 10. snopič (III. zvezka pola 28— $\frac{1}{2}$ 41 = str. 433—646 + 1 l.)

Švigelj Anton. Suhi plaz. (Škrlatica 2643 m). P V. 89—92. Mrzla gora v Savinskih planinah (2208 m). P V. 161—164. Čez Triglav na Bolški Grintavec, Kamin in Montaž. P V. 177—181, 193—199.

Trunk Josip. Pisma iz Jutrovega. Mir, št. 12, 13, 16, 24, 30, 32, 37, 39, 41, 42, 51, 52.

Vošnjak Bogumil. Na razsvitu. Ruske študije. Založil Lavoslav Schwentner, Natisnila Narodna tiskarna. V Lj. 1906. v. 8°. V + 396 str. Cena broš. 4 K, vez. 5 K 50 vin. (Slovan IV. 59—61 A. Aškerc. — L Z. 312—315. dr. Iv. Prijatelj. — S N. 1905. št. 291, 292. — N Z. IV. 63—64. A. P. — Dom. XV. št. 100.)

— Prim. **Vošnjak** Bogumil: Na razsvitu. Epilog. S N. 1905, št. 281.

Wester Josip. Slovenske končnice in folklor. Slovan IV. 22—25. (Prim. L. Pintar v L Z. 59—60.)

Zupan Ivan. Izprehodi po New Yorku. Kol. Moh. str. 43—53.

Nova železnica na Slovenskem. Kol. Moh. 9—12.

Nova železnica na Koroškem. Gorenjec št. 42—45.

XI. Prirodoznanstvo. Matematika. Tehnika.

Hauptmann Franc. Računica za meščanske šole. I. del. Gl. VII. Šolske knjige.

Kaker Ivan. Med nebeškimi svetovi. Naravoslovne črtice. Glas Svobode, št. 30—43, 45—52.

- Klodič Maks, vitez Sabladoski. Goram in hribom skozi život. P V. XII, št. 1—4. (nadalj. iz I. 1905).
- Nardin Julij. Nekaj fizikalnih poskusov. Peto izvestje idrijske realke, str. 5—17.
- Paulin Alfons. Die Farne Krains. Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymn. zu Laibach 1906, str. 3—44.
- Poljanec Leopold. (Predavanja priobčena v „Našem domu“:) Potresi št. 3, 4. — O pljučih in dihanju. št. 5, 6. — Zvezdni utrinki. št. 7, 8. — O fosforju in njegovi uporabi. št. 10, 11.
- Računar.** Novi hitri —. Praktična knjižica, ki ima vse, kar je v kupilu in prodaji potrebno, že zanesljivo izračunjeno. V. Požgaj, založna knjigovoznica v Kranju. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 8°. 240 str. Cena vez. knjigi 1·20 K.
- Računica.** Kubična. — Kubikations-Büchlein. II. natisek. Založil Anton Turk, knjigar. Tiskala Katoliška tiskarna v Lj. 1906. 8°. 47 str. Cena 1 K.
- Robida Ivan. Naravoslovne črtice. S N. št. 36, 37, 71, 72, 82—85.
- Sbrizaj Ivan. Kraški svet in kraške vode. (Predaval v Cerknici). Notranjec, št. 6—13.
- Seidl Ferdinand. Zgradba in geološka zgodovina Savinskih in kamniških planin. P V. 69—73; 85—89. — Sledovi ledniške dobe pri Tolminu. P V. 164—169.
- Sušnik Ivan. Kaj pravi veda o koncu sveta? K O. 81—94. — O paleontologiji in mamutu. (Predaval v slov. krščanski socialni zvezi). Slov. št. 49, 50.
- Švigelj Anton. Okna v planinah. (Prispevek k morfologiji Julijskih planin). P V. 75—78.
- Tehnik.** Slovenski —. Gl. I. Časopisi.
- Turk Jakob. Naš vsakdanji kruh. Slovan št. 2—6.
- Zarnik Boris. O umetnem proizvajanju beljakovin. S N. št. 11—12.

XII. Trgovstvo. Obrt.

- Podkrajšek Henrik.** Obrtno računstvo. Računske naloge za obrtne šole. Gl. VII. Šolske knjige.
- Podlesnik I. Nekaj črtic o knjigovodstvu. K O. 289—294.

Premrou Svetoslav. Dvojno knjigovodstvo in njegove oblike. D S. št. 9—11.

Škerbinec Silvester. Promet, trgovina in obrt v Iliriji. Trgovsko-zgodovinska črtica. D S. 466—469.

Ustanovilo. Organizacijsko — zavoda za pospeševanje obrta na Kranjskem. Tisek J. Blasnika naslednikov v Lj. 1906. 8°. 4 str.

Zapisniki reditih javnih sej trgovske in obrtniške zbornice za Kranjsko. (I—IV.) Samozaložba. Tisek J. Blasnikovih nasl. v Lj. 1906. m. 8°. 5 snopičev: 166 str.

Članki v političnih in strokovnih listih.

XIII. Kmetijstvo. Knjige za ljudstvo. Koledarji.

Gnojenje in obdelavanje travnikov in deteljšč. Izdalo društvo tvornic za Tómasov fosfat v Berolinu. Tiskala Kleinmayr & Bamberg v Lj. 1906. 8°. 12 str.

Janša Antona, ranjkega veleveščega čebelarja in c. kr. učitelja čebelarstva na Dunaju, popolni nauk o čebelarstvu. Po Jož. Münzenbergovi izdaji prestavil za slovenske čebelarje Frančišek Rojina, nadučitelj v Šmartnem pri Kranju. S 45 podobami. Izdalo slovensko osrednje čebelarsko društvo v Lj. Založil I. N. Babnik. Tisek J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 8°. 140 str.

Janša Anton. Razprava o rojenju čebel. Poslovenil Avgust Bukovic, tajnik osrednjega čebelarskega društva. Izdalo Slovensko čebelarsko društvo v Lj. Založil I. N. Babnik. Tisek J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 8°. 80 str.

Navodila gospodarska. Izdaja in zalaga c. kr. kmetijska družba kranjska v Lj. Ponatis iz Kmetovalca, št. 4—9. Tisek J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 8°. Cena 10 v.

Pevc Anton. Živinoreja in mlekarstvo. Navodilo zadružnikom slovenskih mlekarn. Samozaložba. Tisek Drag. Hribarja v Lj. 1906. 8°. 30 str. (D S. 565.)

Rohrman Viljem. Kmetijsko gospodarstvo. Za kmetijske šole in praktične gospodarje. Spisal — —, pristav kranjske kmetijske šole na Grmu. Druga, na novo predelana izdaja. Tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju. 1906. v. 8°. 109 str. Cena 1 K 60 v. (Pop. 316.)

Venček čestitk za godove, novo leto in druge prilike v vezani besedi, namenjenih mladini z nekaterimi spominskimi kriticami in nagrobnimi napisi. Peti prenovljeni natis. Založil J. Giontini. Tiskala Katoliška tisk. v Lj. 1906. 8°. 84 + (2) str.

Vsevedež. Mali — Zbirka zanimivih in kratkočasnih spretnosti. Nabral Silvester K(ošutnik). Založil in prodaja Anton Turk, knjigar. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1906. 8°. 128 str. Cena 60 v.

Žilindra. Tomásova — kaj je in kako se rabi. Izdalo društvo tvornic za Tomasov fosfat v Berolinu. Tisek J. Blasnika naslednikov v Lj. 1906. 8°. 24 str.

(Članke so prinašali strokovni in politični listi).

Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za navadno leto 1907. (Vestnik XXI.) Izdalo in založilo vodstvo. Tisk „Narodne tiskarne“. V Lj. 1906. 8°. 159 str. + Oglasi. Cena 1 K 20 v.

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1907. Izdala in založila „Družba sv. Mohorja“ v Celovcu. Natisnila družbena tiskarna. V Celovcu (1906). 4°. 144 + 80 str.

(**Koledar**). Kreditna banka ljubljanska v Lj., podružnici v Spļjetu in Celovcu. Tisek J. Blasnika nasledniki v Lj. 1906. m. 8°. 28 str.

Ilustrovani narodni koledar. 1907. Uredil prof. dr. Ant. Dolar. Leto XVIII. Last, založba in tisk Zvezne tiskarne. Celje (1906). 8°. 170 str. + Oglasi. Cena broš. 1 K, vez. 1.50 K.

Slovenski sokolski koledar za leto 1907. Uredil Miroslav Ambrožič, vaditelj „Sokola“ v Lj. Izdal in založil vadiateljski zbor „Sokola“ v Kranju. Tisk J. Blasnika naslednikov v Lj. 1906. 8°. Let. II. (Slovan V, 29.)

Slovenski trgovsko-obrtni žepni koledar za l. 1907. Priredil in izdal Fr. Zelenik, trgovski knjigovodja v Lj. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. Samozaložba. 1906. 16°. 99 str.

Družinska pratika za navadno l. 1907. Samozaložba. Tiskala Katol. tiskarna. 1906. 16°. Let. VII.

(Vrh tega so izdale vse večje tvrdke in kavarne ob novem letu za svoje odjemalce in obiskovalce stenske ozir. žepne koledarčke.)

XIV. Leposlovje.

- Alešovec Jakob.** Vrtomirov prstan ali zmaj v Bistriški dolini. Ljudska pravljica iz preteklih časov. Peti natis. V založbi in na prodaj pri J. Giontiniju v Lj. Natisnila Zadrúžna tiskarna. V Lj. 1906. 8°. 76 str.
- Aškerc A.** Mučeniki. Slike iz naše protireformacije. Napisal — —. Založil L. Schwentner. (Natisnil A. Slatnar v Kamniku.) V Lj. 1906. VII. + 168 str. Cena broš. 3 K, eleg. vez. 4 K 50 v. (L. Z. 116—118. dr. Jos. Tominšek. — Slovan IV, 57; 349—350, 382. Fr. Kobal. — N. Z. 47—48, 62. — Pop. 24. — K. O. X, 215—217. — D. S. 55—56.)
- Cankar Ivan.** Nina. Založil L. Schwentner. (Natisnil A. Slatnar v Kamniku.) V Lj. 1906. m. 8°. 146 str. Cena broš. 3 K, eleg. vez. 4:50 K. (L. Z. 694—697. dr. Iv. Merhar. — S. N. št. 197—199. Fr. Kobal. — Naš List, št. 42. dr. Iv. Robida. — D. S. 501. dr. E. Lampe. — Omladina III, 123—125.)
- Jadranski A.** Zlata bajka. Izvirni igrokaz s petjem v 5 dejanjih po neki narodni pripovedki. Skladba, petje in godba od Hr. O. Vogriča. Tiskarna „Edinost“. Trst 1906. 8°. 95 str. Cena 2 K. (Ed. št. 221. Jos. Mandič.)
- Jelenc V. F.** (Zavorič-Feodorov). Nihilist. Založil in prodaja J. Giontini. Tiskala Katoliška tiskarna. V Lj. 1906. 8°. 80 str.
- Kapitan Žar** ali Kleč v Tihem morju. Povest za mladino. S slikami v barvotisku. Založil L. Schwentner. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. V Lj. 1906. 8°. 68 str. Cena 1:20 K.
- Kersnik Janko.** Testament. Gl. Rozman Janko.
- Medved Anton.** Poezije. Zaloga „Katoliške bukvarne“ v Lj. Tisk „Katol. tisk. društva v Postojni.“ (1906). 8°. 262 str. Cena broš. 3:80 K, eleg. vez. 5 K. (L. Z. 182—184. E. Gangl. — Slovan IV, 217—219. dr. Jos. Tominšek. — S. N. št. 14. — D. S. 51—53. dr. E. Lampe. — K. O. 107—111. dr. Aleš Ušeničnik.)
- (Merhar Alojzij)** (Silvin Sardenko.) Roma. Poezije. Založila Katol. bukvarna. — Tiskala Katol. tiskarna. V Lj. 1906. 8°. 116 str. + 2 l. (Slovan IV, 350. dr. Fr. Ilešič. — D. S. 439—440. dr. E. Lampe. — Slov. št. 145. F. Terseglav.)
- Meško Ksaver.** Mir božji. Tiskala in založila Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Lj. 1906. 8°. 188 str. C. broš. 2 K. (L. Z. 1907, 58—60. dr. Jos. Tominšek. — Slovan V, 221—222. Ad. Robida. — S. N. št. 262. — D. S. 710—711. — D. S. 780. dr. E. Lampe. Mir, št. 45. Fr. Neubauer.)

- Na** divjem zapadu. Tri povesti iz življenja Indijancev za mladino. Z ilustracijami v barvotisku. Založil L. Schwentner. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. V Lj. 1906. 8°. 80 str. C. 1'20 K.
- Osveta.** Ciganova —. Povest. Poslovenil Silvester. Založil Anton Turk v Lj. 1906. 8°. 62 str.
- Plemić Ferdo.** (Ferd. pl. Kleinmayr). Tilho in drugi. Zbirka humoresk in satir. Založil L. Schwentner v Lj. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1906. 8°. 156 str. Cena broš. 2 K, eleg. vez. 3 K. (Slovan V, 220—221. Vladimír Levstik.)
- Poljanec Ljudmila** Poezije. Založil Lav. Schwentner. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. V Lj. 1906. m. 8°. V + 120 str. Cena broš. 2 K, eleg. vez. 3 K. (L. Z. 505—507. dr. Jos. Tomiňšek. — Slovan 253. Vlad. Levstik — Naš List, št. 25. dr. Iv. Robida. D. S. 441—442. dr. E. Lampe.)
- Rozman Janko.** Testament. Narodna igra s petjem v štirih dejanjih. Po romanu Janka Krsnika spisal —. Pevske točke priredil Emil Adamič. Založil Lavoslav Schwentner. Natisnil Iv. Prim. Lampret v Kranju. V Lj. 1906. 8°. 91 strani. (L. Z. 508—509. dr. V. Korun. — Slovan III. 189—190. dr. Jos. Tomiňšek. — Naš List, št. 12. F. L. Tuma. — Gorenjec, št. 7.)
- Spillmann Jos.** S. J. Lucij Flav. Zgodovinski roman iz za zadnjih dnij Jeruzalema. Slovenski prevod izdala in tiskala Nova Domovina, John I. Grdina, 6119 St. Clair Ave., N. E., Cleveland, Ohio. (Ponatis iz „Nove Domovine.“) 1906. 8°. 360 str.
- Spillmannove** povesti. I. zvezek. Ljubite svoje sovražnike! Povest iz maorskih vojsk v Novi Zelandiji. S štirimi podobami. Drugi natis. Založila „Katol. bukvarna“ v Lj. Tisk „Kat. tisk. društva“, prej R. Šeber v Postojni 1906. m. 8°. 72 str. Cena 40 v. VII. zvezek, Sultanovi sužnji. Carigrajska povest iz 17. stoletja. Prevel D. Z. Založila „Katoliška bukvarna“ v Lj. . . . 1906. m. 8°. 100 str. Cena 60 v.
- Šmid Krištof.** Cvetina Borograjska. Poslovenil H. Majar. II. natis. Ilustrovana izdaja. Založil A. Turk. V Lj. 1906. 8°. 116 str. Cena 80 v.
- —. Spisi Krištofa Šmida. Poslovenjeni mladini v zabavo in pouk. Tiskal in založil J. Krajec nasl. V Novem mestu. 1906. 8°. II. zvezek: Jozafat, kraljevič v Indiji. Povest iz prvih časov krščanstva. Poslovenil P. Florentin Hrovat. 3. popravljeni natis. 128 str. broš. 60 v, trdo vez. 80 v. IV. zvezek: Kanarček, Kresnica. Kapelica v gozdu. Po-

slovenil P. Hugolin Sattner. Drugi popravljene natis. 51 str. Broš. 40 v, trdo vez. 60 v. — V. zvezek: Slavček. Nema deklica. Poslovenil P. Florentin Hrovat. Drugi nespremenjeni natis. 80 str. Cena mehko vez. 40 v, trdo vez. 60 v. — XI. zvezek: Najboljša dedščina. Poučna povest starišem in mladini. Leseni križ. Poslovenil P. Florentin Hrovat. Drugi popravljene natis. 80 str. Mehko vezan 40 v, trdo vez. 60 v.

Stritar Jožef. Lešniki. Knjiga za odrastlo mladino. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1906. 8°. 524 str. (Slovan V, 126.)

Šenoa Avgust. Zlatarjevo zlato. Historična povest iz XVI. stoletja. Po petem hrvatskem natisu poslovenil Silvester Košutnik. Založil in prodaja Anton Turk, knjigar. Natisnil A. Klein & Komp. V Lj. 1905. 8°. 356 strani. Cena broš. 1 K 80 v.

Šorli Ivo. Pot za razpotjem. Roman. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg, Lj. 1906. 8°. 172 str. Cena eleg. vez. 3 K. (LZ. 1907, 184—187. dr. Jos. Tominšek. Slovan V, 253—254. Adolf Robida. — D S. XX, 87; 426, dr. E. Lampe.)

Trdina Janez. Zbrani spisi. III. Bajke in povesti o Gorjancih II. Založil L. Schwentner. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. V Lj. 1906. 8°. 181 str. Cena broš. 2 K, eleg. vez. 3 K 20 v. (Slovan IV, 316—317. dr. Fr. Ilešič. — Gorenjec, št. 33—34. — D S. XX, 41.)

Vedeževalka. Beneška — ali prokletstvo in blagoslov. Založil A. Turk. V Lj. 1906. 8°. 68 str.

Leposlovje v časopisih in zbornikih.

Andrejčkov Jože. Gl. Podmilšak Jožef.

Aškerc Anton, Egiptovske arabeske. Slovan 129—131, 161—162, 257—259, 353—354. — Egipčanka. (Iz „Egiptovskih arabesk“.) LZ. 534—543. — Amenhotep IV. (1392—4374 pr. Kr.) (Iz „Egiptovskih arabesk“.) LZ. 649—657. — Knez Volkun. Zgodovinski prizor iz osmega stoletja. LZ. 129—141.

Baloh Ivan. Zadnji večer. Slov. št. 115. (Ponatisnil „Glas Naroda“ št. 146). — Sin. Slov. 134. (Ponatisnil „Glas Naroda“ št. 154). — Procesija. Slov. št. 146. — Bogatin. Slov. št. 174. (Ponatisnil „Glas Naroda“ št. 205).

Barle Janko. Na lovu. Amer. Slov. št. 15.

- Bekš Jos.** Pod belo suknjo. Mir št. 7, 8, 25—28.
- Bistričan.** Ko sem bil urednik. S. N. št. 20, 21, 23—25. — Mlada kri. S. N. št. 277—281.
- Bolan O.** Na Bled. (Izza sezone.) Slov. št. 249, 251, 256, 257, 261.
- Bratina Janko.** Kozorepova povest. „Glas Naroda“, št. 226. Mici. S. N. št. 103. (Ponatis v „Glasu Naroda“ št. 122.) Po prvem izpitu. Dom. št. 70—71. (Ponatis v „Glasu Naroda“ št. 195.) — Preveč ljubezni. S. N. št. 177. (Ponatis v „Glasu Naroda“ št. 195.) — Zadnji dnevi filozofa Padeža. Ed. št. 185, 186.
- Bregar Fr.** Medved in princesa. Slov. št. 131. (Ponatis v „Glasu Naroda“ št. 150 in v Amer. Slov. št. 32.)
- Bučar Julij.** Buci. Tragikomična pasja zgodba. S. N. št. 98—100. (Ponatis v „Glasu Naroda“ št. 115.)
- C.** Gospa Margareta. S. N. št. 128, 129.
- Cankar Ivan.** Martin Kačur. Glej II. Zborniki. Knezova knjižnica. Smrt in pogreb Jakoba Nesreče. Zabav. knj. Slov. Mat. XVIII., 63—110. — Spomladi. D. S. 321—327. — Pavličkova krona. D. S. 403—409. — Zdenko Petersilka. D. S. 577—583. — Poet Peter. D. S. 721—726. — Poslednji dnevi Štefana Poljanca. Literarna povest. L. Z. št. 1—8. (Prim. L. Z. 126.) Na otoku. Slovan št. 1—7. — Ministrant Jokec. Slovan št. 2—5. — Krpanova kobila. N. Z. št. 5. (Govekarjev odg. v Slovanu 223—224.) — Govekar in Govekarji. N. Z. št. 7. (Govekarjev odg. v Slovanu 286—287.) — Izjava N. Z. št. 8. (odg. Govekarjev v Slovanu 318—319.) — Domovina II. nar. kol. 74—84. — Mrovec in njegova slava. II. nar. kol. 98—114. — Božične zgodbe. Naš List št. 76.
- Celestina S.** Greh. Naš List št. 1. — Vstajenje. Naš List št. 15. Ob ognju. D. Prij. 133—136. — V jesenskem mraku. D. Prij. 246—249.
- Cvetkov Samko.** V nedeljo na vasi. D. Prij. 143—145. — Na solnčnih poljanah. D. Prij. 281—285. — Prijatelja. Gorenjec. št. 47—52.
- Česnik Ivo.** Brzjavka. D. Prij. 92—95. — Pred večerom. D. Prij. 227—229. — Smilujte se revčkov! Črtica. Vrtec. 50—55, 66—71. — Povest o vijolici. Vrtec. 84—86. — Povest o štrti moči. Vrtec. 146—148, 162—165. — Proti domu. Črtica. Vrtec. 186—191.

D. I. I. Njegov prijatelj. Nova Dom. 30, 31.

Dolenc Hinko. Črtice o burji. L Z. št. 1—5.

Fabijan Ana (Sonja). Frida. S N. št. 16. (Ponatisnil „Glas Naroda“ št. 40.) — Iz naših vasi. S N. št. 22. (Ponatis v Novi Domovini št. 46.) — Povest v pismih. S N. št. 26, 27. (Ponatisnil „Glas Naroda“ št. 74, 75.) — Resurrexit! S N. št. 86. — Vaški diletantje. S N. št. 293. — S pogreba. D Prij. 216—220.

Fatur Lea. Vilemer. Romantiška povest izza turških bojev. D S. št. 6—12. — Na Hrvatsko. D Prij. 105—111.

Feigel Damir. Pozni zobje. D Prij. 277—280.

Finžgar Fr S. Kakor Pelikan ... D S. 1—6. — Pod svobodnim solncem. Povest davnih dedov. D S. št. 1—2. — In misli moje se ustavijo ... (Odmev z grobišč.) Slov. št. 250. — Selskega župnika sveti večer. Slov. št. 294. (Priloga.) — Bog je. Slika. Naš dom. št. 24.

Gangi Engelbert. Bolnica. Zvonček 54—56. — Umetnica. Zvonček 78—80. — Gospodinja Ivanka. Zvonček 255—256.

Golar Cvetko Tesar Aleš. Zab. knj. Slov. Mat. XVIII. 111—138. Povest o zaljubljeni deklici. L Z. št. 10—12. — Jesenske rože. D S. 748—753. — Velikonočna roža. S N. št. 86. — Na promenadi. S N. št. 119. — Mihaela. S N. št. 136. (Ponatisnil „Glas Naroda“ št. 162.)

Golob Pavel. Krona. Zvonček. 98, 99.

Hacin Janko. Pohod. D Prij. 49—53.

Hočevanje M. Silva. Nova Dom. 38, 39. (Ponatis iz S N. 1905. št. 232, 233.)

Hrastničan F. G. Drsalke. Zvonček. 7—8. — Sprava. Zvonček. 100—104. — „Hudi mož“. Zvonček. 222—224.

Iskra Davorin. Trije poljubi. S N. št. 120.

Iskrač-Drameljski I. Na sedmini. Slov. št. 10. (Ponatis v Glasu Naroda št. 56.)

Jakob L. Strahovi. S N. 249—250.

Janko Belokranjski. Črtica iz dijaškega življenja. Ed. št. 169, 170. (Ponatis v Glasu Naroda št. 174.)

Jaroslavič. Ljubljanska romanca. S N. št. 117, 118.

Jelenc Vitomil. Povest o novem možu. S N. št. 97. — Slika. D Prij. 56—60.

Kamenšek Oskar. Dete je umrlo. S N. št. 104, 105. (Ponatis v Glasu Naroda št. 121.)

Kersnik Janko. V „Glasu Naroda“ so izšli sledeči ponatisi: Cyklamen. št. 46—69. — Testament. št. 101—112. — Luterski ljudje. št. 113—122. — Otroški dohtar. št. 125—127. Mohoričev Tone, št. 127—129. — Gospod Janez. št. 129—137. — Ponkrčev oča. št. 137, 138. Za čast. št. 122—124. — Rojenice. št. 139—140. Kmetška smrt. št. 140—141. V zemljiški knjigi. št. 142—143. — Mačkova očeta. št. 143—144. — Kako je stari Molek tatu iskal. št. 144—149. — Znojilčevega Marka božja pot. št. 150—152. Dva adjunkta. št. 150—155. — Kolesarjeva snubitev. št. 155—158.

Klopčič Ljud. (Lajoš). Ciklamen in gobe. S N. št. 68.

Komac Drago. V Edinosti: Prijatelja slovo. št. 278. (Ponatis v Glasu Naroda št. 276.) — Ljubite se med seboj! št. 279. (Ponatis v Glasu Naroda št. 273.) — Mrtvi spe. št. 250. (Ponatis v Glasu Naroda št. 265.) — Uničeno življenje. št. 281. — Moj oče — moja mati. št. 282. (Ponatis v Glasu Naroda št. 256.) — Mladostno svidenje. št. 288. — Moja mlada sreča. št. 289. (Ponatis v Glasu Naroda št. 263.) — Omizje starih fantov. št. 290. — Iz vsakdanjega življenja. št. 291. (Ponatis v Glasu Narodu št. 267.) — Človek — človek. št. 292. (Ponatis v Glasu Naroda št. 270.) — Ko sem se ženil. št. 297. (Ponatis v Glasu Naroda št. 275.) — Stric Anton. št. 300, 301. (Ponatis v Glasu Naroda št. 292.) Prijatelja. št. 299. — Ali je treba bilo ali ne! št. 303. — Ljubezen žene. št. 307. — Danica. št. 308. (Ponatis v Glasu Naroda št. 299.) — Tribut omame! št. 311. (Ponatis v Glasu Naroda št. 286.) — Moj prvi — koš ... št. 312, 313. (Ponatis v Glasu Naroda št. 285.)

Kompoljski. Poštenjak. D Prij. 35—38. — Že petič ... D. Prij. 161—164. — Žena mu je umrla. D Prij. 265 — 269.

Korun Val. Hoja na Snežnik. S N. št. 59, 60, 61, 63. — Moje letovanje. S N. št. 259—268.

Kostanjevec Jos. Obsojena. Zab. knj. Sl. Mat. XVIII. 153—172.

Košar Robert. Povest o Gregi in Francu. Amer. Slov. št. 4.

Košir Fr. Temna ljubezen. S N. št. 208, 209.

Košutnik Silvester. Soseđa. Zvonček. 175. — Koki na potovanju. Zvonček. 177—186. — V borni suknji. Zvonček. 276—278.

Krašovec Fr. Spomini na deda. Ed. št. 69, 70, 72.

Kristan Etbin. Novo leto. D Prij. 21—26.

Kveder-Jelovškova Zofka. Dva portreta. (1. Vida L Z. 236—241. 2. Ana L Z. 241—245.) — Potovalci. L Z. 592—599. — Poglavlje o Rozki. L Z. 723—727. — Iz spominske knjige. Slovan. 14—16. — Miriam in Nafis. Slovan. 163—167. — Slikar Novak. Slovan. 291—300. — Pijanec. Enodejanka. Slovan. 334—339. — Zlata Praga. D Prij. 1—8. — Črna noč. D Prij. 27—32. — Vladoša dela komedije. D Prij. 61—66. — Iz pisem hrvaške učiteljice. D Prij. 87—91. — Egoizem. D Prij. 113—120. — Najin dan. D Prij. 151—154. — Vladoša na deželi. D Prij. 172—180. — Vladoša se moži. D Prij. 224—227. — Dogodbica. D Prij. 241—245. — Na poti v Ameriko. D Prij. 269—276. — Večerni sprehodi. D Prij. 297—300. — Šola. S N. 151—152. — Vaška poezija. Glas Naroda št. 300. (Ponatis iz S N. 1905. št. 293.)

Lah Ivan. Iz časov romantike. Slovan št. 1—12. — Gospod Ravbar. Pesem. D S. št. 1—12. — Uporniki. Gl. II. Zborniki: Slov. večernice. — Tete. Črtica. D Prij. 1—6. — Boj. . . Postna slika. D Prij. 82—86. — Povest. Slika. D Prij. 213—215. — Pripovedka. D Prij. 237—241. — Amoš in Zeldi. D Prij. 289—292.

Lavrin Janko. Luč, ki je kazala pravo pot. D Prij. 6—9. — Sreča in bogastvo. D Prij. 169—170.

Lenard L. Božični večer med severnimi Slovani. Slov. št. 294.

Levstik Vladimir. Prijatelj Satan. L Z. 544—551. — Bele roke. Slovan. 134—139. — Jadranska rapsodija. Slovan. 206—210. — Šaša Lokar. Slovan. 374—375. — Odprto pismo ali adventna pridiga vsem brumnim dušam. S N. št. 270.

Malovrh Miroslav. V hiši žalosti. Povest iz tržaškega življenja. S N. št. 28—97. — Osvetnik. S N. št. 132—234. — Pod novim orlom. Zgodovinska povest. Glas Svobode. 1—41. (Ponatis; nadaljevanje iz leta 1905.)

Marijan. Prvi majnik. S N. 107—108. — Pomladanski sprehodi. S N. št. 121. — V Zvezdi. S N. št. 214—216.

Medved Anton. Rendez-vous. Gluma v treh dejanjih. D S. 92—101. — Žalne pesmi preroka Jeremije ob Jeruzalemskem mestu. D S. 210—211. — Sveti večer. Slov. št. 294. (Priloga.)

Merhar Alojzij. (Silvin Sardenko). V Napolj! (Pesni). D S. 162—164. — Mati in sin. D S. 230—231. — Nagelj z bratove gomile. Pesni. D S. 686—688.

Meško Ksaver. Demonske oči. L Z. 288—290. — Moji mali. Nova Dom. 40. (Ponatis iz Mira leto 1905, št. 52.) — V kupeju. (Črtica s pota.) Nova Dom. št. 243, 244. (Ponatis iz D S. I. 1905.)

Milčinski Fr. Macarol. Iz življenja v prisilni delavnici. Slovan. 186—188. — Pomladanske muhe. Humoreska. Slovan. 260—264, 307—311.

Molè Vojeslav. Razkljujejo nas vrani ... Listi iz pesimistovega dnevnika. L Z. 364—367. — Nori Tone. L Z. 560—561. Igor. Slovan. 227—233. — Hrepenenje. Il. nar. kol. 151—154. — Vijolice. Črtica. D Prij. 111—119. — Faust. Fantazija. L Z. 747—749. — (Pesmi v L Z, Slovanu in Il. nar. koledarju.)

Molek Iv Božične misli. Glas Svobode št. 51.

Murnik Rado. Lea. S N. št. 4. (Ponatis v Glasu Naroda št. 25.) Rekrut. S N. št. 45. (Ponatis v Glasu Naroda št. 74 in v Novi Domovini št. 67.) — Izlet v Trst. S N. št. 74. — General Humbug. S N. št. 91. (Ponatis v Glasu Naroda št. 108.) — Lovska smola. S N. št. 109. — Binkoštni izlet. S N. št. 126. — Stanka. S N. št. 134. — „Kenguruj“. S N. št. 142. (Ponatisnil Glas Naroda, št. 160.) — Sreča. S N. št. 146. (Ponatisnil Glas Naroda, št. 163.) — Nina. S N. št. 159. (Ponatisnila Glas Naroda št. 176 in Nova Dom. št. 184.) — Povodnji mož. S N. št. 200. (Ponatisnil Glas Naroda, št. 217.) — Adam in Meta. S N. št. 235. (Ponatisnil Glas Naroda, št. 252.) — Prvi zajec. S N. št. 250. (Ponatisnil Glas Naroda št. 280.) — Stric iz Amerike. S N. št. 258. (Ponatisnil Glas Naroda št. 287.)

Nabrek J. Dobrota je sirota. Šaljiva črtica. Slov. št. 66, 67. (Ponatisnila Glas Naroda, št. 83 in Amer. Slov. št. 29.)

Novačan Anton. Na sveti večer. Dom. št. 150. — Razpoloženja. Il. nar. kol. 115—118.

Ogorek Lad. V Zvončku: Bela Ljubljana, 57—60. — „Rajske ptice.“ 125—126. — Poletje. 149—150.

Osenski Zdravko. Padla je zadnjič pod križem ... in za njo on. Ed. št. 197, 198. (Ponatis Glas Naroda št. 187, 188.)

- Pangrac Juraj.** V Zvončku: Sprava. 9—17. Prepovedan sad. 33—38. — Prebrisana Belčičevka. Po narodni pripovedki. 61—65. — Ugnana trmica. 109—114. — Narodne pripovedke: O čudnem plesu. 127. — O Kristanci, ki je na praznik sv. Marjete spravljala seno. 127—128. — Kroparska tožba. 162—165. — Izgubljeni sin. št. 9—12.
- Perko Pavel.** Mrakov Tomaž. Z naših gora. D S. 65—70. — Pastir Čene. Z naših gorá. Kol. Moh. 23—28. — Divji lovec. Črtica. Kol. Moh. 28—30.
- Plemič Ferdo** (Ferd. pl. Kleinmayr). Vozel. S N. št. 39. — Postrešček. S N. št. 95. — Idealist. Ed. št. 283—286. (Sodeloval pri Ježu, Miru . . .)
- Podgorjanski J. K.** Milan in Mavricij. Novela v pismih. Slovan, št. 2—4.
- Podlimbarski.** Vojvoda Pero in perica. L Z. 668—673, 728—732.
- Podmilšak Jožef.** (Andrejčkov Jože). Spisi. gl. zgoraj, str. 212. Žalost in veselje. Nova Dom. št. 135—178. — Zgodovina motniškega polža. Nova Dom. št. 122. — Matevž Klander. Obraz iz časov francoskih vojsk. Nova Dom. št. 124, 125. Kako se je Pekec z vragom metal. Nova Dom. št. 126, 127.
- Potočnik Vekoslav.** Žrtev ljubezni. Glas Naroda, št. 10. (Ponatis iz Dom. 1905, št. 97.)
- Premk Josip.** Med samostanskimi zidovi. S N. 10. (Ponatisnil Glas Naroda, št. 38). — Maurida. S N. št. 89. — Judež. S N. št. 111—113. — Pija pl. Kušin. S N. št. 181—185.
- Prepeluh Albin.** Zmota. D Prij. 11—14.
- Pribil Dragotin.** Največji zločin. Glas Naroda, št. 8—10. (Ponatis iz Dom. 1905, št. 95.)
- Prostran Radivoj.** Strašna noč. Ed. št. 314, 315.
- Pugelj Milan.** Anina prva ljubezen. Zab. knj. S. M. XVIII, 51—62. Diletant. Ravnotam, 139—151. — Profesor Damjan Čebulovec. Nova Dom. št. 239—242. (Ponatis iz D S. 1905, 650—655). — Franc Koritnik in njegova družina. D S. št. 1—7. — Smrt Andrejca Adamaca. Slika. D S. 129—133. Piše . . . D Prij. 78—81.
- Rapè Andrej.** V Zvončku: Kadar delimo dobrote. 2—5. — Ila se je skril. 26—31. — Odplavala je z njim. 67—70. — Urhačev Urh. 86—90. — V majniškem jutru. 105—107.

Moj, moj oče! 129—135. — Petje jo je ozdravilo. 150—151. — Na semnju. 170—173. — Turki na Podreči. 201—208. — Na jelena! 249—253. — Živali, medsebojne prijateljice. 266—268.

Regali Josip. Požigalec. S N. št. 47—50. (Ponatisnila Nova Dom., št. 74, 75.) — Gos. Proletarec, št. 8. (Ponatis iz Reliefov.)

Rozman Janko. Slikar. Črtica. L Z. 626—628.

Rubin J. E. V Slovanu IV.: Njiva. 181—185. — Pastir Jona. 239—243. — Krištof in Magdalena. 321—326. — Muzikantje. Predmestna slika. D S. 257—268. — Hišni ljubljenc. Vrtec, 89—92.

Rusič A. P. Hrepenenje. S N. 236—244.

Seršen L. Povest o literatu. Zab. knj. Slov. Mat. XVIII, 1—62. Skopuh. Humoreska z gorenjih hribov. Gorenjec, št. 6, 9, 10., (nadaljevanje v Jeseniški straži, št. 16—22).

Slavin C. Z lokom in strelo. Slika iz domače vasi. Vrtec. 114—123. — Rože z belih gor. Vrtec, 130—133.

Sonja gl. Fabijan Ana. str. 214.

Spindler Vekoslav. Učitelj Slekovec. Il. nar. koledar, 135—149.

Steržaj Fr. Ks. V temni sveti noči. Črtica. D S. 47—50. — Ob Bohinjskem jezeru. Fantazija. D S. 703—704.

Stukelj Ivan. Babičina poslednja ljubezen. Zvonček, 195—197.

Svetlič Jan. Rozalija in njen ženin. S N. št. 274, 275.

Šorli Ivo. Romantiki življenja. L Z. št. 1—8. — Pomota. Črtica. Slovan IV, 153—154.

Štefanovič Dragotin. Moj prijatelj Grigorij. D Prij. 189—194.

Tavčar Ivan. (Ponatisi v Glasu Naroda): Čez osem let. št. 5—10. Gospod Ciril, št. 1—5. — Soror Pia. št. 10—12. — Kuzovci. št. 13—17. — Mrtva srca. št. 69—100. — V Zali. št. 23—45. — Vita vitae meae. št. 18—22. — Izgubljeni Bog. Ponatisnil Glas Svobode št. 22—28. — Izza kongresa. L Z. št. 1—12 (nadalj. iz l. 1905 in se nadaljuje v l. 1907).

Tavčar Mara Ivanovna. V Zvončku: Lovšinov Janko. št. 225—228. Iz kraljevstva živali. 246. — Gos in palček. 247. — Vaška silhueta. D Prij. 137—139. — Berači. D Prij. št. 293—297.

Terseglav Franc Lazarjev sen. D S. 193—195.

Tomšič Ivan. Lov na poljskega tatu. Ed. št. 309, 310.

Tr Fr. Ks. Pot skozi mladost. Slov. št. 205. (Ponatisnila Glas Naroda, št. 225, 226 in Nova Dom. št. 218, 219.)

Trošt Ivo. Pod trdo skorjo. S N. št. 122—124. (Ponatisnil Glas Naroda, št. 136—139.) — Pozabili so. Novodobna pravljica. Ed. št. 249—251. — Mlin ob potoku. Slika. Kol. Moh. 17—23. — V Zvončku: Sto volkov in nobeden, 6. — Sosedov Nejče. 81—86. — Očetov list. 123—125, 146—148.

Vidovic J. In satan je sklenil . . . Amer. Slov. št. 9.

Vilinski Sl. Na poti k ciljem. Ed. št. 210—271 (s presledki).

Vuk-Starogorski Ivan. Za križ in svobodo zlato! Balkanska povest. Slov. Gospodar, št. 1—15. — Brusni kamen. Povest. Ravnotam, št. 20—24.

Zazula Jožef. Slava rudarstvu. Sonetni venec. D S. 220—222.

Zbašnik Fran Stroj. Črtica. L Z. št. 5—8. — Po istem tiru. L Z. št. 9—12.

Zupanec Ivan. Pri sramotnem kamenu. Amer. Slov. št. 19, 20.

Žagar A. Leonorina dota. Glas Naroda, št. 9. (Ponatis iz S N. 1905, št. 187, 188.)

b) Prevodi.

I. Jugoslovani.

Gjalski Šandor. Bukve. D Prij. 301—303. — Naja. Ed. št. 316—321. Prevel M. Cotič. — Povest starih pisem. Dom. št. 80—90. — Srce mu je počilo. Ed. št. 349—357. Poslov. M. Cotič. — Svečica na grobu. Ed. št. 171—179. Prevel M. Cotič. — Zakaj? Ed. št. 323—336.

Šenoa Avgust. Diogen. Dom. št. 98—105, 114—116, 121—149 (nadalj. v I. 1907). — Kmečka vstaja. Notranjec, št. 22—52 (s presledki). — Prijatelj Lovro. Dom. št. 23—55. (Ponatis v Našem domu VI, str. 36—107). Poslovenil Janko Bratina. — Prokletstvo. Zgodovinski roman. Nadaljeval in dovršil E. Tomič. Prevel M. Cotič. Ed. štev. 1—168 (nadalj. iz I. 1904, 1905). — Zlatarjevo zlato. Historična povest iz XVI. stoletja. gl. zgoraj str. 212

II. Iz češčine.

Arbes J. Bela poročna obleka. Poslovenil Fr. Virant. Slov. 110—112. (Ponatis v „Glasu Naroda“ št. 127, 128. — Amer. Slov. št. 27.)

Dostál Alojzij. Darovana. Gl. II. Zborniki: Ljudska knjižnica, 2. zv.

Kosmák Václav. Blazní Jakob. Slov. št. 27. — Dimnikarji in tatje. Slov. št. 68. (Ponatis v „Glasu Naroda“ št. 81 in v mariborskem „Našem Domu“ št. 14.) — V Vrtnu I. 1906: Na božične počitnice, str. 12—13. Pogreb, str. 26—28. — Sveti Filip in Jakob, 93. — Ajda, 157—158. (Vse preložil Jos. Gruden.) — Stari Slovak. Zvonček 273—276.

Preissova Gabrijela. Silhueta z nabora. Poslov. Fr. Virant. Slov. št. 81, 82.

Zeyer Julij. Blagor v vrta cvetočih breskev. Čudna povest. Dom št. 2—20 (nadalj. iz I. 1905).

III. Iz poljščine.

Konopnicka Marija. Občinska milosrčnost, preložil Fr. Virant. Slov. št. 150, 155—158.

Prus Boleslav. Straža. Gl. Zborniki: Leposlovna knjižnica III.

Sienkiewicz Henrik. Jernač Zmagovač. Gl. II. Zborniki: Ljudska knjižnica 3.

Strowski Vladislav. Pozno, a ne prepozno. Nova Dom. št. 78.

Tetmajer-Przerwa Kazimir. Zvonček utopljenec. Poslov. Fr. Virant. Slov. št. 137. (Ponatisnila „Glas Naroda“ in mariborski „Naš dom“ št. 10.) — Laureatus Slov. št. 139.

IV. Iz ruščine.

Čehov Anton Pavlovič. Dolg jezik. Glas Naroda, št. 86. — Stava. Poslovenil Maks Verba. Nova Dom. št. 79, 80. — Učitelj. Glas Naroda, št. 91.

Dostojevskij. F. M. Paradoksist. Glas Svobode, št. 43.

Kobyłanska Olga. Zemlja. Roman. Prevel L. Lenart. (Priloga „Piščalki“.)

Korolenko Vladimir. Beguni z otoka Sahalina. Sibirski povest. Naš List, št. 20—32 (s presledki). — Stari zvonar. Notranjec, št. 15.

Kosatkin-Rostovski Fedor. Pevčevo srce. Poslovenil Učka. Naš Dom (Celje) VI, 1—13.

Kossak Ivan. Juda. Slov. št. 84.

Markovič Evgenija Marija (Marko Vovčok). Čari. Glas Naroda, št. 86. (Ponatis iz Primorca 1905, št. 51.)

Mihejev V. M. Angelj varuh. Črtica iz rusko-japonske vojske. Gorenjec, št. 49—51.

Puškin A. S. Metož. Prevela M. Gregorič. Ed. št. 233—238.

Stepnjak S. Hiša ob Volgi. Gl. II. Zborniki: Leposl. knj. II.

Tolinarov A. Med življenjem in smrtjo. Slov. št. 258 (Ponatis v Glasu Naroda, št. 304.)

Tolstoj L. N. Moč teme. Gl. II. Zborniki: Prevodi III. — Bog vidi resnico, a je ne odkrije takoj. Slov. št. 34—36. (Ponatis v Amer. Slov. št. 39.) — Iljas. Slov. št. 39. (Ponatis v Amer. Slov. št. 16.) — Krščenec. Slov. št. 35—39. (Ponatis v Amer. Slov. št. 21—24.) — Moje versko prepričanje. Poslovenil Ivan Kaker. Glas Svobode, št. 45—52. — Trije starci. Slov. št. 103. (Ponatis v Glasu Naroda, št. 130, v Novi Dom. št. 101—102 in v Amer. Slov. št. 34.)

Turgenjev Iv. Stepni kralj Lear. Gl. II. Zborniki: Leposl. knj. II.

V. Iz raznih slovstev.

Achleitner Arthur. Med plazovi. Gl. II. Zborniki: Ljudska knj. III.

Björnstjerne Björnson. Zagonetka življenja. Glas Naroda, št. 84, 85 (iz Primorja 1905, št. 51).

Bourget Pavel. Razporoka. Nova Dom., št. 261—310 (nadalj. v l. 1907). Prim. II. Zborniki: Leposl. knj. I.

Daudet Alphonse. Arlezijanka. Zvezde. Tri tihe maše. Prevel M. R. Ed. št. 272—277. — Praporščak. Amer. Slov. št. 14.

Delaporte P. N. Legenda o treh baronih. Slov. št. 241. (Ponatis v Glasu Naroda, št. 259.)

Doyle Conan. Čudna služba. Slov. št. 237—240. — Inženirjev palec. Slov. št. 262—267. — O dijademu z vkovanimi berili. Slov. št. 282—291. Znamenje štirih. Gl. II. Zborniki: Ljudska knj. I. — Družba rdečelascev. Slov. št. 185—191. — Skrivnostni umor v dolini Bascombe. Slov. št. 198—204. — Mož z brazgotino. Slov. št. 207—215. (Ponatisnila Nova Dom. št. 229—233.)

Dumas Alexandre. Grof Monte Cristo. Gl. II. Zborniki: Svetovna knj. VII.

Goethe J. W. Velikonočno jutro. Odlomek iz Fausta. Poslov. A. Funtek. S. N. št. 86.

Kirchsteiger Hans. Pod spovednim pečatom. Z avtorjevim dovoljenjem poslovenil Etb. Kristan. Rdeči Prapor, št. 1—52 (nadalje v l. 1907 — tudi v ponatisu).

May Karl. Winnetou. Rdeči gentleman. Glas Naroda, št. 159 do konca (nadalj. v l. 1907).

Poe Edgar Allan. Srce ga je izdalo. Amer. Slov. št. 5.

Sacher-Masoch. Krvava svatba v Kijevu. Naš Dom (Celje) VI. 14—35. Marija Terezija in prostozidarji. Za Slovence priredil Jos. Logačan Proletarec, št. 1—5.

Sotera. Povest spisana po poročilih mučencev Anton de Vaal. Poslovenil Lavričev. Slov. št. 218—234. (Ponatisnila Nova Dom. št. 231—255.)

Spillmann Jos. S. J. Lucij Flav in Spillmannove povesti. Gl. zgoraj str. 211. — Hrabro in zvesto. Zgodovinski roman. Poslovenil V. Pirc. Nova Dom. št. 81—100, 154—250. — Sultanovi sužnji. (Ponatisnil Amer. Slov. št. 44—51.)

Šmid Krištof. Spisi Krištofa Šmida, gl. zgoraj, str. 211 in 212.

Zola Emil. Kmetova smrt. Glas Svobode, št. 47.

XV. Muzikalije. Umetnost.

Akordi. Novi — . Gl. I. Časopisi.

Besedilo in razlaga za ljudski koncert Glasbene Matice dne 2. febr. 1906. (Visoka pesem.) Tisek J. Blasnikovih nasl. V Lj. 1906. 8°. 6 str.

Dev Oskar. Slovenske narodne pesmi. Harmoniziral in deloma za koncert priredil — —. Založil L. Schwentner. V Lj. 1906. 8°. Cena 1 K 40 v.

Ferjančič Fran. Moški zbori. Založila Katol. Bukvarna. V Lj. 1906. 4°. 26 str. Cena 2 K 20 v. (D S. 315. Fr. Kimovec.)

Glasbenik Cerkveni — . Gl. I. Časopisi.

Kosi Anton Opombe k pesemski zbirki „Šopek šolskih pesmi“. S posebnim ozirom na narodne in v narodnem duhu zložene napeve. Izdaja v štirih delih. Založil izdajatelj. Tiskala Katoliška tiskarna v Lj. 1906. 8°. 8 str.

Marolt Frančišek. Nagrobnice. Izdal in založil ureditelj. Tisk in kamnotisk J. Blasnika nasl. V Lj. 1906. 8°. 74 str. Cena vez. knj. 1 K 50 v. (Slovan IV, 384. — D S. 632.)

Sachs Alojzij. Pesmi za moške glasove. Uglasbil — —, učitelj v deželni prisilni delavnici v Lj. Samozaložba. Tiskala Katoliška tiskarna. V Lj. 1906. Cena 2 K 70 v.

Foerster Vladimir. Oratorijski koncert „Glasbene Matice“ Bossija „Canticum canticorum“. L Z. 121—122.

Govekar Fran. Pred gledališko sezono. S N. št. 217, 218.

Hubad Matej. O zboljšanju petja s posebnim ozirom na izgovarjavo. S N. št. 295, 296.

Jakopič Rihard. Ljubljanski grad in slovenska upodablajoča umetnost. S N. št. 55. (Ponatisnila Nova Dom. št. 72.)

Kristan Etbin. Vprašanje slovenske drame. N Z. IV, 22—24.

Merhar Ivan. Poglavlje o našem gledišču. N Z. 170, 180—183.
Umetnost na kmetih. Ilustr. nar. kol. 120—134.

Steska Viktor. Stare cerkvene posode na Kranjskem. IM K.
1—30. — Župna cerkev v Starem trgu pri Ložu. IM K.
33—37.

Weis Karel in „Poljski žid“. (K premijeri velike romantične
opere dne 13. febr. 1906.) S N. št. 30, 31.

O slov. gledališču so poročali: L Z. (Zbašnik in Vl. Foerster),
Slovan, D S, S N, Slov.

XVI. Poročila, pravila in ostali važnejši drobiž.

Barle Ivan. Redovne vaje za slovensko gasilstvo. Ponatis iz
„Gasilca“. Založil zvezni tajnik. Natisnila lg. pl. Kleinmayr
& Fed. Bamberg 1906. 8°. 62 str. Cena 40 v.

Besedilo k pevskim zborom pri koncertu dne 18. februarja
1906. Natisnila Katoliška tiskarna v Lj. 1906. 8°. 4 str.

„**Blaženi**, ki bodo tebe zidali.“ (Okrožnica za zgradbo nove
župnijske cerkve Marija Lurd v Rajhenburgu.) Založila
družba. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru 1906. v. 8°. 4 str.

Cenik H. Suttner v Lj. Izhaja četrtletno. Tiskala Katoliška ti-
skarna v Lj. 1906. 4°. št. 45.

Cenik o prejemanju električnega toka ljubljanske mestne elek-
trarne. Tisk J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 2°. 3 str.

Cenik optičnega blaga Fr. P. Zajec. Natisnil A. Slatnar v
Kamniku 1906. 8°. 8 str.

Cenik prednostni trgovsko-sodno vknjižene tvrdke Furth
& Comp. posestnik nasadov na Javi. Natisnila Katoliška
tiskarna v Lj. 1906. 4°. 4 str.

Cerkev Župna — sv. Ane v Javoru pod Lj. (Okrožnica za
nabiranje prispevkov s sliko.) Tiskala Kat. tiskarna v Lj.
1906. 8°. 4 str.

Dodatek k zaznamku književne zaloge I. Giontinijeve knji-
garne v Lj. Tiskala Kat. tiskarna 1906. 8°. 18 str.

Določila o preskrbninskih užitkih posvetnim učiteljem, učite-
ljicam in otroškim vrtnaricam družbe sv. Cirila in Metoda
v Lj. ter njihovim vdovam in sirotam. Tisk Narodne ti-
skarne 1906. 8°.

Instrukcija za blazniško strežniško osebje. Tisk J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 8°, 6 str.

Izkaz dekliške Marijine družbe v Št. Vidu nad Lj. Tiskala Katoliška tiskarna v Lj. 1906. 8°, 8 str.

Izvestja društva v pospeševanje obdelovanja ljubljanskega barja za leto 1905. Sestavil dr. E. Kramer. Samozaložba. Tisk J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 8°, 30 str.

Izvestje c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani o šolskem letu 1905/1906. Na svitlo dal c. kr. ravnatelj Fr. Wiesthaler. Založila c. kr. II. drž. gimnazija. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed Bamberg. V Lj. 1906. 8°, 72 str.

Vsebina: 1. „Pisanice“, prvi slovenski pesniški almanah. Napisal dr. Janko Šlebinger. — 2. Šolska poročila. Sestavil ravnatelj.

Izvestje „Glasbene Matice“ v Ljubljani o 34. društvenem letu 1905/1906. Izdal odbor, sestavil prof. Anton Štritof. Tisk J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 8°, 32 str.

Izvestje Narodne čitalnice v Lj. za leto 1906. Tisk J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 8°, 20 str.

Izvestje. Letno — društva slovenskih profesorjev v Lj. (Za dobo od aprila do decembra 1906.) Sestavil tajnik dr. Fr. Ilešič. Tisk J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 8°, 10 str.

Izvestje. Peto — mestne realke v Idriji za šolsko l. 1905/1906. Izdalo ravnateljstvo. Založila mestna realka. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 8°, 67 str.

Vsebina: Nekaj fizikalnih poizkusov. Spisal Julij Nardin. str. 5—19. — Učni načrt za telovadbo na realkah. Preložil Iv. Bajželj. str. 19—37. — Šolska poročila. Sestavil ravnatelj dr. S. Beuk. str. 37—66.

Izvestje. Prvo — knezoškofijske privatne gimnazije v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Lj. o šolskem l. 1905/1906. Izdalo ravnateljstvo. Tiskala Katol. tiskarna v Lj. 1906. 8°, 66 str. (KO.202—203.)

Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli. Herausgegeben am Schlusse des Schuljahres 1905/1906 von der Direktion. B. k. k. selbständige Gymnasialklassen mit deutsch-slovenischer Unterrichtssprache. Cilli. „Zvezna tiskarna“ v Celju 1906. 8°, 46 str.

Slov. članek: Latinsko-slovenska frazeologija k IV. knjigi Cezarjevih kamentarjev de bello gallico za naše četrtošolce. Spisal prof. I. Fon.

Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1905/1906 durch

den Direktor Andreas Senekovič. Buchdruckerei von Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Verlag des k. k. I. Staatsgymnasiums. Laibach 1906. v. 8°. 91 str.

Vsebina: I. Die Farne Krains. Von Prof. A. Paulin, str. 3—44. Schulnachrichten. Vom Direktor, str. 45—91.

Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums in Rudolfswert für das Schuljahr 1905/1906. Verlag der Lehranstalt. Druck von I. Krajec Nachf. Rudolfswert 1906. v. 8°. 60 str.

Vsebina: Das k. k. Staatsobergymnasium in Rudolfswert. (Fortsetzung.) Von Dr. Kaspar Pammer, str. 3—16. — Schulnachrichten. Vom Direktor str. 17—60.

Kažipot za izseljence. Izdal in založil škofijski odbor Avstrijske družbe sv. Rafaela v varstvo katoliških izseljencev v Lj. Tiskala Kat. tiskarna v Lj. 1906. 8°. 48 str.

Knjižica. Kontrolna — za obrtne nadaljevalne šole in šolski in disciplinarni red za te šole. Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 16°. 48 str.

Navodilo za uslužbence Vzajemne zavarovalnice proti požarnim škodam in poškodbi cerkvenih zvonov. Natisnila Katoliška tiskarna v Lj. 1906. 8°. 16 str.

Okrožnica za prispevke k gradnji „Društvenega doma“ v Mengšu. Tiskala Kat. tiskarna v Lj. 1906. 4°. 2 str.

Okrožnica za prispevke k gradnji nove cerkve na Viču. Tiskala Kat. tiskarna v Lj. 4°. 4 str. (Dvojezično.)

Okrožnica eksekutivnega odbora narodno-napredne stranke v Lj. (Ponatis iz „Slov. Naroda“.) Tisk Narodne tiskarne v Lj. 1906. 8°.

Okrožnica eksekutivnega odbora narodno-napredne stranke v Ljubljani na županstva. Tisk Narodne tiskarne v Lj. 1906. 8°.

Okrožnica Radogoja, dijaškega podpornega društva v Lj. Tisk Narodne tiskarne v Lj. 1906. 8°.

Okrožnica Učiteljskega konvikta v Lj. Tiskala Narodna tiskarna v Lj. 1906. 8°.

Osnove za ljudska predavanja. Priloga „Katoliškega obzornika X. zv. 2. v. 8°. 16 str.

Peticija predsedstvu državnega zbora za ustanovitev še dveh mestnih volilnih okrajev na Kranjskem. Tisk Narodne tiskarne v Lj. 1906. 8°.

Poročila. Letno poročilo štirirazredne deške ljudske šole v Rudolfovem 1905/1906. Založil krajni šolski svet v Rudolfovem. Tisk I. Krajec nasl. v Rudolfovem 1906. 8°. 16 strani.

VIII. Letno poročilo za upravno dōbo od 1. januarja do konca decembra 1905 hranilnice in posojilnice za Kandijo in okolico, registrovane zadruge z omejeno zavezo. Novo mesto 1906. Založba hranilnice in posojilnice v Kandiji. Tisk I. Krajec nasl. Novo mesto. 1906. 4°. 6 str.

Letno poročilo Franc Jožefove ljudske šole v Črnomlju, štirirazrednice z dvema paralelkama. Založil krajni šolski svet. Tisk I. Krajec nasl. Rudolfovo. 1906. 8°. 24 str.

Letno poročilo petrazredne dekliške šole v Kranju. 1905/1906. Izdalo šolsko ravnateljstvo. Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 8°. 16 str.

Letno poročilo štirirazredne deške ljudske šole in obrtne nadaljevalne šole v Kranju. Izdalo šolsko vodstvo koncem šolskega leta 1905/1906. Založil krajni šolski svet. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 8°. 20 str.

Poročilo o obrtno-nadaljevalnih šolah na Kranjskem za šolsko leto 1905/1906. Tisek J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 8°. 14 str.

Letno poročilo Uršulinskih dekliških šol v Lj. Izdalo šolsko ravnateljstvo na koncu šolskega leta 1905/1906. Samozaložba. Natisnila Zadružna tiskarna v Lj. 1906. 8°. 38 str.

Letno poročilo vnanje uršulinske petrazredne dekliške šole in drugih z njo združenih šol v Škofji Loki. Samozaložba. Tisk Kat. tiskarne v Lj. 1906. 8°. 20 str.

Konferenčno poročilo c. kr. okrajnega šolskega nadzornika Ljudevita Stiasnega v Zatičini dne 27. januarja 1906 in v Krškem dne 30. junija 1906. Natisnil A. Klein v Lj. 1906. 8°. 36 str.

Poročilo o delovanju kmetijsko-kemijskega preskušališča za Kranjsko v Lj. leta 1905. Sestavil ravnatelj dr. E. Kramer. Tisk J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 8°. 12 str.

Prvo poročilo o delovanju tujškega prometa na Kranjskem od 14. julija 1905 do 31. decembra 1906. Samozaložba. Tisk J. Blasnika nasl. v Lj. 8°. 28 str.

- Poročilo stalnega odseka o osnovi za pospeševanje obrta na Kranjskem. Založila kranjska trgovinska in obrtniška zbornica. Tisk J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 8°. 20 str.
- Poročilo gremija trgovcev v Lj. Natisnil Dragotin Hribar v Lj. 1906. 4°.
- Poročilo župana Ivana Hribarja v zadevi ljubljanskega Gradu. Natisnil Dragotin Hribar v Lj. 1906. 2°. 12 str.
- Poročilo o uradnem potovanju dr. M. Zarnika na Dunaj in Linec. Natisnil Dragotin Hribar v Lj. Založil mestni magistrat. 1906. 2°. 16 str.
- Letno poročilo deželnega odbora kranjskega. § 9. Ustanova. Natisnila Zadružna tiskarna. 1906. 4°. 26 str.
- Poročilo občnega zbora vdovskega in sirotinskega pokojninskega društva zdravnikov na Kranjskem, ki se je vršil 31. dec. 1906 v Lj. Tiskala Kat. tiskarna v Lj. 4°. 4 str.
- XXXII. letno poročilo in račun družbe duhovnikov Lavan-tinske škofije za leto 1905. V lastni založbi družbe. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 1906. v. 8°. 7 str.
- Letno poročilo društva slovenskih učiteljic za leto 1905. Samozaložba. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 8°. 24 str.
- Deveto letno poročilo podpornega društva za visokošolce v Gradcu. Samozaložba. Natisnila Zadružna tiskarna v Lj. 1906. 8°. 22 str.
- Poročilo odbora dijaške kuhinje v Kranju za šolsko leto 1905/06. XII. leto. Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 8°. 8 str.
- Edenintrideseto poročilo Vincencijeve družbe za Kranjsko za navadno leto 1906. Tiskala Kat. tisk. v Lj. 1906. 8°. 22 str.
- Poročilo Vincencijeve družbe konferencije sv. Barbare v Idriji za leto 1905. Natisnila Kat. tiskarna v Lj. 1906. 8°. 4 str.
- Računsko poročilo Vincencijeve družbe v Trziču za l. 1905. Natisnila Kat. tiskarna v Lj. 1906. 8°. 4 str. (Dvojezično.)
- Poročilo in računski zaključek splošnega kreditnega društva v Lj. za leto 1905. Natisnil Dragotin Hribar v Lj. 1906. 4°.
- Poročilo in računski zaključek za VIII. upravno dobo 1906 Splošnega in kreditnega društva v Lj. Tisk J. Blasnikovih nasl. v Lj. 1906. 4°. 8 str.

Poročilo in računski sklep Kmetске posojilnice ljubljanske okolice v Lj. za petindvajseto upravno leto 1905. Tiskala Narodna tiskarna. 1906. 2°. 22 str.

Poročilo nadzorstva Vzajemne zavarovalnice v Lj. za šesto upravno leto od 1. jan. do 31. decembra 1906. Tiskala Kat. tiskarna v Lj. 4°. 8 str.

Letno poročilo in računski sklep posojilnice Sv. Peter pod Svetimi Gorami. Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru 1906.

Poročilo in računski sklep hranilnice in posojilnice v Ribnici, registrovane zadruge z neomejeno zavezo, za deveto upravno leto 1906. Natisnila Zadružna tiskarna v Lj. 4°. 8 str.

Poročilo društva tiskarjev na Kranjskem za leto 1906. (Dvojezično.) Založilo društvo. Tiskala Kat. tiskarna v Lj. 4°. 4 str.

Poslovnik telovadnega odseka Blaž Potočnikove čitalnice v Št. Vidu nad Lj. Tiskala Kat. tiskarna v Lj. 1906. 8°. 4 str.

Poslovnik telovadnega odseka Kat. izobraževalnega društva pri Devici Mariji v Polju. Tiskala Kat. tiskarna v Lj. 1906. 16°. 8 str.

Poslovnik telovadnega odseka Kat. delavskega društva na Jesenicah. Tiskala Kat. tiskarna v Lj. 1906. 8°. 4 str.

Poslovnik za Kmečke zveze. Tiskala Katoliška tiskarna v Lj. 1906. 8°. 8 str.

Poslovnik za načelstvo Zadružne zveze v Ljubljani. Natisnila Zadružna tiskarna v Lj. 1906. 8°. 8 str.

Pravila. Dirkalsko društvo v Žalcu. Tisk „Zvezne tiskarne“. Celje. 1906. 16°. 16 str.

Marijina družba. Sveti Jožef, prosi za nas! Cirilova tiskarna. Maribor 1906. m. 8°. 7 str.

Pravila Društva slovenskih katehetov. Tiskala Kat. tiskarna v Lj. 1906. 4°. 4 str.

Pravila Zveze lavantinskih dušnih pastirjev in katehetov. Cirilova tiskarna v Mariboru 1906.

Pravila učiteljskega društva za goriški okraj. Tisek Učiteljske tiskarne v Lj. 1906, 8°. 10 str.

Pravila Društva slovenskih profesorjev v Lj. Založilo društvo. Tisek J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. v. 8°. 8 str.

- Pravila Društva c. kr. računskih uradnikov na Kranjskem. Tiskala Kat. tiskarna v Lj. 1906. 4°. 4 str. (Dvojezično.)
- Pravila Društva notarskih kandidatov za graško nadsodišče s sedežem v Lj. Založilo društvo. Tisk Narodne tiskarne. 1906. 8°. 10 str.
- Pravila Društva dobrodelnih gospe v pomoč dijakom. Natisnila Zadružna tiskarna v Lj. 1906. 4°. 4 str.
- Pravila uradniškega društva „Naša zveza“ s sedežem v Lj. Natisnil Drag. Hribar v Lj. 1906. 16°.
- Pravila podpornega društva izučenih strojarjskih pomočnikov v Trzinu. Tiskala Katoliška tiskarna v Lj. 1906. 8°. 16 str.
- Pravila podpornega društva kovinarjev za Koroško s sedežem v Podljubelju. Tiskala Katoliška tiskarna v Lj. 1906. 8°. 16 str.
- Pravila pomočniškega zbora zadrugé gostilničarjev, kavarinarjev, žganjetočnikov in izkuharjev v Lj. Samozaložba. Tisek J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 8°. 4 str. (Dvojezično.)
- Pravila slovenskega delavskega stavbnega društva v Lj. Natisnila Zadružna tiskarna v Lj. 1906. 8°. 16 str.
- Pravila zadrugé krojačev, krojačic, klobučarjev, krznarjev in rokavičarjev v Lj. Samozaložba. Tisk J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 8°. 32 str. (Dvojezično.)
- Pravila Slovenskega društva v Lj. Tisk Narodne tiskarne. V Lj. 1906. 8°. 4 str.
- Pravila ljudskega izobraževalnega društva v Lj. Narodna tiskarna. 1906. 8°. 4 str.
- Pravila prostovoljnega gasilnega društva v Mengšu. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1906. 16°. 12 str.
- Pravila prostovoljne požarne brambe za Sv. Marjeto pod Ptujem s sedežem pri Sv. Marjeti. Natisnila tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 1906. 8°. 8 str.
- Pravila Društva za pospeševanje prometa tujcev za Kamnik in okolico. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1906. 16°. 8 str.
- Pravila Društva „Lastni dom“ v Trzinu. Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 8°. 16 str.
- Pravila strokovnega društva premogarjev v Kočevju. Tiskala Katoliška tiskarna v Ljubljani. 1906. 8°. 16 str.

Pravila za vodovodno društvo v Škofji loki. Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 8°. 8 str.

Pravila obrtnega in konsumnega društva pri Sv. Ivanu pri Trstu. Natisnila Zadrúžna tiskarna v Lj. Samozaložba. 1906. 8°. 16 str.

(Zadrúžna tiskarna v Lj. je v l. 1906 natisnila „Pravila“ sledečim „Hranilnicam in posojilnicam“: — v Boljuncu 8°. 16 str. — na Brezovici. 16 str. — v Bučki. 16 str. — v Domžalah. 8°. 12 str. — pri Sv. Emi. 8°. 16 str. — v Gorjah. 8°. 16 str. — v Kamniku. 8°. 16 str. — za prvo okrajno hran. in pos. v mestu Kamnik. 8°. 12 str. — v Komendi. 8°. 16 str. — za posojilnico v Košani. 8°. 12 str. — v Metliki. 8°. 16 str. — v Moravčah. 8°. 16 str. — v Mošnjah. 8°. 16 str. — v Pomjanu, Istra. 8°. 16 str. — za Proseško-Kontoveljsko. 16 str. — v Št. Rupertu. 16 str. — v Slovenjemgradu. 16 str. — v Poljanah nad Škofjo Loko. 16 str. — v Št. Vidu nad Ljubljano. 16 str. — v Vodichah 16 str. — v Žičah. 16 str.)

Pravila mestne hranilnice v Kranju. Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 8°. 12 str.

Pravila hranilnice in posojilnice pri Mariji Snežni na Velki. Tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju. 1906. 16°. 9 str.

Pravila za zadrugo „Kmetška posojilnica in hranilnica“ v Mirni peči, registrovana zadruga z neomejeno zavezo. Tisk. J. Krajec nasl. Novo mesto 1906. 2°. 4 str.

Pravila posojilnice v Radovljici. Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1906. 8°. 16 str.

Pravila posojilnice za Stari trg, Lož in sosedstvo. Tisk „Zvezne tiskarne“. Celje. 1906. 16°. 9 str.

Pravila Kmetijskega društva v Cerknem, registrovane zadruge z neomejenim poročtvom. Zadrúžna tiskarna v Ljubljani. 1906. 8°. 16. str.

Pravila Kmečke mlekarne v Cerkljah. Zadrúžna tiskarna v Lj. 1906. 8°. 24 str.

Pravila Mlekarske zadruge v Predosljah. Zadrúžna tiskarna v Lj. 1906. 8°. 24 str.

Pravila. Slovensko čebelarstvo društvo za Spodnje Štajersko. V zalogi društva. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 1906. m. 8°. 8 str.

- Pravila Vinorejske zadruge v Leskovcu pri Krškem. Zadružna tiskarna v Lj. 1906. 8°. 16. str.
- Pravila Živinorejske zadruge v Selški dolini. Zadružna tiskarna v Lj. 1906. 8°. 16. str.
- Pravila Zadružne zveze v Celju. Tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju. 1906. 16°. 9 str.
- Pravila političkega društva „Kmetška zveza“. Tiskala Katoliška tiskarna v Lj. 1906. 8°. 10 str.
- Pravila političkega društva „Kmetška zveza“ v Postojni. Katoliška tiskarna v Lj. 1906. 4°. 4 str.
- Pravila političkega društva „Kmetška zveza“ v Ribnici. Zadružna tiskarna v Lj. 1906. 8°. 10 str.
- Pravila društva „Kmetška županska zveza“. Zadružna tiskarna v Lj. 1906. 8°. 4 str.
- Pravila okrajne bolniške blagajne v Lj. Tisek J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 4°. 36 str.
- Pravila bolniške blagajne gostilničarjev, kavarnarjev, žganje-točnikov in izkuharjev v Lj. Samozaložba. Tisek J. Blasnika nasl. v Lj. 1906. 8°. 16 str. (Dvojezično.)
- Pravila bolniške blagajne samostojnih obrtnikov. Tiskal Drag. Hribar v Lj. 1906. 16°.
- Pravilnik.** „Društva slovenskih katehetov“. Tiskala Katoliška tiskarna v Lj. 1906. 4°. 4 str.
- Proračuni** mestne občine ljubljanske za leto 1907. Založil mestni magistrat. Natisnil Drag. Hribar v Lj. 1906. 4°. 134 strani.
- Red.** Vozni — za leto 1906. Hamburg-Amerika Linie. Tisek Narodne tiskarne v Lj. 1906. 4°.
- Vozni red veljaven od 1. junija 1906. Založil Iv. Bonač v Lj. VIII. izdaja. Tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani. 1906. 16°. Cena 30 v.
- Seznamek** tvarin za ljudska predavanja. Sestavili dr. Krek, dr. Lampe in dr. Ušeničnik. Tiskala Katoliška tiskarna v Lj. 1906. 4°. 4 strani.
- Spored** cerkvenih slavnosti povodom praznovanja 200 letnice posvečenja stolnice sv. Nikolaja v Lj. Tiskala Katoliška tiskarna v Lj. 1906. 8°. 4 str. (Dvojezično.)

Štatut Frana Josipa mestnega dekliškega liceja v Lj. Natisnil Drag. Hribar v Lj. 1906. 2°. 8 str.

Triglav, akad. tehn. društvo, njegov razvoj in zgodovina tekom 30 let. Sestavili Jakob Kelemina, Šandor Hrašovec, Srečko Serajnik. Natisnila tiskarna A. Klein & Komp. v Lj. 1906. 8°. 104 str.

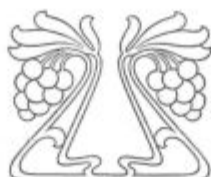
(Računski z ak ljučki posojilnic in hranilnic, zadrug, društev itd. za poslovno leto 1905 so se tiskali v raznih tiskarnah, največ v „Zadružni“ v Lj. in v „Zvezni“ v Celju.)

Zapisnik. Ročni — z imenikom ljudskih šol in učiteljskega osebja na Kranjskem, južnem Štajerskem in Primorskem in z osebnim štatutom kranjskega ljudskošolskega učiteljstva za leto 1906—07. XIII. letnik. Sestavil L. Jelenc, učitelj v Lj. V založbi „Zveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev“. Tiskala Učiteljska tiskarna v Ljubljani. 1906. 8°.

Dodatek.

V IV. oddelku: Pravoznanstvo, str. 189 pred „Zakonik“ dodaj:

Zakonik. Državni — o ljudskih šolah z najvažnejšimi izvršitvenimi predpisi všt evši dokončni šolski in učni red za obče ljudske šole in za meščanske šole. S primerjalnimi opombami za praktično šolsko službo in s stvarnim kazalom. Izdano po naročilu c. kr. ministrstva za bogočastje in nauk. Na Dunaju. V cesarski kraljevi zalogi šolskih knjig. (Natisnil Karel Gorišek na Dunaju.) 1906. 8°. 168 str. Cena 80 v.

Popravki in dostavki

k „Doneskom k slovenski literarni in kulturni zgodovini“.

Nameravani časopis „Slavinja“ iz l. 1824.

V tem in pa v sestavku „Dr. Jakob Zupan v preiskavah“ uporabljene uradne akte sem dobil deloma iz arhiva notranjega ministrstva na Dunaju, deloma iz arhiva kranjske deželne vlade v Ljubljani.

O Andrioliju morem sporočiti po svojih arhivnih izpiskih še naslednje podrobnosti: Ko je bil dne 10. nov. 1819 imenovan skriptor ljubljanske licejske knjižnice Franc Debelak za učitelja na gimnazijo v Kopru, se je za izpraznjeno skriptorsko mesto (plača letnih 400 gl.) potezalo 13 prosivcev. Bili so to koperski gimn. učitelj Bon, filozof Martinak, neki Hladnik, Babič, Lavrin, Hušek, Prevec, Mrhar, Suhadobnik, Vesel, Matetič in predčasno vpokojena duhovnika Mauser in Ksaver pl. Andrioli. Po večini so bili nedovršeni bogoslovci in pa diurnisti, ki niso bili končali vseh šol. Bibliotekar Kalister je predlagal terno: Ban, Martinak, Hladnik; duhovski in študijski referent pri guberniju pa: Andrioli, Mauser, Martinak, češ da sta prva dva kot duhovnika najbolj sposobna. Dalje pravi: „Habe die Schwäche der Brust und starke Anstrengungen diese beiden jungen Priester zu zeitlichen Defizienten gemacht, und es sey kaum zu hoffen, dass einer aus beiden die hinreichende physische Stärke für die schweren Lasten der Seelsorge jemals wieder erlangen werde; dagegen wäre die Skriptorstelle für einen oder den andern dieser beiden Priester ein leichteres Amt.“ Ostali gubernij pa je bil drugega mnenja ter je predložil terno: Martinak, Andrioli, Mauser. O Andrioliju je bila dvorna štud. komisija naslednjega mnenja: „Den Weltpriester v. Andrioli kann nicht wohl die Wahl treffen, da derselbe nicht einmal in der Konsistorialkanzlei, wo er zuletzt dem Konsistorialkanzler adjungiret war, beibehalten werden konnte, sondern pensioniret werden musste. Ein Bibliothek-Skriptor hat ausser Schreibearbeiten auch andere, einen gesunden Körper fordernde Arbeiten, als: Bücher hin und her tragen, auf die

Leiter steigen, u. d. gl. über sich, wozu v. Andrioli nicht geeignet, ist." (Akti v arhivu naučnega ministrstva na Dunaju.)

Za skriptorja je bil nato imenovan Martinak.

O Ciglerju imam pripomniti, da je bil leta 1830 med mnogoštevilnimi kompetenti za mesto bibliotekarja, ki ga je dobil naposled Čop. O Čopu kot prosivcu za to bibliotekarsko mesto na drugem kraju!

Schulz pl. Strasznicki in Čop.

Str. 7 vrsta 15 odzgoraj namesto ihm beri: ihr. — Str. 8 vrsta 20 odzgoraj namesto 1828 beri: 1829

Glede Čopovega portreta imam še pripomniti, kar piše o tej stvari Fr. Levec v Zvonu 1879, str. 134: „Podob njegovih imamo več, najbolj znana je Langusova v licejalni knjižnici ljubljanski in ona, ki jo je prekrasno naslikala Amalija Oblakova, hči znanega advokata dunajskega in pozneje žena nemškega pesnika in prijatelja Čopovega, Hermanna pl. Herrmannsthala. Ta slika najberž narejena okoli l. 1828 kaže nam Čopa v poljskem kožuhu, kakoršnega je nosil, ko se je z Levova vernil v Ljubljano. Slika je bila najprej svojina Čopovega prijatelja Šulca Straznickega, pozneje vseučilišnega profesorja matematike na Dunaji. Letošnjo zimo je to izverstno sliko kranjskemu muzeju od Šulcove rodbine pridobil g. Dežman, ki je drage volje dovolil „Zvonu“, da jo prerisa in priobči.“

V seznamku pridobitev kranjskega muzeja je res zabeležen ta Schulzov dar v l. 1879. Reprodukcijske slike pa se nahaja v Zvonu 1879 na str. 97. Levec govori o „večih podobah“ Čopovih. Meni sta znani samo dve (z dvema kopijama Langusove).

Po muzejskem cenzurnem eksemplarju od Korytka l. 1839 izdani litografiji Vodnika in Čopa sta v resnici izšli, a sta danes zelo redki. Celó v kranjskem deželnem muzeju sem ju zastonj iskal. Končno sem našel pri Lujizi Oblakovi na Dunaju eno izmed obeh — namreč Vodnikovo s posnetkom pesnikovega podpisa in štirimi njegovimi kiticami v gajici. Na prvem mestu je: „Ne hčere, ne sina . . .“, na drugem: „Drava čigava je . . .“, na tretjem: „Dobrovčan, Kotoran . . .“, na četrtem: „Od perviga tukaj . . .“ Vodnikovo podobo in najbrž tudi Čopovo (katere pa nisem mogel zaslediti nikjer) je na kamen narisal L. Bla u.

Baraga med jožefinci in janzenisti.

Str. 10 vrsta 28 odzgoraj namesto: „dem Sektengeist“ beri „den Sektengeist“. — Str. 11 vrsta 6 odzgoraj namesto nachzugehen beri nachzugehen.

O slovenski jožefinski in janzenistični duhovščini v predmarcu je pisal najobširneje J. Benkovič v svojem spisu: „Blaž Potočnik in njegova doba“ (Slovenec, XX. 1892, febr. in sl.); tu je napisal marsikatero resnično sodbo, češ: „Resnice se nikomur ni treba bati, a prav se mora umeti in tolmačiti.“ Vendar so njegove konture, s katerimi je risal sliko takratne slovenske duhovščine, še precej boječe in nedoločne. Mrki janzenizem se je bil moral razprostrti po Kranjskem že v prvih desetletjih XIX. stoletja. V arhivu ribniškega gradu sem našel n. pr. pismo št.-rupeškega župnika Fr. Wutscherja (Bučarja), ki ga je pisal dne 13. marca 1815 svojemu prijatelju, ribniškemu graščaku Josipu Rudežu. V tem pismu pravi:

„Ich müsste Herkuleskräfte haben, um das zu leisten, was zu leisten nothwendig wäre. So wenig kann ich unterstützende Aushilfe von meinen Kaplänen haben. Durch trotzige, grobe Verschleichung der Leute versteht sich die neuere Rigoristen Sekte die schwere Bürde der Seelsorge ganz zu erleichtern, und sie auf die Schultern des sanftern Menschenkenners, und Freundes zu werfen. Ob das recht sey, wollen die höhern Vorsteher nicht überlegen und scheinen zu wünschen, dass die neueren Seelsorger — wo sie hinkommen, statt die verwirrten Schafe evangelisch liebvoll zu behandeln, nur Feuer und Schwert unter ihre Herden bringen sollen. Aber dies ist nicht der Geist dessen, sagt der selbst, der uns als Gottmensch die Religion vom Himmel gebracht. Wohl muss man sich dem Sittenverderbnis widersetzen, aber widersetzen mit Klugheit, und Sanftmuth, die unserm Vormuster eigen war. — Behalten Sie, Freund, diese Mittheilung für sich.“

Zanimivo je v tem oziru tudi pismo, ki ga je pisal Schulz pl. Strasznitzki dne 4. marca 1828 prijatelju Socherju:

„Rembold ist, wie er mir vor kurzem schrieb, also doch um die hiesige Bibliothekarstelle eingekommen¹⁾, ich hoffe aber zu Gott, dass er sie nicht erhalten wird, denn abgesehen die ökonomischen Verhältnisse würde ich alles fürchten, wenn er unter unsere Geistlichkeit und unter den Despotismus des Guberniums kommt.“

Pri guberniju so vladali, kakor smo videli, spočetka bolj jožefinci (Mayr), potem janzenisti (Pavšek, Stelzich); na liceju pa je imel glavno besedo janzenist Ravnika. Primeri, kaj piše Mazek Čopu v Lvov dne 23. dec. 1824: „Die philosophische Direktion ist ihm (kompetentu Rebiču) sehr geneigt, ohne wei-

¹⁾ Profesor filozofije na dunajskem vseučilišču Rembold je bil s 700 gl. plače vpokojen, ker se ni oziral na predpisano knjigo in je predaval modroslovje prosto in svobodomiselnio. Bil je žrtev dunajske duhovščine. Njegovo umirovljenje spada torej že v dvajseta leta, ne pa v leto 1835, kakor piše Wurzbach v svojem biografskem slovníku.

teres auch die Professoren, indem jetzt alle unter dem Hute des Herrn Raunicher stehen." Dne 22. maja 1825: „Ich zweifle nicht, dass der Rebtsch nicht bekommen sollte; Jenn was sich Raunicher vornimmt, das setzt er durch.“ Dne 11. avg. 1825: „Raunicher kann viel durchsetzen . . . und so viele Vorschläge er während meiner Anwesenheit in Laibach gemacht hat, sind noch alle bestätigt worden.“

Dr. Jakob Zupan v preiskavah.

Zupanova pesem na koncu sestavka, kakor vse Zupanove sploh, ni lahko razumljiva. Jaz sem jo navedel samo zato, da se iz nje razvidi, katere čase ljubljanske škofije meni referent Pletz, da si Zupan želi nazaj. V pesmi sami pa je iskati razlog, zakaj so Herbersteinovi časi Zupanu tako imponirali. Jasno je toliko, da ima v tej pesmi Zupan v mislih razmere med duhovščino, ki so se — po njegovem mnenju — z nastopom Herbersteinovim na bolje izpremenile. Ni pa jasno precej na prvi pogled, na katere specialne reforme Herbersteinove da Zupan meri. Glavna beseda, ki vsebuje (ali bolje skriva) ključ do razlage teh dveh štirivrstičnic, je — „plata“. Gosp. skriptor Pintar misli tu na gorenjski dialektični izraz, ki v prenesenem pomenu znači tudi tonzuro, kar bi v drznem načinu Zupanovih tropov in figur pomenilo — „menišтво“. Za tako razlago govori tudi ta okoliščina, da je bil Zupan res velik prijatelj protisamostanske politike Jožefa II. V znanem voščilu za god prof. Pokljukarja imenuje samostane — „mam ljuda papertje = der Volkstauschungen Hallen.“

Zoper to razlago pesmi pa meni govori ta okoliščina, da Marija Terezija, — „mat“ — ki se tu pač ne imenuje brez namena, še ni bila nič ukrenila zoper samostane. Ravnotako ni tudi Herberstein v prvih letih svojega vladikovanja pod vlado Marije Terezije nikdar nastopal zoper samostane. — Po mojem mnenju je Zupan v teh dveh kiticah mislil na reformacijo duhovniških npravov, ki jo je Herberstein kmalu nato, ko je bil od M. Terezije poslan na škofovski sedež, započel v ljubljanski škofiji. Prim. njegovo „Epistola Pastoralis ad totum clerum tam saecularem quam regularem“, 1773, kjer med drugim govori duhovnikom takole: „Frugaliter servetur in mensa, prout viros ecclesiasticos decet, fugite commessiones, & profana convivia, & super omnia sobrietas servetur in potu; nihil enim tam dedecet servos Dei, quam turpissimum ebrietatis vitium: rixae, lites, jurgia, aliaque abominanda peccata nec nominentur in vobis“. . . „Audivimus saepe, & utinam nostris etiam oculis non vidissemus, sacerdotes esse adeo sui status oblitos, qui praeter Missae celebrationem, & recitationem divinarum horarum (quae duo qua devotione, quo cordis affectu peragantur, Deus novit) nihil aliud

agunt, quod Ecclesiasticum virum deceat, sed rebus saecularibus, nonnunquam etiam vilibus & objectis totos sese occupant, cum maximo ordinis Sacerdotalis dedecore." Kar škof tu graja in pri svojih duhovnikih odpraviti izkušja, je gonja za posvetnimi stvarmi — res saeculares. In Zupanova pesmica bi nam bila priča, da Herbersteinova prizadevanja niso bila zastonj. Pravi namreč Zupan, da je „nehala plata — plača plesati t. j. imeti glavno besedo, riniti se v ospredje, igrati v duhovnikovem življenju glavno ulogo.

Zupan je živel potem tiho in v svojo usodo vdano v Celovcu do svoje smrti 1852. V javnosti se ni več oglasil. Leta 1841 ga je obiskal Sreznevskij. O tem svojem posetu pri Zupanu piše ruski slavist Stanku Vrazu: „Byl u Zupana. Žirnoj, učenoj, weseloj čelowejek, slawjanin wseju dušoju, i čto mnje vsego boljeje ponrawiloš wowse nepričasten černomu glazu, i ob Jarnikje, i o Slomšekje, i o Prešerinje, i o Gaje, i o wsjech on goworit toljko dobroje, ja zastał jego w postelje, chotj bylo uže 10 čas: powidimomu on ljubit ponježitsja. Obedatj budem kažetsja wmestje s nim, i potom pojdu w Mošburg k Jarniku. Supan i rad by idti so mnoju, no ne smjejet: on prowodit menja toljko do gorodskoj zastawy.“ (Neizdano pismo v zagrebški vseučilišni knjižnici.)

Dr. Ivan Prijatelj.

Popravki

k „Tretjinski arhitektoniki v Prešernu“:

Str.	vrsta	2 od zg.	namesto	(dvopičje)	čitaj: (podpičje)
38	11	od sp.	„	(ki veže...)	„ (ki je veže...)
40	3	od zg.	„	zasnovi	„ zaosnovi
43	17	„	„	Poglejte to!	„ Poglej si to!
50	13	„	„	da je bilo psetu	„ da je bilo to psetu
60	21	od sp.	„	od naróda	„ od naróda
71	19	„	„	Ljuba logika!	„ (Ljuba logika! Op. ur.)
75	22	od zg.	„	o dosedanjih	gazelah čitaj: v dosedanjih gazelah
76	9	„	„	zadnji še izmed	čitaj: zadnji še izmed

Aug. Žigon.

